ANTANAS RUBŠYS

RAKTAS Į NAUJĄJĮ TESTAMENTĄ

PIRMOJI DALIS

BENDRIJA : SĄJŪDIS

IMPRIMI POTEST.

Vincentas Brizgys,
Episcopus tit. Bosanensis
in servitio pro Lituanis
extra Europam.

Chicago, Ill., die 6 maii 1978

KRIKŠČIONIS GYVENIME

KNYGŲ SERIJA Nr. 16

Redakcinė vadovybė: *prel. dr. Vytautas Balčiūnas*, Thompson, CT, JAV. *Dr. Juozas Girnius*, Boston, MA, JAV. *Kun. dr. Juozas Prunskis*, Chicago, IL, JAV. *Kun. dr. Jonas Gutauskas*, Delhi, Ont., Kanada. *Kun. Stasys Yla*, Putnam, CT, JAV. *Prof. dr. Antanas Maceina*, Muenster, Vokietija. *Simas Sužiedėlis*, Brockton, MA, JAV.

A KEY TO THE NEW TESTAMENT

By

ANTHONY L. RUBŠYS

Kalbą tikrino *Petras Balčiūnas*
Įrašus piešė *Telesforas Valius*
Žemėlapius paruošė *Juozas Andrius*
Meniškai apipavidalino *ses. O. Mikailaitė*
Nuotraukos *Antano Rubšio*
Išleido *Krikščionis Gyvenime*, 1978
Spausdino *N. Pr. Marijos Seserys*
I. C. C., Putnam, CT 06260
Kaina $8.00

TURINYS

Šv. Rašto knygų ir santrumpų sąrašas 6

Autoriaus žodis 9

I skyrius
NAUJASIS TESTAMENTAS: BENDRIJA IR JOS SAVIMONĖ 15

II skyrius
BENDRIJOS LOPŠYS ISTORIJOJE 31

III skyrius
SENOJO TESTAMENTO TAUTA: IZRAELIS 63

IV skyrius
KRIKŠČIONYBĖ: NAUJOSIOS SANDOROS BENDRIJA 107

V skyrius
JĖZUS — NAUJOJO AMŽIAUS PRANAŠAS 149

VI skyrius
JĖZAUS ŽODŽIAI IR DARBAI: EVANGELIJA PAGAL MORKŲ 175

VII skyrius
DIEVO BENDRIJA VISIEMS 225

VIII skyrius
PAULIUS APAŠTALU TARPE 261

IX skyrius
PAULIAUS IŠMINTIES SAMPRATA 287

X skyrius
PAULIAUS DIEVO TAUTOS SAMPRATA 325

Svarbesnė literatūra 365

Naudotų Šventraščio citatų sąrašas 371

Vardynas 384

Abėcėlinis Šv. Rašto knygų ir jų santrumpų sąrašas:

Abd	— Abdijo pranašystė	— ST
Ag	— Agėjo pranašystė	— ST
Am	— Amoso pranašystė	— ST
Apd	— Apaštalų darbai	— NT
Apr	— Apreiškimas Jonui	— NT
Bar	— Barucho pranašystė	— ST
Dan	— Danieliaus knyga (apokalipsė)	— ST
Ef	— Laiškas efeziečiams	— NT
Est	— Esteros knyga	— ST
Ez	— Ezechielio pranašystė	— ST
Ezd	— Ezdro knyga	— ST
Fil	— Laiškas filipiečiams	— NT
Fm	— Laiškas Filemonui	— NT
Gal	— Laiškas galatams	— NT
Gg	— Giesmių giesmė	— ST
Hab	— Habakuko pranašystė	— ST
Iš	— Išėjimo knyga	— ST
Išm	— Išminties knyga	— ST
Iz	— Izaijo pranašystė	— ST
Įst	— Pakartoto Įstatymo knyga	— ST
Jdt	— Juditos knyga	— ST
Jer	— Jeremijo pranašystė	— ST
Jl	— Joelio pranašystė	— ST
Jn	— Evangelija pagal Joną	— NT
1 Jn	— 1-sis Jono laiškas	— NT
2 Jn	— 2-sis Jono laiškas	— NT
3 Jn	— 3-sis Jono laiškas	— NT
Job	— Jobo knyga	— ST
Jok	— Jokūbo laiškas	— NT
Jon	— Jonos pranašystė	— ST
Joz	— Jozuės knyga	— ST
Jud	— Judo laiškas	— NT

1 Kar	— 1-oji Karalių knyga (pagal Ark. J. Skvirecko vertimą 3-ioji Kar)	— ST
2 Kar	— 2-oji Karalių knyga (pagal Ark. J. Skvirecko vertimą 4-oji Kar)	— ST
Koh	— Koheleto (Ekleziasto) knyga	— ST
Kol	— Laiškas kolosiečiams	— NT
1 Kor	— 1-sis laiškas korintiečiams	— NT
2 Kor	— 2-sis laiškas korintiečiams	— NT
1 Kr	— 1-oji Kronikų knyga	— ST
2 Kr	— 2-oji Kronikų knyga	— ST
Lk	— Evangelija pagal Luką	— NT
1 Mak	— 1-oji Makabiejų knyga	— ST
2 Mak	— 2-oji Makabiejų knyga	— ST
Mal	— Malachijo pranašystė	— ST
Mch	— Michėjo pranašystė	— ST
Mk	— Evangelija pagal Morkų	— NT
Mt	— Evangelija pagal Matą	— NT
Nah	— Nahumo pranašystė	— ST
Neh	— Nehemijo knyga	— ST
Oz	— Ozėjo pranašystė	— ST
Pat	— Patarlių knyga	— ST
Pr	— Pradžios knyga	— ST
Ps	— Psalmių knyga	— ST
1 Pt	— 1-sis Petro laiškas	— NT
2 Pt	— 2-sis Petro laiškas	— NT
Rd	— Raudų knyga	— ST
Rom	— Laiškas romiečiams	— NT
Rut	— Rutos knyga	— ST
1 Sam	— 1-oji Samuelio knyga (pagal Ark. J. Skvirecką 1 Kar)	— ST
2 Sam	— 2-oji Samuelio knyga (pagal Ark. J. Skvirecką 2 Kar)	— ST
Sir	— Siracido (Ekleziastiko) knyga	— ST
Sk	— Skaičių knyga	— ST
Sof	— Sofonijo pranašystė	— ST
1 Tes	— 1-sis laiškas tesalonikiečiams	— NT
2 Tes	— 2-sis laiškas tesalonikiečiams	— NT
1 Tim	— 1-sis laiškas Timotiejui	— NT
2 Tim	— 2-sis laiškas Timotiejui	— NT

Tit	— Laiškas Titui	— NT
Tob	— Tobijo knyga	— ST
Ts	— Teisėjų knyga	— ST
Zch	— Zacharijo pranašystė	— ST
Žyd	— Laiškas Žydams	— NT

Skaitmenys po santrumpų žymi knygos ar laiško skyrius ir eilutes. Pavyzdžiui, Lk 1,47-55 — **Evangelija pagal Luką**, 1-sis skyrius, nuo 47 iki 55 eilutės; Pr 2,8; 5, 5-6.10.13-15 — **Pradžios knyga**, 2-sis skyrius, 8-oji eilutė; 5-sis skyrius, 5-oji ir 6-oji eilutės, 10-oji eilutė, 13-oji iki 15-osios eilutės; Mt 1,21s25ss — **Evangelija pagal Matą**, 1-sis skyrius, 21-oji ir sekančioji eilutė, 25-oji ir sekančios eilutės; Mk 2,2a — **Evangelija pagal Morkų**, 2-sis skyrius, 2-osios eilutės pirmoji pusė.

Psalmių knygos nuorodose be skliaustelių pateikiamas psalmės numeris pagal lotyniškąją-graikiškąją numeraciją, skliausteliuose gi — pagal hebrajiškąją.

Naudotų santrumpų sąrašas:

a.	amžius
ang.	angliškai
dgs.	daugiskaita
gr.	graikiškai
hb., hbr.	hebraiškai
kt.	kartus
*Mt	autoriaus vertimas
NT	Naujasis Testamentas
plg.	palygink
Q	Quelle — Šaltinis
red.	redaguotas — redaktorius
ST	Senasis Testamentas
vok.	vokiškai
vns.	vienaskaita
žr.	žiūrėk

AUTORIAUS ŽODIS

Šventasis Raštas yra Dievo pokalbio su žmogumi padarinys. Dievas ir žmogus susitinka istorijoje. Istorija gi — Dievo staklės.

Senasis Testamentas atspindi Dievo — istorijos ir kūrinijos Viešpaties — žmogaus prašnekinimą *apreiškimu*. Žmogus, Dievo apreiškimo prašnekintas, turi drąsos gyventi ateities viltimi. Išganymo istorijos apmatai pamažėle, žingsnis po žingsnio, ima ryškėti ir rutuliuotis į nuostabą keliančias gijas. Žmogaus atsiliepimas Dievui duoda išganymo istorijos gijoms ataudus. Apreiškimo ir tikėjimo sąveiką galima išreikšti trejeta trumpų žodžių: *Dievas žmogų myli.* Dievas duoda žmogui galią tapti jo vaiku (Jn 1,12).

Naujasis Testamentas yra Dievo pokalbio su žmogumi, — *apreiškimo* ir *tikėjimo*, — viršūnė. Jėzus Kristus yra Dievas, kuris prašnekina žmogų. Jėzus Kristus yra ir žmogus, kurį Dievas prašnekina. "Žodis tapo žmogumi ir gyveno tarp mūsų" (Jn 1,14). Pokalbiu istorijoje Dievas ne tik apreiškė savo valią, bet ir davė pats save. Pokalbiu istorijoje — Dievo staklėse — žmogus ne tik sužino *apie* Dievo valią savo gyvenimui, bet priima *patį* Dievą — galią tapti sudievintu.

Visas Bendrijos mokymas, kaip ir pats krikščioniškasis tikėjimas, yra Šventraščio gaivinamas ir vedamas. Dogminėje II Vatikano konstitucijoje *Dieviškasis Apreiškimas* sakoma: "Juk šventosiose knygose dangiškasis Tėvas su didžia meile pasitinka savo vaikus ir su jais kalbasi. Šis Dievo žodis slepia savyje galingą jėgą, kuri yra ...tikėjimo atrama, sielos maistas, tyras ir neišsenkąs dvasios šaltinis. ...Krikščionims turi būti plačiai atvertos durys į Šventąjį Raštą" (21-22). Mūsuose apie Šventąjį Raštą labai mažai rašyta. Esame ne tik neturtingi raštija apie Dievo žodį, bet ir atsilikę nuo kitų krikščioniškųjų tautų. *Raktas į Naująjį Testamentą* siekia bent dalinai šią spragą užpildyti. Veikale yra dvi dalys: Bendrija — Sąjūdis ir Bendrija — Organizacija. Siekiama būti ir moksliškai atsakomingu ir lengvai skaitomu. Norėta Dievo pokalbį su žmogumi aprašyti laiko ir vietos rėmuose. Užtat ir kreipta daug dėmesio į istorijos, Naujojo Testamento raštijos ir teologijos (galvojimo tikėjime apie Dievo užmojį ir veiklą Jėzuje Kristuje) sampyną.

Raktas į Naująjį Testamentą yra pokalbio padarinys. Šis pokalbis buvo šakotas ir gausus dalyviais. Apvaizdos gerumu, Šventraščio studijos ir dėstymas yra tapęs mano gyvenimo užduotimi. Čia gi gausu pokalbio su studentais. 1974 metais, švenčiant Popiežiškosios Šv. Kazimiero kolegijos 1949 metų laidos sidabrinį Kunigystės jubiliejų, kurso draugų pokalbyje buvo sutarta paruošti ir finansuoti veikalą apie Naująjį Testamentą. Pats veikalo paruošimas irgi pareikalavo daug atidaus pokalbio. Ses. Onutė Mikailaitė įdėjo į *Raktą* nepaprastai daug lietuviškos širdies ir išraiškos. Be jos dalies ir nuoširdaus triūso vargu ar kas gero būtų išėję. Lituanistas Petras Balčiūnas, tikrindamas kalbą, ją patikslino ir pagražino. "Krikščionis Gyvenime" knygų serijos leidėjas, Prel. Vytautas Balčiūnas, nesiliovė palaikęs ryžtą veikalą ruošiant. Kartografas

Juozas Andrius, jam įgimtu kruopštumu, paruošė žemėlapius, kurie, be abejo, padės suprasti Dievo Apreiškimą ir žmogaus Tikėjimą. A.a. dailininkas Telesforas Valius paruošė skyrių pavadinimų vinjetes. Tai buvo jo paskutinis darbas! Negalima tylomis apeiti ir Nekalto Prasidėjimo Marijos Seserų Putname spaustuvės personalo, kuris su kantriu išradingumu davė *Raktui į Naująjį Testamentą* baigminį rūbą. Visiems pokalbio dalyviams veikalo ruošime gili ir nuoširdi padėka. Jų vykusios pastangos veikalą pagerinti ir patrauklesniu padaryti ryškios kiekviename puslapyje. Likę trūkumai ir spragos priklauso tik autoriui.

A. Rubšys

Manhattan College

Nekalto Prasidėjimo Šventė
1977 gruodžio 8

Raktą į Naująjį Testamentą
skiriu kurso draugams,
šio veikalo mecenatams:

Vytautui Bitinui
Kornelijui Bučmiui, O.F.M.
Petrui Girčiui
Juozui Grabiui
Antanui Jonušui
Viktorui Krikščiūnevičiui
Augustinui Steigvilai, M.I.C.
Stasiui Žiliui

1949 - 1974

I SKYRIUS

NAUJASIS TESTAMENTAS: BENDRIJA IR JOS SAVIMONĖ

Visas Raštas yra Dievo įkvėptas
ir naudingas mokyti, barti, taisyti,
auklėti teisume (2 Tim 3,16).

Naujasis Testamentas, iš paviršiaus žiūrint, atrodo kaip ir kiti žmonijos raštai. Imk jį, rodos, į rankas — skaityk ir suprasi. Deja, taip nėra. Naujasis Testamentas pasirodo esąs labai sudėtinga knyga — sudėtingesnė, negu daugelis kitų knygų.

Tikintiesiems ši knyga buvo ir yra Dievo įkvėpti ir norminiai raštai. Todėl ypatinga Knyga! Ją skaityti reiškia paklusti, o ne pasimesti tariamųjų problemų labirinte. Naujojo Testamento sudėtingumas tikinčiojo nevargina, o tik primena jam, kad tai Dievo Žodis, išreikštas žmonių žodžiais.

O kiti, kuriems Naujasis Testamentas nėra nei Dievo įkvėptas, nei norminis, kreivai žiūri į jį ir net erzliai mato jame nesąmones ir tikėjimo prasimanymus.

Abi grupės, kartu su ieškančiais tiesos, skaitydami Naująjį Testamentą, susiduria su rimtomis kliūtimis. Tikintieji problemų dažnai nepastebi. Abuojai vien jomis teužsiima. Bet kiekvienas nūdienis senų raštų skaitytojas pajunta spragą tarp jų autoriaus ir savęs. Naujojo Testamento charakteris sunkumus dar paaštrina. Nūdieniam skaitytojui aiškinant tikėjimo Knygą, svarbu su tomis problemomis susipažinti.

Reikia nuolat turėti prieš akis, kad Naujasis Testamentas yra *raštų rinkinys*, ne vientisa knyga. Tai 27 skirtingų raštų rinkinys! Kiekvienas jų daug kuo skiriasi nuo kitų savo kilme, laiku, vieta, sąlygomis ir autoriaus turėtu tikslu rašant. Tik retas šiu raštų buvo sąmoningai sukurtas kaip literatūrinis kūrinys,pvz.: *Laiškas žydams* ir *Luko evangelija* su *Apaštalų darbais* (dabartiniuose leidiniuose perskirti Jono evangelijos). Daugelis šių raštų yra tikri laiškai, rašyti vieno asmens, Pauliaus, tikinčiųjų grupei jo įsteigtose bendrijose pvz.: Korinte ar Filipuose. Autoriaus žodynas bei įvairios užuominos buvo visiškai suprantami tuolaikiniams skaitytojams, bet mums tai ne sykį tampa mįslėmis arba iš viso neturi prasmės, jei nepažįstame autoriaus ir to laiko sąlygų. Kiti Naujojo Testamento raštai buvo skirti tikėjimui skelbti (*Morkaus evangelija* ir *Jono evangelija*) arba mokyti jaunutes krikščionių bendrijas doros bei darnos (*Pauliaus laiškai, Mato evangelija, Jono laiškai*).

Krikščionių laikysena dėl Naujojo Testamento, jam vos pasirodžius ir vėlesniais amžiais, buvo stipriai paveikta įsitikinimo, kad šie Raštai yra ne tik Dievo įkvėpti, bet ir kanoniški. Kitaip sakant, šis 27 Naujojo Testamento raštų rinkinys buvo Bendrijos tikėjimo ir gyvenimo norma — kanonas. Labai galimas dalykas, kad pradiniai norminiai rinkiniai buvo atsakymas smarkuo-

liams krikščionims arba net klaidatikiams, kuriems Bendrija atrodė per daug kraštutinių pažiūrų.

Vienas tokių smarkuolių buvo Marcijonas, turtingas laivo savininkas iš Sinopės uosto ant Juodosios jūros. Atkeliavęs į Romą (apie 139 m. po Kr.), ėmė įtakiai spausti Bendriją, kad ji apsispręstų dėl Šventraščio norminės reikšmės. Jis siūlė, kad krikščioniškasis Šventraštis išleistų Senąjį Testamentą ir tepriimtų vienų vieną evangeliją, — jo paties sutrumpintą *Luko* laidą, — ir *Pauliaus laiškus.* Bendrijos dauguma Marcijono pasiūlymą atmetė ir apsisprendė priimti visas keturias dabar Naujajame Testamente esančias evangelijas, kiek vėliau pridėdami ir *Pauliaus laiškus. Pauliaus laiškai* priimti ne vien tie, kurie be jokios abejonės Pauliaus rašyti, bet ir tie, kurie buvo Pauliui priskiriami (*1* ir *2 Timotiejui* ir *Titui*), ir dar net tie, dėl kurių buvo abejojama (*Laiškas žydams*). Tai liudija norminių Raštų sąrašai, užtinkami pas daugelį antro amžiaus teologų: Klemensą Aleksandrietį, Ireniejų iš Lijono ir Tertulijoną iš tuomet krikščioniškos šiaurinės Afrikos. Panašus sąrašas, rastas aštuonioliktame amžiuje Milano bibliotekoje ir atradėjui pagerbti pavadintas Muratori kanonu, laikomas vėlyvo antrojo pokristinio amžiaus dokumento nuorašu. Jame yra dabartinis mūsų kanonas.

Dabartinis mūsų kanonas tapo norminiu sąrašu tik ketvirtame a. po Kr. Jame yra trejopi raštai:

1. "Evangeliški": *Evangelijos pagal Matą, Morkų, Luką* ir *Joną*;
2. "Apaštališki": *Apaštalų darbai* ir *Pauliaus laiškai: Romiečiams, 1* ir *2 korintiečiams, Galatams, Efeziečiams, Filipiečiams, Kolosiečiams, 1* ir *2 tesalonikiečiams, 1* ir *2 Timotiejui, Titui ir Filemonui.*

3. "Katalikiški", arba bendri: *Laiškas žydams*, *Jokūbo laiškas*, *1* ir *2 Petro*, *1*, *2* ir *3 Jono*, *Judo* ir *Apreiškimo* knyga (*Apokalipsė*).

Netrūko ir abejonių apie kai kurias Naujojo Testamento knygas. Abejones labiausiai kėlė *Laiškas žydams*, — jo galvosena ir išraiška ne Pauliaus, — ir *Apreiškimo* knyga, — jos teologija nesiderina su kitais Jono raštais, netgi su didžiuma Naujojo Testamento knygų. Kai kuriuose sąrašuose yra ir Naujajam Testamentui nepriklausantys pirmo ir ankstyvo antro amžiaus raštai, pvz.: *Hermo ganytojas* ir *Barnabo laiškas*. Net Atanazas, Aleksandrijos Egipte vyskupas, siųsdamas 367 metų Velykinį laišką, išvardina tas pačias normines Naujojo Testamento knygas ir ragina krikščionis skaityti *Hermo ganytoją* ir *Didachę (Apaštalų mokymas)*, kurie niekuomet nebuvo priimti į kanoną.[1]

Bendrija vadovavosi patirtimi, pasisakydama apie norminį Naujojo Testamento knygų sąrašą ir atsisakydama jį plėsti. Kiekvienos priimtos knygos metrika buvo jos ryšys su kuriuo nors apaštalu. Ji buvo laikoma arba apaštalo parašyta, arba įamžinanti apaštalo prisiminimus ir mintis. Nežiūrint to, Naujojo Testamento įsakmi jėga nėra tik šioje metrikoje. Naujojo Testamento jėga yra jo iššūkyje atliepti tikėjimu, viltimi, meile Dievo gerumui Jėzuje Kristuje.

---

[1]Visos minėtos Naujojo Testamento knygos ir visi minėti pirmųjų krikščionybės amžių raštai bus nagrinėjami istoriniame kontekste. Daugiau apie kanoną galima rasti R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy, red., veikale *The Jerome Biblical Commentary* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1968), 67:48-97 — visur kitur šio veikalo vardas bus trumpinamas *JBC*; A.C. Sundberg, *Interpreter's One-Volume Commentary on the Bible* (New York & Nashville: Abingdon, 1971); F.C. Beare, *Interpreter's Dictionary of the Bible* (New York & Nashville: Abingdon, 1962); Philip Vielhauer straipsnyje *New Testament Apocrypha*, red. W. Schneemelcher (Philadelphia: Westminster Press, 1963), I.

Visi Naujojo Testamento autoriai, — nors ir saviti, — buvo tikri, kad skaitytojai nebuvo svetimi jų religinėms sąvokoms ir suprato jų žodyną bei kalbą. Jiems buvo savaime suprantama, kad skaitytojai jautėsi kaip namie užuominose apie Romos, Graikijos ir rytinių imperijos provincijų politinę padėtį. Be to, Naujojo Testamento autoriai ir skaitytojai buvo labai jautrūs skirtumams tarp krikščionybės ir kitų religijų įsitikinimų bei siūlomos gyvenimo tvarkos. Visa tai labai atoku nuo nūdienos. Tai, kas tada buvo savaime suprantama, šiandien reikia išstudijuoti.

Pravartu paryškinti sutinkamus sunkumus pavyzdžiais. Evangelijų ir *Apaštalų darbų* autoriai atpasakoja įvykius, įjungdami ir antgamtinius elementus: angelų giesmes, velnio gundymus, stebuklus. Skaitytojas tuojau pajunta, kad jau nebeina kalba vien apie istorinius įvykius, bet tikėjimo šviesoje išreiškiama šių įvykių prasmė ir svarba.

Rūpestingai sugretinus kelių evangelistų tų pačių įvykių atpasakojimus, matyti, kad jie nevisuomet derinasi, pvz. pagal *Jono evangeliją* Jėzus prekiaujančius Šventykloje išvarė savo viešojo gyvenimo pradžioje, bet pagal sinoptikus (Morkų, Matą, Luką) tai įvyko viešojo gyvenimo pabaigoje.

Akivaizdu, kad pasakojimai apie Jėzų keturiose evangelijose ir jaunos Jėzaus sekėjų Bendrijos gyvenimo aprašymas *Apaštalų darbuose* buvo perduodami gyvu žodžiu, gal net ir raštu, prieš jiems patenkant į dabartines evangelijas ir *Apaštalų darbų* knygą. Aišku, kad tai turi reikšmės įvykių pristatymui. Evangelijos ir *Apaštalų darbai* neperduoda įvykių tikslios chronologinės eigos nei biografinių smulkmenų, nes jų pirminis tikslas buvo ne žinias perduoti, o tikėjimą skelbti (gr. *kerygma* — skelbimas) ir mokyti (gr. *didachė* — mokymas).

Paties Jėzaus žodžiai bei mokymas mums sudaro sunkumų. Visa eilė jo vartojamų svarbių sąvokų, pvz. "Dievo Karalystė" ir "Žmogaus Sūnus", Naujojo Testamento autorių neišaiškinamos. Mat, jiems nebuvo reikalo aiškinti tai, ką to meto skaitytojai jau žinojo. Nebuvo reikalo nė tiksliai aprašyti tų dalykų, kurie skyrė Jėzų nuo fariziejų bei vyravo jų konfliktuose. Be to, kai kurie Jėzaus žodžiai bei pamokymai rišami su sankirčiais, kilusiais ne Jėzaus viešosios veiklos metu, bet vėliau, brėstančioje krikščionių Bendrijoje, kuriai teko grumtis su jai priešiškais žydais.

Nežiūrint to, norint atpažinti krikščionybės vystymąsi pirmojoje ir antrojoje krikščionių kartoje, Naujasis Testamentas lieka pačiu pagrindiniu šaltiniu. Taigi ši tikėjimo raštija masina ne vien savo sudėtingumu, bet ir joje slypinčia šviesa. Mat, tiesioginių užuominų apie krikščionybės pradžią to meto žydijos ar pagonijos raštuose beveik nėra. Nešventraštiniai krikščioniški šaltiniai pasirodo tik pirmojo pokristinio amžiaus pabaigoje ir dar vėliau. Todėl krikščionybės pradžiai pažinti, esame priversti naudotis Naujuoju Testamentu, papildydami jo davinius užuominomis, kurias užtinkame tuometiniuose žydijos ir pagonijos šaltiniuose bei raštuose. Ši jungtis praturtina mūsų kuklų pažinimą to istorinio momento, kuriame gimė krikščionybė.

Taigi Naujasis Testamentas yra sudėtinga tikėjimo knyga. Norint su ja kaip reikiant susipažinti, reikia laikytis tam tikrų taisyklių. Taisyklės liečia ne tik šaltinius bei studijų metodą, bet ir labiau asmeniškus tikėjimo ir religinio tapatumo klausimus.

NAUJOJO TESTAMENTO APLINKA: ŠALTINIAI IR METODAS

Kaip jau minėta, mūsų tiesioginiai šaltiniai apie Jėzų ir pirminę krikščionišką Bendriją, išskyrus patį Nau-

jąjį Testamentą, yra labai riboti ir tik nežymiai papildo tai, kas žinoma iš krikščioniškosios raštijos. Tačiau istorinės studijos visuomet eina gana pavojingu reiškinių lyginimo keliu. Istorikas sugretina ir palygina, kas jau yra žinoma apie kitus istorinius įvykius bei jų apraiškas su tuo įvykiu bei jo apraiškomis, kurį nori pažinti. Istorinė Naujojo Testamento studija nėra išimtis. Būtina atkurti kiek galima išsamesnį pažinimo akiratį pirmojo amžiaus prieš Kristų ir pirmojo amžiaus po Kristaus. Šios sampynos lopšyje gimė Naujojo Testamento raštai, sąvokos, religinės ir bendruomeninės išraiškos. Jei norime, pavyzdžiui, suprasti *Pauliaus laiškų* savitumą, t.y. kaip Paulius panaudoja "laiško" formą pabarti bei pamokyti savo įkurtas bendrijas, turime žinoti, kaip žmonės rašė laiškus pirmame amžiuje po Kristaus. Laimė, turime daugelį to laiko laiškų, tad palyginamoji studija yra ir galima, ir labai naudinga.

Kalbant apie Jėzaus mokymo ir žydijos Toros (Mozės Įstatymo, kurį sudaro pirmosios penkios Senojo Testamento knygos) panašumus, svarbu turėti mintyje, kad rabiniškieji Šventraščio aiškinimai buvo užrašyti tik tarp antro ir šešto a. po Kr. Todėl nėra garantijos, kad šis vėlesnis raštiškas Šventraščio aiškinimas visiškai atitinka aiškinimą Jėzaus veiklos metu. Be to, fariziejų pažiūros buvo tik to meto žydijos pažiūrų dalis. 70 m. po Kr. romėnams sugriovus Jeruzalę ir 135 m. numalšinus antrąjį žydų sukilimą, fariziejų pažiūros tapo vyraujančios žydų tarpe, ir dėl to jos yra to laiko rabiniškų šaltinių dėmesio centre bei teigiamai vertinamos. Taigi turint po ranka vien tik rabiniškąją raštiją, šio laikotarpio žydijos vaizdas būtų perdėm netikslus. Laimė, ši padėtis pasikeitė 1947 metais su šviesa iš Kumrano. Čia, į šiaurės vakarus nuo Negyvosios jūros esančioje sugriautoje vietovėje, atrasta ištisa žydiška biblioteka iš pirmo amžiaus

po Kristaus. Ši biblioteka priklausė žydijos atskalai, kuri labai skyrėsi nuo fariziejų. Iš kitos pusės, šios atskalos galvosena bei išsireiškimo būdas turi daug panašumų su Naujojo Testamento galvosena ir jos išraiška.

Naujajame Testamente taip pat užtinkame bruoželius tos religinės galvosenos, kuri antrame pokristiniame amžiuje išsivystė į religinę filosofiją, žinomą gnosticizmo vardu (gr. *gnosis* — žinojimas, pažinimas). Gnostikai tvirtino, jog jie *žino*, arba *pažįsta* tikrovę. Šis pranašesnis *žinojimas*, arba *pažinimas*, jų teigimu, buvo jiems specialiai suteiktas. Jie tikėjo, kad žmogus yra kilęs iš dangaus, kur gyvena tik dvasios. Žmogus puolė ir įsivėlė į medžiaginio kūno pinkles, — buvo pririštas prie medžiaginio pasaulio su jo vertybėmis ir polėkiais. Ištrūkti iš šių medžiaginio kūno pinklių galima tik einant tiesos taku. Šis tiesos takas tai *žinojimas* arba *pažinimas*, duotas visiems tikintiems gnostikams kažkokio atpirkėjo, kadaise nužengusio iš dangaus, nugalėjusio medžiaginį pasaulį ir tokiu būdu atvėrusio kelią į išganymą bei grįžimą į dangų. Gnostikų žmogaus prigimties ir likimo samprata buvo žinoma istorikams iš padrikų užuominų bei Bendrijos Tėvų raštų smerkiančių gnostikus. Tačiau 1945 m. Nag Hammadi (Chenoboskion) vietovėje, Egipte, buvo užtikta ištisa gnostikų raštijos biblioteka su nuorašais pirminių gnostikų raštų. Kai kurie jų yra net iš antro pokristinio amžiaus. Dabar gnosticizmas pažįstamas iš jo savitų raštų, ne vien iš polemikos prieš gnostikus. Tačiau iš tų raštų vis viena neaišku, kada gnosticizmas atsirado. Ar galima daryti išvadą iš antro amžiaus raštų, kad šis *žinojimas*, ar *pažinimas*, jau buvo pasirodęs Jėzaus ir Pauliaus laikais? Ar kai kurie pirminiai elementai, antrame amžiuje tapę jau išsivysčiusiu gnosticizmu, turėjo įtakos pirmo krikščioniško amžiaus religiniam galvojimui?

Pauliaus išraiška kai kada primena gnosticizmo žodyną. *Laiškas efeziečiams* ir *2 Timotiejui* rodo net daugiau panašumo. Būdinga, kad ieškant atsakymo į šiuos klausimus, geriausi šaltiniai yra Naujojo Testamento raštai, o kaip tik tuose raštuose norima atpažinti ir įvertinti gnostikų įtaką! Kokie yra ryšiai tarp Naujojo Testamento ir gnosticizmo? Ar vėlyvesnio gnosticizmo išganytojas yra Žodžio, tapusio žmogumi (Jn 1, 14), iškraipymas? O gal atvirkščiai? Gal Jonas savo skaitytojams pristatė Jėzų, pasinaudodamas visiems gerai pažįstamą ir parankų kurpalį — gnosticizmo atpirkėją iš dangaus?

Ėmus gilintis į šiuos ir panašius klausimus apie evangelijų šaltinius, susiduriame su vienu labai svarbiu klausimu: ar evangelistai *sukūrė* evangelijas, ar tik *apipavidalino* jau tvirtai suformuotą katekezę, panaudodami ir rašytus šaltinius, ir duodami visai šiai medžiagai būdingą savitumą? Medžiaga apie Jėzaus posakius ir darbus, prieš patekdama į rašytus rinkinius, buvo perduodama žodžiu. Pats medžiagos perdavimas žodžiu alsuoja tikėjimu. Tai ir apipavidalino Jėzaus posakius ir darbus savitu koloritu. Mes gi turime šios medžiagos baigminę išdavą — keturias evangelijas: pagal Morkų, pagal Matą, pagal Luką ir pagal Joną. Viena Jėzaus Kristaus Evangelija buvo užrašyta keturiais variantais, pavadintais pagal evangelistų vardus.

Šiuos ir panašius klausimus nagrinėti ir spręsti padeda *formų istorija* (Formgeschichte) ir *tikėjimo kraičio istorija* (Traditionsgeschichte). Šių metodų tikslas parodyti, *kaip susiformavo* evangelijos.

PIRMINĖS KRIKŠČIONYBĖS VISUOMENINĖ IR POLITINĖ APLINKA

Politiniai veiksniai ir visuomeninė sąranga Palestinoje, Mažosios Azijos provincijose ir Graikijoje daugiau-

sia žinomi tik iš Naujojo Testamento puslapių. Šį tą apie politinę ir visuomeninę padėtį galima suvokti iš pačių raštų, bet šios srities tikslesni daviniai randami kituose šaltiniuose.

Rytinių Vidužemio jūros kraštų miestai ir kaimai turėjo ne tik savitas visuomeninio ir kultūrinio gyvenimo gijas, bet drauge buvo, jau nuo Aleksandro Didžiojo laikų, helenizacijos įtakoje. Žydija, — tiek Palestinoje, tiek emigracijoje, — ir jos gyvenimo būdas taip pat negalėjo išvengti helenizmo įtakos. Įprasta tvirtinti, kad Palestinos žydai buvo kur kas labiau priešingi naujovėms, negu Egipto žydai. Filono Aleksandriečio raštuose ir išminties knygose, parašytose Egipte, helenizmo įtaka nepaprastai didelė. Tai rodo, kad emigracijos žydai labiau pasidavė helenizacijai, kai tuo tarpu Palestinos žydija nesiliovė kovojusi prieš helenizaciją nuo Makabiejų laikų iki pirmojo ir antrojo sukilimo prieš romėnus. Tačiau tai dar nereiškia, kad Palestinos žydai liko visai nepaliesti graikų-romėnų kultūros. Būtina pasverti žydų atsaką į pagonių kultūrą, norint suprasti jos įtaką krikščionybei, brėstančiai žydiškame lopšyje, tiek Palestinoje, tiek emigracijoje (*diasporoje* — išblaškyme, tremtyje).

Norint deramai suprasti Naujojo Testamento autorių reakciją į jų amžiaus politinius veiksnius, svarbu neišleisti iš akių augantį konfliktą tarp Bendrijos ir Romos imperijos. Romos imperatoriai ėmė save laikyti dievais ir reikalauti Dievui skiriamos garbės, o Bendrija ėmė tam priešintis. Jos laikysena šiuo atžvilgiu nebuvo vienoda, ji kito ir bangavo, nes ir pati Romos imperijos laikysena, Bendrijai atsiskiriant nuo žydijos, kito ir bangavo.

Pereidama iš sąjūdžio į organizaciją, Bendrija pasikeitė iš pagrindų. Šis jos kitimas geriausiai išryškinamas pačių Naujojo Testamento autorių. Tik visus šiuos veiksnius tinkamai įvertinus, galima suprasti vėlyvesniuose

Naujojo Testamento raštuose atsispindinčią įtampią sampyną, kurioje grumtasi dėl pirmumo valdžioje ir normų Bendrijoje.

PIRMOJO AMŽIAUS ŽYDIJOS IR HELENISTINIŲ RELIGIJŲ APRAIŠKOS

Krikščionybė gimė žydijos lopšyje. Ji augo ir brendo, lenktyniaudama su religijomis, kurios klestėjo graikų ir romėnų kultūriniame pasaulyje. Todėl ji turėjo būti kultūriškai dvikalbė. Jai reikėjo kalbėti žydijos kalba, nes turėjo prašnekinti žydus ir jiems, pirmiesiems Jėzaus sekėjams bei priešininkams, parodyti kuo ji buvo panaši ir kuo skyrėsi nuo jų. Prašnekinus pagoniškąjį pasaulį ir stengiantis jį atversti, jai teko mokytis helenistinio misticizmo, rytų apeigų, stoikų etikos, religinės išraiškos ir polėkių. Naujojo Testamento autoriai galėjo be jokio vargo naudotis šia dvikalbe religine kultūra ir būti savo skaitytojų suprasti. Mūsų laikų skaitytojui tenka atkurti tas galvosenas, kurių supama krikščionybė gimė ir brendo. Mums tenka pripažinti, jog net pačios pagrindinės sąvokos, pvz. tikėjimas, Bendrija, teisumas, karalystė, nėra vienaprasmės. Jų prasmė gali būti suvokiama, tiriant kontekstą toje knygoje, kurioje jos naudojamos, ir drauge atpažįstant platesnį religinį bei kultūrinį kontekstą, kuriame jos buvo užrašytos. Ši užduotis yra daugeliui gana sunki, nes ne visi gali Naująjį Testamentą skaityti pirmine graikų kalba. Vertimai, kad ir geriausi, lieka tik vertimais. Turime puikų lietuvišką vertimą. Nors jis ir puikus, bet negali perduoti ano platesnio religinio bei kultūrinio konteksto, kuriame gimė Naujasis Testamentas. Net ir tie, kurie pajėgia jį skaityti graikų kalba ir moka Jėzaus gimtąją aramajų kalbą, turi būti atidūs, kad pagautų visus prasmės niuansus.

AUTORIŲ IR SKAITYTOJŲ BENDRIJOS SAMPRATA BEI GYVENSENA

Naujasis Testamentas buvo parašytas ne vien papasakoti apie Jėzų. Pasaulinės raštijos fone evangelijos yra naujo, ligi tol nematyto tipo literatūriniai kūriniai, kurių pareikalavo naujas ir savitas krikščionių gyvenimas žydų bei pagonių aplinkoje. Jie kokybiškai skiriasi nuo kitų antikinio pasaulio knygų ir turiniu, ir tikslais, nes alsuoja gyvu tikėjimu, kad jų skelbiamasis Jėzus, nugalėjęs mirtį, sėdi Dievo Tėvo dešinėje, tuo pačiu metu gyvendamas ir veikdamas Bendrijoje (Mt 28,20). Autoriai stengiasi atversti netikinčiuosius į tikėjimą ir sustiprinti jau tikinčius. Naujojo Testamento pulsą pajusti reikia turėti galvoj du Bendrijos savimonės požiūrius:

1. Bendrijos savimonė ryšium su Sandoros tauta — Izraeliu;
2. Bendrijos Senojo Testamento ir jos pačios žodinio tikėjimo kraičio aiškinimas, jos savimonei bręstant.

Abu šie požiūriai judrūs, nes gyvenimiški. Jie kito ir vystėsi įvairiomis kryptimis paskirose gimstančios Bendrijos dalyse. Tik vėlesniuose ir vėliausiuose Naujojo Testamento raštuose pasirodo normos tikėjimui ir elgsenai. Taigi abu veiksniai, — vis ryškėjanti Bendrijos savimonė ir vis gilėjąs tikėjimo kraičio supratimas, — vienas kitą šnekino, veikė. Bendrija, aiškindama žydijos raštus, turėjo tiesiogią įtaką savo savimonei kaip Tikėjimo Bendrija. Bendrijai bręstant, jos poreikiams ir nariams kintant, ji naujai žvelgė į žydišką Šventraštį ir naujai suprato patį Jėzaus asmens bei atlikto darbo kraitį, gautą iš jo sekėjų pirmosios kartos. Todėl vienu atveju Bendrija laikė save dvasine bendrija (*Evangelija pagal Joną*), o kitokių aplinkybių įtaigojama, ji rūpestingai aptarė savo

narių pareigas (*Evangelija pagal Matą*). Paulius laikė Romos imperiją ramybės užtikrintoja ir taikos saugotoja, o *Apokalipsės* autorius, sekančios kartos žmogus, imperatorių vadino šėtono įrankiu ir ragino skaitytojus priešintis imperatoriaus garbinimo stabmeldystei.

Žvilgtelėkime į Bendrijos savimonės įtaką Naujajam Testamentui. Jautrumas tos savimonės judrumui bei gyvenimiškumui čia daug padės.

TIKĖJIMO POŽIŪRIS

Bendrija pirmosiose savo būties kartose buvo paremta asmenišku tikėjimu. Jai tapus pastovia visuomenės dalimi, dar net prieš užimant oficialios religijos vietą vėlesnėje Romos imperijoje, kūdikiai, gimę krikščioniškoje šeimoje, savaime buvo laikomi krikščionimis ir turėjo dalyvauti Bendrijos gyvenime. Taip nebuvo Bendrijos istorijos pradžioje. Tada kiekvienas tapdavo krikščioniu savo asmenišku apsisprendimu. Apsispręsdamas tapti krikščioniu, vyras ar moteris turėjo atsisakyti tos religinės ir visuomeninės gyvensenos, kurioje buvo užaugęs, ir įstoti į naują tikėjimo bendriją. Todėl laisvas tikėjimo nuosprendis yra esminis reikalavimas brėstančios Bendrijos raštuose. Naujojo Testamento autoriai yra įsitikinę, kad tik tie, kurie tą nuosprendį daro, pajėgia tinkamai suprasti tikėjimo tiesas. Perduodamas tas tikėjimo tiesas, Naujasis Testamentas nesinaudoja grynai logikos ar katekezės metodais. Paulius, tiesa, panaudoja stoikų etikos žodyną ir cinikų retorinį stilių. Jis rūpestingai dėsto įrodymus, bet bando įtikinti ne silogizmais ar išvadomis, o maldavimu, net sarkazmu, šventraštiniais panašumais (analogijomis).

Jėzaus mokymas ir brėstančios Bendrijos nuostatai alsuoja įtikinimo galia. Tačiau dažnai Jėzaus posakiai ne tik įtikina bet dar kelia ir sunkius klausimus. Pavyzdžiui,

sunaus palaidūno palyginimas (Lk 15) parodo nuostabų gerumą tėvo, laukiančio savo paklydėlio sūnaus. Bet jis neatsižvelgia į teisėtą gerojo sūnaus skundą, jog jo ištikimas tarnavimas tėvui liko ne tik neatlygintas, bet nė nepastebėtas! Jėzaus pamokymai dažnai lieka ne tiek atsakymu į klausimą, kiek iššūkiu tikėti.

Naujojo Testamento autoriai kreipiasi į savo skaitytojus, kviesdami juos drįsti apsispręsti už tai, kas tvirtinama. Daugelį atvejų jie teigia, kad žmogaus amžinas likimas priklauso nuo jo tikėjimo nuosprendžio: "...jūs numirsite su savo nuodėmėmis. Tikrai! Jeigu jūs netikėsite, kad Aš Esu..." (Jn 8,24). Kritiška Naujojo Testamento studija duoda šviesos, bet neverčia tikėti. Jos tikslas yra supažindinti su pirmųjų krikščionių gyvensenos ir įsitikinimų dinamika. Tai palengvina tikėjimo nuosprendį, nes duoda sparnus drąsai tikėti, kad pasirodė "žemėje [Dievo] gerumas žmonėms" (Lk 2,14).[2]

[2]Autoriaus vertimas.

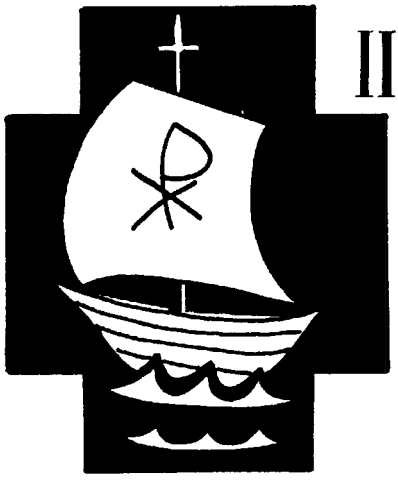

II SKYRIUS

BENDRIJOS LOPŠYS ISTORIJOJE

...Atėjus laiko pilnatvei,
Dievas atsiuntė savo Sūnų
(Gal 4,4).

Kiekvienas amžius yra prabėgantis amžius. Laikas nelūkuriuoja. Praeity būta amžių su laiko kriokliais. Tai ypatingi amžiai, kai didžios idėjos blaškėsi iš krašto į kraštą; žmonės su nerimu veržėsi iš vietos į vietą; visuomeninės gijos iro ir vėl mezgėsi; politiniai ir ekonominiai veiksniai žlugo ir kilo. Tokie laiko kriokliai išplauna šaknis ne tik pavieniams asmenims, bet ir bendrijoms. Žmonės ima gyventi lūkesčiu ir nerimti. Nerimo nuotaika paaitrina žmogaus būties klausimus. Gyvenimas pasirodo atviras iš abiejų šonų: praeitis byra, o ateities gijos dar neapmestos. Žavesys, skiriamas praskubančioms naujovėms, pasirodo nesaugus. Žmogus arba truks pliš remsis praeitimi, arba visu glėbiu griebs tai, kas įprasmintų jo lūkesčius ir nerimą. Dabartis, gi, labai nesaugi, nes paženklinta įrašu: "Keičiasi be įspėjimo!"

Žmogaus lūkesčiai ir nerimas verčia jį ieškoti saugumo. Vieni bando patys suprasti visatą ir gyvenimo prasmę, o kiti pasiduoda įvairių išganytojų įmantriems pažadams ir paslaptingoms formulėms, gaudami greitus ir lėkštus atsakymus. Amžius su laiko kriokliu yra patogus metas tokioms religijoms bei pasaulėžiūroms, kurios užtikrina ir tokiai valdžiai, kuri apsaugo gatves nuo plėšikų ir miesto sienas nuo priešų. Įprastoms bendrijos gijoms sutrūkus, pavieniai asmenys blaškosi baugiame ir mįslingame pasaulyje, arba būriuojasi su kitais, išgyvenančiais panašius rūpesčius ir lūkesčius. Ieškoma prasmingos bendrijos dalintis bendru likimu.

Jėzus gimė, ir krikščionybė įsišaknijo amžiuje su laiko kriokliais. Mus pasiekusios ankstyvosios krikščionybės rašytinės apraiškos tai mūsų Naujasis Testamentas. Šiame apraiškų rinkinyje randame ir žodinį tikėjimo kraitį, kuris ateina iš Jėzaus, ir rašytus dokumentus, kurie atspindi vėlesnį Jėzaus Bendrijos vystimąsi. Jų margumas rodo įvairius kelius, kuriais jaunutė krikščionių Bendrija ėjo, augdama savita teologija, kultūra ir organizacija.

Jėzaus Bendrija, davusi mums Naująjį Testamentą, save laikė praeities vilties ir laukimo paveldėtoja. Naujojo Testamento autorių įsitikinimu, Dievo pažadai senajam Izraeliui per Mozės Įstatymą ir Pranašus perėjo išsipildymo slenkstį jų dienose ir tuojau pat pasieks pilnatvę. Todėl Bendrijai iškilo prieš akis du svarbūs uždaviniai:

1. Dievo Tautos Bendrija turi būti iš naujo aptarta;
2. Senasis Testamentas — tikėjimo kraitis turi būti iš naujo įsisavintas ir peraiškintas.

Naujojo Testamento Bendrija save suprato kaip Jeremijo išpranašauta Naujosios Sandoros Tauta (Jer 31) vietoje Senosios Sandoros Tautos — Izraelio. Krikščionys buvo

įsitikinę, kad jie ne tik gali, bet ir turi aiškinti senojo Izraelio Raštus naujoj šviesoj. Jie taip pat suprato, kad Naujosios Sandoros Tauta negali apsieiti be Senosios Sandoros Tautos, taip kaip Naujasis Testamentas rodo atgal į Senąjį. Bendrijos aptarimas iš naujo ir praeities vilties bei laukimo pasisavinimas tampa krikščionijos ir Naujojo Testamento ašimi.

KARAS IR TAIKA NUO ALEKSANDRO DIDŽIOJO IKI CEZARIO AUGUSTO

Jėzaus gimimo atpasakojimas pagal Luko evangeliją (Lk 2,1-20) visiems yra labai gerai žinomas. Jis mums pasako, kad krikščionybė prasidėjo, valdant Oktavijanui, kurį pažįstame kaip Cezarį Augustą (27 m. prieš Kristų iki 14 m. po Kristaus). Cezaris Augustas buvo pirmasis ir, tur būt, vienas pačių didžiausių Romos imperatorių. "Anomis dienomis išėjo ciesoriaus Augusto įsakymas surašyti visus valstybės gyventojus" (Lk 2,1). Augustas buvo laikomas išvaduotoju ir išganytoju. Ir labai teisingai. Jo dėka po Julijaus Cezario nužudymo (44 m. prieš Kristų) kilusios dėl valdžios tarp Romos galiūnų grumtynės pasibaigė. Jo dėka Vidužemio jūra buvo apvalyta nuo piratų ir tapo saugi keliautojams bei prekybininkams. Jo dėka buvo sutriuškinti priešai, dešimtmečių dešimtmečius puldinėję Romos imperijos sienas. Svarbiausia, gi, jo dėka visoje imperijoje, miestuose ir užkampiuose, vyravo taikos ir darnos nuotaika. Nenuostabu tad, kad jūrininkai, atplaukę į uostus, viešai garbindavo Augustą, o Italijos žemdirbiai jam lenkėsi už doros ir darnos grąžinimą.

Cezaris išganytojas ir dieviškas karalius. Romos imperijos gyventojai garbino Augustą ne tik kaip guvų ir išradingą išganytoją iš karų ir nedarnos, bet ir kaip dievišką karalių. Šventovės buvo statomos jo garbei, aukos

ir smilkalai buvo deginami ant altorių. Erodas net uostą jo garbei įrengė (Cezarėja). Jis taip pat Samarijos kalvose atstatė seną žydų miestą Samariją, duodamas jam naują Sebastės vardą (Sebastė reiškia Augustą graikų kalboje). Mieste stovėjo balto kalkakmenio Augusto šventykla. Žydai, tiesa, Augusto dievu nelaikė ir jo negarbino, bet kitos artimųjų rytų tautos pagal savo senus papročius Augustą dievino. Pats Augustas purtėsi imperatoriaus titulo ir net stengėsi viešai pasirodyti esąs tik vienas iš vadovaujančių imperijos piliečių.

Šis visuotinis Augusto garbinimas nebuvo naujas Vidužemio jūros tautoms. Jau ketvirtame amžiuje prieš Kristų jaunas princas iš Makedonijos, vardu Aleksandras (356-323 m. prieš Kristų), buvo apskelbtas dievišku karaliumi Egipte, Mažojoje Azijoje ir beveik visoje vakarinėje Azijoje. Jam ir "didysis" buvo prie vardo pridėtas. Aleksandro Didžiojo sėkmė kare rėmėsi kaip tik tuo išpažinimu, kad jis dieviškas karalius, ir todėl jam priešintis ne tik neprasminga, bet stačiai bedieviška.

Nors Augustas pats sau dieviškos pagarbos nereikalavo, tačiau jis tokios pagarbos susilaukė iš Vidužemio jūros tautų, kurios jį laikė dievišku karaliumi kaip Aleksandras, nes jis buvo sukūręs darną ir taiką tuometinei žmonijai iki pat Indijos sienų. Dieviško karaliaus garsas ir aureolė padėjo Augustui plėsti imperiją nuo Nilo ligi Senos, nuo Gibraltaro ligi Jeruzalės.

Cezaris atkuria Aleksandro vieno pasaulio viziją.

Augustas paveldėjo iš Aleksandro daugiau negu dieviškos valdžios garsą. Išorinės taikos nuotaika imperijoje ir vidinis nerimas pavieniame žmoguje, taip ryškūs Augusto laikais, turėjo savo šaknis Aleksandro amžiuje.

Aleksandras savo vieno pasaulio svajonę ėmė įgyvendinti sėkmingu užkariavimu, kai graikų *miesto vals-*

tybės (polis)[3] pradėjo griūti (nuo 336 m. prieš Kristų). Graikų visuomenei ir politinei sąrangai silpnėjant, griuvo *miesto valstybių* karinis pajėgumas ir, laikui bėgant, iškilo nauja santvarka, jau ne atskirų *miesto valstybių*, bet vienos visuotinės valstybės pasaulis. Aleksandras pajėgė sukurti administracinį ryšį tarp Graikijos miestų, bet jų su savimi surišti bendros vizijos vardu jis neįstengė. *Miesto valstybės* tapo visuotine valstybe tik išoriniai. Kas kita buvo rytinėje Aleksandro užkariautoje imperijos dalyje. Ten, dieviškos valdžios sampratos dėka, Aleksandras pajėgė laimėti nuostabiai gilų asmenišką ryšį su užkariautomis tautomis.

Buvo pasakojama, kad jūros bangos pasitraukė nuo uolėtų Mažosios Azijos pakrančių, duodamos Aleksandrui ir jo kariams taką tarp uolų ir vandens. Rytuose būta legendos, kad toje vietoje jūra atsitrauks, duodama ženklą, jog ateina viso pasaulio valdovas. Žinia, kad Aleksandras ir jo kariai sėkmingai perėjo tarp jūros ir uolų, plasnote plasnojo prieš jo kariuomenę ir ruošė kelią Aleksandrui, dieviškam valdovui. Aleksandro vizija ir pastangos sukurti vieną visuotinę valstybę buvo nutrauktos jo mirtimi 323 m. prieš Kristų. Jeigu jis būtų ilgiau gyvenęs, tikriausiai jam būtų pavykę sukurti vieną politinį pasaulį.

Aleksandras siekė ne vien politinės, bet ir kultūrinės vienybės. Kartu su jo kariuomene žygiavo ir mažutė mokslo vyrų kariuomenėlė, aprašydama įvairių tautų papročius, gyvūniją, augmeniją ir nukariautų šalių aplinką. Aleksandras buvo Aristotelio mokinys. Meilė mokslui ir smalsumas visatai buvo jam mokytojo įdiegti. Jis di-

[3] *Miesto valstybė* buvo politinis vienetas, susidedąs iš vyraujančio miesto ir aplinkinių žemių. Atėnai, Sparta ir pan. buvo tokios *miesto valstybės* (gr. *polis*).

džiavosi graikų moksliniu pranašumu ir jautė pareigą nešti savo kultūrą kitoms tautoms. Graikai save vadino *Hellenes*, o Graikiją—*Hellas*. Užkariautų tautų *su-graik-inimas* todėl vadinamas *helenizacija*, o naujoji iš to gimusi kultūra — *helenizmas*. Guviai nešant graikų kultūrą kitiems, Aleksandrui pasisekė įkurti graikiško stiliaus miestus net Induso slėnio rytų pusėje, centrinės Azijos srityje, šiuometinėje Sovietų Sąjungoje. Aleksandras nesielgė kaip tautų griovėjas, jis norėjo būti žinomas, kaip praeities kraičio, Graikijos ir Rytų, kultūros lobių saugotojas ir gynėjas. Helenizacijos dėka, graikų kultūros šviesa pasiekė visą tuometinį pasaulį.

Rytinėse Aleksandro imperijos dalyse helenizacija liko tik skysti graikų kultūros dažai. Daugumas gyventojų pasiliko ištikimi savo papročiams ir gyvensenai, tačiau diduomenė veržėsi pamėgdžioti graikų gyvenimo būdą. Didikai pakeitė savo šventovių vardus ir ėmė garbinti savo dievus graikų dievų vardais ir pavidalu. Buvo statomi fizinės kultūros rūmai, stadionai, hipodromai, teatrai. Turtingieji ėmė rengtis graikišku stiliumi.

Nors helenizacija gerokai praskiedė graikų kultūrą, bet vis tiek ji tapo svarbiu ir ilgaamžiu veiksniu, padarydama graikų kalbą bendra prekybos ir tarptautinių reikalų kalba. Nors gimtosios kalbos tautose neišnyko, bet graikų kalba tapo tiltu tarp jų sugraikintame pasaulyje. Jos įtaka buvo tokia ryški, kad Aleksandrijos (Egipte) žydai liovėsi naudoję savo gimtąsias hebrajų ir aramajų kalbas ir kalbėjo tik graikiškai. Todėl jiems prireikė net savo tikėjimo kraitį — hebrajiškąjį Šventraštį versti graikų kalbon. Šis vertimas, vadinamas Septuaginta[4] buvo la-

[4] *Septuaginta* iš lotynų kalbos "septyniasdešimt". Senojo Testamento vertimas į graikų kalbą buvo atliktas Egipte tarp trečiojo ir antrojo amžiaus prieš Kristų. Sakoma, kad prie jo dirbo 70 vertėjų.

bai plačiai naudojamas žydijoje ir pažįstamas daugeliui išsilavinusių pagonių.

Aleksandrui mirus, visi tariami imperijos politiniai ryšiai atsimezgė. Jo generolai kariavo dėl valdžios, ir palikuonių peštynės baigėsi tik Romos įsikišimu pirmą amžių prieš Kristų. Tik pora gana pastovių dinastinių atramos taškų pajėgė išsilaikyti: Seleucidai Sirijoje (Seleukus, Aleksandro generolas) ir Ptolomėjai Egipte (Ptolomėjus, kitas Aleksandro generolas). Mažoji Azija ir pati Graikija virto vietinių karų ir dinastinių peštynių maišatimi.

Nežiūrint šių viena kitai ant kulnų lipančių pervartų, ėmė bujoti keletas judrių ir įtakingų mokslo židinių. Atėnai, tiesa, jau nebebuvo filosofijos centras, nors Platono įkurta Akademija (427-347 m. prieš Kristų) išliko iki 529 m. po Kristaus, aštuonetą amžių po jos įsteigėjo mirties. Tarsus pietiniame Mažosios Azijos pajūryje tapo svarbiu universitetiniu židiniu. Bet pats svarbiausias prekybinis ir kultūrinis centras buvo Aleksandrija, kurią įsteigė Aleksandras Didysis vakariniame Nilo deltos kampe. Čia susitiko Rytai ir Vakarai savo lobiais mainytis. Aleksandras šiame mieste buvo įsteigęs muziejų, — šventyklą mūzoms, — su didžiule, daugiau kaip pusę milijono raštų biblioteka ir mokslo bei tyrinėjimų židinį be sau lygaus antikiniame pasaulyje. Čia Euklidas išvystė savo geometriją, Archimedas darė garsius tyrinėjimus su vandeniu ir Eratostenas surado būdą kaip apskaičiuoti žemės plotą.

Rytiniame Vidužemio jūros gale ėjo nuolatinės grumtynės tarp Seleucidų ir Ptolomėjų. Viena šių grumtynių auka buvo žydų tauta. Mat, jai teko būti tarp dviejų milžinų. Vienas jų, Ptolomėjų karalystė, tiesa, nesispardė, nes didžiulė dykuma saugojo ją iš trijų šonų: iš pietų, iš rytų ir iš vakarų. Šiaurėje gi buvo Vidužemio jūra su

uostais. Ši karalystė turtinga žemės ūkio gaminiais iš Nilo slėnio ir vis turtėjanti prekyba tarp Indijos ir Viduržemio jūros kraštų. Kitas milžinas — Seleucidų karalystė niekuomet nesijautė saugus, dėl to, kad rytinės sienos buvo perdėm neaiškios ir nuolatinis priešiškų tautelių judėjimas nesaugumą dar didino. Palestina, išskyrus vieną šimtmetį šiokios tokios laisvės, nuo Aleksandro iki romėnų laikų (63 m. prieš Kristų), buvo tai po Ptolomėjų Egipte, tai po Seleucidų Sirijoje jungu.

NEPASISEKA SUKURTI VIENYBĖS PASAULYJE

Aleksandras ir jo palikuonys stengėsi sukurti vienybę jų valdomiems kraštams, bet jiems pasisekė pažadinti tik gilų nerimą. Mažesnieji vienetai, anksčiau buvę nepriklausomi, kaip graikų *miesto valstybės* ir rytų karalystėlės buvo Aleksandro ir jo palikuonių sunaikinti karais arba helenizacija. Nebuvo kuo šią tuštumą užpildyti. Žmonės jautėsi labai nesaugūs: prekybininkai negalėjo tikėtis, kad galės prekiauti kaip anksčiau, kaimiečiai niekuomet nebuvo tikri, ar žiaurūs kareiviai vėl jų nenusiaubs. Žlugo ir senieji religiniai papročiai, kurie anksčiau duodavo pastovumo kasdieniam gyvenimui. Senasis dievų garbinimas iširo helenizacijos dėka, bandant įvesti suvienodintą dievų garbinimą arba duodant naujus ir nepažįstamus vardus seniesiems dievams. Politinė santvarka buvo suirusi: pavienio asmens ištikimybė savo miestui arba karaliukui buvo nepataisomai sugriauta. Religijoje vis platėją akiračiai padarė vietinius dievus per daug silpnus. Žmonės ėmė nerimti ir ieškoti kažko kito.

Romėnų religiniai papročiai. Pačioje Romoje net abuojausi piliečiai laikė svarbiu dalyku tęsti valstybines garbinimo apeigas. Jie jautė, kad kaip reikiant atliktas

aukų atnašavimas Romą globojantiems dievams, užtikrino jų valstybės saugumą. Neįprasti įvykiai, — nuo žaibo staigaus pasirodymo neapsiniaukusiame danguje, iki su bėda apsigimusio veršiuko, — buvo laikomi ženklais iš dievų. Žyniai juos turėjo aiškinti, o kunigai — atnašauti aukas dievams, juos nuraminti ir tuo apsaugoti valstybės gerovę. Tačiau žmonės ieškojo religijos su labiau asmeniškomis ir jausmus patenkinančiomis apeigomis. Tokias religijas įvesti buvo leidžiama, jei tik buvo galima įrodyti, kad pastatymas šventovės tam ar anam dievui pasitarnaus valstybės gerovei. Tokiu būdu į Romą atkeliavo *Magna Mater* (Didžioji Motina) garbinimas iš Mažosios Azijos. Mat, buvo įsitikinta, kad jos atvežimas į Romą padės užbaigti karą su punais trečiojo amžiaus prieš Kristų pabaigoje. Magna Mater deivė buvo iškilmingai priimta prie Tiberio žiočių ir pavesta moterims, kurios buvo skirtos jos tarnybai.

Bendrai imant, Roma nelengvai leisdavo garbinti svetimus dievus pačiame mieste. Kol tebevyko karas su Kleopatra, imperatorius Augustas uždraudė garbinti egiptiečių dievus Romoje ir jos apylinkėse. Vieno ar kito rytietiško dievo garbintojai ne sykį buvo net ištremiami. Tačiau svetimų dievų garbinimas vis tiek masino daugelį romėnų. Mitros garbinimas, kuris puoselėjo asmeninį pamaldumą labiau negu viešas apeigas, buvo priimtas ir leidžiamas. Mitraizmas kilo iš persų religijos, bet nesvetimi jam buvo ir mistiniai elementai iš kitų religijų. Jo esminis elementas — palaipsninis asmens apšvietimas ir artėjimas prie šviesos dievo Mitros per dangaus sferas. Mitraizmas prašnekino žmogų asmeniškai. Nenuostabu, kad jis žydėte žydėjo ir tapo liaudies ir kareivių mėgiama religija. Archeologai atranda Mitros šventovių pačioje Romos širdyje, pvz.: San Clemente bazilikos požemyje, netolimame Ostijos uoste, romėnų legionierių būkluose

Vokietijoje, ant Temzės krantų Anglijoje ir Erodo pastatytoje Cezarėjoje (Paestinoje).

Romos užsispyrimas ginti savo valstybines apeigas, draudžiant įvesti religijas iš rytinių šalių, nebuvo vien iš noro palaikyti, kas išbandyta ir įprasta. Roma buvo atkakli, nes tikėjo, kad valstybinės apeigos tarnavo imperijos gerovei ir romėnų valstybinei savimonei. Tačiau jai tampant marga įvairių tautų ir kultūrų imperija, jos gyventojams nebebuvo įmanoma rasti tapatybę Romos savimonėje arba bent pasijusti namie plačiame Romos pasaulyje. Todėl uždaros religinės bendrijos, užtikrinančios saugią užuovėją šiapus ir anapus mirties, su savo nuostabiomis apeigomis pasidarė labai patrauklios.

Romos pažintis su Graikijos religiniu galvojimu ir su rytų dievais įvyko per prekybą ir karus Vidužemio jūros šalyse. Prieš tai ilgus amžius romėnai kukliai triūsė Italijos pusiasalio ribose, gindami vietinį žemės ūkį ir prekybą. Sujungę visą Italiją, romėnai susidūrė su fenikiečiais, kurie iš Kartagenos, šiaurės Afrikoje, valdė Vidužemio jūrą. Šis susidūrimas vedė į ilgas grumtynes (264-146 m. prieš Kristų). Galų gale Roma užviešpatavo pietinę Prancūziją, Ispaniją ir pagaliau tapo vakarinės Vidužemio jūros ir ten gyvenančių tautų valdytoja. Dabar ji galėjo plėstis į rytus.

Romos imperija plečiasi. Romos pagarba graikų *miestų valstybių* demokratiškai santvarkai išvedė ją į kovą prieš makedoniečius ir kitas helenistines karalystes antrojo amžiaus prieš Kristų pradžioje. Tačiau Romos palankumas graikų demokratijai slėpė jos politines užmačias. Seleucidų karaliui Antiochui Didžiajam atskubėjus paremti Makedoniją kare prieš Graikiją, Roma jį apkūlė ir išvijo atgal į Siriją (192-190 m. prieš Kristų). Ta pačia proga Roma pasisavino Graikiją, Iliriją (šian-

dieninę Jugoslaviją) ir Mažąją Aziją iki pat Taurus kalnų.

Sutartimis ir karais pamažu, bet nenumaldomai, Roma plėtėsi, užimdama pačią Siriją su Palestina 200-63 m. prieš Kristų. Egiptas išliko nepriklausomas Ptolomėjų laikais, bet Roma įsikišo 168 m. prieš Kristų, gindama jį nuo Seleucidų. Pagaliau 30-tais m. pr. Kr. Oktavijanas (Augustas) nugalėjo Antonijų, Kleopatra nusižudė, ir Egiptas tapo Romos imperijos dalimi. Ši Augusto pergalė buvo labai svarbi: Vidužemio jūra dabar tapo Romos ežeru. Tai, kas buvo pradėta demokratijos vardu, pasibaigė įkūrimu vienos iš galingiausių imperijų žmonijos istorijoje.

Romos imperija Augusto valdžioje. Augustas sutriuškino savo priešus ir sukūrė politinę taiką. Tačiau taikos žmogaus širdyje jam sukurti nepasisekė. Romos demokratiški polėkiai ilguose karuose dėl valdžios buvo visiškai sutrypti. Naujų turtų ir nuostabios jėgos svaigulyje ėmė skęsti dorovė, tiek vieša, tiek ir asmeniška. Vietiniai Romos dievai tapo patogaus politinio parankumo aukomis. Mat, karvedžiai turėjo rodyti pagarbą svetimšalių dievams, kad lengviau Romai palenktų užkariautas tautas. Įsakmioji filosofinė etika, kurią Romos patricijai buvo pasiskolinę iš graikų, ėmė greitai vysti. Visuotinės religijos romėnams nepasisekė sukurti, nežiūrint didelių pastangų sutapatinti Graikijos ir Romos dievus su Egipto dievais. Žmonės ėmė mažiau garbinti dievus vien politiniais sumetimais ir ieškojo religijos ar religijų, kurios išgelbėtų juos iš vargo šiame gyvenime ir duotų vilties amžinybės alkiui.

FILOSOFIJOS NUOSMUKIS

Graikai bandė dalintis su kitais savo kultūriniais laimėjimais, tačiau jų filosofinis kraitis išsigimė svetimo-

se žemėse. Net ir pačioje Graikijoje Platono aukštumos buvo perdaug aukštos jo Akademijos paveldėtojams.

Platonizmo idėjų pasaulis. Graikų filosofijos auksiniame amžiuje Platonas mokė, kad tikrovė nėra vien pojūčiais suvokiami kasdieniški dalykai: namai, žmonės, geri ar blogi veiksmai. Tikrovė, anot jo, susideda iš idėjų ar bet kokios rūšies daiktų apmatų. *Namo* idėja nepriklauso nuo vieno ar kito namo; gerumo idėja nėra surišta su gerais ir blogais žmonių darbais. Platonas teigė, kad šios idėjos yra amžinos, nes jos nėra žmogaus proto sukurtos sąvokos, o tikros ir tobulos esančios virš viso to, kas žemiška ir žmogiška. Kasdieniški daiktai ir veiksmai tėra tik netobuli tų amžinų tikrovių atspindžiai. Krikščionybei gimstant, platonizmas jau buvo nuosmukyje, bet Platono tikrovės samprata turėjo daug įtakos krikščionių teologijai.

Žavesys stoicizmu. Vardas "stoiškas" buvo duotas tai galvojimo krypčiai antikinėje filosofijoje, kuri gimė su Zenonu (336-264 m. prieš Kristų). Pats žodis kyla iš graikiško žodžio *stoa* — kolonada, priebutis su kolonomis, kurioje Zenonas mėgdavo dėstyti savo pažiūras (Atėnų turgavietėje arba agoroje). Stoiškas gyvenimo būdas ir galvosena patraukė daugelį diduomenės ir liaudies, ne tik Zenonui gyvam esant, bet ir daug amžių po jo mirties. Patraukliausia buvo tai, kad stoicizmas buvo *asmeniška* žmogaus laikysena ir galvosena. Stoikas buvo giedraus veido ir giedrios širdies asmuo, galįs ramiai priimti laimę ir nelaimę gyvenime. Nors stoikų savitvarda atbaidė daugelį, bet padrikos doros amžiuje kitus ji viliote viliojo.

Stoikai atmetė Platono idėjų pasaulio ir kasdieniškos visatos sampratą. Jų manymu, tikroji visata yra medžiaginių kūnų visumos sąveika. Visata yra *darniai veikiantis vienetas*, organizmas, kurio širdis yra visatos sie-

la, lygiai kaip ir žmogus yra kūnas, kurio širdis yra jo siela. Pati, gi, siela yra nuostabiai grakštus, visa apimąs, visur įsiskverbiąs elementas. Gausu jos žmoguje, mažiau gyvuliuose, paukščiuose bei augmenijoje, dar mažiau negyvoje gamtoje. Ši visatos siela yra *Protas* (graikiškai *Logos*), neasmeninė jėga veikianti visatoje, kurianti jos ateitį, vedanti ją į nustatytą tikslą. Kada nors blogis bus nugalėtas ir pasakiška palaima vėl viešpataus, kaip kadaise. Žmonijos darna bus įgyvendinta, sukuriant žmonių brolišką bendriją. Pagaliau, visata bus Dievo gerte sugerta, — Dievo, kuris yra visa visame. Didžiulis gaisras apvalys visatą, ir tada prasidės naujas amžių ratas.

Stoikų kritikai šaipėsi iš jų dėl šios visatos istorijos sampratos. Istorija kaip Dievo tikslo išvystymas priešinosi jų teigimui, kad žmogus yra laisvas apsispręsti ir rinktis, kas jam atrodo gera, o visatoje tikrumo negali būti, yra vien tik galimumai.

Nors ir kritikų puolamas, stoicizmas nesiliovė būti didele jėga ir krikščionybei gimus. Du garsūs vėlesnių amžių stoikai buvo Epiktetas, Pauliau laikų žmogus, ir, antrame amžiuje po Kristaus, Markus Aurelijus, Romos imperatorius.

Epikūro svaja: gyventi tik smagu! Epikūras (341-270 m. prieš Kristų) davė pradžią kur kas įmantresnei filosofijai negu stoicizmas. Jo pažiūras priėmė net garsusis Romos mąstytojas Lukrecijus ir poetas Horacijus pirmame amžiuje prieš Kristų. Epikūrizmas liaudies nepatraukė, nes teigė, kad dievai gyvena toli nuo šio pasaulio ir nesirūpina žmonių džiaugsmais ir vargais.

Sakoma, kad epikūrizmas ragino gyventi tik dabarties džiaugsmu: "Valgyk, gerk ir linksminkis." Bet tame tik dalis tiesos. Epikūras stengėsi vesti žmogų į vidinę ramybę, kuri remtųsi įsitikinimu, jog visatoje galioja

pastovūs dėsniai. Epikūras norėjo išlaisvinti žmogų iš nerimo ir baimės, kurie kyla, tikint kaprizų pilnus dievus.

Mišrūnės filosofijos. Nei stoicizmas, nei epikūrizmas neišvengė priemaišų. Laikui bėgant, iš šių filosofijų gimė mišrūnė religinė galvosena, kuri labai prigijo tarp pseudointelektualų pirmame amžiuje prieš Kristų ir pirmame amžiuje po Kristaus. Iš stoicizmo buvo paimtas dėmesys protui, iš platonizmo — veržimasis į amžinybę, iš epikūrizmo ir stoicizmo — smalsumas medžiaginiam pasauliui. Tokiu būdu atsirado eklektikai, — mąstytojai, kurie renkasi tai, kas jiems patinka iš įvairių filosofinių sistemų.

Vienas mums geriausiai žinomų eklektikų yra Seneka (44 m. prieš Kristų — 65 m. po Kristaus), Romos imperatoriaus Nerono vyriausias patarėjas. Nors jis iš pagrindų buvo stoikas, bet sėmėsi pažiūrų ir iš Platono, Epikūro ir iš kiekvieno mąstytojo, kurio doros samprata jam darė teigiamą įspūdį.

Daugiausia raštų palikęs iš pirmojo krikščioniškojo amžiaus eklektikų filosofų yra žydas, vardu Filonas. Gimęs žydų emigracijoje, Aleksandrijos mieste, Filonas tapo svarbiu žmogumi viešame gyvenime ir buvo net pasiuntiniu imperatoriaus Gajaus Kaligulos (37-41 m. po Kristaus) valdymo metu. Jis buvo pirmasis mąstytojas, kuris išsamiai bandė surišti graikų filosofijos "proto" sąvoką su tikėjimu pagal žydų religiją.

Kartu su filosofija, šalia jos ir vietoje jos ėmė klestėti trys vienas kitam artimi keliai į visatos supratimą: astrologija, magika ir gnosticizmas.

ŽMOGAUS BANDYMAI APVALDYTI BAUGINANČIĄ VISATĄ

Astrologija užgimė ir brendo Mezopotamijoje. Čia per amžių amžius buvo sekami ir užrašomi tikslūs žvaigž-

džių ir planetų keliai. Buvo prieita išvados, kad žvaigždės valdo žmogaus gyvenimą, kad žvaigždžių sąranga žmogui gimstant nulemia jo likimą. Jei nori pasiekti laimę, žmogus turi suprasti ir, jei reikia, permaldauti žvaigždžių dvasias. Platono galvojimas, kad žvaigždės yra dievai (*Timaeus*, 40), buvo ryšys tarp Mezopotamijos astrologijos išvadų ir Graikijos filosofinio kraičio. Kiti helenistai filosofai, rišdami astrologją su matematika, išryškino nuostabų tikslumą ir darną žvaigždžių keliuose. Viso to įtakoje, vėlesnio helenizmo ir ankstyvosios Romos imperijos metu, žmogus ėmė būkštauti dėl žvaigždžių galios. Jis ėmė naudotis astrologija žvaigždžių paslaptims pažinti ir užsitikrinti sau jų palankumą. Tokiu keliu eidamas, žmogus tikėjo sau užsitikrinsiąs laimingą likimą.

Magika. Našus troškimas užtikrinti malonę dvasių, kurios valdo žvaigždes, ir nuolatinis bandymas apvaldyti ir kitas gamtoje esančias jėgas pagimdė magiškas formules, kurių pagalba žmogus galėjo apsisaugoti nuo blogio, numalšinti skausmą ir išvengti nelaimių. Atsirado bendrijos, kurios gyrėsi turinčios žvaigždžių pažinimą arba žinančios kaip permaldauti Asklepijų, gydymo dievą. Magikos pagalba, žmogus norėjo priversti dievus jam paklusti. Žinąs daugiausia magiškų formulių ir mokąs jomis kreiptis į didžiausią skaičių dievų galėjo užsitikrinti laimę anapus.

Karalystėms griūnant ir kasdienai tampant vis miglotesnei, pavieniai asmenys ir diduomenėje, ir liaudyje vis daugiau dėmesio skyrė gyvenimui *anapus* ir su nerimu bandė ištrūkti iš *šiapus* nelaimių. Ilgainiui net ir magiškos formulės atšipo. Žmogui reikėjo ieškoti naujų kelių į gyvenimo mįsles ir į mirties paslaptis. Atsirado tokių, kurie gyrėsi turį gilesnį istorijos ir visatos paslapčių supratimą, kuris jiems apreikštas per regėjimus ir ora-

kulus.[5] Jie ir kitiems siūlėsi padėti suprasti savo likimą ir užsitikrinti laimingą ateitį.

Gnosticizmas. Pirmojo krikščionybės amžiaus metu, Bendrijai nuolat teko grumtis su bendrijomis viduje ir šalia savo organizacijos, kurios gyrėsi gilesniu Dievo ir jo tikslų pažinimu. Sekančiame amžiuje šios bendrijos buvo žinomos gnostikų vardu. Gnostikai tai tie, kurie *žino*, turi pažinimą. (*Gnostikų* vardas kilęs iš graikiško žodžio *gnosis*: žinojimas arba pažinimas.) Neturime tikslių duomenų apie šių gnostikų bendrijų pradžią; net nežinome, ar jos gimė pagonių ar žydų tarpe. Aišku tik, kad gnosticizmas buvo stiprioje pagoniškų religijų ir filosofinių srovių įtakoje. Ryškus gnostikų galvojimo dualizmas[6] su šviesos ir tamsos, gėrio ir blogio, medžiagos ir dvasios kontrastais turi šaknis persų visatos sampratoje. Nežiūrint to, sunku apčiuopti prieškrikščionišką gnosticizmą[7] ir jį aptarti. Bendrais bruožais galima jį apibūdinti kaip "dualistinę ir mitologinę atpirkimo religiją per apreiškimą ir žinojimą".[8]

---

[5]*Orakulas* — vieta arba šventovė, kur buvo pranašaujama, pvz. Delfų orakule buvo žynė, kuri klausiantiems duodavo jai dievų apreikštus atsakymus.

[6]Teorija, pripažįstanti, kad pasaulio pagrinde yra du vienas nuo kito nepriklausomi pradai — dvasia ir medžiaga.

[7]Rudolf Bultmann teigia, kad gnostikų būta prieš krikščionybei gimstant: *Theology of the New Testament* (New York: Scribner's, 1951), I, p. 164-183. Daugelis Naujojo Testamento egzegetų Bultmann'o teigimą laiko savaime suprantamu. Tačiau Carsten Colpe, *Die Religionsgeschichtliche Schule* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1961), I, gnostikų kilmės klausimą ima kelti iš naujo. Pasak jo, gnostikų išganytojo arba atpirkėjo mitas nebuvo žinomas prieš krikščionybę, bet buvo pasiskolintas iš krikščionių.

[8]W.S. Kümmel, *Introduction to the New Testament* (New York & Nashville: Abingdon, 1966), p. 159.

GNOSTICIZMO RAIDA IR JO RYŠYS SU KRIKŠČIONYBE

Vėlesnį, jau sužydėjusį gnosticizmą, galima tiksliau aptarti. Jam būdinga:

1. Tikėjimas, kad Aukščiausiasis Dievas yra labai, labai toli nuo pasaulio ir jokiu būdu nėra atsakingas už jo sukūrimą. Pasaulį sukūrė arba puolę angelai, arba *demiourgos* (mažesnė būtybė negu Dievas, dirbantis žmonių labui), kuris yra vienas iš daugelio būtybių, kilusių iš Aukščiausiojo Dievo.
2. Tikėjimas, kad žmogaus pirminė būtis buvo grynai dvasiška. Žmogaus puolimas jį įkalino į medžiaginį kūną, iš kurio jis pats negali išsilaisvinti be atpirkėjo pagalbos.
3. Tikėjimas, kad, tik turėdamas šį dvasinį pažinimą, žmogus gali ištrūkti iš šio jam svetimo ir nesvetingo pasaulio ir sugrįžti į savo pirminę dvasišką būtį.

Reikia pabrėžti, kad gnostikų bendrijų būta įvairių, viena nuo kitos besiskiriančių smulkmenų margumu savo raštuose ir doriniame gyvenime. Doros nuostatuose buvo einama nuo nuostabios savitvardos iki kraštutinio ištvirkimo. Nors šie bruožai nuolat užtinkami prieškrikščioniškoje gnostikų raštijoje, bet jų negalima rasti kartu vienoje vietoje.

Kai kurie mokslininkai teigia, kad Negyvosios jūros ritiniai įrodo, jog gnosticizmo būta prieš Bendrijos gimimą. Tačiau ritiniuose nėra jokios užuominos apie gnosticizmui būdingą galvojimą. Čia nekalbama, kad kūrinija yra bloga, medžiaginės gėrybės neniekinamos. Nėra nė kvapo ano atpirkėjo iš dangaus. Nėra sampratos, kad nuodėmingas žmogus įkalintas kūne arba kad žmogaus atpirkimas yra jo išlaisvinimas iš medžiaginio kūno varž-

tų. Todėl čia naudosime žodžius "gnostiškas" ir "gnosticizmas" tik tada, kai bus kalbama apie tas religines bendrijas, kuriose anie trys bruožai buvo ryškūs. Atrodo, kad gnosticizmo elementai jau buvo helenizme ir net žydijoje prieš pirmąjį amžių prieš Kristų, tačiau jie suaugo į būdingą ir savitą visumą tik antrame amžiuje po Kristaus.

Dar neseniai apie gnosticizmą žinojome tik iš Bendrijos Tėvų antro pokristinio amžiaus raštų. Svariausi veikalai liečią gnosticizmą buvo parašyti Ireniejaus, kuris paliko savo gimtąją Mažąją Aziją antrojo amžiaus po Kristaus viduryje ir tapo Lijono, Prancūzijoje, vyskupu. Mums geriausiai žinomas jo veikalas *Prieš herezijas* (*Adversus Haereses*, tiksliau verčiant būtų: "Atmetimas ir sugriovimas žinojimo klaidingai taip save vadinančio"). Čia Ireniejus duoda gnostikų raštų ištraukas ir jų teigimus atmeta, juos sugriaudamas Šventraščio ir Bendrijos tikėjimo kraičio pagalba.[9]

Pagrindinis klausimas, kuris gnostikus labai kamavo, buvo: kaip galima eiti į gerąjį Dievą ir tuo pačiu gyventi blogiu persunktoje kūrinijoje? Gnostikams labai rūpėjo žmogaus įsipainiojimas kančia ir mirtimi į medžiaginį pasaulį. Ir pats žmogus, būdamas kūrinijos dalelė, drauge su medžiaginiu pasauliu išgyvena kančią ir mirtį. Kaip jam išsinarplioti iš tos blogos ir nykstančios medžiagos?

Žmoguje gnostikai matė suskilusią ir dvilypę būtį — nykstančios medžiagos belaisvį ir Aukščiausiojo Dievo kibirkštį. Kibirkštį Dievo, kuris neturi nieko bendra su medžiaginio pasaulio tamsa, nes jis gyvena amžinoje šviesoje. Gnostikai dėjo visą savo viltį į slaptingąjį *žinojimą*

---

[9]Ireniejaus knygos *Prieš herezijas* angliską tekstą galima rasti *Ante-Nicene Fathers* (Grand Rapids, Mich.: Eerdmans), I, p. 315-358. Taip pat pravartu pasidomėti R.M. Grant (red.), *Gnosticism: A Sourcebook* (New York: Harper & Row, 1961).

ir deramą dievybių garbinimą, nes tik tokiu būdu žmogui įmanoma pakilti į šviesos dausas. Daugumas gnostikų bendrijų tikėjo atpirkėją, kuris, atėjęs iš dangaus, pats įsipainiojo į medžiaginį pasaulį ir kentėjo. Bet, atrišęs visus kančios ir mirties mazgus, jis išsinėrė iš pasaulio ir todėl gali juo tikinčius taip pat nuvesti į skaidrų dvasios pasaulį.

Nuo 1945 metų mums yra prieinama pačių gnostikų raštija. Nag Hammadi (Chenoboskion, Egipte) rasti koptų kalba[10] surašyti raštai, kurie kadaise priklausė vienai gnostikų bendrijai. Keletas jų yra pačių gnostikų rašyti, o kiti alsuote alsuoja gnostikams artimais polėkiais. Šiame rinkinyje yra apie 50 skirtingų raštų. Vieno kito vardas jau anksčiau buvo žinomas, keletos kitų vardai ir ištraukos iš jų užtinkami Bendrijos Tėvų raštuose, tačiau daugumas mums visai negirdėti. Vienas jų, *Tiesos evangelija*, yra vispusiškai gnostiškas kūrinys, parašytas, turbūt, gnostikų vado Valentino, kurio mintims stipriai priešinosi Ireniejus. *Tomo evangelija*, anksčiau pažįstama tik iš ištraukų Bendrijos Tėvų raštuose ir iš papirusų skiautelių, rasta pilna ir puikiai išsilaikiusi. Tiesa, ji nėra tokia evangelija, kaip mūsiškės krikščioniškos, kur aprašoma visa Jėzaus veikla iki mirties ant kryžiaus, bet joje yra daug Jėzaus posakių, kaip ir Naujajame Testamente.[11] Atrodo, kad kai kurie krikščionys Bendrijos pradžioje Jėzų vaizdavosi dieviškos išminties nešėju. Antro pokris-

---

[10]Koptų kalba yra egiptiečių kalba, kuri išsivystė iš senosios Egipto kalbos ir rašoma graikų alfabetu su eile savitų raidžių.

[11]Apie gnostikų raštus jau daug rašyta. Parankus įvadas pas W. Van Unnik, *Newly Discovered Gnostic Writings* (London: SCM Press, 1960). Platesnė studija su *Tomo evangelijos* vertimu į anglų kalbą pas J. Doresse, *The Secret Books of the Egyptian Gnostics* (New York: Viking Press, 1960). *Tiesos evangelija* išversta ir atspausdinta K. Grobel (New York: Abingdon, 1960). *Tomo evangelijos* angliškas vertimas išleistas atskirai (New York: Harper & Row, 1959).

tinio amžiaus viduryje gnostikai pasigavo šią pažiūrą ir savaip išvertė, neigdami Jėzaus istoriškumą. Pasak jų, Jėzus buvo tik beveidė Dievo išminties apraiška (*sofija*— išmintis), o ne apčiuopiamas, istorijoje gyvenęs asmuo.

Šie gnostikų raštai naudoja žydišką ir krikščionišką žodyną bei išraišką, nors savo pažiūromis ir skiriasi. Peršasi išvada, kad organizuotas gnosticizmas iškilo krikščionijos dirvoje. Kitaip sakant, jis yra nukrypimas nuo krikščioniško mokslo, bet drauge su juo augęs ir brendęs. Dar daugiau negu krikščionybė, gnosticizmą įtaigojo apokaliptinė žydijos raštija.[12] Demonų bei angelų vardai ir sudėtingi dausų aprašymai gnostikų raštuose labai panašūs ir ne sykį lygiai tie patys kaip ir žydų apokaliptiniuose raštuose. Dualistinė pasaulio samprata, kuri būdinga apokaliptikai, pasiekė žydus iš persų. Tačiau gnosticizmo dualizmas, atrodo, išsivystė iš žydiškų ir krikščioniškų šaltinių. Mums iš istorijos žinoma, kad keletas žydų atskalų, gyvenusių į rytus nuo Jordano upės ir pietų Sirijoje, buvo arba tapo gnostiškomis antrame krikščionybės amžiuje. Viena jų, žinoma *mandiejų* vardu (t.y. *žinančių*) išsikėlė iš čia į Iraką, kur ir šiandien gyvuoja maža gnostikų bendrija.[13] Mums žinoma ankstyviausia gnostikų raštija remiasi krikščioniška ir Senojo Testamento tematika bei žodynu, bet vėlesniuose jų raštuose randame naujai sumegztas gijas.

---

[12]*Apokaliptinis-ė* (gr. *apokalipto*) — apreikšti, parodyti. Šis žodis naudojamas pavadinti gausiai raštijai, kuri buvo žydų sukurta paskutiniaisiais dviem amžiais prieš Kristų ir pirmame pokristiniame amžiuje. Apokaliptinė raštija bando *apreikšti*, ką Dievas ateityje numato savo išrinktajai Tautai. Ateities paveikslai piešiami spalvingais vaizdais bei simboliais. Tuo išreiškiama samprata, gimusi iš tikėjimo išraiškos lemtingose laiko tėkmės sampynose bei kryžkelėse. Toliau bus nagrinėjama istorinė žydijos padėtis, kurioje šios rūšies raštija brendo.

[13]Juos patraukliai aprašo E.S. Drower, *The Mandaeans of Iraq and Iran* (Leiden: E.J. Brill, 1962).

Įdomu, kodėl šios naujos gijos buvo mezgamos. Galimas daiktas, kad žydijos laukimui ir ankstyvosios krikščionių Bendrijos Atbaigos Amžiaus atėjimo vilčiai vis nerandant išsipildymo, gnostikai ėmė kurti savitą išsipildymo sampratą.[14] Vietoje atpirkimo vilties išsipildymo *būsimajame* amžiuje, apie kurį kalbėjo žydų pranašai ir apokaliptikai, gnostikai įžiūrėjo atpirkimą vykstantį belaikėje *dabartyje*. Vietoje žydų dėmesio pasaulio istorijos raidai gnostikai domėjosi žmogaus asmeniškos istorijos eiga, jo vidine patirtimi. Gnostikų perspektyvos našus dėmesys paties žmogaus savimonei ir šiandien masina būties filosofus,[15] teologus,[16] ir gelmių psichologus.[17]

Gnostikų žmogaus samprata ankstyvaisiais Bendrijos amžiais tarnavo krikščionių misijonieriams. Gaila, kad vėliau gnostikai ėmė neigti krikščioniškojo tikėjimo esmę. Bendrija nebegalėjo rasti bendros kalbos su išsivyščiusiu gnosticizmu, kuris ėmė statyti savą bendrijėlę Bendrijoje, — koplytėlę bažnyčioje.

Laikų pervartos visuomet pilnos paslapčių. Seniems akiračiams nykstant, žmogaus vilčiai atsiveria nauji gyvybės paslapčių pasauliai. Galime jausti, kaip stipriai gnosticizmas prašnekino žmones, besiblaškančius laikų pervartose. Jis davė pavieniams asmenims *išrinktos* ir *žinančios* bendrijos užuovėją.

---

[14]Ši teorija būdinga R.M. Grant, *Gnosticism and Early Christianity* (New York: Columbia University Press, 1959), p. 150-185.

[15]Įdomi apžvalga pas Hans Jonas, *The Gnostic Religion* (Boston: Beacon Press, 1958). Tačiau jis per daug remiasi mandiejų raštija.

[16]Rudolf Bultmann, *Theology of the New Testament* ypač iškelia gnostikų galvosenos patrauklumą moderniam žmogui. Bultmann įžiūri gnostikų atpirkimo sampratos gijas Jono evangelijoj. Žr. *Commentary on John* (Philadelphia: Westminster, 1970).

[17]C.G. Jung gnosticizme mato metmenis žmonijos istorijos analizei ir žmogaus pasąmonės bei jo vietos visatoje supratimui. Žr. Carl G. Jung, *Man and his Symbols* (New York: Dell Publishing Co., Inc., 1968).

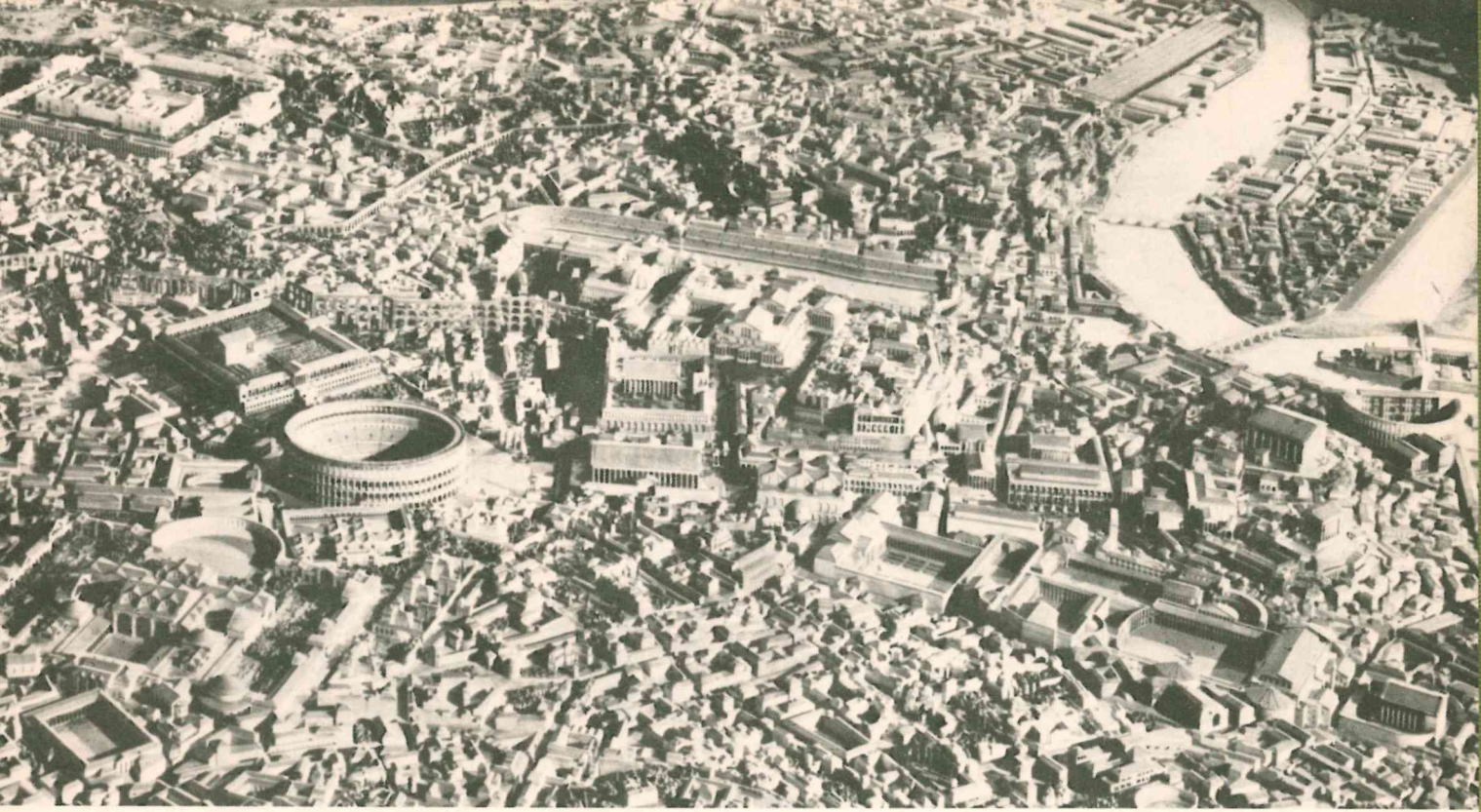

Imperijos laikų Romos modelis.

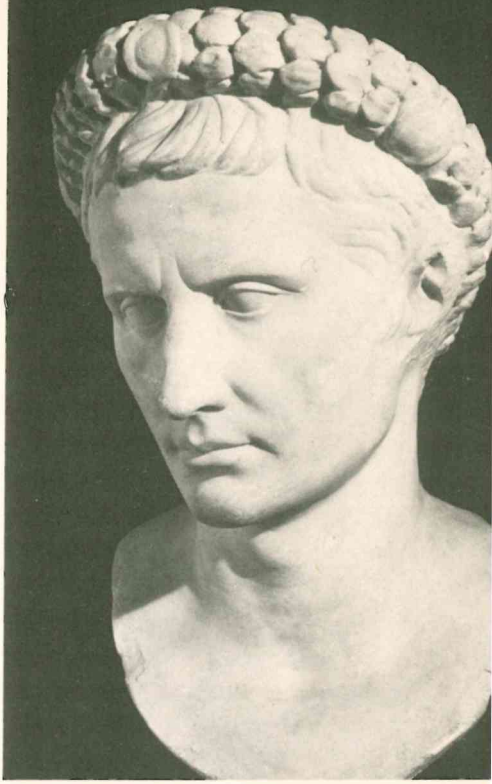

Imperatorius Augustas
(27 pr. Kr. iki 14 po Kr.).

Romos imperija Augusto laikais.

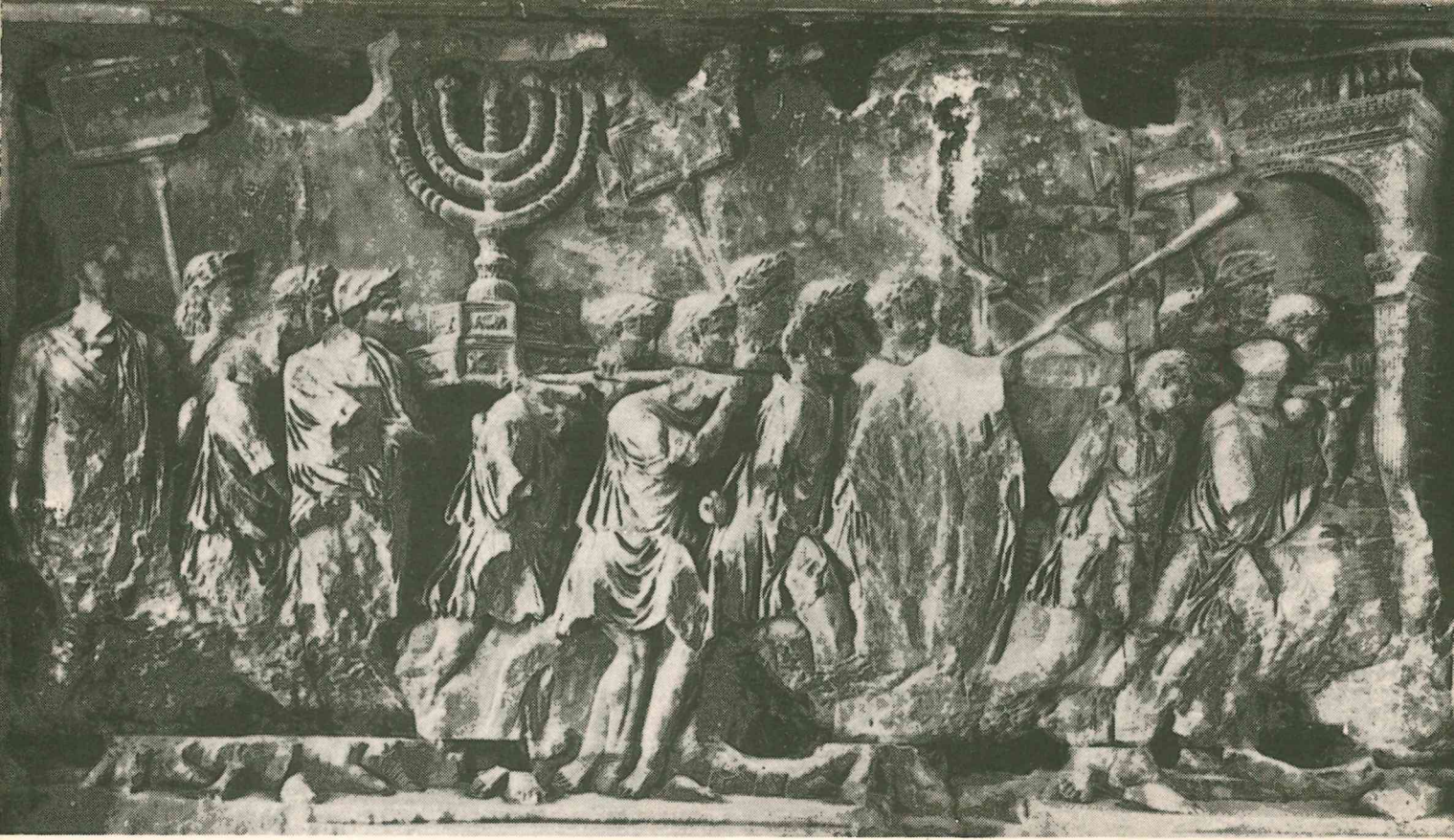

Iškilmingų Tito vartų reljefas: žydų belaisviai
su Jeruzalės Šventyklos turtais atvedami į Romą (70 m. po Kr.)

Šventovės Delfuose bendras vaizdas:
fone Parnaso kalnas, prieky Apolono šventyklos griuvėsiai.

Žynės Pitijos trikojis Delfuose.

Apolono šventykla Korinte.
Apolonas, šviesos ir darnos dievas, buvo garbinamas visoje Romos imperijoje.

Eleusis — misterijų religijos centras prie Atėnų.

Tarp bendrijų, kurios gyrėsi žinančios kelią į būties paslaptis, buvo ir misterijų religijos. Dalyvaudami religinėje dramoje ir jos apeigose, *įvestieji* dalyvavo dievų gyvenime. Mitai (pasakojimai), kuriais šios misterijų religijos rėmėsi, skyrėsi vienas nuo kito, bet turėjo ir bendras gijas. Dažniausia juose pasakojama apie žmoną (ar motiną), kuri apverkia savo mirusį vyrą (ar kūdikį). Pakentėjus, žmonai iš mirusiųjų grąžinamas vyras, motinai — sūnus ar dukra, ir tada prasideda naujas gyvenimas.

Ozirio paslaptis. Egiptiečių religinėse apeigose yra mitas apie Izidę ir jos vyrą Ozirį, senojo Egipto dievą karalių. Ozirį pagrobė priešai, nužudė ir sukapojo. Izidė klajojo po žemę, ieškodama jo kūno ir laidodama atrastus gabalus. Dalis Ozirio kūno buvo suėsta Nilo žuvų, o Nilas pagal egiptiečių įsitikinimą tekėjo į anapus — Požemį. Taip Oziris tapo Požemio dievu ir ėmė viešpatauti mirusiems.

Sudėtingų apeigų padedamas, *įvestasis* į Ozirio paslaptį pakartoja dievo karaliaus kančią ir kelią į mirtį (aprašoma Apuleius, *Metamorphoses*). Susijungdamas su Oziriu, mirusiųjų viešpačiu, jis nebebijojo mirties ir jam užtikrinamas amžinasis gyvenimas. Ozirio paslapties apeigų kilnumas, kunigų apeiginių rūbų puošnumas ir užburianti drama patraukė daugelį ne tik Egipte, bet ir Romoje, ir visoje Romos imperijoje.

Graikų mistiniai išganytojai. Graikijoje misterijų apeigos sukosi apie Dionizą, vyno dievą ir Demetrę, javų deivę. Dionizas buvo Zeuso, dievų tėvo, sūnus. Titanai jį nužudė prarydami, tačiau jo širdis buvo iš jų pavogta ir atiduota Semelei, vienai iš Zeuso žmonų, kuri pagimdė antrą Dionizą dievų tėvui. Kadangi žmonija kilus iš Ti-

tanų, tai dieviškoji žiežirba, kuri pateko į juos, yra ir žmonėse. Susijungdamas su Dionizu, žmogus gali apsivalyti nuo savo žemiškosios būties ir, įžiebdamas savyje dieviškąją žiežirbą, prisiartinti prie dievų. Nuo Periklio laikų (429 m. prieš Kristų) susijungimas su Dionizu patraukė daugelį vyrų ir ypač moterų. Ilgomis naktinėmis apeigomis ir vynu buvo pasiekiamas *įtūžimas*, kurio metu tariamai pasirodydavo Dionizas.[18]

Mus pasiekusių mitų ryšulyje, Demeterė yra vaizduojama kaip žemės deivė. Jos dukrą Persefonę pavogė Požemio dievas. Beliūdėdama Demeterė užmiršta rūpintis žeme, ir augmenija ima vysti ir mirti. Kitiems dievams įsikišus, Persefonė grąžinama motinai. Kadangi Požemy būdama, ji valgė tenykštį valgį, turi grįžti ir ten praleisti dalį metų. Tais metų mėnesiais, kai motina ir dukra yra drauge, žemėje džiugu ir augmenija žydėte žydi. Žiemos mėnesiais Demeterė liūdi savo dukters. Ieškodama jos, ji persirengia dukters auklės rūbais ir gyvena Eleuso miestelyje, apie 20 kilometrų nuo Atėnų. Todėl nuo pat žilos senovės pas graikus kasmet būdavo ruošiamos apeigos su procesija iš Atėnų į Eleusą Demeterės gedulingai kelionei pakartoti ir taip pat Persefonės kelionei į Požemį ir jos džiaugsmingam grįžimui paminėti. Nuo Kaligulos laikų (37-41 m. po Kr.) misterijų religijos prigijusios net imperijos viršūnėse.

Misterijų religijų kilmė ir prasmė. Nelengva išaiškinti misterijų religijų kilmę. Javų varpos buvo svarbiausias šventas daiktas, rodomas *įvestiesiems* Eleuso šventovėje. Gali būti, kad apeigos prasidėjo, kaip magikos formulės geram derliui užtikrinti. Šią išvadą patvirtina misterijos dramos apmatai, kurie rišasi su pasikartojančia

[18]Šio ekstatiško bet šlykštaus įtūžimo aprašymą galima rasti Euripido (maždaug 485-406 m. pr. Kr.) dramoje *Bacchae*.

mirtimi (sėja), gedulu (žiemos laikas, kai sėkla miega dirvoje) ir atgijimu iš mirties (varpos augimas ir pjūtis). Vienoje iš apeigų kunigas, kreipdamasis į dangų, šaukė: "Hue!" (reiškia *lietus*) ir, kreipdamasis į žemę: "Kue!" (reiškia *lyk* arba *liek*). Ir Izidės mitas siejosi su metiniu Nilo potvyniu. Nilas buvo vienintelis derlingumo šaltinis Egipte.

Aišku, kad helenistiniais laikais misterijos buvo daugiau negu apeigos geram derliui užtikrinti. Derliaus ciklas, — gyvenimas ir mirtis, — tapo žmogaus gyvenimo ir mirties ciklo simboliu. Misterijų drama stengėsi užtikrinti naują gyvenimą *įvestajam* žmogui, ne vien atgijimą javams. Misterijos viliojo daugelį, nes žmonės jautė, kad jose gali paliesti gyvenimo anapus paslaptis ir laimėti sau nemirtingumą.

Buvo ir kita nauda: *įvestieji* į kurią nors misteriją, tapo ne tik bendrija, bet ir brolija, kurioje atkrito rasės bei luomo skirtumai. Visi tapo lygūs ir, apeigomis sujungti, amžini broliai ir seserys. Tiesa, misterijų religijos daugino prietarus ir nesirūpino dora, bet į jas vis tiek buvo entuziastiškai veržiamasi. Vergai ir laisvi piliečiai, pasiturį pirkliai ir amatininkai, vyrai ir moterys iš kilmingųjų tarpo — visi gūžėjo į šias nuostabias apeigas, ieškodami saugumo ir artimumo, kai ateitis neviliojo jokiu pažadu ir įprastos bendrijos buvo iširusios.

Nuo Aleksandro iki Augusto, pastangos sukurti vieną pasaulį atnešė ne vienybę, bet dar didesnį nerimą. Tautoms susiliejus į plačią Romos imperiją, pavieniai asmenys pasijuto nuasmeninti ir pasimetę. Visur dygo naujos bendrijos, kurios vedė naujais keliais į senąjį žmonijos kraitį.

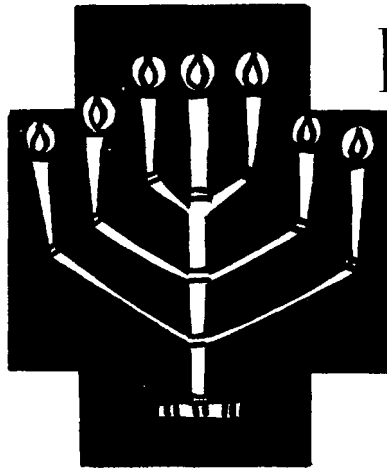

III SKYRIUS

SENOJO TESTAMENTO TAUTA: IZRAELIS

Jie yra izraelitai...
ir iš jų kūno atžvilgiu
yra kilęs Kristus (Rom 9,4-5).

Romos imperijos didžiųjų miestų gyventojams ypatingai krito į akis viena savita religinė bendrija — žydiškoji bendrija. Nors ji laikė Jeruzalę savo religine sostine, tačiau didžiavosi vešliomis bendruomenėmis graikų-romėnų aplinkoje. Tuometiniame pasaulyje vargu ar buvo kita religinė bendrija, kuri taip uoliai, net aistringai, laikėsi savo tikėjimo ir papročių.

Žydų tikėjimas ir apeigos patraukė ne vieną pagonį. Jų tikėjimas vienu Dievu (monoteizmas) ir ištikimas laikymasis doros dėsnių pagonis domino. Vienų širdys prisirišo atsivertimo, kitų bent palankumo ryšiais prie žydų bendrijos. Filono Aleksandriečio pastangos peraiškinti žydų religiją helenistiškų filosofinių bei religinių krypčių pagalba taip pat teigiamai veikė ne mažą pagonių skaičių. Bet, iš kitos pusės, daugelio dievų garbinimu (politeizmu) persunktoje aplinkoje, kur nebuvo įprasta

rišti religijos su dora, žydų religinė laikysena susilaukdavo ir pašaipos, ir pasipriešinimo. Žydų atsparus atkaklumas neprisidėti prie pagonių dievų ir deivių garbinimo, pagonims buvo nesuprantamas ir įtartinas. Jie tikėjo, kad visuomeninė gerovė ir asmeninė palaima priklausė nuo dievų ir deivių malonės. Kai kuriuose istorijos tarpsniuose pagonių pašaipi laikysena žydų atžvilgiu virto kerštinga pagieža.

Ši išskirtina žydų tautos laikysena, jų tikėjimo įkvėpta, nebuvo nauja. Ji augo ir ryškėjo daugelį amžių, buvo perduodama iš kartos į kartą. Žydų tautos tikėjimo širdis buvo gyvas įsitikinimas, kad Jahvė,[19] vienintelis tikrasis Dievas, juos išsirinko būti ištikimais jo nuostabių darbų liudininkais istorijoje. Taip jie suprato savo tautos pašaukimą. Jų Raštai, Senasis Testamentas, remiasi išrinkimo apreiškimu Mozei. Jų turinys — išrinkimo savimonės istorija. Žydams nebuvo jokios abejonės, dėl ko žmogus gyvena. Jų tikėjimo gajumas ypač ryškus grėsmingų istorinių įvykių laikotarpiais. Tikėjimo laikysenos įsisavinimas reikalavo iš kiekvienos kartos ir kiekvieno asmens naujai įsigyventi į tai, ką Dievas jų tautai apreiškė istoriniuose įvykiuose, ypač tragiškuose. Jie tikėjo, kad jų Dievas yra Istorijos Viešpats, kuris kadaise juos prašnekino varge, svetimoje Egipto žemėje, kviesdamas jam paklusti ir liudyti jo galingą išganymo valią.

Žydai tikėjo, kad Dievas kalbėjo jų protėviams ir kad jo Žodis užrašytas Šventraštyje, Dievo Knygoje. Šis Dievo Žodis buvo laikomas pirmine šviesa, kurios pagalba galima suprasti istoriją ir Dievo valią.

Norint pažinti žydų religinį gyvenimą pirmajame

---

[19]Jahvė — hebrajiškai keturių raidžių žodis — YHVH, kuris reiškia JIS-YRA. Žydams Dievo vardas išreiškė, kad "Jis yra istorijos įvykiuose dėl mūsų".

krikščionybės amžiuje, reikia suprasti svarbesnius įvykius jų tautos istorijoje ir jų ryšį su bendrijos gyvenimu. Žydų istorijoje yra ryškūs du veiksniai: tąsa ir kaita. Žydų religinė bendrija lieka nuolat savita ir nuolat atsinaujina istorijos eigoje. Smalsumas traukia žmogų iš savęs į aplinką ir į ateitį, o atsargumas jį prilaiko. Laikui bėgant, kinta žmogaus galvosena ir jos išraiškos, drauge brėsta ir tikėjimas, viltis, meilė, atsiveriant vis platesniems akiračiams.

POTREMTINĖ ŽYDŲ TAUTOS ISTORIJA: ŽYDAI PO SVETIMŲJŲ JUNGU

Tremtis ir išvadavimas. Šeštame amžiuje prieš Kristų žydų tautą ištiko vienas iš skaudžiausių įvykių. Babiloniečiai sunaikino Jeruzalę ir Šventyklą (587 m. prieš Kristų), nuniokojo Judos karalystę ir išvedė į nelaisvę ne tik vadovaujančius religijai ir politikai, bet ir tūkstančius paprastų žmonių. Padėtis atrodė beviltiška.

Tremties padariniai turėjo nepaprastai daug reikšmės tolesnei žydų tautos istorijai. Šeštojo amžiaus pabaigoje persai nugalėjo babiloniečius ir leido žydų tremtiniams grįžti į savo tėvynę (538 m.). Daugumas grįžti nenorėjo ir liko Babilone. Tik drąsieji ryžosi žygiui, kuris truko visą šimtmetį. Mažos grupelės organizavosi ir keliavo į Palestiną. Ten pamažu kūrėsi. 515 m. pr. Kr. Jeruzalės Šventykla jau buvo atstatyta, ir pats miestas su sienomis palengva kilo iš griuvėsių. Tačiau atstatymas sunkiai sekėsi. Kaimynų priešiška laikysena, — šiaurėje samariečiai, pietuose edomiečiai, — darbą trukdė. Tik apie 450 metus Jeruzalės atstatymas buvo baigtas. Taigi penktojo amžiaus gale Jeruzalė vėl tapo žydų tautinio ir religinio gyvenimo širdimi, nors ir buvo persų politinėje valdžioje. Persai davė žydams pakankamai laisvės būti savitiems ir puoselėti savo religinį gyvenimą bei galvose-

ną. Vyriausiojo kunigo vadovaujami, jie tapo teokratine bendrija Persijos imperijoje.

Graikų valdžioje. Graikams užkariavus Persiją ir jos žemes, žydai graikus priėmė išskėstomis rankomis. Po Aleksandro Didžiojo mirties, žydai pradžioje buvo Ptolomėjų, vėliau Seleucidų valdžioje, džiaugdamiesi panašia religijos laisve kaip persų laikais. Kol mokėjo mokesčius ir nebuvo priešiški graikų valdžiai, nebuvo bėdos. Tik Antiochui IV Epifanui[20] įsėdus į Seleucidų karalystės sostą (175-164 m. prieš Kristų), žydų padėtis staiga pasikeitė.

Istorikai ir anuomet, ir šiais laikais įvairiai aiškina, kodėl Antiochas IV Epifanas ėmė persekioti žydus. Daugelis jų sako, kad valdovas iš to turėjo praktiškos ekonominės naudos: jam trūko lėšų karams su Ptolomiečiais ir taip pat plačių rytinių šalių valdymui, o žydų tauta buvo parankus įplaukų šaltinis. Antiochas IV Epifanas pakėlė žydams mokesčius ir, negana to, dar išstatė vyriausiojo kunigo garbę ir pareigas turgavietėn. Teisėtas vyriausias kunigas, Onijas, buvo atstatydintas, o jo vietą gavo Jasonas, užmokėjęs didžiausią sumą pinigų ir pažadėjęs uoliai helenizuoti žydus. Antiochas didžiavosi savo helenizmu ir ryžosi jėga jį prikergti savo valdiniams. Konfliktas su žydais buvo neišvengiamas.

Naujas vyriausias kunigas Jasonas pastatė sporto salę pačioje Jeruzalėje, kur jauni žydukai, nuogi pagal graikų papročius, gimnastikuotų. Kai kurie jų, gėdindamiesi savo žydiškos kilmės, chirurgų padedami, ėmė naikinti savo apipiaustymo randus. Žydams, aistringai gerbiantiems savo religiją, visa tai buvo pabaisa, nes

---

[20]*Epifanas* — (Zeuso) apsireiškimas. Antiochas IV save laikė vyriausiojo dievo, Zeuso, apoteoze. Imperatoriaus sudievinimas buvo įprastas rytuose.

prieštaravo Mozės Įstatymui ir sandorai su Dievu. Iškilo pamaldžių žydų grupė, hasidimai (hebrajiškai — pamaldieji, arba ištikimieji), kurie ėmė priešintis Jasonui ir helenistams žydams, tikėdami, kad graikų papročiai kupini stabmeldystės ir nedoros.

Antiochas IV Epifanas pagaliau suprato, kad žydus atvers į helenizmą, tik sunaikinęs jų religiją. Todėl 168 m. jis išleido daug nuostatų, draudžiančių žydams apipiaustyti savo vaikus, švęsti žydiškas šventes ir laikytis subatos. Neklausantiems grėsė mirties bausmė. Buvo įsakyta surinkti ir sunaikinti Mozės Įstatymo knygas (panašiai kaip spaudos draudimo laikais Lietuvoje!). Jeruzalės Šventykloje buvo pastatytas altorius graikų dievui Zeusui, ant kurio turėjo būti aukojamos kiaulės. Visame krašte išdygo altoriai pagonių dievams, o žydams liepta juos garbinti.

Makabiejų sukilimas. Hasidimai užsispyrusiai nesilaikė Antiocho įstatymų, nors buvo baudžiami mirtimi. Jiems buvo aišku, kad geriau mirti kankinio mirtimi negu atsižadėti švento savo tautos pašaukimo. Pagaliau, kunigo Matatijo[21] iš Modin miestelio vedami, žydai sukilo. Matatijas, matydamas žydą aukojantį aukas ant pagonių altoriaus, jį užmušė, tuo įžiebdamas sukilimo kibirkštį. "Kas myli tėvų žemę ir širdyje laiko savo tautos pašaukimą, teseka mane," — tuo šūkiu Matatijas aplink save būrė drąsius kovotojus. Drauge su penkiais savo sūnumis ir jį pasekusiais tautiečiais, jis įsitaisė kalnuose netoli Jeruzalės ir iš čia kovojo Dievo vardu, gindamas savo tautos teisę gyventi pagal Mozės Įstatymą. Tokiu būdu prasidėjo Makabiejų sukilimas, pavadintas Matatijo sū-

[21]Matatijas (Mattathias) buvo iš Hasmono šeimos, todėl jo ainiai vadinami hasmoniečiais.

naus Judo Makabiejaus (Judas Maccabaeus) vardu.[22] Tėvui mirus, Judas tęsė žygį.

Pradžioje sirai žydų sukilimo neėmė į galvą, nes sukilėlių buvo nedaug. Be to, jie buvo prastai ginkluoti ir be jokios karinės patirties. Tačiau Antiochas skaudžiai apsiriko: žydų aistringas tikėjimas davė jiems drąsos ir išradingumo tęsti kovą net ir sunkiausiomis aplinkybėmis. Atkakliai vedamas partizaninis karas privertė persekiotojus nusileisti. 165 m. po didvyriškų pastangų Judas ir jo kariai su Antiocho generolu Lisiju pasirašė taikos sutartį. Tų pačių metų gruodžio mėnesį Judas Makabiejus įžengė į Jeruzalės Šventyklą, ją išvalė ir grąžino jon savo tautos Dievo garbinimą. Iki šios dienos viso pasaulio žydai švenčia šį įvykį Šventyklos pašventinimo (Hanukkah), arba Šviesų šventę.

Laimėjus religinę laisvę, daugelis hasidimiečių pasitraukė iš sukilėlių gretų. Tačiau Judas su savo sekėjais nenustojo kovoti. Jie ėmė puldinėti amoniečius (Transjordanijoje) ir idumiečius (pietuose), nuolatinius žydų priešus, ir dar šovėsi kovoti su pagonimis Galilėjoje (šiaurinėje Palestinoje) bei Gileade (į rytus nuo Jordano upės). Be to, sirai tebeturėjo savo tvirtoves Judėjoje ir Akros pilį pačioje Jeruzalėje. Liko priešų ir pačioje žydijoje. Veikli helenistų grupė bandė išlaikyti vyriausiojo kunigo vietą savo tarpe, šaukdamiesi Seleucidų karaliaus pagalbos. Todėl nenuostabu, kad Judas nesiryžo paleisti savo vyrų namo.

Sukilimas dėl religinės laisvės ilgainiui virto kova dėl politinės ir tautinės laisvės. Šias grumtynes tęsė Judo broliai, jam žuvus. Simonui vadovaujant (142-135 m. pr. Kr.), žydai užėmė keletą sirų tvirtovių ir pačią Akros

[22]Judui duota pravardė Maccabaeus reiškia "kūjelis", arba "plaktukas".

pilį Jeruzalėje. Žydų padėtis tuomet pagerėjo, ir jie galėjo savarankiškiau tvarkytis. Simono žygius žydai pagerbė, padarydami jį teisėtu vyriausiuoju kunigu, nors jis ir nebuvo iš tos šeimos, iš kurios vyriausieji kunigai paprastai būdavo imami.

Metams bėgant, Makabiejų valdžia tapo vis labiau politinė, jiems vis toliau plečiant savo krašto ribas. Jonas Hirkanas (135-104 m. pr. Kr.) bandė atstatyti Dovydo laikų karalystę. Šis bandymas buvo beveik visiškai įgyvendintas Simono sūnaus Aleksandro Janėjaus (103-76 m. pr. Kr.) valdymo metu. Jis buvo kur kas veržlesnių užmačių ir grubesnių žygių už savo tėvą. Samdinių pagalba jis net užpuldinėjo savo tautiečius, kurie jam drįso pasipriešinti ir nužudė daugelį vadovaujančių žydų. Makabiejų pirminio sukilimo religiniai tikslai buvo visiškai išnykę, ir daugumas žydų Aleksandrą laikė neištikimu sukilimo didvyrių dvasiai.[23]

Aleksandro Janėjaus našlė Aleksandra (76-67 m. pr. Kr.) bent šiek tiek atstatė darną žydų tautoje. Jai mirus, jos du sūnūs ėmė peštis dėl valdžios — vienas ir kitas turėjo žydų užnugarį. Abu siuntė pasiuntinius pas Pompėjų, Sirijoje, prašydami Romos paramos. Ir trečias pasiuntinys, žydų visuomenės paskirtas, nuskubėjo pas Pompėjų reikalauti, kad monarchija būtų visiškai panaikinta, ir žydų tauta vėl galėtų džiaugtis nepolitine padėtimi.

Romos ir Erodų valdžioje. Pompėjui to ir tereikėjo! 63 m. jis su savo kariuomene atžygiavo į Jeruzalę, ir žydų šalis pateko Romos valdžion. Tiesioginę atsakomybę už žydų žemę turėjo Romos atstovas Sirijoje. Aleksandros sūnus Hirkanas II buvo Pompėjaus paskirtas vy-

[23]Kumrano "vienuoliai", tai žydų atskala, kuri buvo viena tų grupių, atmetusi vėlesnius Makabiejus.

riausiu kunigu. Kartu su jam Pompėjaus duotu ministru Antipateriu jis ištikimai sekė Romos nurodymus. Antipateris, gudrus idumietis, turėjo savo užmačias. Jis su savo sūnumi Erodu suktu ir klastingu keliu įsiteikė Romos atstovams. 40 m. Roma paskyrė Erodą Judėjos ir Samarijos karaliumi, nors dėl neramumų Jeruzalėje jis negalėjo užimti savo sosto iki 37 m. Pats imperatorius Augustas 30 m. patvirtino Erodą karaliumi. Jis valdė nuo 37 m. pr. Kr. iki 4 m. pr. Kr. Prieš mirdamas, Erodas savo valdžioje turėjo ne tik Judėją ir Samariją, bet taip pat Idumėją, Perėją (Transjordanijoje), Galilėją ir žemes į šiaurę ir į rytus nuo Galilėjos jūros. Tas pats Erodas viešpatavo, kai Jėzus gimė.

Erodui pasisekė būti Romai priimtinu "marionete" karaliumi, jis net "didžiojo" vardą gavo. Jo dėka į Palestiną grįžo dalis įstatymų ir bendra tvarka. Palestina tapo saugiu slenksčiu tarp Romos ir nenuoramų arabų, kurie nuolat ardė pasienio ramybę ir susisiekimą. Be to, helenistinio valdovo pavyzdžiu, Erodas savo krašte puoselėjo Augusto idealą sukurti vieną kultūrą Romos imperijoje.

Daugumas žydų Erodo nekentė. Jis jiems buvo dvigubas svetimtautis: idumiečio kilmės ir helenisto laikysenos. Palankumo jis nelaimėjo nė savo aistra statybai, nes ėdė daug lėšų, kurias sutelkti buvo renkami dideli mokesčiai. Pavydus ir baimingas dėl savo karališko rytojaus, Erodas krašte daugino slaptąją policiją ir kuo žiauriausiai baudė nors ir mažiausiai įtariamus valdinius. Įtarimų kankinamas, nužudė savo uošvę, du sūnus ir mėgiamiausią žmoną (turėjo dar devynias!). Tiesa, jis stengėsi žydams prisigerinti — sunkiais metais sumažindavo mokesčius, o bado metu dalindavo maistą. Taip pat 20 m. pr. Kr. pradėjo statyti gražiąją Šventyklą Jeruzalėje. Jos baigti nespėjo, nes mirė. Tačiau visos šios pastangos

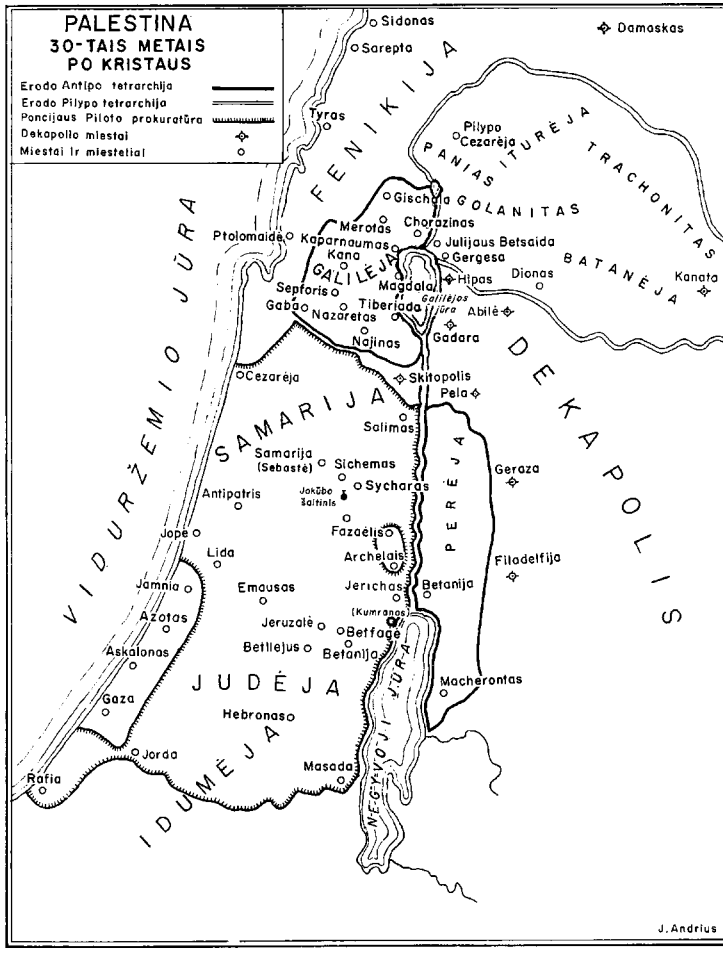
PALESTINA
30-TAIS METAIS
PO KRISTAUS
Erodo Antipo tetrarchija
Erodo Filypo tetrarchija
Poncijaus Piloto prokuratūra
Dekapolio miestai
Miestai ir miestelial
Sidonas
Damaskas
Sarepta
Tyras
FENIKIJA
Filypo Cezarėja
PANIJAS
ITURĖJA
TRACHONITAS
Gischala
GOLANITAS
Merotas
Chorazinas
Ptolomaidė
Kapernaumas
Julijaus Betsaida
Kana
Gergesa
GALILĖJA
Hipas
Dionas
BATANĖJA
Kanata
Septoris
Magdala
Galilėjos jūra
Gabą
Tiberiada
Abilė
Nazaretas
Gadara
Najinas
Cezarėja
Skitopolis
Pela
SAMARIJA
DEKAPOLIS
Salimas
Samarija (Sebastė)
Sichemas
Geraza
Sycharas
PEREJA
Antipatris
Jokūbo šaltinis
Jopė
Fazaelis
Lida
Archelais
Filadelfija
Jamnia
Emausas
Jerichas
Betanija
(Kumranas)
Azotas
Jeruzalė
Betfagė
Askalonas
Betliejus
Betanija
JUDĖJA
Macherontas
Gaza
Hebronas
Jordo
Rafia
IDUMĖJA
Masada
NEGYVOJI JŪRA
VIDURŽEMIO JŪRA
J. Andrius

Erodui nepadėjo žydams įtikti. Visas kraštas gargaliavo nepasitenkinimu, ir Erodui teko naudotis romėnų taktika — "divide et impera" (skaldyk ir valdyk).

Nenuostabu, kad Erodui mirus 4 m. pr. Kr.[24] žydai siuntė pasiuntinius pas Augustą, prašydami nevykdyti Erodo valios ir neskirti jo sūnų karaliais. Judėjoje kilo riaušės. Romos gubernatorius Sirijoje, Varus, buvo pasiųstas jų malšinti, o Augustas patvirtino Erodo valią, padalindamas jo karalystę trims jo sūnums. Arkelajus buvo paskirtas etnarchu (tautos valdytoju) ir valdė nuo 4 m. pr. Kr. iki 6 m. po Kr.; Erodas Antipas — tetrarchu (ketvirčio tautos valdytoju) Galilėjai ir Perėjai (4 m. prieš iki 39 po Kr.); ir Pilypas Erodas — tetrarchu Iturėjai, Trakonitui, Batanėjai, Auranitui, Gaulanitui ir Panijai. Daugumas Pilypo Erodo valdinių buvo pagonys. Jam sekėsi juos valdyti. Erodas Antipas buvo palyginti priimtinas Romai, bet žydai neturėjo jam geros akies. Jam valdant, pasirodė ir Jonas Krikštytojas, ir Jėzus. Arkelajus pasirodė visai netinkamas etnarchas, tapęs akibrokštu ir žydams, ir Romai. Todėl jis buvo pašalintas nuo sosto.

---

[24]Lk 1,5; 2,1 (žr. Mt 2,1) liudija, kad Jėzus gimė Erodo Didžiojo ir imperatoriaus Augusto valdymo metu. Jo gimimo metų tiksliai nustatyti neįmanoma. Nors krikščioniškoji era prasideda Jėzaus gimimu, Jėzus iš tikro negimė 1-mais krikščioniškos eros metais. Apskaičiavime padaryta klaida. Ją padarė Dionizas Exiguus (Mažutis), gyvenęs apie 525 m. po Kr., skitas vienuolis, vieno Romos vienuolyno abatas. Jis sulygino 1-sius *Viešpaties metus* (*Annum Domini* — trumpai A.D.) su 754-siais metais *Nuo Miesto (Romos) įkūrimo* (*Ab Urbe Condita* — trumpai A.U.C.). Vėliau iš Flavijaus Juozapo duomenų (*Antiquitates Iudaicae* — *Žydų senovė* 17.8§191; *Bellum Iudaicum* — *Žydų karas* 1.33, 8§665), paaiškėjo, kad Dionizas padarė ketverių metų apskaičiavimo klaidą: Erodas Didysis, kūdikio Jėzaus priešas, mirė 750 A.U.C.! Be to, pagal Mt 2,16-18, Erodas, norėdamas sunaikinti tariamą varžovą savo sostui, Betliejuje ir jo apylinkėse iššudė "visus berniukus *dviejų* metų ir jaunesnius pagal laiką, kurį buvo patyręs iš išminčių". Taigi prie tų ketverių reikia pridėti dar bent porą metų. Išeina taip, kad Jėzus gimė apie 6 m. *prieš* Kristų!

Jeruzalė ir Judėja pateko tiesiogiai Romos prokuratorių valdžiai. Nuo 41 iki 44 m. po Kr. Roma vėl davė Erodo Didžiojo vaikaičiui, Erodui Agripai, visą jo senelio valdomą žemę. Tai buvo tik trumpas prokuratorių valdžios pertraukimas.

Prokuratoriai. Žinome bent 14 prokuratorių, kurie per 60 metų buvo siųsti Judėjos valdyti (6-66 m. po Kr.). Tuo metu įtampa tarp Romos ir žydų vis augo. Prokuratoriai nevisuomet tinkamai atlikdavo savo pareigas. Jų pajėgumas valdyti, atrodo, mažėjo su kiekvienu atsiųstuoju. Ne sykį jų nuosprendžiai buvo nevykę, dažnai, eidami savo pareigas, jie nusikalsdavo žiaurumu.

Prokuratorių užduotis buvo nepavydėtina. Jiems teko valdyti teritoriją, buvusią vienu neramiausių kraštų Romos imperijoje. Jiems buvo beveik neįmanoma suprasti savo valdinių priešišką ir atkaklią laikyseną dėl helenistinės religijos ir gyvenimo būdo bei jų užsispyrusį prisirišimą prie savo tikėjimo vienu Dievu ir jo valios vykdymo. Šią laikyseną ir šį tikėjimą prokuratoriai laikė prietarais ir barbarizmo liekanomis. Negana to, laiks nuo laiko žydų tarpe iškildavo vyrai, žadėdami juos išvaduoti iš romėnų jungo. Romėnams tie pažadai aidėjo politinio maišto grėsme.

Prokuratorių nepajėgumą žydus suprasti puikiai parodo Poncijus Pilotas (26-36 m. po Kr.), prieš kurį stovėjo teisiamas Jėzus. Norėdamas žydams prisigerinti, jis nutarė statyti vandentiekį. Tam lėšas ėmė iš Šventyklos iždo — iš aukų, skirtų Dievo garbei! Žydams pradėjus reikšti protestą dėl šio grubaus įžūlumo, Pilotas juos malšino ginkluota jėga. Kitą sykį jis tyčia užgavo žydų jautrumą savo religijai, leisdamas į Šventyklą įnešti legionų ženklus su imperatoriaus paveikslu. Pilotas pagaliau buvo atšauktas iš prokuratoriaus vietos. Mat, buvo įsakęs

savo kariams užpulti beginklius samariečius, susirinkusius ant Garizimo kalno tariamo pranašo žadėto stebuklo pasižiūrėti.

Ilgainiui vis daugiau ir daugiau žydų būrėsi į zelotų (smarkuolių arba karštuolių) bendrijas, kurios, viešai ar slaptai, ruošėsi ginkluotam sukilimui. Vis dažniau pasitaikydavo išsišokimų. Prokuratoriaus Felikso (51-60 m. po Kr.) valdymo metu (prieš jį buvo tardomas apaštalas Paulius), karštuolių grupės tiesiog iš kailio nėrėsi. Smurto veiksmai tapo kasdieniu reiškiniu. Felikso žiaurumas karštuoliams iššaukė vis didesnį žydų kerštą romėnams. Albinas (62-64 m. po Kr.), atšauktas dėl kyšių ir žiaurumo, paleido kalinius ir visą kraštą užtvindė plėšikais. Paskutiniam prokuratoriui, Florui, valdant (64-66 m. po Kr.), visame krašte liepsnojo sukilimo nuotaika. Jis ją dar labiau sukurstė. Nei iš šio, nei iš to, ėmė ir apiplėšė Šventyklos iždą. Žydams protestuojant, juos baudė prikalimu prie kryžiaus. 66-tais m. įsižiebė visuotinis sukilimas prieš Romą.[25]

Sukilimas buvo pralaimėtas, vos jam prasidėjus. Romėnų karinės jėgos buvo puikiai paruoštos ir labai stiprios. Generolų Vespazijono ir Tito vadovaujami, legionieriai sėkmingai sustabdė sukilimą 70-tais m. po Kristaus. Tik maži pasipriešinimo židiniai išsilaikė iki 73 metų.[26] Jeruzalė labai nukentėjo karo metu. Šventykla buvo visiškai sunaikinta. Jau trečią kartą žydai išgyveno pribloškiantį pralaimėjimą. O vis dėlto jie išliko gyvastingi.

Politiniai, visuomeniniai ir ekonominiai veiksniai daug prisidėjo prie žydų sukilimo įsiliepsnojimo. Tačiau pats svarbiausias veiksnys buvo religinis. Daugumas su-

---

[25]Žr. Mk 13: Žydijos galas (Šventyklos sugriovimas) ir Amžiaus pilnatvė.

[26]Masada ir jos gynėjai.

kilimo vadų save laikė tikrais Makabiejų palikuonimis ir kovojo tikėjimo vardu. Tiek sukilimą, tiek pačią žydų tautą, galima suprasti tik jos tikėjimo rėmuose.

POTREMTINĖ ŽYDŲ TIKĖJIMO RAIDA

Babiloniečiams sunaikinus Jeruzalę ir 587 m. pr. Kr. ištrėmus žydus, religinis atgimimas tremtyje vėl atkūrė žydų bendriją. Tremties metu pranašai ir vadai drąsiai tvirtino, kad Babilono pergalė nebuvo jų Dievo Jahvės silpnumo įrodymas, bet jo pasirinktas būdas apreikšti savo tautos nuodėmių teismą. Tačiau Jahvė teisia ne tam, kad nubaustų, bet tam, kad išganytų. Jis yra Dievas, kuris išgano teisdamas. Žydai prisiminė didžiųjų pranašų — Amoso, Ozėjo, Izaijo ir Jeremijo — žodžius ir suprato, jog jie iš anksto buvo įspėję Dievo tautą, kad nepaklusnumas veda į pražūtį. Pati tremtis liudijo pranašų žodžius.

Tremtyje būta pranašo, kurio net vardo nežinome ir kurio žodžius skaitome pas Izaiją 40-55(66?).[27] Jis įžiūrėjo Kyro, persų karaliaus, leidime žydams grįžti į gimtąjį kraštą nuolatinį Dievo rūpestį savo tauta. Duodamas jiems progos tremtyje atsinaujinti, Dievas leido jiems suprasti, kad jis yra ne tik jų tautos Dievas, bet ir vienintelis tikras Dievas visatoje. Jų tautos pašaukimas yra likti ištikimais ir paklusniais jo valios ir gerumo liudininkais pasaulyje.

Iš tremties grįžtančių žydų vadai, bandydami išreikšti tautos nuodėmę ir Dievo teismą, iškėlė tris pagrindinius tautos nupuolimus: 1. žydai pasidavė stabmeldystei, kreipdamiesi į svetimus dievus ir nepaisydami, kad tik Jahvė yra Dievas; 2. žydai nusikalto ir pačiu Jahvės

[27]Izaijo knyga yra antologija: Pirmas Izaijas 1-39, Antras Izaijas 40-55(66?), gal būt ir Trečias Izaijas 56-66. Trys požymiai juos skiria vienas nuo kito: istorija, teologija ir poetinis genijus.

garbinimu, sudergdami savo apeigas su svetimų dievų apeigomis; 3. žydai nutolo nuo Jahvės, negyvendami pagal jo apreikštus įsakymus. Taigi nenuostabu, kad potremtinė žydija buvo pasiryžusi truks pliš saugotis priemaišų savo tikėjime, apeigose ir gyvenime: jie pagaliau suprato, ko Dievas juos mokė per tremties sunkią dalią ir kančias. Per šiuos istorinius įvykius Dievas vėl jiems priminė, kad jų pašaukimas yra pažinti tikrąjį Dievą, jį garbinti ir gyventi pagal jo valios reikalavimus.

Šis įsitikinimas žydus privedė prie partikuliarizmo arba ekskliuzivizmo. Ne vien tik įsitikinimas, kad jie yra Dievo tauta, atskyrė žydus nuo kitų tautų. Įsikibę į savo tikėjimą, apeigas ir savitą gyvenimo būdą, jie ėmė sąmoningai vengti viso, kas galėtų jų savimonę silpninti. Šia kryptim ėjo Ezra ir Nehemijas.[28] Žydams buvo uždrausta vesti arba tekėti už svetimtaučių, mišrios moterystės turėjo būti išardytos. Potremtinę žydijos laikyseną galima suprasti tik turint dėmesyje jos šaltinį — uolumą tikėjimui ir karštą troškimą būti ištikimiems Dievui. Kadangi šis uolumas ir ištikimybė apėmė visus gyvenimo poreikius, tai bendrauti su kitaip tikinčiais ir gyvenančiais buvo laikoma pavojinga. Svetimtaučiams ši žydų laikysena kėlė pajuoką ir neapykantą. Patiems žydams tai buvo brangi pareiga Dievo tikrovei liudyti, vykdant savo pašaukimą skelbti jo valią ir gerumą.

Helenizmo amžiuje, politeizmui ir stabmeldystei žydint, religijai ir dorai einant savais keliais, žydų laikysena skyrėsi nuo pagonių kaip dangus nuo žemės. Valstybės vadų pastangos (pvz. Antiocho IV Epifano) žydus įjungti į helenizmo srovę tik dar labiau juos aitrino likti ištikimus. Jų įsitikinimu, jų gyvenimo būdas paties Dievo apreikštas per Mozei duotą Įstatymą. Šis Įstatymas, arba

[28]Potremtinės žydijos vadai, kurių veikla ir įtaka aprašoma Ezdro ir Nehemijo knygose Senajame Testamente.

Dievo valios apreiškimas, — hebrajiškai *Tora*, — buvo žydų bendrijos tarpusavio ryšys ir taip pat juos skyrė nuo kitų tautų.

TORA — ŽYDŲ BENDRIJOS ŠIRDIS

Kaip jau minėta, žydai tvirtai tikėjo, jog, norint išvengti kitų, panašių į Babilono tremtį, kančių, reikia pažinti Dievo valią ir pagal ją gyventi. Jų įsitikinimu, Dievo Įstatymas, apreikštas per Mozę, randamas Pentateuche, — pirmosiose penkiose Senojo Testamento knygose. Nūdien beveik visi Šventraščio mokslininkai sutinka, kad šios knygos buvo sukurtos palengva per amžius. Dabartinę formą jos gavo tik penktame amžiuje prieš Kristų.

Trečiojo amžiaus gale pranašų knygos (Amoso, Ozėjo, Izaijo ir kt.) gavo dabartinę savo išvaizdą ir buvo priimtos į Dievo apreikštų knygų sąrašą. Naujajame Testamente naudojamas išsireiškimas "Įstatymas ir Pranašai" (pvz. Lk 24,44) reiškia Dievo savo tautai apreiškimą, užrašytą šiuose šventuosiuose Raštuose. Pirmojo amžiaus po Kristaus pabaigoje visos hebrajiškojo Senojo Testamento knygos buvo laikomos dievišku apreiškimu.[29]

Lietuviškas žodis *Įstatymas* nėra tikslus hebrajiškojo *Tora* vertimas. Tai ryšku kiekvienam, kuris skaito Pentateuchą. Čia esama ne tik įvairių nuostatų ir taisyklių, bet taip pat daug mitų, legendų, istorijos. Žydams *Tora* yra labai platus žodis, kuris apima ir Dievo savęs apreiškimą, ir žydų tautos istoriją, ir jos elgseną bei atsakomybę Dievui. Su laiku visas užrašytas apreiškimas imta vadinti

---

[29]Buvo du kanonai: 1. Palestinos ir 2. Aleksandrijos (Egipte). Palestinos Šventraštis — hebrajiškas Senasis Testamentas, o Aleksandrijos — garsioji Septuaginta, išversta iš hebrajų į graikų kalbą su septyniomis knygomis, kurių nėra Palestinos kanone, ir su priedais Danieliaus bei Esteros knygose.

Tora. Siauresne prasme *Tora* reiškia Pentateuchą, tiksliausiai — Dievo įsakymus (žr. Iš 20,1-17; Įst 5:6-21).

Kadangi Tora žydams buvo tokia svarbi, — jų bendrijos širdis, — prireikė Šventraščio mokslininkų — Raštų aiškintojų. Jų uždavinys buvo aiškinti Šventraščio prasmę žmonėms. Po Babilono tremties, kunigai aiškino Raštus. Jie turėjo būti mokyti vyrai. Tačiau trečio amžiaus prieš Kristų pabaigoje, jau užtinkama ir pasauliečių Raštų aiškintojų, kurių užduotis buvo išlaikyti Raštus ir juos oficialiai aiškinti. Kai pranašų žodis potremtinėje žydijoje nutilo, Rašto aiškintojai ėmė save laikyti pranašų įpėdiniais.

Tora davė pagrindą žydų tikėjimui ir elgsenai, duodama jiems savitumą bei jungdama bendrijon. Sinagoga (gr. susirinkimas) tapo vieta, kur buvo aiškinami Raštai ir ugdoma jiems meilė ir pagarba. Sunku tiksliai nustatyti, kada ir kur atsirado pirmoji sinagoga, — galimas daiktas, kad Babilono tremties metu. Kadangi Šventykla buvo sugriauta, reikėjo žydams kitur rinktis Dievą garbinti, pasitarti, vienas kitą padrąsinti. Tokio susirinkimo vieta buvo vadinama *sinagoga.* Jau pirmame amžiuje prieš Kristų sinagoga buvo gerai žinoma ir Palestinoje, ir emigracijoje (diasporoje). Kadangi emigracijoje graikų kalba buvo bendrinė kalba, tai ir jos Raštai buvo išversti į graikų kalbą ir sinagogose graikiškai skaitomi. Legenda teigia, kad šis vertimas buvo padarytas 70-ties įkvėptų vertėjų. Todėl ir pavadintas Septuaginta (sutrumpintai: LXX).

Visoje Romos imperijoje sinagoga buvo žydų gyvenimo ir minties židinys. Pradžioje ji buvo tik pats susirinkimas, o paskui ir pastatas sinagogai. Jeruzalės Šventykla buvo toli, o sinagoga čia pat vietoje, kur Tora skaitoma ir aiškinama. Sinagogos seniūnai, — garbingi vietinės žydų bendruomenės patarėjai, — ieškojo būdų kaip

prisitaikyti prie svetimos aplinkos ir išlikti ištikimiems Dievo Torai. Kai 70-tais m. po Kristaus Jeruzalės Šventykla buvo romėnų sunaikinta, sinagoga liko vienintelis žydijos gyvo tikėjimo ir gyvenimo židinys.

ŠVENTYKLA IR KUNIGIJA

Vos grįžę iš Babilono tremties, žydai tuojau ėmėsi atstatyti Šventyklą. Kitaip ir būti negalėjo. Kunigai, kurie atbaigė Mozės Įstatymo (*Tora*) redagavimą, prijungė ir nurodymus apie Šventyklą ir apeigas. Pačią Šventyklą sudarė eilė kiemų ir mažas trijų padalų pastatas su prieangiu, priešakine dalimi, vadinama "šventąja", ir antra dalimi — "šventųjų šventąja" (Žyd 9:1-7). Šventųjų šventoji buvo pati svarbiausia Šventyklos dalis. Ten įeidavo tik vyriausias kunigas su aukomis kartą metuose. Šiame paslaptingame kambaryje gyveno Dievas, tai buvo simbolis jo artumo savo tautai. Savaime aišku, kad šventųjų šventoji masino ne vieno pagonio smalsumą. Negalėdami to pasiekti, jie skleidė nešvankius plepalus apie to kambario baldus ir kas jame daroma.

Šventyklos apeigos buvo tokios. Kasdien būdavo aukojamos aukos rytą ir vakarą, o švenčių proga būdavo atliekamos labai sudėtingos apeigos ir aukojamos ypatingos aukos. Be to, Tora reikalavo kasdieninių asmeniškų aukų. Nenuostabu, kad Šventyklos aplinka atrodydavo lyg turgus, — pilna kunigų, aukojančių asmenų, gyvulių pardavėjų ir aukų gyvulių. Buvo dar ir pinigų keitėjai, nes paprastus valstybinius pinigus reikėjo mainyti į specialius šventyklinius.

Sunku būtų nusakyti aukų prasmę tuometiniams žydams. Viena aišku: aukos buvo esminė apeigų dalis, nes to reikalavo Tora. Aukas aukodavo kunigai, kilę iš kunigiškų šeimų. Tik Aarono sūnų palikuonys galėjo tapti kunigais, kiti — Levio giminės įpėdiniai, levitai, galėjo

tik tam tikras ribotas apeigas atlikti. Tora nustatė griežtas taisykles kunigų kilmės grynumui išlaikyti. Pagal jos patvarkymus, kunigai ir levitai pragyvendavo iš žmonių aukų.

Kunigams vadovavo vyriausias kunigas. Jis užėmė šią pirmaujančią vietą tikriausiai persų laikais. Būdamas ir žydų bendrijos titulinė galva, vyriausias kunigas tvarkė reikalus su valdžiomis tų kraštų, kurių piliečiai buvo žydai. Aišku, kad jis ir kunigai, kurių vardu kalbėjo, turėjo žydijoje nepaprastai daug įtakos. Jau antrame amžiuje (pr. Kr.) ir, gal būt, net anksčiau, vyriausias kunigas buvo Sinedrijos (syn+hedra=su kėde) galva. Sinedrija buvo teismas, kuris teisė nusikaltusius Toros nuostatams. Kadangi žydai neskyrė civilinio įstatymo nuo religinio, Sinedrija galėjo turėti visą žydų kasdieninį gyvenimą savo žinioje. Iš tikrųjų Sinedrija ėmėsi spręsti tik neabejotinus nusikaltimus prieš Torą, bet romėnai jį padarė vyriausiuoju žydų teismu. Vyriausiajam kunigui vadovaujant, Sinedrija turėjo labai daug galios. Tik maišto atvejus ir mirties bausmę (*ius gladii*) romėnai sau pasiliko.

Vyriausio kunigo svarba žydų tautai dramatiškai išryškėdavo Atsiteisimo dieną (Yom Kippur), kada jis įeidavo į šventųjų šventąją, ten kur Dievas gyveno, visos tautos vardu. Čia jis paaukodavo aukas už visų metų nuodėmes. Dievas, priimdamas iš jo aukas, užtikrindavo žydams savo artumą ir meilę.

Vyriausias kunigas užėmė svarbią vietą žydijoje iki pat Šventyklos sunaikinimo 70-tais metais po Kristaus, nors jo įtaka palengva mažėjo. Mat, kilę iš turtingų didikų šeimų vyriausieji kunigai nebuvo jautrūs ir nesuprato žydų prasčiokų. Didžiausia priežastis tos įtakos sumažėjimo buvo, tur būt, fariziejų iškilimas. Fariziejai drįso savaip aiškinti Torą ir, iš viso, buvo jautresni žmonėms.

Šventykla, kol siovėjo, buvo gyvas žydų bendrijos ryšys. Kur tik bebūtų, — Palestinoje ar svetur, — kiekvienas žydas žvelgė Šventyklos link, nes joje matė asmenišką užtikrinimą, kad jis priklauso Dievo tautai. Kasmet jis siuntė piniginę auką Šventyklai. Daugumas žydų svajojo bent kartą savo gyvenime nukeliauti į Jeruzalės Šventyklą. Kai romėnai Šventyklą sugriovė, tai tikėjimo atgimimas ir Tora padėjo žydams išlikti bendrija.

ŽYDŲ BENDRIJOS VILTIS

Žydų bendrija augo ir vystėsi, nes išdrįso gyventi viltimi. Kai žmogus žmogų prašnekina — vienas kitą padrąsina. Kai Dievas žmogu prašnekina, žmogus išdrįsta tikėti, mylėti, *gyventi viltimi*. Žydų viltis augo ir stiprėjo per vargus ir sunkumus. Juo daugiau buvo sunkumų ir vargų, juo didesnė ir gyvesnė suliepsnojo jų viltis. Nesuklystume sakydami, kad žydų viltis buvo nerimo ir drąsos vaikas. Nerimo — nes jų tikėjimas Dievu, Kūrėju ir Atpirkėju, neleido jiems susigyventi su tuo, kas buvo, bet neturėjo būti. Drąsos — nes jų tikėjimas Dievu, Istorijos Viešpačiu ir Visatos Kūrėju, veržėsi į tai, kas turėtų būti, bet dar nebuvo. Kaip kituose savo poreikiuose, taip ir čia, žydai daug rėmėsi Šventraščiu. Gili atmintis apie Dievą, vedantį palikuonis iš Egipto nelaisvės per Mozę; apie Dievą, grąžinantį savo tautą į Pažado žemę po Babilono tremties, davė sparnus vilčiai. Skaitydami Torą, žydai pajėgė suprasti ir savo laikų lūkesčius bei viltis.

Dievo Karalystės sampratos raida. Ilgainiui Dievo Karalystės laukimo apimtis ir įtampa didėjo. Karalystės atėjimas, bendrai paėmus, buvo suprantamas kaip Dievo valdžios ir visagalybės įgyvendinimas istorijoje. Ši pagrindinė samprata, bandant aptarti Dievo valdžią, jos atėjimo kelius ir aplinkybes, kuriose ji taps tikrove, pabiro

į daugybę variantų. Viena jų turi šaknis prieštremtinėje žydų karalystėje. Tai buvo tikėjimas tobulo valdovo atėjimu. Šis valdovas turėjo sukurti teisumo (hbr. zedaka, gr. dikaiosyne) ir taikos karalystę pasaulyje. Po kiek laiko žydai ėmė tikėti, kad šis tobulas valdovas bus karaliaus Dovydo įpėdinis ir kad jis atstatys Dovydo karalystę. Žydai buvo linkę kelti tik teigiamas šios karalystės savybes. Jie taip pat buvo įsitikinę, kad šiuo būdu žydų tauta vėl atgaus savo pirmykštę garbę ir, jai atgimus, bus pateisintas jų tikėjimas ir Dievo teisumas.

Antrame ir pirmame prieškristiniame amžiuje pasirodė Dievo karalystės prasmės bei jos atėjimo supratimo esminis lūžis. Jis buvo esminis, nes Dievo karalystė perėjo į naują plotmę: buvo manoma, kad, jai atėjus, žmogus ir visas pasaulis bus pakeisti iš pagrindų. Šio lūžio priežasčių daug ir jos gana sudėtingos. Dvi jų itin svarbios. 1. Žydams besigalinėjant su Seleucidais ir nusivylus Makabiejų politiniais siekiais ir pagaliau patekus po Romos letena, daugumas ėmė tikėti, kad jie gali būti apginti ir jų engėjai nuteisti tik visa pakeičiančiu paties Dievo veiksmu. 2. Žydijoje augo įsitikinimas, kad pasaulis ir žmonija yra blogų dvasių valdžioje, kurios joks žmogus be Dievo pagalbos sunaikinti negali. Persų religinės galvosenos įtakoje, su kuria žydai susidūrė Babilono tremties metu, dualistinė kryptis ėmė reikštis jų galvosenoje. Pasaulis buvo suprantamas esąs dviejų priešingų karalysčių mūšio lauku. Žmonija padalinta į dvi grupes: viena — ištikima Dievui ir kovoja už jį; kita — tarnauja šėtonui ir kovoja prieš Dievą. Nors istorinių įvykių šviesoje blogio jėgos atrodė arti pergalės, žydai gyveno viltimi, kad Dievo teisumas ir gerumas galų gale pirmaus. Artinosi *Diena*, kurią šėtono karalystė bus galutinai sunaikinta ir tada prasidės Naujasis Amžius, kai Dievo tauta bus apginta Dievo karalystėje.

Apokaliptinė raštija ir jos įtaka. Per paskutinius du amžius prieš Kristų gimė turtinga raštija,[30] kuri kalba apie Dievo karalystės ir šėtono karalystės konfliktą bei galutinę Dievo pergalę. Šis sankirtis vis didėja, kol virsta visos žmonijos žiauriomis grumtynėmis. Net pati visata jose dalyvauja, dejuodama nuo žemės drebėjimų, saulė ir mėnulis užtemsta, žvaigždės krinta iš dangaus. Galų gale visiškai perkeistame pasaulyje iškyla Dievo karalystė. Dievui ištikimi žmonės perkeliami į Dievo karalystę gyventi džiaugsme ir taikoje — tuo Dievo visatos kūrimo tikslas galutinai įvykdomas.

Žydai, tiesa, tikėjo, kad pats Dievas atnaujins žmogų ir visatą. Tačiau jų tikėjime galima apčiuopti vis didėjantį dėmesį Mesijui,[31] — Dievo Pateptajam, — per kurį Dievas įgyvendins savo karalystę. Ne visi žydai vienodai suprato Mesiją. Vieni manė, jog jis bus žmogus iš žydų tautos, ilgai lauktas valdovas iš Dovydo namų. Kiti tikėjo, kad Mesijo kilmė nežinoma, paslaptinga. Užtinkama užuominų kai kuriuose raštuose, kad dieviškas asmuo nužengs iš dangaus ir nuves teisiuosius į pakeistą būtį dangaus karalystėje. Mesijinė Žmogaus Sūnaus asmenybė Enocho knygoje panaši į šį dieviškąjį Mesiją. Nors žydai turėjo skirtingas Mesijo sampratas, bet daugumas

---

[30]Ši raštija prieinama R.C. Charles 2 tomų rinkinyje: *The Apocrypha and Pseudepigrapha* (Oxford: Clarendon Press, 1963). Apokaliptinė raštija buvo žymiai praturtinta Negyvosios jūros ritinių radimu.

[31]Mesijas, hebrajiškai *Maššiah*, graikiškai — *Christos* (iš čia ateina ir mūsų Kristus), nėra vardas, o pašaukimo ar pareigos titulas. Jis reiškia Dievo pateptą/pašventintą ir kokiai nors misijai įgaliotą asmenį. Senojo Testamento Mesijas dažniausiai suprantamas, kaip išrinktosios tautos išvaduotojas; Izraelio karalystės, iškilusios virš kitų tautų, atkūrėjas; galingas žemiškas valdovas. Naujojo Testamento Mesijas — kūrėjas dvasinės Dievo karalystės, kurioje vyrauja antgamtinės malonės gyvenimas. Jėzus save laiko visos žmonijos gelbėtoju iš nuodėmės ir mirties vergijos, o ne žemišku, vienos tautos išvaduotoju.

sutarė, kad jo atėjimu prasidės Dievo lemtinga pergalė prieš blogį ir jo sėbrus.

Galvojimas apie įvykius, kurie turi ryšį su Dievo galutiniu blogio nuteisimu ir nugalėjimu, yra eschatologinis.[32] Yra ir dar vienas žodis šiam sudėtingam tikėjimo galvojimui (teologijai) išreikšti, būtent—apokaliptinis.[33] Žydų šventraštiniai ir nešventraštiniai autoriai, kurie grūmėsi su eschatologija, aprašė apreiškimus apie Pabaigą. Tie apreiškimai neva tai duoti didiesiems palikuonims kaip Enochui, Noei, Abraomui. Nors eschatologiniai bei apokaliptiniai autoriai gausiai naudojo mitologinius vaizdus ir žodyną, jiems rūpėjo viena: pasakyti, kad Dievas nugalės blogį ir pasieks savo tikslą.

Nuo Makabiejų sukilimo iki karo su Roma pabaigos žydų eschatologinės viltys aitrino jų religinį užsidegimą ir palaikė juos, ginant Torą. Vos tik Makabiejų sukilimui prasidėjus, buvo sukurta apokaliptinė Danieliaus knyga. Ji skatino žydus būti tvirto tikėjimo, nes Dievo karalystė arti, o blogio karalystė jau pražūties nasruose. Blogis šioje knygoje išreiškiamas suasmenintu Seleucidų karalystės simboliu. Vėliau, žydams vargstant po Romos vis sunkėjančia letena, kiti apokaliptikai Romą tapatino su blogio valdžia. Apskritai, juo didesnė laiko pervarta ir lūžis, juo labiau užsidegdavo žydų viltys.

66-tais m. po Kr., prasidėjus žūtbūtiniam karui su Roma, apokaliptinės viltys davė sparnus žydų drąsai ir darnai. Visi, — ir tie, kurie laukė Dievo pergalės įvykstant politinėje arenoje, ir tie, kurie tikėjosi visatos atnaujinimo per sunaikinantį perversmą, — petys petin ėjo prieš Romą. Mat, Roma jiems buvo ir jų tautos politinis

---

[32] *Eschatologinis* (iš gr.) — galutinis, arba baigminis.

[33] *Apokaliptinis* (gr. *apokalypsis* — apreiškimas) — apreiškiąs, arba atskleidžiąs.

priešas ir drauge blogio įsikūnijimas, kuris trukdė pasireikšti Dievo teismui bei gerumui. Taigi religinė viltis, — nerimo ir drąsos vaikas, — skatino žydus stoti į kovą prieš Romą. Ši viltis buvo bendra visiems žydams, nes buvo pagrįsta įsitikinimu, kad Dievas įvertins jų ištikimybę, išreikštą viso pasaulio akivaizdoje.

ŽYDŲ BENDRIJOS ATSKALOS

Spėjama, kad Jėzaus laikais Palestinoje buvo maždaug 500.000 iki 600.000 gyventojų. Tuo tarpu visoje Romos imperijoje buvo bent 3.500.000 žydų.[34] Galimas daiktas, kad žydai sudarė net 7% visų Romos imperijos gyventojų. Sakoma, kad Aleksandrijoje gyveno daugiau žydų negu Jeruzalėje, Sirijoje daugiau negu Palestinoje.[35] Nors žydus jungė Tora ir Šventykla, bet buvo jų tarpe ir atskalų, kurios Torą savaip aiškino. Buvo skirtumų tarp Palestinos žydų ir emigrantų (diaspora), pvz. Filonas, gyvenęs Aleksandrijoje, savitai aiškino žydų tikėjimą helenistinės galvosenos įtakoje. Gyvendami tarp pagonių, žydai negalėjo visiškai išvengti jų įtakos. Net ir savo tėvynėje Palestinoje žydai skyrėsi Toros supratimu. Ypač ryškios buvo trys žydų grupės, turėjusios savitą galvoseną ir gyvenseną: sadukiejai, fariziejai ir esenai. Svarbu su šiomis grupėmis susipažinti, nes tai atskleidžia pirmųjų krikščionių laikų žydijos galvosenos lankstumą, skirtumus ir įtampas. Nors šios atskalos nebuvo gausios, — Juozapas Flavijus sako, kad tik apie 30.000 žydų joms priklausė, — bet jų įtaka buvo galinga kaip mielių tešloje, kaip žiežirbų krūmuose.

---

[34]Daugiau statistinių duomenų galima rasti pas J. Jeremias, *Jerusalem in the Time of Jesus* (London: SCM Press, 1969), p. 68.

[35]James L. Price, *Understanding the New Testament* (New York: Holt, Rinehart & Winston, 1961), p. 70-71.

Sadukiejai. Tiek pats žodis, tiek ir šios grupės kilmė neaiški. Žydų istorikas Juozapas Flavijus pirmasis mini sadukiejus, aprašydamas Jono Hirkano laikus (135-104 m. pr. Kr.). Patraukliausia pažiūra, aiškinanti sadukiejų kilmę yra ši: *sadukiejus* tai zadokietis (Zadokas — vyriausias kunigas minimas Senajame Testamente). Sakoma, kad kunigiškos pareigos buvo teisėtai pavestos Zadokui ir jo palikuonims. Pagal šią pažiūrą, atsimenant, kad pagrindinis sadukiejų rūpestis bei ieškinys buvo teisėtas kunigiškų pareigų paveldėjimas, vardo ir grupės kilmė gana patikimai išaiškinama.

Mūsų nepasiekė jokia sadukiejų raštija. Žinių apie sadukiejus galima gauti tik iš jiems priešiškų raštų. Sunku, tad, tiksliai atkurti jų galvoseną bei gyvenseną. Lyginant juos su fariziejais ir esenais, jų religinė galvosena buvo konservatyvi, — priešinga naujovėms ir linkusi palaikyti senus papročius. Jų religinių pažiūrų pagrindas buvo Mozės Įstatymas. Penkiose pirmose Senojo Testamento knygose sadukiejai rado pagrindines taisykles ir nuostatus Šventyklai, kunigijai ir aukų apeigoms. Sadukietiški Rašto žinovai mums nepaliko raštu savo aukų prasmės sampratos. Viena yra aišku: jų įsitikinimu, ištikimas ir raidiškas Dievo nurodytų aukojimo apeigų atlikimas buvo esminis reikalavimas Izraelio Sandoros su Dievu. Čia glūdi jų pamaldumo esmė.

Sadukiejų įtaka ir teisės siekė žydiją ir už Šventyklos bei kunigijos ribų. Turėdami vyraujančią vietą Sinedrijoje, kuriai vadovavo vyriausias kunigas, sadukiejai galėjo turėti nemaža įtakos žydijos kasdieniame gyvenime. Vien tik fariziejai, jų jėgai palaipsniui augant, pajėgė su jais rungtis Toros aiškinimu. Nežiūrint to, valdydami Šventyklą ir Sinedriją, sadukiejai ir jų rėmėjai kalbėjo visos žydijos reikalais su Roma. Kilę iš turtingų didikų ir kunigų šeimų, jie neišvengiamai labiau už kitus

turėjo pajusti ir sielotis savo varginamos tautos ekonominėmis bei politinėmis bėdomis. Būdami konservatyvūs, jie siekė santūrumo ir ieškojo sugyvenimo su politine valdžia. Tik retais atvejais jie drįso priešintis tai valdžiai, — jai ėmus bandyti apriboti vyriausiojo kunigo pareigas ar apiplėšti Šventyklos iždą!

Sakėme, sadukiejai pirmon vieton statė Mozės Įstatymą, laikydami jį savo religijos pagrindu. Pranašų knygas ir kitus Senojo Testamento raštus jie nustūmė į antrinę vietą. Ypač nemėgo apokaliptinės ir eschatologinės raštijos, kuri, jų manymu, nesiderino su Tora. Dėl tos pačios priežasties jie atsisakė priimti žydijoje labai paplitusį tikėjimą angelų, demonų, blogųjų dvasių ir mirusiųjų prisikėlimo. Patys būdami gerokai sustingusių religinių pažiūrų, sadukiejai garsiai ir su pasibaisėjimu smerkė kitų eschatologinę galvoseną ir apokaliptinę mintį, ypač kai ji kurstė žydų priešromėnišką tautiškumą. Sadukiejų politinis gudrumas, be abejo, buvo svarbus veiksnys, išvengiant kruvinų riaušių santykiuose su Roma ir išlaikant šaltojo karo stovį. Bet ši jų laikysena išjungė juos iš platesnio žydijos gyvenimo ir religinio galvojimo. Netrukus po 70-ųjų m. tragedijos, sadukiejai visai išnyko. Jų Toros supratimas buvo perdėm raidiškas ir daugumai nepatrauklus, o jų pamaldumas ribojosi Šventyklos apeigomis, beveik neliesdamas kasdienio gyvenimo. Todėl, Šventyklai virtus pelenais, dulkėmis nubyrėjo ir sadukiejų įtaka žydams. Sadukiejų grupei silpnėjant ir nykstant, fariziejai užėmė iškilią vietą žydijoje.

Fariziejai. Fariziejų kilmė glaudžiai rišasi su hasidimų (ištikimųjų arba pamaldžiųjų) sukilimu Makabiejų laikais. Jie taip pat buvo atkaklūs Toros gynėjai, bet skirtingų pažiūrų negu sadukiejai. Fariziejai savo kilmės ieškojo potremtiniais Ezro laikais, persų valdymo me-

tu. Nors jų šaknys siekia gilius žydų istorijos laikus, bet jų savimonė subrendo tik po Makabiejų sukilimo. Tada jie tapo žydijos išraiškia jėga. Jų vardo kilmė neaiški. Labiausiai pagrįstas spėjimas jį kildina iš hebrajiško žodžio, kuris reiškia "tas, kuris iš(si)skiria". Mat, fariziejai reikalavo griežto paklusnumo Torai ir laikė save šio paklusnumo pavyzdžiais. Sunku pasakyti, ar jie patys save "iš(si)skiriančiais" vadino, ar kitų taip buvo pašaipiai pravardžiuojami.[36]

Fariziejizmas buvo žydijos pasauliečių sąjūdis. Jau antrame amžiuje pr. Kr. užtinkame įtakingų mokslo vyrų, rabinų, kurie pradėjo plačios apimties religinę raštiją, mums žinomą *Mišna* ir *Palestinos* bei *Babilonijos Talmudų*[37] vardais. Nors ji buvo užrašyta tik po antrojo krikščioniškojo amžiaus, joje randama medžiaga buvo perduodama žodžiu daug anksčiau. Todėl ji gali daug pasakyti apie fariziejizmo pradžią ir jo vystymasi.

Fariziejai, kaip ir sadukiejai, Mozės Įstatymą laikė galutiniu Dievo valios apreiškimu. Fariziejai skyrėsi nuo sadukiejų savo didele pagarba pranašams ir naujai apo-

---

[36]Naujajame Testamente dažnai sutinkame fariziejus evangelijose bei Pauliaus laiškuose. Jų išorinis griežtumas bei paklusnumas Torai nevisuomet atitiko jų vidų. Todėl žodis "fariziejus" naudojamas kaip pašaipi pravardė. Šalia Mozės Įstatymo, fariziejai gerbė ir vertino vadinamą Prosenių padavimą, — Toros aiškinimo kraitį (žr. Mk 7,1-23). Pasak jų, Tora su Prosenių padavimu sudarė 613 įsakymų. 248 iš jų nurodė ką daryti, o 365 — ko nedaryti. Fariziejai didžiavosi savo tobulu įsakymų pažinimu ir tobulu elgesiu, nors šis jų milžiniškas idealas tikrovėje virto lengvu dūmu.

[37]Hebrajiškas žodis *Mišna* — pakartojimas. Jo didelę dalį sudarė Toros aiškinimas. Šis buvo dviejų rūšių: *halaka* — teisinių Toros nuostatų aiškinimas ir *haggada* — istorinių Toros pasakojimų aiškinimas. Iki antro pokristinio amžiaus pabaigos abu buvo perduodami gyvu žodžiu. Jų vėlesnis užrašytas rinkinys vadinamas *Mišna*. Tora ir toliau buvo aiškinama trečiame ir ketvirtame a. Šis vėlesnis aiškinimas vadinamas *gemara* — papildymas. Ilgainiui tas papildymas buvo prijungtas prie *Mišnos*, ir šis jungtinys sudaro *Talmudą* — mokymą. Jo yra dvi laidos: *Palestinos Talmudas* ir *Babilonijos Talmudas*.

kaliptinei raštijai, kuri jų pastangomis buvo priimta oficialiai kaip trečioji Senojo Testamento dalis. Fariziejai nustatė Senojo Testamento hebrajiškąjį kanoną Jamnia susirinkime apie 90-tuosius m. po Kristaus. Fariziejai ir kitkuo skyrėsi nuo sadukiejų: jie pripažino Toros dalimi ir tikėjimo kraitį, perduodamą gyvu žodžiu. Čia jie susikirto su sadukiejais, kurie atmetė visas naujoves šalia užrašytojo Mozės Įstatymo.

Brangindami žodinę Torą, fariziejai pripažino, jog tikėjimo akiratis turi būti atviras, — vis naujoms aplinkybėms naujai atsiveriąs. Taigi, nors fariziejai buvo tvirtai įsitikinę, kad Dievas visiškai apreiškė savo valią rašytoje Toroje, jie taip pat tikėjo, kad nauji nuostatai buvo reikalingi Mozės Įstatymą vis tiksliau suprasti ir jam paklusti nesustabdomoje išorinių sąlygų kaitoje. Jų įsitikinimu, kiekvienas kasdienos nuosprendis turėjo rasti šaknis Dievo valios apreiškime. Šis įsitikinimas juos vertė išvystyti sudėtingas Toros aiškinimo taisykles (hermeneutiką), kurių pagalba būtų galima reguliuoti kasdienį elgesį. Šie kasdienio elgesio nuostatai (*halaka*: taisyklė, paprotys; daugiskaitoje — *halakoth*) buvo kuriami vadovaujantis "aptvaro" dėsniu. Šis dėsnis kildinamas iš vieno įtakingo fariziejų rabino posakio: "Padaryk aptvarą apie Torą," — reiškia, kurk naujas taisykles, kurios padėtų kuo tiksliausiai išpildyti rašytosios Toros reikalavimus.

Pasak fariziejus, žodinė Tora dar apėmė ir *haggadą* — palyginimą, sugretinimą, mitą, istorinį pasakojimą. *Haggada* vaizdingai aiškino žodinę ir rašytąją Torą. Išradingos vaizduotės pagalba buvo naujai nušviečiamas Dievo ryšys su Izraeliu ir su pasauliu, Izraelio istorijos dabarties ir ateities vilčių prasmė, rūpimieji klausimai apie nuodėmę ir pagundą. *Halaka*, galima sakyti, buvo kaip strėlė, lekianti į taikinį — į Dievo valią ir jos vyk-

dymą, o *haggada* tai akstinas strėle sekti, viliojąs žmogų daryti tikėjimo nuosprendį visokiomis aplinkybėmis.

Fariziejų atvirumas nuolatiniam Dievo veikimui dabartyje padėjo jiems priimti apokaliptinę bei eschatologinę mintį, kurios turinys ir svarba augo nuo antrojo amžiaus prieš Kristų. Fariziejai laukė Dievo karalystės pergalės istorijoje, Mesijo atėjimo ir mirusiųjų prisikėlimo. Jie ėmė dalinti Izraelio ir žmonijos istoriją į du amžius: *Šis Amžius* ir *Ateinąs Amžius*. Šis Amžius jiems išreiškė tuometinę pasaulio padėtį, kurioje piktos jėgos ir blogi žmonės stengėsi suardyti Dievo tikslo ir valios gijas istorijoje. Gyvenant Šiame Amžiuje, tėra vienas kelias į laimę: paklusti Toros reikalavimams — nugalėti pagundą bei nuodėmę. Dievas, jam vienam žinomu laiku, įves Ateinantį Amžių, kuriame žmonijai bus apreikšta visiška Dievo pergalė, — blogis ir nuodėmė bus nugalėti, ir žmonija bus apdovanota nauja būties darna. Palyginus su kitomis žydų grupėmis, pvz. su esenais, fariziejų apokaliptinė bei eschatologinė galvosena buvo gana kukli.

Kaip sadukiejų pamaldumas rėmėsi Šventykla, taip fariziejų rėmėsi Tora. Net jų Ateinančio Amžiaus vilčių pagrindas buvo paklusnumas Įstatymui. Kai kurie fariziejai teigė, kad Dievo karalystė tikrai ateitų, jei Izraelis paklustų Įstatymui bent vieną ištisą dieną. Taigi jų uolumas vykdant Įstatymą mito ne vien troškimu būti ištikimesne tauta negu praeityje, bet drauge ir įsitikinimu, kad paklusnumas dabartyje apsprendžia ateitį.

Fariziejams Tora buvo didelė Dievo dovana Izraeliui ir per Izraelį visai žmonijai. Jie įsakmiai teigė, kad tarp Dievo ir žmogaus yra nuodėmės bedugnė. Kiekvieno žmogaus širdyje grumiasi geri ir blogi troškimai — gerieji veda į paklusnumą ir į gerus darbus, o blogieji į nuodėmę. Dievas davė Torą tam, kad padėtų geriesiems žmogaus troškimams nugalėti bloguosius. Todėl farizie-

jai kalbėjo apie "Įstatymo džiaugsmą", nes Įstatymas parodo žmogui, ko Dievas iš jo laukia ir padeda nugalėti visa tai, kas kliudo Dievo reikalavimus įvykdyti. Žmogui nusidėjus, Dievas, būdamas gailestingas, jį kviečia sugrįžti, suteikdamas atgailos malonę. Įstatymo jėga ir atgailos galia buvo dvi pagrindinės mintys fariziejų mokyme.

Fariziejų griežti Toros paklusnumo reikalavimai daugumui žydų nebuvo prieinami. Tačiau nėra abejonės, kad jie buvo daugelio gerbiami. Jų įtaka vyravo sinagogoje, kurios buvimą ir apeigas pateisino žodinė Tora ir taip pat kasdienis gyvenimas, kuriame turėjo būti puoselėjamas Toros pažinimas bei paklusnumas. Iš kitos pusės, fariziejų griežtumas juos skyrė nuo jų tautiečių ir juose pačiuose ugdė išdidų savęs vertinimą.

Reikia pripažinti, kad 70-tais m. po Kr. fariziejai išgelbėjo žydų bendriją po Jeruzalės ir Šventyklos sugriovimo. Jie, tiesa, nemėgo nei Romos, nei jai pataikaujančių valdovų Palestinoje, tačiau daugumas jų vadų, atrodo, bandė sukilimui užbėgti už akių. Jiems nebuvo prie širdies politiniai ar ekonominiai išskaičiavimai, bet jų Toros supratimas ir įsitikinimas, kad žydų tautos pašaukimas religinis, ne politinis. Romai užpuolus jų tautą, fariziejai prisidėjo prie jos gynybos. Dar Jeruzalei esant apgultai, jie slapta išgabeno garsųjį rabiną Johanan Ben-Zacchai, kuris vėliau daug prisidėjo prie žydijos atstatymo. Savo tikėjimo ir gilaus Torai pamaldumo stiprinami, fariziejai pajėgė išgyventi Šventyklos sunaikinimo smūgį ir sukurti išeivijoje dar glaudesnę žydų bendriją, kuri tebėra gyva ir šiandien.

Esenai. Esenai buvo trečioji savita grupė žydijoje. Tai atskala tikra to žodžio prasme. Ji gimė žydų bendrijoje per du paskutinius amžius prieš Kristų. Esenai ne-

minimi Naujajame Testamente. Filonas Aleksandrietis ir istorikas Juozapas Flavijus pirmame amžiuje po Kr. tik prabėgomis juos užkliudo. Todėl iki 1947 m. esenai ir jų kilmė mums buvo labai paslaptingi. Nuo 1947 m. esenų istorija šviste nušvito. Atrasta ne tik jų raštija — Negyvosios jūros arba Kumrano ritiniai, bet atkasta ir jų bendrijos gyvenvietė Khirbet (griuvėsiai) Kumrane.[38] Mokslininkai tuojau pat atpažino skirtumus tarp Kumrano raštijos ir Filono bei Juozapo Flavijaus. Šiandien tie skirtumai vieni kitus papildo. Mažai abejojama, kad bendrija, kuri sukūrė ir brangino atrastus ritinius, buvo esenai. Ritinių tyrimas jau yra davęs gana pastovią šios žydijos atskalos įsitikinimų, apeigų ir istorijos sampratą. Archeologiniai kasinėjimai Khirbet Kumrane šią sampratą patvirtino ir papildė.

Esenai, kartu su fariziejais, yra dvasiniai hasidimų palikuonys. Tik jie kur kas labiau kraštutinių pažiūrų negu fariziejai: jie visai pasitraukė iš žydų bendrijos, atsisakydami bet kokio bendravimo su ja. Mokslininkai ligi šiol nėra tikri, kada ši atskala žydijoje iškilo. Rimtus spėliojimus galima rikiuoti tarp Makabiejų sukilimo (167-165 m. prieš Kristų) ir Aleksandro Janėjaus laikų (103-67 m. pr. Kr.). Atskalos pradžią siejant su Kumrano atstatymu, jos gimimo data galėtų būti Jono Hirkano valdymo metai (135-104 m. pr. Kr.). Archeo-

---

[38]Žr. autoriaus straipsnį "Šviesa iš Kumrano", *Aidai* (1975), 145 ir 272. Apie Kumraną rašyta labai daug. Lengvai prieinami ir vertingi yra šie veikalai: Frank M. Cross, *The Ancient Library at Qumran and Modern Biblical Studies* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1958); J.T. Milik, *Ten Years of Discovery in the Wilderness of Judea* (Naperville, Ill.: Allenson, Inc., 1959); Helmer Ringgren, *The Faith of Qumran* (Philadelphia: Fortress Press, 1963). Ritinių tekstų vertimą į anglų kalbą galima rasti pas Theodor H. Gaster, *The Dead Sea Scriptures* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1964) ir G. Vermes, *The Dead Sea Scrolls in English* (Middlesex, England: Penguin Books, Ltd., 1962).

loginiai duomenys gana ryškiai liudija, kad šiuo metu Kumrane kūrėsi nauja bendrija. Juozapo Flavijaus pastabų ir pačių ritinių užuominų dėka, galima atkurti tuos įvykius, kurie privertė šią atskalą pasitraukti į Kumraną. Tačiau yra kitų duomenų, kurie rodo, kad esenai jau buvo žydijos atskala prieš jiems pasitraukiant į Kumraną. Pagal svarbų esenų raštą, *Damasko dokumentą*, ši atskala gyvavo "dvidešimt metų" prieš krizę, kuri ją privertė bėgti į dykumą. Tiesa, "dvidešimt" gali turėti tik simbolinę reikšmę. Nežiūrint to, galima drąsiai tvirtinti, kad bendrijos atsiradimas Kumrane ir aplinkybės, išvedusios ją ten, buvo lemiamos reikšmės įvykis esenų savimonės išsivystymui. Tai atpažįstama iš Kumrano raštijos.

Atskalos pasitraukimas į Kumraną turėjo, atrodo, du tikslus: tai dvasinis atoveikis į Seleucidų pastangas sunaikinti bei supasaulinti žydų religiją, o antra — pasmerkimas vėlyvesniųjų Makabiejų užmačių dėl vyriausiojo kunigo vietos. Įvykis, kuris privertė esenus apsispręsti buvo Teisėtojo Mokytojo, atskalos įkūrėjo, sankirtis su "Nedoruoju" Kunigu. Bandymai surišti šiuos asmenis su istoriškais asmenimis gausūs rimtų, bet mažai kuo pagrįstų spėliojimų. Viena yra tikra: "Nedorasis" Kunigas buvo vienas iš Makabiejų. Teisėtojo Mokytojo istoriškas veidas kur kas blankesnis. Jo svarba esenų vystymosi raidoje visų pripažįstama, tačiau daugumas mokslininkų linksta apie jį žinias imti tik iš pačių esenų raštų. Laimei, du esminiai faktai aiškūs apie Teisėtąjį Mokytoją. Jo sekėjai tikėjo, kad jis teisėtas Zadoko kunigiškos šeimos įpėdinis. Iš čia kilo atskalos kunigiška savimonė ir drastiškas atoveikis į neteisėtą vyriausiąjį kunigą Jeruzalėje. Be to, esenai buvo įsitikinę, kad Dievas apreiškęs Teisėtajam Mokytojui *naują* ir *tikrą* Mozės Įstatymo bei Pranašų raštų aiškinimą. Anot *Habakuko komentaro*, Dievas apreiškė Teisėtajam Mokytojui "visas savo tarnų pranašų

paslaptis". Per savo įkvėptą Mokytoją esenai tapo bendrija, kuri save laikė teisėtai kunigiška ir vienui viena žydijoje gavusia iš Dievo norminį Toros aiškinimą.

Šventraščio aiškinimas ir paklusimas jam. Esenai visiškai pasišventė Raštų aiškinimui ir paklusimui jų nuostatams. Kartu su hasidimų grupe, jie Makabiejų amžiuje ėmė burtis į savitą bendruomenę Torai išsaugoti. Tačiau jiems būdingas Toros aiškinimas davė jų bendrijai savitą savimonę bei elgseną. Tarp Kumrano ritinių yra keletas Šventraščio komentarų, kurie aiškiai parodo, kaip esenai jį suprato. Abejotina, kad šie komentarai priklauso Teisėtajam Mokytojui. Tačiau jis tikriausiai davė pradžią Raštų aiškinimo metodui, kurį esenai naudojo. Jie skaitė Šventraštį, ypač Pranašų knygas, su įsitikinimu, kad ten aprašomi įvykiai rišosi su tuo, kas vyksta jų laikais. Pavyzdžiui, pasak esenų, Izaijo 40,3: "Taisykite dykumoje Viešpaties kelią... ištiesinkite dykynėje mūsų Dievui vieškelį" buvo taikoma jų bendrijai. Todėl jie ir iškeliavo į Kumrano dykumą ateisiančiai Dievo karalystei ruošti kelio. Pagal jų supratimą, pranašai kalbėjo apie galutinę Dievo karalystės pergalę. Esenai tikėjo gyvenų tuo metu, kada ta pergalė turėjo įvykti, t.y. paskutinėmis dienomis. Taigi jų religinė savimonė buvo eschatologinė, sunkte persunkusi visą jų galvoseną ir gyvenimo būdą. Būdami eschatologinė bendrija, jie daugiau negu bet kuri kita žydijos grupė, maitinosi eschatologine viltimi, kunkuliuojančia žyduose Makabiejų, Erodų ir Romos valdymo laikais. Šios vilties nenumaldoma jėga formavo jų griežtą laikyseną bei išskirtiną gyvenimo būdą, kurį jie laikė Dievo keliu jo tautai šią trumpą pertrauką iki galutinės Dievo karalystės pergalės.

Organizuodami savo bendrijos gyvenimą, esenai sekė pirminiu Dievo tautos pavyzdžiu. Keliaudama per dy-

kumą, Dievo tauta laikinai sustoja dykumos pakrašty pasiruošti įėjimui į Pažado Žemę, Sandoros su Dievu dovaną. Esenams buvo aišku, kad Izraelio ilgos kelionės pabaiga bus panaši į pradžią, Mozės ir Aarono laikais. Bet dabar Pažado Žemė ne pagonių rankose, o neištikimųjų Sandorai, nežinančių tikrosios Toros prasmės. Todėl Dievas įsteigs naują Sandorą, kaip buvo žadėjęs per pranašus. Jo priešai bus sunaikinti ir Izraelyje, ir tautose, o tada Dievo tauta pasieks savo pilnatvę, amžinąjį gyvenimą. Esenai galvojo, jog Dievas juos pašaukė į dykumą, kad įvestų į pažadėtą naująją Sandorą. Tad jie save ir vadino Naujosios Sandoros Bendrija. Jie buvo tikrasis Izraelis, ištikimasis *likutis*, jau dabar švenčiąs paankstintai išsipildžiusius Dievo pažadus.

Drausmė ir kasdieninis gyvenimas esenuose. Kumrano bendrija pasižymėjo griežta drausme. Tai galima pajusti visoje jų raštijoje, bet labiausiai *Bendrijos įstatuose* (arba *Drausmės reguloje*), kuriuose surašyta atskalos pagrindinės tiesos, apeigos, įstatai bei taisyklės su tiksliai nustatytomis bausmėmis už jų sulaužymą. Bendrija buvo glaudus kunigų, levitų ir pasauliečių grupių junginys. Kiekviena grupė turėjo savo teises ir pareigas. Vyriausioji taryba, susidedanti iš dvylikos pasauliečių ir trejetos kunigų, buvo drauge ir teismas. Ypatinga kunigų padėtis bendrijoje liudija apie jos kunigišką savimonę.

Atskalos kasdiena buvo skiriama darbui, susirinkimams, maldai, įvairioms apeigoms, Įstatymui pažinti ir valgymui kartu su atskalai būdinga religine prasme. Nariai užsiėmė verslu, reikalingu ir naudingu bendrijai, ir iš to pragyvendavo. Kumrano griuvėsiuose atrasta kalvės likučiai, puodžiaus dirbtuvėlė su krosnimis, kepykla, malimo įtaisai ir duobinės klėtys (silosai). Atrodo, kad atskala turėjo ir kitą gyvenvietę netolimoje Ain Feškah

vietovėje, esančioje už trijų su puse kilometrų nuo Kumrano. Čia buvo dirbami laukai Kumrano gyventojams maitinti.

Tampant bendrijos nariu, asmeniška nuosavybė buvo perduodama bendram iždui. Neturto įžadas buvo vienas iš drausmės nuostatų. Atskala save laikė *Vargšų susirinkimu*, sau pritaikydama psalmės žodžius: "romieji paveldės pažadėtąją žemę" (Ps 36/37/, 11). Čia "žemė" suprantama pagal eschatologinę galvoseną.

Anksti rytą, prieš pradedant dienos darbus, ir vakare, jiems pasibaigus, bendrija rinkdavosi maldai didžiojoje susirinkimų salėje, kuri buvo pagrindiniame Kumrano pastate. Ritiniuose surašyta daug psalmių, ypač *Padėkos psalmių ritinyje*, kurios buvo naudojamos bendrai maldai. Turint dėmesyje esenų uolumą Torai aiškinti, tikriausiai Toros skaitymas ir nagrinėjimas buvo svarbi jų pamaldų dalis. Torai pažinti jie skyrė ir daugiau savo laiko. Kumrane atrasta didžiulė "biblioteka" uolose su šimtais Šventraštinių tekstų skiautelių. Tai rodo, kad esenai praleisdavo nemaža laiko Šventraštį perrašinėdami, jį studijuodami ir aiškindami. *Bendrijos įstatuose* nurodoma, kad bendrija turėjo praleisti trečdalį nakties, kartu skaitydami Torą.

Du kasdieniai esenų valgiai, vidurdienį ir vakare, turėjo ypatingos reikšmės jų religiniam gyvenimui. Pagal *Bendrijos įstatus*, dalyvavimas šiuose bendruose valgiuose buvo aukščiausia tikro nario teisė. Garbės vietą užėmė einąs pareigas kunigas, kurio palaiminimo malda buvo valgio pagrindinė dalis. Šie valgiai simbolizavo Mesijinę puotą, kuria esenai tikėjosi dalyvauti Dievo karalystėje.

Esenai švęsdavo didžiąsias žydų religines šventes: subatą, Velykas, Sekmines ir Atsiteisimo dieną. Tačiau kalendorius, kurio jie laikėsi, skyrėsi nuo Jeruzalės Šven-

tyklos kalendoriaus. Be abejo, tai buvo dar vienas svarbus akibrokštas jų nuolat gyvame sankirtyje su įsišaknijusia kunigija. Šio sankirčio priežastis buvo esenų įsitikinimas, kad didžiosios religinės šventės yra paties Dievo nustatytos visam pasauliui ir jų datos nustatytos pagal planetų judėjimą. Todėl Kumranas naudojo saulės kalendorių. Jeruzalė laikėsi mėnulio kalendoriaus. Rimti švenčių datų skirtumai buvo neišvengiami. Esenams Jeruzalės sauvaliavimas buvo įžūlus Dievo valios nepaisymas.

Turint prieš akis esenų gana laisvą bei išradingą Šventraščio aiškinimą ir jų pasitraukimą iš Šventyklos, jų bendrijos apeigos turėjo būti skirtingos nuo įprastųjų Jeruzalėje. Didelis klaustukas liečia jų laikyseną aukų atžvilgiu. Nėra tikslių duomenų, kad esenai būtų atnašavę aukas Kumrane. Priešingai, jų raštuose pastebimos pastangos *sudvasinti* aukos sampratą. Kaip toli jie šia kryptimi buvo nuėję, neaišku. Taip pat nežinome, kodėl jie atsisakė aukoti aukas Jeruzalės Šventykloje: ar dėl to, kad nepripažino tenykščios kunigijos, ar kad kitaip suprato pačias aukas?

Priėmimas į esenų bendriją. Pasiryžėlis, norėdamas tapti pilnateisiu bendrijos nariu, turėjo atlikti dvejų metų naujokyną, kuriame mokėsi ir buvo tiriamas. *Bendrijos įstatai* aprašo priėmimo apeigas, nurodydami, kaip jose turi dalyvauti visos trys bendrijos padalos — kunigai, levitai, pasauliečiai. Naujieji nariai buvo prisaikdinami neišduoti bendrijos paslapčių. Priesaiką lydėjo įspūdingas prakeikimų ir palaiminimų sąrašas, kuriuo naujokas įspėjamas, kokios yra paklusnumo ir nepaklusnumo pasekmės. Naujų narių priėmimas buvo metinis įvykis. Tada ir senieji nariai būdavo peržiūrimi, ir jie atnaujindavo savo nuosprendį priklausyti Naujajai Sandorai. Be abejo, šios apeigos prisidėdavo prie iškilios šventės nuo-

taikos. Apeigos baigdavosi krikštijimosi, apvalyti tikintįjį Dvasios veikimu.[39] Esenų raštija ir Kumrane atrastos gausios vandens talpyklos (cisternos) su įmantriu vandentekiu liudija, kad apeiginiai apsiplovimai ir krikštijimaisi buvo svarbūs esenų gyvenime. Savęs krikštu esenas prisiimdavo teisę į šiuos apeiginius apsiplovimus ir pareigą juos vykdyti.

Esenų uolumas šiai griežtai savitvardai suprantamas jų dualistinės visatos sampratos bei eschatologinės vilties fone. Už šio apčiuopiamo pasaulio jie tikėjo esant būrius blogų angelų ir dvasių, kurias valdė Belial ("Be-Nieko", arba "Niekam tikęs". Tai pašaipi pravardė blogųjų dvasių ir angelų valdovui!). Jis dar buvo vadinamas Blogio Dvasia bei Tamsos Kunigaikščiu. Prieš juos rikiavosi dangiškos Dievo kariuomenės, kurioms vadovavo Tiesos Dvasia, dar vadinama Šviesų Kunigaikščiu ir Tiesos Angelu. Dievas, esenai tikėjo, leido Belial ir jo valdiniams daryti bloga, bet tik laikinai. Kodėl Dievas taip padarė, yra viena iš didžiųjų paslapčių, žinomų tik jam vienam. Bet Belial jokiu būdu nebuvo toks galingas blogiui, kaip Dievas gėriui. Esenų dualizmas nebuvo metafizinis, o eschatologinis. Belial nedorasis kelias buvo aiškiai rodomas jį sekančių sėbrų elgesiu, — Tamsos sūnūs atmetė Dievą ir jo valią. Belial sėbrai buvo tapatinami ne vien su žydų priešais, — pavyzdžiui, romėnais, — bet ir su neištikimais žydais, pagal esenus — visais nepriklausančiais Kumrano *likučiui*. Šioms dvasinėms ir žmogiškoms Belial jėgoms priešinosi Dievo angelai ir Dievo žmonės, — Šviesos Sūnūs, Naujosios Sandoros Bendrija.

Esenai tikėjo, kad Dievas iš anksto nustatęs kiekvieno žmogaus likimą. Įsijungimas į esenų bendriją buvo

---

[39]Esenai neturėjo Trejybės sampratos. Tačiau Senajame Testamente Dievo Dvasia išreiškia Dievo galybę, jo veikimą, jo įkvėpimą.

akivaizdus įrodymas, kad esama Dievo pusėje ir todėl galima tikėtis Tiesos Dvasios paramos pakeliui į savo likimą. Belial valdymo laikui pasibaigus ir jo sėbrams žuvus, esenams skirtas laimingas likimas taps tikrove. Esenai matė savo gyvenimo prasmę nuolatinėje kovoje prieš Nedorumo Dvasią, kuri nesiliauja bandžiusi pavergti ištikimuosius. Šios kasdienės grumtynės reikalavo savitvardos pasiruošti galutiniam sankirčiui, kai Belial ir jo sėbrų galas ateis dideliu mūšiu. Viename atskalos raštų, *Šviesos vaikų karas prieš tamsos vaikus*, randame smulkų aprašymą šio galutinio švento mūšio ir bendrijos karinės sąrangos mūšio lauke. Kai esenai drauge su Dievo kariuomene laimės šį lemiamąjį mūšį, blogio kariuomenės, dvasinės ir žmogiškos blogio jėgos, dings amžinai.

Bendrijos eschatologinė viltis. Esenų atskalos eschatologinei savimonei daug reikšmės turėjo Mesijo laukimas. Tai ypač ryšku jų *Liudijimų rašte*, kuriame surinkta šventraštiniai tekstai, liečią mesijinę pranašystę. Kartu su daugeliu kitų žydų esenai laukė ateisiančio Pranašo, kuris bus Mesijinio Amžiaus pirmtakas. Esenai išsiskyrė iš kitų, nes laukė *dviejų* Mesijų, — Aarono Mesijo iš kunigiškos šeimos ir Izraelio Mesijo iš karališkos šeimos. Izraelio Mesijas vadovaus bendrijos sėkmingam galutiniam mūšiui, o Aarono Mesijas vadovaus Jeruzalės ir Naujosios Šventyklos atstatymui. Būdinga, kad esenų galvojime kunigiškas Aarono Mesijas užima pirmą vietą, Izraelio Mesijas lieka antroje. Be abejo, tai turi šaknis ankstyvoje kunigystės sampratoje. Ši samprata dar labiau išryškėjo, nusiviliant Makabiejų veiklos kryptimi ir netenkant vilties kovose prieš romėnus. Kunigystės svarba ryški Mesijinės puotos simbolikoje bei apeigose, nes buvo tikima, kad joje dalyvaus laimėjusieji pabaigos mūšį. *Bendrijos įstatai* aprašo šią Puotą, kurioje garbinga

vieta tenka kunigiškajam Mesijui, o karališkasis Mesijas užima antrinę vietą. Ši mesijinės galvosenos kryptis apie Izraelį Naujajame Amžiuje atitinka esenų galvoseną apie Dievo Izraeliui duotą pašaukimą istorijoje. Izraelis turėjo būti kunigiška tauta, kurią valdo Dievas ir taip pat šventa tauta, kurios įstatymas yra Tora. Norėdami šį savo įsitikinimą tobulai įgyvendinti esenai pasitraukė į dykumą.

Esenų mesijinės viltys ir jų Teisėtasis Mokytojas kelia labai svarbų klausimą. Kokį vaidmenį jis turi Mesijo laukimui? Nuo pat ritinių atradimo imta spėlioti, kas jis toks, nes buvo spėjama, kad jis buvo nukryžiuotas ir prisikėlė iš numirusių! Gilesnis ritinių pažinimas parodė, kad šis spėjimas neturi jokio pagrindo esenų raštuose. Šiek tiek tvirtesniu buvo laikomas spėjimas, kad Mokytojas turėjo mesijinę užduotį, — jis buvo lauktasis pranašas arba vienas iš dviejų Mesijų. Tačiau šie tapatinimai nūdien atkrito. Daugumas mokslininkų pripažįsta jį buvus tik Paskutiniųjų Dienų ir Mesijinio Amžiaus šaukliu.

Savo eschatologinės vilties šviesoje esenai dabartinį pasaulį vertino gana pesimistiškai. Tiesa, jie giliai tikėjo Šventraščio apreiškimą, kad Dievas Kūrėjas ir visagalis savo kūrinijos valdovas. Tad juos apkaltinti metafiziniu dualizmu neteisinga. Tačiau savo raštuose, ypatingai psalmėse, jie pabrėžia žmogaus trapumą, kuris nėra taip iškeliamas Senajame Testamente. Panašus pesimizmas būdingas medžiagos-dvasios dualizmui helenistiniame religiniame galvojime. Tačiau esenus slegia ne tiek medžiagos silpnumas ar žmogaus kūno trapumas, kiek žmogaus širdies sugedimas — minties ir valios priešiškumas Dievui. "Žmogus — tai gelmė, o širdis jo — bedugnė" (Ps 63/64/,7). Pagal juos, žmogaus teisumas yra pilnas ydų, nes jis ribotas. Be Dievo teisumo žmoguje žmogus yra bejėgis ir be vilties. Tikėjimas Dievo iš anksto nustatytu li-

kimu žmogui kiek sušvelnina jų pesimizmą ir aistrą tobulai suprasti ir vykdyti Dievo valią. Šis galvojimas derinasi su jų savimone, kad, tik Dvasiai vedant, galima apsivalyti ir paklusnumu pasiekti išganymą. Nors esenų pesimizmas kilo, stebint jų tautos politinius bei religinius vargus, bet jis siekė dar giliau. Savo žmogaus gelmių samprata jie įžiūrėjo žmogaus dorinį silpnumą ir nepajėgumą be Dievo pagalbos atsispirti blogiui.

Vienuolinis esenų gyvenimas Kumrane viliojo daugelį žydų, gyvenimo išvargintų ir Dievo prašančių naujos drąsos suprasti, kaip jis veda savo tautą, Izraelį. Juozapas Flavijus mini, kad esenai turėjo ir kitą gyvenvietę, ne tik Kumrane. *Damasko raštas* (arba *Dokumentas*) aprašo kelių esenų stovyklų sąrangą — tai dešimties asmenų branduolys su vienu kunigu. Aišku, stovyklų religinės apeigos nebuvo tokios iškilmingos kaip Kumrano, bet tikriausiai šios mažesnės grupelės sekė Kumrano nustatytą gyvenimo tvarką ir būdą. Esenai nebuvo gausūs. Juozapas Flavijus sako, kad jų būta apie 4000. Bet savo eschatologine viltimi ir apokaliptine vizija esenai buvo labai svarūs. Jie kūrė ir kurstė laukimo nuotaiką žyduose. Čia ir ima ryškėti svarbiausia Negyvosios jūros ritinių šviesa. Būdinga, kad esenų bibliotekoje rasti Šventieji Raštai yra tie patys, kurie sudėti į Septuagintos Šventraštį (deuterokanoniškos Senojo Testamento knygos) ir raštai, kurie priklauso apokrifinei to meto raštijai.[40] Esenai bus buvę ne vieno šių raštų autoriai. Norint suprasti Naująjį Testamentą, reikia pažinti esenų eschatologinę galvoseną. Ji yra būdinga ir Jėzui, ir Naujojo Testamento autoriams.

Bendrijos žuvimas. Archeologai daro išvadą, kad Romos legionieriai Jeruzalės apgulimo metu (68 m. po

[40] *Apokrifinis (gr. apo-kryptein* — paslėpti) — slaptas, netikras. Apokrifiniai raštai įdomūs tuo, kad daug kuo panašūs į pripažintą Šventraštį.

Kr.) užpuolė ir sunaikino esenų gyvenvietę. Atskala niekur nebeminima po 70-ųjų m. Atrodo, kad tie, kurie pabėgo nuo romėnų, išsiskirstė ir dingo, nes pasijuto be ramsčio gyvenime, kai lauktasis karas su romėnais atnešė ne pergalę, o sunaikinimą. Tuo iširo bendrijos gyvenimo pagrindas. Esenų brangi biblioteka, paslėpta uolose prieš romėnų užpuolimą, liudija jų nuostabią aistrą gyventi Dievui, išlikti ištikimiems jo Torai ir būti Naujosios Sandoros Bendrija. Tačiau tikroji ir pastovioji šviesa atėjo iš kitur.

Religinių bendrijų kryptys. Žydijos atskalos mums rodo tuometinį žydų galvosenos lankstumą. Kiekviena grupė didžiavosi savo Toros supratimu ir ištikimu jos vykdymu. Kad ir skirtingai suprantama, bet visus žydus vienijo ta pati Tora. Svetimtaučius, stebinčius žydų bendriją, jų religinis ir dorovinis entuziazmas patraukė, bet jų atkaklus uždarumas atstūmė.

Helenistiniame laikotarpyje žmogus ieškojo religinės bendrijos. Žydai gimė ir augo religinėje bendrijoje. Tačiau jiems nepasisekė dalintis savo religiniu išgyvenimu su pagonimis. Šioje amžių sampynoje žydijoje iškilo naujas religinis sąjūdis, kuriam pasisekė su kitais pasidalinti Dievo dovanomis — jo teisumu ir gerumu. Tai buvo krikščioniškoji Bendrija, kuri, kaip ir esenai, save laikė Naujosios Sandoros Bendrija.

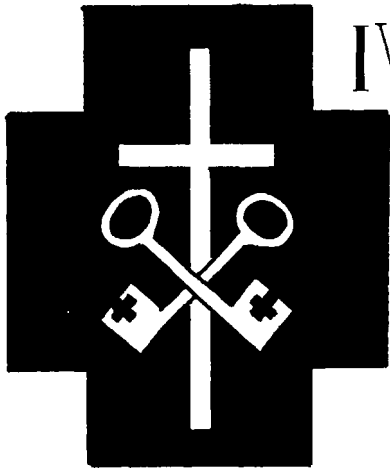

IV SKYRIUS

KRIKŠČIONYBĖ: NAUJOSIOS SANDOROS BENDRIJA

Ši taurė yra Naujoji Sandora mano kraujyje, kuris už jus išliejamas (Lk 22,20).

Maždaug 30-tais metais po Kr. Palestinoje pradėjo reikštis nauja žydiška Bendrija, kuri drauge su visa žydlija dėjo viltis į pranašų žadėtą Naująjį Amžių. Ši nauja Bendrija skyrėsi nuo kitų žydų savo įsitikinimu, kad *Naujasis Amžius jau prasidėjo*, kad Dievas galutinai apsireiškė savo tautai per Jėzų iš Nazareto, kuris yra pažadėtasis Mesijas (Kristus). Taigi ši Bendrija laikė save Naujojo Amžiaus Dievo Tautos branduoliu.

Kas buvo Jėzus Nazarietis? Ko jis mokė? Kokia buvo jo veikla? Ką žinome apie jo gyvenimą? Šie ir panašūs klausimai gimsta, susidūrus su istoriniu įvykiu — su maža žydų Bendrija, skelbiančia Jėzų Mesiju (Krisumi). Anuometinės ir dabartinės pastangos pažinti Jėzaus gyvenimą, mokslą ir darbus yra svarbios ir savaime suprantamos. Bet šaltiniuose, kur tenka tų duomenų ieškoti, slypi daug klaustukų. Šio skyriaus gale nagrinėsime

tuos šaltinius, kad geriau suprastume juose slypinčius klaustukus bei sunkumus. Ankstyvoji krikščionių Bendrija skelbė Jėzų esant Mesiju (Kristumi) ne vien dėl jo žodžių ir darbų. Tai nebuvo pirminis jos tikėjimo pagrindas. Taigi kuo rėmėsi pirmųjų krikščionių įsitikinimas, kad Jėzus yra Dievo siųstasis Mesijas (Kristus)?

Jėzus ir Evangelija. Ankstyvoji krikščionių Bendrija laikė Jėzų Mesiju, nes tikėjo, kad *Dievas jį prikėlė iš numirusių.* Šis įvykis buvo Naujojo Amžiaus pradžia. Jėzaus prikėlimo samprata įvairiose Naujojo Testamento knygose ir jos gyvastinga įtaka Bendrijos gyvenimui bei galvosenai bus nagrinėjama kiekvienoje knygoje atskirai. Dabar atkreipkime dėmesį į tai, kaip tas tikėjimas nuspalvino Jėzaus žodžių ir darbų aiškinimą bei perdavimą tolimesnėms kartoms.

Pirmykštis krikščionių Bendrijos tikėjimo skelbimas aptariamas dviem žodžiais: *evangelija* ir *kerygma. Evangelija* yra sudėtinis graikiškas žodis: būdvardis *eu* — gera, daiktavardis *aggelion* — žinia, arba naujiena. Taigi *Evangelija* — geroji žinia, arba geroji naujiena (plg. Rom 1,16-18). *Kerygma* — iškilmingas pranešimas, arba paskelbimas, išreiškia ir skelbimo turinį, ir patį skelbimą (pvz. Rom 16,25; 1 Kor 1,21; 2,4; 15,14). Kai kurie Naujojo Testamento tyrinėtojai mano, kad Naujojo Testamento pagrindas yra nusistovėjęs Evangelijos, Gerosios Naujienos, turinys, būdingas pradinei krikščionių Bendrijai.[41] Kiti tuo abejoja. Jie randa užuominų Naujojo Testamento knygose, kad Gerosios Naujienos turinys buvo įvairus nuo pat jo skelbimo pradžios. Todėl ligi šiol vengiama apsispręsti už aiškiai apibrėžtą ir vienodą Evangelijos turinį. Tačiau visi mokslininkai vienbalsiai

[41]Tokios nuomonės yra C.H. Dodd, *The Apostolic Preaching and its Development* (New York: Harper & Row, 1951), p. 7-35.

Jeruzalė: trijų religijų centras — žydų, krikščionių, muzulmonų. Čia bendras vaizdas, žiūrint į Alyvų kalną. Iš kairės į dešinę dvi muzulmonų mečetės stovi ant žydų Šventyklos pamatų.

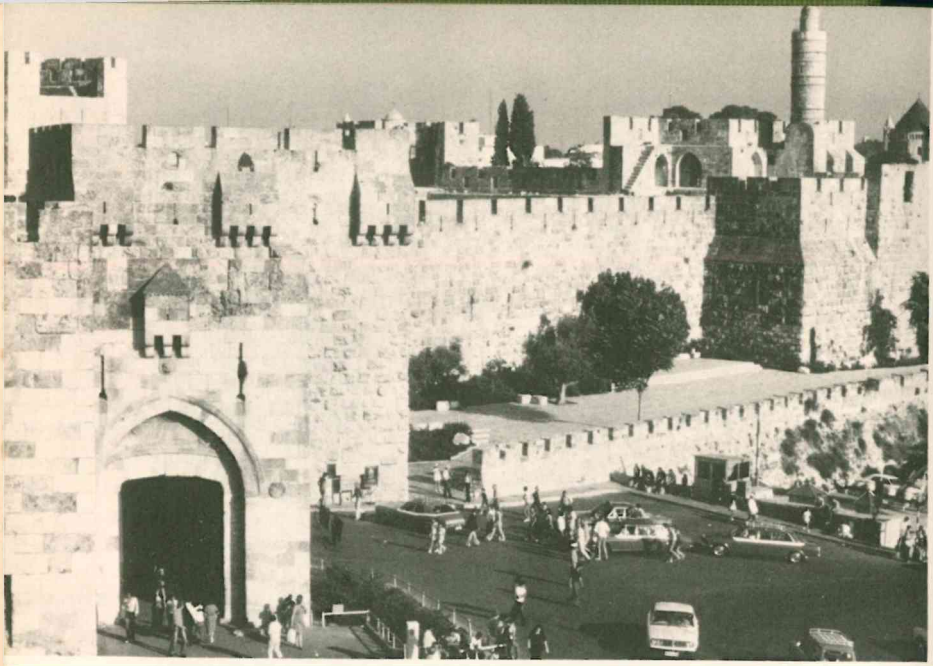

Erodo Didžiojo rūmai Jeruzalėje.
"Erodas, slapčia pasikvietęs išminčius, smulkiai juos išklausinėjo apie žvaigždės pasirodymo metą" (Mt 2,7).

Kristaus laikų Šventyklos modelis.

Kumrano uolos šalia esenų gyvenvietės Negyvosios jūros pakrantėje.

Pagoniškoji Roma — Adriano kapas (Castelangelo) ir krikščioniškoji Roma — šv. Petro bazilika. "Tapsite mano liudytojai Jeruzalėje ir visoje Judėjoje ir ligi pat žemės pakraščių" (Apd 1,8).

Bernini tiltas per Tiberio upę su angelais, laikančiais Kristaus kančios simbolius.

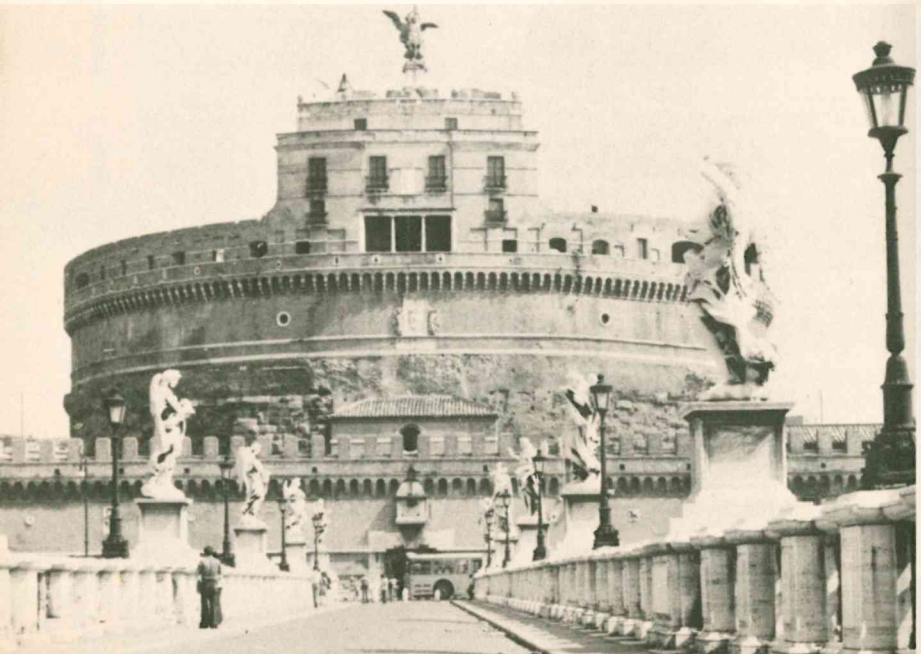

pripažįsta, kad Evangelija, kaip ji bebūtų skelbiama, turėjo šaknis krikščionių tikėjime, kad Jėzus buvo prikeltas iš numirusių.

Šios tiesos reikšmė yra daugiaspalvė. Du dalykai ypač atmintini. 1. Ankstyvoji krikščionių Bendrija tikėjo, kad *Jėzus yra Viešpats dabar*, o ne vien brangus asmuo, atsimenamas iš praeities. Pirmieji krikščionys todėl nebandė rinkti ir saugoti visų smulkmenų apie Jėzaus gyvenimą. 2. Kadangi ankstyvoji Bendrija tikėjo, kad Dievas prikėlė Jėzų iš numirusių, tuo patvirtindamas jį Mesiju, Dievo pažadų atpildu, jai visų pirma rūpėjo suprasti ir išsiaiškinti Jėzaus asmenį, jo žodžius bei darbus, jo mirtį ir prikėlimą iš numirusių *mesijinių pažadų fone.* Nuo pat pradžios tikėjimo kraitis apie Jėzų, perduodamas Bendrijoje, buvo paženklintas jos aiškinimo antspaudu. Šiuo pavidalu tikėjimo kraitis apie Jėzų buvo vertinamas bei perduodamas kaip Evangelija — Geroji Naujiena.

Pagrindiniai šaltiniai Jėzaus gyvenimui ir žodžiams pažinti yra keturi Naujojo Testamento raštai, vadinami evangelijomis, kurios priskiriamos Matui, Morkui, Lukui ir Jonui. Nagrinėdami šių keturių Evangelijų variantų turinį bei tikslą, pažiūrėsime kaip kiekvienoje atsispindi Jėzaus asmuo ir jo sekėjų Bendrijos galvosena bei gyvensena.

Ketvirto amžiaus Bendrijos istorikas Euzebijus savo veikale *Historia Ecclesiastica* (Bendrijos istorija) paduoda kruopščiai surinktas žinias apie evangelijų autorius. Evangelijos siejamos su apaštalais, — Matu ir Jonu, — arba su apaštalų artimais bendradarbiais, — gydytoju Luku (Pauliaus bendru) ir Morkumi (Petro vertėju). Nūdienų studijos atskleidė, kad visos evangelijos (Morkaus gali būti išimtis) buvo parašytos pirmo krikščioniško amžiaus pabaigoje, ir jų tiesioginiai autoriai nebuvo

patys apaštalai. Tiesa, tebenaudojame įprastus vardus keturioms evangelijoms, kurios liudija, kaip Jėzus, jo žodžiai ir darbai buvo suprantami Bendrijoje tam tikru metu. Šalia duomenų Naujajame Testamente, žinios apie Jėzų yra palyginti ribotos.[42] Evangelijų autoriai, rašydami apie Jėzų, naudojosi krikščionių Bendrijos rūpestingai išsaugotu kraičiu, paženklintu jos pačios samprata bei aiškinimu.

Keturių evangelistų tikslas, rašant evangelijas, buvo panašus į pradinės krikščionių Bendrijos tikslą, skelbiant Gerąją Naujieną, būtent: perduoti to laiko krikščionims Jėzaus asmens ir įvykio[43] sampratą. Nei pradinė krikščionių Bendrija, nei vėlesnieji evangelistai nesiėmė atpasakoti Jėzaus biografijos. Jiems buvo svarbu skelbti Gerąją Naujieną, kurią Dievas apreiškė Jėzuje ir per Jėzų.

JĖZUS KRISTUS: EVANGELIJA IR KETURIOS EVANGELIJOS

Naujajame Testamente skelbiama tik viena Evangelija — Jėzus Mesijas (Kristus) ir Dievo Sūnus yra ta Geroji Naujiena. Todėl Paulius ir rašė romiečiams krikščionims: "Aš nesigėdiju Evangelijos, nes ji yra Dievo

---

[42]Howard C. Kee, *Jesus in History: An Approach to the Study of the Gospels* (New York: Harcourt, Brace, Javanovich, 1970), p. 29-43; F. Hahn, W. Lohff, G. Bornkamm, *Die Frage nach dem historischen Jesus* (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1962). Pastarasis veikalas išleistas ir anglų kalba: *What Can We Know About Jesus?* (Philadelphia: Fortress Press, 1969).

[43]Jėzaus įvykis tai Jėzaus Mesijo (Kristaus) gyvenimas, mirtis ir išaukštinimas — Pri(si)kėlimu, Dangun žengimu ir Dvasios siuntimu. Jėzaus įvykiu Dievas apsireiškia žmonijos istorijoje ir įvykdo žmonijos išganymo planą. Jėzaus įvykis yra Dievo darbas, jo išgananti veikla bei apsireiškimas Jėzuje Kristuje. Ši galvosena apie Jėzų turi paralelę Senajame Testamente — Dievas, išvesdamas savo tautą iš Egipto vergijos, tuo išganingu įvykiu parodo, kas jis esąs, ir vykdo žmonijos išgelbėjimo planą, kuriame išrinktoji tauta turi ypatingą vaidmenį. Abu įvykiai dažnai tiesiogiai ir netiesiogiai sugretinami Naujajame Testamente.

galybė išgelbėti kiekvienam tikinčiajam. . ." (Rom 1,16). Pauliaus manymu, Evangelija nėra knyga, bet pats Jėzus ir Dievo išganingas darbas per jį ir jame. Morkui "evangelija" yra knyga apie Jėzų Kristų: "Jėzaus Kristaus, Dievo Sūnaus, Gerosios Naujienos [Evangelijos] pradžia" (Mk 1,1). Morkaus knyga apie Jėzų Kristų, Dievo Sūnų, yra savita krikščionių raštijos forma išreikšti Jėzaus asmens paslaptį ir jo būtinę svarbą žmogaus išganymui.

Iki šiol pasitenkinome bendromis pastabomis šiems klausimams suprasti: Kas buvo Jėzus? Ką jis skelbė? Ką jis nuveikė? Dabar metas pažiūrėti atidžiau į kritišką evangelijų studiją, kuriai pašvęsta daug jėgų ir prakaito per pereitus du šimtus metu.[44] Sakoma, kad upės neatskirsi nuo jos krantų. Norint suprasti upę, reikia pažinti jos krantus ir vagą, kuria ji teka. Naujojo Testamento Bendrija turėjo savo krantus — istorinį laikotarpį, kuriame ji gimė ir augo, ir savo vagą — tikėjimą Evangelija. Tai formavo jos charakterį.

Sinoptinių evangelijų problema. Kruopščiai palyginus keturių evangelijų bendrą turinį ir jų apmatus, iškyla dvi problemos. 1. Aiškiai matyti, kad yra skirtumų tarp *Evangelijos pagal Joną* ir kitų trijų. Tik keletas įvykių iš Jėzaus gyvenimo yra aprašomi visų evangelistų drauge. *Evangelijoje pagal Joną* nėra nei Jėzaus gundymo, nei atsimainymo, nei Jėzaus žodžių Petrui prie Pilypo Cezarėjos miesto ir Paskutinės Vakarienės metu. Be to, jo viešojo Jėzaus gyvenimo geografija bei chronologija yra skirtinga. Jėzaus elgsena ir kalbėjimo būdas vienaip

---

[44]Howard C. Kee, *ten pat*, p. 1-27; W. G. Kümmel, *Das Neue Testament: Geschichte seiner Forschung* (München: Verlag Karl Albert, 1958); Albert Schweitzer, *Von Reimarus zu Wrede* (1906), anglų kalba: *The Quest of the Historical Jesus* (New York: The Macmillan Co., 1961).

pristatomas *Evangelijoje pagal Joną*, kitaip anose trijose evangelijose. Kaip išaiškinti visus šiuos ryškius skirtumus, buvo ir yra iššūkis Naujojo Testamento tyrinėtojams. Vėliau, kai bus nagrinėjama *Evangelija pagal Joną*, bandysime išsiaiškinti šį mįslingą skirtumų raizginį. Tuo tarpu pakaks turėti dėmesyje, kad *Evangelijos pagal Matą, Morkų* ir *Luką* pirmavo, kritiškai vertinant Jėzaus gyvenimą ir mokslą.

Antra problema kyla, sugretinus tris pirmąsias evangelijas ir jas palyginus. Daugeliu atžvilgių jos labai panašios ir visos drauge skiriasi nuo *Evangelijos pagal Joną*. Nežiūrint jų savitumo apmatų ir turinio atžvilgiu, jos yra tarpusavy gimininga. Visose galima apčiuopti ketvertą bendrų gijų: 1. Jėzaus viešasis gyvenimas rišamas su krikštu Jordane ir su Jonu Krikštytoju; 2. pagrindinė Jėzaus veiklos aplinka yra Galilėja; 3. Jėzus paskutinį sykį keliauja į Jeruzalę ir, 4. po trumpos veiklos, ten miršta. Šios trys evangelijos yra panašios ne tik savo apimtimi bei medžiagos suskirstymu, bet, vartant jų graikiškąjį tekstą, matyti, kad ištisi sakiniai ir net ištisi puslapiai tapatūs.[45] Atsimenant, kad žodinės katekezės pirminė kalba buvo aramajų, sunku tikėti, kad šių trijų evangelijų panašumų priežastis yra pirminio tikėjimo kraičio vertimas į graikų kalbą. Tenka daryti išvadą, kad yra kita jų gimininga priežastis. Jos vadinamos *sinoptinėmis*, nes "vienu žvilgsniu" galima pamatyti jų panašumus bei skirtumus. Bandymas juos išaiškinti vadinamas *sinoptine problema.*

---

[45]Gilinantis į Mato, Morkaus, Luko evangelijas, pravartu pasinaudoti tekstu, kuris parodo jų panašumus ir skirtumus "vienu žvilgsniu". Tokį tekstą anglų kalba paruošė B.H. Throckmorton: *Gospel Parallels: A Synopsis of the First Three Gospels* (Toronto-London: Nelson, 1967). Lietuviškas NT-as duoda antraštes, kurios padeda matyti šių trijų evangelijų giminingumą.

Morkaus evangelijos pirmumas. Viena iš priimtiniausių evangelijų studijų išvadų yra hipotezė, kad *Evangelija pagal Morkų* buvo pirmoji, o Matas bei Lukas ja pasinaudojo, rašydami savąsias evangelijas.[46] Ši išvada duoda raktą į bendrus, graikų kalba rašytus šaltinius, kuriais sinoptikai naudojosi. Šimtmetinės Naujojo Testamento tyrinėtojų studijos šiuo klausimu davė įtikinančius argumentus *Evangelijos pagal Morkų* pirmumui įrodyti. Visų duomenų čia nagrinėti neįmanoma, bet pažvelgsime į tris pagrindinius.

Aiškiausi duomenys liečia evangelijų *turinį.* Apskritai imant, visos trys sinoptinės evangelijos atpasakoja tuos pačius Jėzaus žodžius ir darbus — stebuklus, palyginimus, ginčus. Ir pagrindinis jų sustatymas — apmatai yra panašūs. Tos dalys, kurios yra bendros visiems trims sinoptikams, vadinamos "trigubu tikėjimo kraičiu". "Dvigubu tikėjimo kraičiu" ženklinama medžiaga, randama dviejuose sinoptikuose, o tai, kas būdinga tik vienam, vadinama "savitu tikėjimo kraičiu".

Evangelija pagal Morkų yra pati trumpiausia. Kone visa jos medžiaga pasikartoja *Evangelijoje pagal Matą* ar *pagal Luką,* ar pagal abu. Tik maža medžiagos dalis yra savita Morkui (pvz. 7,33-36; 8,22-26 — šias vietas Matas ir Lukas išleido, nes jos atrodė nepriimtinos!). Matas pasisavina medžiagą iš maždaug 600 Morkaus sakinių, arba apie 90% Morkaus turinio. Lukas panaudoja daugiau negu pusę Morkaus medžiagos, kitą pusę pakeis-

---

[46]Ir katalikai, ir protestantai Naujojo Testamento tyrinėtojai šią hipotezę priima. Katalikų mokslininkų išvadas pristato A. Wikenhauser, *New Testament Introduction* (New York: Herder & Herder, 1963), p. 239-252. Protestantų pažiūras pareiškia Howard C. Kee, *ten pat,* p. 62-187. Yra protestantų mokslininkų, kurie bando įrodyti, kad Morkus naudojosi Mato evangelija, pvz. W.R. Farmer, *The Synoptic Problem,* (New York: Macmillan, 1964).

damas ne visai vienoda, bet labai panašia medžiaga. Šio giminingumo statistinius duomenis galima pavaizduoti lentele:

	Mt	Mk	Lk
Sakinių skaičius	1070	677	1150
Savitas tikėjimo kraitis	330 (apie ⅓)	70 (apie 1/10)	520 (apie ½)
Dvigubas tikėjimo kraitis	170-180 Mt ir Mk 230 Mt ir Lk	170-180 Mt ir Mk 50 Mk ir Lk	230 Lk ir Mt 50 Lk ir Mk
Trigubas tikėjimo kraitis	350-370	350-370	350-370

Aiškėja, kad sinoptinės evangelijos yra giminingos tada, kai Matas ir Lukas naudojasi bendru, graikų kalba rašytu šaltiniu, t.y. *Evangelija pagal Morkų*. Kai Matas ir Lukas nesutinka su Morkumi, jie nesutinka nė vienas su kitu. Seniau buvo manoma, kad *Evangelija pagal Morkų* tėra Mato sutrumpinta laida. Iš tikrųjų gi *Evangelija pagal Morkų* yra kur kas turtingesnio žodyno, ir joje esami aprašymai ilgesni negu Mato ar Luko (pvz. Morkaus demonų išvarymo geraziečių mieste aprašymas užima 20 sakinių, tuo tarpu Mato tik 6, o Luko 13: plg. Mk 5,1-20 su Mt 8,28-34 ir Lk 8,26-39). Turint prieš akis ir daugiau panašių duomenų, reikia daryti išvadą, kad Matas

ir Lukas trumpino Morkaus aprašymus. Jie vengė pasikartojimų ir išlygino Morkaus kartais gruboką stilių (pvz. 7,33-36; 8,22-26!). Taip pat ten, kur Mato ir Luko tekstai gerokai skiriasi nuo Morkaus, atrodo, kad Morkaus tekstas sutrumpintas todėl, kad norima įterpti naują medžiagą.

Medžiagos išdėstymas ir *pasakojimo eiga* taip pat rodo, kad Matas ir Lukas naudojosi Morkaus tekstu. Jėzaus gyvenimo ir veiklos eiga visose trijose evangelijose ta pati. Pasirodo Jonas Krikštytojas; Jėzus, jo pakrikštytas, išeina į dykumą, kur išgyvena gundymus. Tada jis pradeda savo viešąją veiklą. Didesnė jos dalis vyksta Galilėjoje arba kaimynystėje (Dekapolio žemėje ir Pilypo krašte). Kelionė į Jeruzalę taip pat visų trijų panašiai aprašoma. Visi užbaigia su Jėzaus mirtimi ir prisikėlimu. Sinoptinių evangelijų apmatus ir eigą galima atvaizduoti tokiu brėžiniu:

Keturios gijos	Mt	Mk	Lk
Viešosios veiklos pradžia	3, 1-4, 11	1, 1-13	3, 1-4, 13
Veikla Galilėjoje	4, 12-18, 35	1, 14-9, 50	4, 14-9, 50
Kelionė į Jeruzalę	19, 1-20, 34	10, 1-52	9, 51-18, 43
Kančia ir Pri(si)kėlimas	21-28	11-16	19-24

Sinoptikai nesirūpina Jėzaus biografijos atpasakojimu; jie net paties Jėzaus nebando aprašyti. Tekstuose jaučiamas jų noras papasakoti suprantamu būdu apie Jėzaus žodžius bei darbus ir kaip jie prašnekino ano laiko ir visų laikų žmones. Matas ir Lukas tik retai nukrypsta nuo Morkaus apmatų ir pasakojimo eigos visiems trims bendroje medžiagoje. Būdinga, kada Matas nukrypsta nuo Morkaus, perkeldamas kokį įvykį į kitą vietą, Lukas seka Morkumi. Ir priešingai, Lukui perkėlus įvykį kitur, Matas remiasi Morkumi. (Geras pavyzdys yra Jėzaus veiklos Jeruzalėje eiga Mk 11-13 / Mt 21-25 / Lk 19,28-21, 38; žr. *Throchmorton*, nr. 196-230, arba lietuviškojo vertimo antraštės). Ne sykį Morkaus nesekimas padaro kitų evangelistų pasakojimus neaiškius ir nerišlius. Imkime pavyzdį: Morkus pasakoja apie Jėzaus apsilankymą Nazarete, jau šiek tiek jo viešajai veiklai įpusėjus (Mk 6, 1-6). O Lukas perkelia šį įvykį į viešosios veiklos pradžią (Lk 4,16-30). Luko pasakojime Jėzus sako: "Jūs, be abejo, man priminsite patarlę — 'Gydytojau, pats pasigydyk' — padaryk ir čia, savo tėviškėje, darbų, kokių girdėjome buvus Kafarnaume" (Lk 4,23). Tačiau pagal Luko pasakojimo eigą Jėzus dar nebuvo išvystęs savo veiklos Kafarnaume! Todėl Jėzaus žodžiai atrodo ne vietoje. Pagal Morkų jie daug aiškesni, nes Jėzus jau buvo padaręs daug stebuklų Kafarnaume (Mk 1,21ss; 2,1ss.). Luko pasakojimas suprantamas tik Morkaus pasakojimo eigoje. Be to, Matas seka Morkumi šioje vietoje. Tai patvirtina išvadą, kad Lukas perkėlė šį pasakojimą į jam parankesnį kontekstą.

Pagaliau Mato ir Luko bandymai *pataisyti* pasakojimą rodo, kad juodu naudojosi Morkaus užrašyta evangelija. Taisytas pasakojimo turinys ir jo kalbinis rūbas. Kai kada tik Morkaus aramajizmai išleidžiami. Kur ne kur paprastutė ir kasdienė Morkaus kalba ir aibės jo ma-

žybinių išraiškų (lietuviškasis vertimas tam nėra pakankamai jautrus!) pakeičiamos, nes ne visuomet tiko Mato ir Luko iškilmingesniam stiliui. Visa tai negali būti vien atsitiktinumai, tai rodo sąmoningas pastangas. Tas pats su perduodamos medžiagos pataisymais. Pavyzdžiui, Morkus 3,5 ir 10,14 kalba apie Jėzaus pyktį ("Piktai [su pykčiu], juos apžvelgęs...", "užsirūstino [pasipiktino]"), tuo tarpu Matas ir Lukas tokių išsireiškimų vengia, juos pataisydami arba išleisdami. Neklystume manydami, kad religinis jautrumas buvo šių pataisymų priežastis. Pasakojimas apie turtingąjį jaunuolį (Mk 10,17-22) rodo esminių skirtumų. Pagal Morkaus pasakojimą, "vienas žmogus" kreipiasi į Jėzų šiais žodžiais: "Gerasis Mokytojau," o Jėzus jam atsako: "Kam vadini mane geru?" Mato pataisytame pasakojime (Mt 19,16-22) visas pokalbis yra perdirbtas. Mato sąmoningas Morkaus pasakojimo perdirbimas pasirodo dar ryškesnis, palyginus jį su Luko tekstu, kuris seka Morkumi (Lk 18,18-23).

Šie duomenys, paskirai imant, nebūtų pakankamai svarūs pagrįsti hipotezei, kad Matas ir Lukas naudojosi Morkumi kaip bendru raštišku šaltiniu. Tačiau, imant juos visus drauge, jie virsta labai rimtu argumentu.

Sinoptikų tekstų sulyginimo pavyzdys

Mt 19, 16-22	Mk 10, 17-22	Lk 18, 18-23
16 Štai vienas **jaunuolis** prisiartino prie Jėzaus ir paklausė: "**Mokytojau**, ką gero turiu daryti, kad laimėčiau amžinąjį gyvenimą?" Jis atsakė:	17 Jėzui besiruošiant iškeliauti **vienas žmogus** pribėgęs puolė prieš jį ant kelių ir klausė: "**Gerasis Mokytojau**, ką turiu daryti, kad laimėčiau amžinąjį gyvenimą?"	18 Vienas **didikas** kartą paklausė: "**Gerasis mokytojau**, ką turiu daryti, kad pasiekčiau amžinąjį gyvenimą?"

17 "Kam manęs klausi, kas geras? Tik vienas yra tikras geras! O jei nori įeiti į gyvenimą, laikykis įsakymų.

18 Tas paklausė: "Kokių?" Jėzus atsakė: "Nežudyk, nesvetimauk, nevok, melagingai neliūdyk,

19 gerbk savo tėvą ir motiną, mylėk savo artimą kaip save patį".

20 Jaunuolis tarė: "Aš viso to laikausi. Ko man dar trūksta?"

21 Jėzus atsakė: "Jeigu nori būti tobulas, eik, parduok ką turi, išdalyk vargšams, tai turėsi lobį danguje. Tuomet ateik ir sek paskui mane".

22 Išgirdęs tuos žodžius, jaunuolis nuliūdęs pasišalino, nes turėjo daug turto.

18 Jėzus tarė: "Kam vadini mane geru? Niekas nėra geras, tik vienas Dievas.

19 Žinai įsakymus: 'Nežudyk, nesvetimauk, nevok, neteisingai neliudyk, neapgaudinėk, gerbk savo tėvą ir motiną".

20 Tas atsakė: "Mokytojau, aš viso to laikausi nuo pat jaunystės". 21 Jėzus meiliai pažvelgė į jį ir pasakė: "Vieno dalyko tau trūksta— eik, parduok visą, ką turi, ir išdalyk vargšams; taip įsigysi lobį danguje. Tada ateik ir sek paskui mane".

22 Po šitų žodžių tasai apniuko ir nusiminęs pasitraukė, nes turėjo daug turto.

19 Jėzus jam atsakė: "Kam mane vadini geru? Nė vieno nėra gero, tik Dievas.

20 Įsakymus žinai: 'Ne svetimauk, nežudyk, nevok, melagingai neliudyk, gerbk savo tėvą ir motiną' . . ."

21 Tas atsakė: "Viso šito laikausi nuo pat jaunystės". 22 Tai išgirdęs, Jėzus jam pasakė: "Tau trūksta vieno dalyko: parduok, ką turi, ir išdalyk vargšams, tai įsigysi turtą danguje. Tada ateik ir sek paskui mane".

23 Tai išgirdęs, didikas nusiminė, nes buvo labai turtingas.

Dviejų šaltinių hipotezė. Turinio, apmatų bei pasakojimo eigos, ir kalbos bei stiliaus tyrinėjimai rodo, kad Matas ir Lukas naudojosi *Evangelija pagal Morkų.* Tačiau šalia medžiagos, kurią Matas ir Lukas perėmė iš Morkaus, dar yra maždaug 230 sakinių, kurie abiems gimininigi, bet nėra paimti iš Morkaus. Čia susiduriame su kita sinoptinės problemos dalimi: kodėl šios medžiagos nėra Morkaus evangelijoje, bet yra kitų sinoptikų

tekstuose? Gali būti, kad Matas ją pasiskolino iš Luko, arba atvirkščiai. Tačiau kiekvieno skirtingas tos medžiagos panaudojimas tam prieštarauja. Lukas ją panaudoja Morkaus pagrindiniuose rėmuose dviem intarpais. Vienas jų vadinamas "mažuoju intarpu" (Lk 6,20-8,3), kitas — "didžiuoju intarpu" (Lk 9,51-18,14). Pagal Matą ši bendra medžiaga panaudojama penkiose Jėzaus kalbose (Mt 5-7; 10; 13; 18 ir 23-25), ją įtraukiant į pasakojimą arba perduodant kaip tiesioginius Jėzaus žodžius taip pat Morkaus pagrindiniuose rėmuose. Be to, *Evangelijose pagal Matą* ir *pagal Luką* medžiagos panaudojimas šiek tiek skiriasi — kartais ji labiau perdirbta Mato, kartais Luko. Paimkime pavyzdį: Jėzaus posakį apie kitų teisimą Mt 7,3-5 ir Lk 6,41s., — Krislo ir rąsto palyginimas:

3 "Kodėl gi matai krislą savo brolio akyje, o nepastebi rąsto savojoje?

4 Arba kaip gali sakyti broliui: 'Leisk, išimsiu krislą iš tavo akies, kai tavo akyje rąstas?!

5 Veidmainy, pirmiau išritink rąstą iš savo akies, o paskui pažiūrėsi, kaip pašalinti krislelį iš brolio akies".

41 "Kodėl gi matai krislą brolio akyje, o nematai rąsto savojoje?

42 Ir kaip gali sakyti broliui: 'Broli, leisk, išimsiu krislą iš tavo akies,' pats nematydamas savo akyje rąsto?!

Veidmainy, pirmiau išritink rąstą iš savo akies, o tada matysi, kaip iš brolio akies išimti krislelį".

Pirmine medžiaga laikytina ta, kurioje mažiau randama Mato ar Luko perdirbimo. Kadangi pirminė medžiaga pasirodo tai pas vieną, taip as kitą, peršasi išvada, kad abu autoriai naudojosi nepriklausomu šaltiniu, o ne skolino vienas iš kito.

Remiantis minėtomis išvadomis, daug katalikų ir dar daugiau protestantų mokslininkų teigia, kad, šalia Morkaus evangelijos, Matas ir Lukas dar naudojosi ir antru rašytu šaltiniu. Jis vadinamas *Q* (vokiškai *Quelle*:

šaltinis).[47] Taigi pagal šią prielaidą, kyla ne vieno bet dviejų šaltinių hipotezė sinoptinių autorių gimininguмui išaiškinti. Nors ši hipotezė nėra šimtu procentų nusistovėjusi, ja plačiai naudojasi sinoptinių evangelijų tyrinėtojai, nes ji yra tvirtai pagrįstas moksliškas spėjimas.

Q turinys yra Jėzaus posakiai ir kalbos. Morkus jų turi labai mažai, o Matas ir Lukas gana daug. Pats *Q* nėra išlikęs iki mūsų laikų, bet didesnę jo dalį galima atkurti, sugretinant Matą su Luku. Nors daug *Q* medžiagos sudaro Jėzaus posakiai ir kalbos, tačiau joje būta ir tikėjimo kraičio apie Joną Krikštytoją, keletas palyginimų, Jėzaus gundymo pasakojimas, keli pasakojimai apie ginčus ir stebuklus.

Q — Jėzaus posakių šaltinio — metmenys[48]

	Lk	Mt
I. Jonas Krikštytojas ir Jėzus:		
1. Jono Krikštytojo veikla	3,7b-9.16b-17	3,7b-12
2. Gundymai dykumoje	4,1b-12	4,1-10
3. Jėzaus pamokslas (lygumoje—Lk nuo kalno—Mt)	6,20-49	5,3-12.39-48 7,12.1-5.16-27 10,24.25; 12,33-45; 15,14
4. Atsakas Jėzaus skelbimui:		
Šimtininko tikėjimas	7,6b-9	8,8-10
Pasiuntiniai iš Jono Krikštytojo	7,19.22s.	11,3-11.16-19

[47] Q hipotezę pirmasis pristatė F. Schleiermacher (1832).

[48] Mokslininkų tarpe nėra visiško sutarimo bandymuose atkurti Q metmenis. Žr. James L. Price, *Interpreting the New Testament* (New York: Holt, Rinehart & Winston, 1961), p. 166; taip pat F. C. Grant duoda Q metmenis *Harper's Annotated Bible* laidoje (New York: Harper & Row, 1955) ir Vincent Taylor straipsnis "The Order of Q" *The Journal of Theological Studies*, (April, 1953), 27 ss.

II. Jėzus ir jo mokiniai:		
1. Jėzus reikalauja ryžtingumo	9,57b-60	8,19-22 9,37s.
2. Pasiuntinybės užduotis	10,5.12	10,11.15-16a
3. Vargas tau, Chorazine	10,13-15	11,21-23
4. Palaima mokiniams (mažutėliams)	10,21-22 11,9-13	11,25-27 13,16s. 7,7-11
III. Jėzus ir jo priešininkai ginčuose:		
1. Ginčas apie Belzebubą	11,17-18a.19s. 20-23	12,25-28.30
2. Nelabosios dvasios sugrįžimas	11,24-26	12,43-45
3. Jonos ženklas	11,29b-32	12,39s.42.41.
4. Palyginimas apie žiburį	11,34	6,22-23a
5. Prieš fariziejus	11,39.42s.49-51	23,25.23.6.34-36
6. Drąsa ir tiesumas kalboje	12,4-9	10,28b-33
IV. Ateities paslaptis:		
1. Pasitikėjimas Apvaizda	12,22b-31.34	6,25-33.21
2. Laukiant Viešpaties atėjimo	12,39-40.42-46	24,43-51a
3. Palyginimai apie garstyčias ir raugą	13,18s.21	13, 31b-33
4. Pagonių pašaukimas dalyvauti Karalystės puotoje	13,28s.	8,11s.
5. Vargas Jeruzalei	13,34s.	23,37-39
6. Mokinys laiko pervartoje	16,13.16-18	6,24; 11,12s. 5,18.32
7. Žmogaus Sūnaus diena	17,24.26s. 30.37b	24,27.37-39.28

Q raštas, kaip matome, dar nebuvo rašomas evangelijų stiliumi. Nėra jame sklandaus pasakojimo, pasitenkinama tik Jėzaus posakių rinkiniu. Kodėl toks rinkinys buvo sudarytas? Atrodo, kad, sekant Jėzaus pavyzdžiu, norėta duoti naujiems krikščionims atsivertėliams elgesio gaires. Pats Jėzus savo sekėjus mokė Tėvo valios. Po Jėzaus mirties ir prisikėlimo, krikščionių Bendrijos vadai laikė savaime suprantamu uždaviniu surinkti Jėzaus posakus ir parodyti, kokiai elgsenai ir gyvenimo būdui juos šaukė Prisikėlusis.

Kas sudarė *Q* rinkinį? Maždaug 140 m. po Kr. Papijas, Hierapolio vyskupas Mažojoje Azijoje, rašo: "Matas surinko Viešpaties posakius (logia) hebrajų (t.y. aramajų) kalba, o kiti juos vertė, kaip išmanė".[49] Papijo žodžiai netinka *Evangelijai pagal Matą*, kuri nebuvo versta iš aramajų į graikų kalbą. Jie geriau tinka *Q* rinkiniui, nes jis yra: 1. Viešpaties posakių rinkinys; 2. buvęs pirmiausia užrašytas aramajų kalba ir vėliau verstas daugelio vertėjų. Nėra tikrų žinių, kad apaštalas Matas buvo *Q* posakių rinkėjas, nors padavimas jam yra palankus. Kadangi *Q* raštas labai jautrus pagonių atžvilgiu, spėjama, kad jis buvo surašytas Antiochijos bendrijoje, Sirijoje. *Q* data — maždaug 50 m. po Kr.[50]

Savita Mato ir Luko medžiaga. Atpažinus Morkaus ir Q medžiagą *Evangelijose pagal Matą* ir *pagal Luką*, susiduriame su savita kiekvieno medžiaga. Mato savita medžiaga užima daugiau kaip 300 sakinių, o Luko net per 500 sakinių. Atidžiau šią medžiagą patyrinėjus, pa-

[49]T.W. Manson, *The Sayings of Jesus* (London: SCM Press, 1949), p. 15-20; Josef Kürzinger, "Das Papiaszeugnis und die Erstgestalt des Matthäusevangeliums," *Biblische Zeitschrift* 4(1960), 19-38.

[50]A.M. Hunter, *Introducing the New Testament* (Philadelphia: Westminster, 1972[3]), p. 30-31. F. Gast duoda bibliografiją apie *Q* hipotezę, "The Synoptic Problem," *JBC* 40: 21 (a).

sirodo, kad ji būdinga kiekvienam evangelistui. Pavyzdžiui, abi evangelijos aprašo Jėzaus gimimą ir kūdikystę, tačiau kiekviena kitaip: pagal Matą Juozapas yra dėmesio centre, o pagal Luką — Marija. Palyginimus apie sūnų palaidūną ir atlaidųjį tėvą (Lk 15,11-32), apie gailestingąjį samarietį (Lk 10,29-37), apie fariziejų ir muitininką (Lk 18,9-14), apie turtuolį ir Lozorių (Lk 16,19-31) galima rasti tik *Evangelijoje pagal Luką*. O palyginimus apie rauges (Mt 13,24-30), apie paslėptą lobį ir brangųjį perlą (Mt 13,44-46), apie paskutinį teismą (Mt 25,31-46) galima rasti tik *Evangelijoje pagal Matą*. Tik Lukas aprašo Jono Krikštytojo gimimą (Lk 1,5-25. 57-80), jaunuolio prikėlimą iš numirusių Najine (Lk 7,11-17), Mariją ir Mortą (Lk 10,38-42). Vien Matas perduoda Jėzaus posakius apie išmaldą slapčiomis (Mt 6,1-4) ir pasninką slapčia (Mt 6,16-18). Tik Mato evangelijoje yra Judo mirties aprašymas (Mt 27,3-10; žr. Apd 1,15-20).

Peršasi tokia išvada: šalia Morkaus ir *Q*, Matas ir Lukas dar turėjo ir savus šaltinius. Tačiau sunku apčiuopti šių šaltinių pobūdį. Galimas dalykas, kad dalį šios savitos medžiagos evangelistai rado *Q* rinkinyje, bet vienas išleido, o kitas panaudojo. Bet ši galimybė neišaiškina visos savitos medžiagos, nes ji kur kas gausesnė. Dalį gal patys evangelistai sukūrė: pavyzdžiui, Jėzaus kilmės metmenys galėjo būti tokia kūryba (Mt 1,1-17; Lk 3,23-38). Yra daug mokslinių spėliojimų šiuo klausimu,[51] bet labiausiai priimtina išvada yra ši: Matas ir Lukas sėmėsi medžiagą iš daugelio savitų šaltinių, rašytų ir nerašytų. Tuo nepaneigiama galimybė, kad vienas ar kitas šaltinis vyravo. Matui ir Lukui priklausanti sa-

[51] Hunter, *Ten pat*, p. 31-33.

vita medžiaga[52] bus žymima raidėmis M ir L. Šaltinių tyrinėjimo išvadas, kurias ką tik nagrinėjome, galima atvaizduoti tokiu brėžiniu:

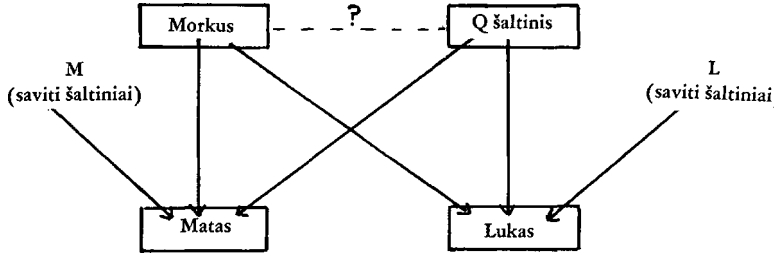

TIKĖJIMO KRAITIS—JĖZAUS POSAKIŲ IR DARBŲ KRAITIS PRIEŠ JAM PATENKANT Į RAŠYTAS EVANGELIJAS

Sinoptinių evangelijų šaltinių tyrinėjimas atvėrė duris į tolesnes studijas neužrašyto tikėjimo kraičio, kuris slypi už keturių evangelijų. Tam ypač pasitarnavo *Morkaus evangelijos* pobūdžio nagrinėjimai. Literatūrinė kritika atkreipė dėmesį į gana miglotus *laiko* duomenis Morkaus pasakojime, pvz.: "Kai Jonas buvo suimtas" (1,14), "vieną šeštadienį" (2,23), "vėl" (3,1), "anomis dienomis" (8,1) ir panašiai. Nė *vietos* nurodymai nėra labai tikslūs, pvz.: "į Galilėją" (1,14), "palei Galilėjos ežerą" (1,16), "per javų laukus" (2,23), "vieniša vieta" (1, 35), "paežerė" (2,13), "prie ežero" (3,7), "savo tėviškę" (6,1), "per apylinkės kaimus" (6,6) ir panašiai. Literatūrinis evangelijų tyrinėjimas vertė daryti išvadą, kad chronologinė ir geografinė pasakojimo eiga bus pa-

[52]Savitos Mato ir Luko medžiagos sąrašus galima rasti pas M. Black & H. H. Rowley (red.), Peake's *Commentary on the Bible* (London: Nelson, 1962). Kaip ir *Q* atveju, šiuo klausimu nėra visiško sutarimo.

ties Morkaus pridėta. Šią išvadą patvirtina ir medžiagos pasirinkimas, ir jos apmatai, kurie paženklinti autoriaus religiniu polėkiu ir tikslu. Apie tai teks daugiau užsiminti, kalbant apie *Morkaus evangeliją* atskirai. Dabar atkreipkime dėmesį į minėtos išvados reikšmę. Jei pats *Morkaus evangelijos* autorius pridėjo chronologinius ir geografinius duomenis, vadinasi, pirminiame nerašytame tikėjimo kraityje tokių duomenų nebuvo. Ši išvada sutriuškina senąjį įsitikinimą, kad Morkus išsaugojo tikslų Jėzaus gyvenimo atpasakojimą — biografiją. Kadangi Morkus pirmasis sujungė ankstyvuosius pasakojimus apie Jėzų, pridėdamas laiko bei vietos nurodymus, šie pasakojimai buvo pabiri prieš Morkų.

Šios įžvalgos dėka, paaiškėjo evangelijų kūrimo raida — būta trijų pakopų arba tarpsnių. Pirmam tarpsnyje buvo ankstyvieji tikėjimo kraičio saugotojai, Jėzaus liudytojai, patys jį matę ir girdėję: "...kaip mums perdavė nuo pradžios savo akimis mačiusieji ir buvusieji žodžio tarnai" (Lk 1,2). Jie gyvu žodžiu skelbė Evangeliją. Antrame tarpsnyje atsirado įvairūs užrašyti pirmųjų pasakojimų rinkiniai: "...Daugelis jau yra mėginę išdėstyti raštu pasakojimą apie mūsuose buvusius įvykius..." (Lk 1,1). Tiktai trečiame tarpsnyje gimė mums žinomos evangelijos.[53] Atpažinę šiuos tris tarpsnius, Naujojo Testamento mokslininkai atsirado naujame ir turtingame studijų lauke—formų istorijos nagrinėjime (Formgeschichte; Form Criticism). Formų istorija tyrinėja evangelijos perdavimą gyvu žodžiu ir raštu nuo pirmųjų Sekminių Jeruzalėje iki keturių užrašytų evangelijų. Šios studijos yra savotiškas literatūrinės kritikos kelio praplatinimas, kylant reikalui išaiškinti santykius tarp litera-

---

[53]"Instructio de historica evangeliorum veritate," *L'Osservatore Romano* (110: 14 Maggio 1964), 3.

tūrinių formų ir Bendrijos poreikių, kurie skatino jų išsivystymą. Šios studijos yra kelionė į evangelijų praeitį, kada pirminė krikščionių Bendrija gyveno gyvojo žodžio tikėjimo kraičiu. Formų istorija rodo, kad pasakojimai ir posakių rinkiniai esamose evangelijose turi būti tyrinėjami gyvojo žodžio tikėjimo kraičio formų fone. Su laiku medžiaga kito ir vystėsi, įgaudama naujas formas. Formų istorijos uždavinys ir yra šias kintančias formas atpažinti ir taip atkurti tikėjimo kraičio perdavimo istoriją.

Formų istorijos pionieriai buvo Martin Dibelius,[54] Rudolf Bultmann,[55] ir Vincent Taylor[56]. Nežiūrint galvojimo skirtumų, formų istorijos tyrinėtojai sutaria, kad patys ankstyviausi pasakojimai apie Jėzų buvo perikopėse — trumpose iškarpose be chronologinių ar geografinių pasakojimo eigos apmatų. Viena žymesniųjų išimčių buvo Kančios pasakojimas, kuriame randame Paskutinės Vakarienės, Jėzaus arešto, teismo prieš vyriausiąjį kunigą ir prieš Pilotą, nukryžiavimo ir Prisikėlusiojo pasirodymų apmatus. Be to, formos istorijos tyrinėtojai sutaria, kad gyvenimo aplinkybės (*Sitz im Leben*) arba pirmųjų krikščionių poreikiai turėjo daug įtakos, parenkant ir kuriant formas tikėjimo kraičiui perduoti. Norint suprasti šiuos poreikius ir jų vietą pirmųjų krikščionių gyvenime, reikia pažinti jų savimonę bei veiklą. Šis pažinimas nesiriboja vien rūpestingu evangelijų tyrinėjimu, bet apima viso Naujojo Testamento raštijos tyrinėjimą. Pirmųjų krikščionių savimonės ir veiklos poreikiai apima: 1. *ke-*

---

[54]Jo veikalas: *Die Formgeschichte des Evangeliums*, (1919), anglų kalba: *From Tradition to Gospel* (New York: Scribner's Sons, 1935).

[55]Jo veikalas: *Die Geschichte der Synoptischen Tradition*, (1921); anglų kalba: *The History of the Synoptic Tradition* (New York: Harper & Row, 1963).

[56]*The Formation of the Gospel Tradition* (London: Macmillan, 1935).

rygmą — skelbimą; 2. *didachę* — mokymą; 3. Bendrijos garbinimo apeigas; 4. polemiką prieš žydus, o vėliau ir prieš pagonis; 5. Bendrijos sąrangą — organizaciją bei drausmę. Tikėjimo kraitis nebuvo perduodamas tam, kad Jėzus būtų įamžintas, bet todėl, kad augančiai Bendrijai reikėjo vis naujų gairių kasdieniam gyvenimui. Jėzaus, Dievo Sūnaus ir Mesijo (Kristaus), mirtis ir pri(si)kėlimas buvo kerygmos širdis, tad labai suprantamas formų istorijos tyrinėtojų teigimas, kad Kančios pasakojimas buvo vienas iš Jėzaus gyvenimo epizodų, kuris nuo pat pradžios turėjo aiškius apmatus. Įvykiai, susiję su Jėzaus mirtimi, paliko neišdildomą įspūdį Jėzaus pirmiesiems mokiniams.

Žodinio tikėjimo kraičio formos. Formų tyrinėtojai sutaria dėl žodinio tikėjimo kraičio skirstymo į vienetus, bet skirtingai juos vadina. Šie skirtumai formų istorijos metodo svarbos nė kiek nesumažina.[57]

Pareiškimo pasakojimai.[58] Tai trumpučiai pasakojimai apie Jėzaus susitikimus su pavieniais asmenimis arba su grupe žmonių. Pasakojimo aplinkybės, apskritai imant, nėra ryškios, bet pakankamai pasakyta, kad būtų galima suprasti jo *Sitz im Leben.* Pasakojimas užbaigiamas Jėzaus pareiškimu ar posakiu. Šis Jėzaus pareiškimas yra aktualus ne vien jo savitose istorinėse aplinkybėse (dažnai Jėzaus ginčuose su žydais), bet turi ir visuotinę prasmę. Pareiškimų pasakojimų gana gausu evangelijose, nes juose pirmieji krikščionys rado norminės gaires savo gyvenimui, pvz. pasakojime apie mokestį ciesoriui (Mk 12,13-17):

---

[57]Dibelius, Bultmann ir Taylor naudoja skirtingus pavadinimus. Čia seksime Taylor pavadinimų sistemą.

[58]Dibelius naudoja *paradigma*, t.y. "pavyzdys", o Bultmann naudoja *apothegma*, t.y. "svarus pamokantis sakinys".

Tada jie siunčia pas Jėzų fariziejų ir erodininkų sugauti jį kalboje. Šitie atėję sako jam: "Mokytojau, žinome, jog esi tiesiakalbis ir niekam nepataikauji. Tu neatsižvelgi į asmenis, bet mokai Dievo kelio kaip reikalauja teisybė. Valia mokėti ciesoriui mokesčius ar ne? Mokėti ar nemokėti?" Matydamas jų veidmainystę, Jėzus tarė: "Kam spendžiate man pinkles? Atneškite man pažiūrėti denarą." Jie padavė. Jis ir klausia: "Kieno čia atvaizdas ir įrašas?" Jie atsakė: "Ciesoriaus". Tuomet Jėzus jiems tarė: "Kas ciesoriaus, atiduokite ciesoriui, o kas Dievo— Dievui".

Stebuklų pasakojimai. Jų pagrindinis tikslas yra papasakoti apie Jėzaus stebuklingus darbus. Paprastai šiuose pasakojimuose galima atpažinti tris bruožus: 1. nusakoma padėtis, kurioje laukiama stebuklo (pvz. kai kalbama apie pagydymo stebuklą, aptariama ligonio padėtis), 2. atpasakojamas pats stebuklas ir 3. pasakomos stebuklo pasekmės (pvz. stebuklo liudininkų laikysena). Stebuklų pasakojimo centre yra pats stebuklas. Pasitaiko ir maišytų pareiškimo ir stebuklo pasakojimų (pvz. Mk 2,3-12 — paralitiko pagydymas). Vienu atveju randame du stebuklus viename pasakojime (Mk 5,21-43 — kai Jėzus pagydo moterį ir prikelia mirusią mergaitę). Pradžioje stebuklu pasakojimai buvo pabiri, bet vėliau jie buvo jungiami į rinkinius. Raupsuotojo pagydymas Mk 1,40-45 yra geras stebuklo pasakojimo pavyzdys.

Pas jį atėjo raupsuotasis ir atsiklaupęs maldavo: "Jeigu nori, gali mane padaryti švarų". Jėzus, pasigailėjęs jo, ištiesė ranką, palietė jį ir tarė: "Noriu, būk švarus!" Tuojau pat raupsai pranyko, ir jis tapo švarus. Jėzus liepė jam tuojau pasišalinti ir smarkiai prigrasino: "Žiūrėk, kad niekam nieko nesaky-

tum! Eik pasirodyk kunigui ir už pasveikimą paaukok Mozės įsakytą atnašą jiems paliudyti". O šis bekeliaudamas pradėjo taip plačiai skelbti ir skleisti įvykį, jog Jėzus nebegalėjo viešai pasirodyti mieste. Jis laikėsi už miesto, negyvenamose vietose, bet žmonės iš visur rinkosi pas jį.

Posakiai. Žodiniame tikėjimo kraityje buvo daug Jėzaus posakių, kurie pačioje pradžioje buvo naudojami be jokių pasakojimo rėmų, rišančių juos su kokia nors Jėzaus gyvenimo ar veiklos padėtimi. Vėliau imta juos jungti į mažas posakių puokštes. Nežiūrint to, svaresni posakiai, atrodo, liko pavieniai, nes jie pasirodo skirtingose vietose užrašytose evangelijose (pvz. Mt 23,12; Lk 14,11; 18,14). Galimas daiktas, kad retkarčiais evangelijos išsaugo pirminį posakių junginį, tokį koks jis buvo Jėzaus ir tikėjimo kraičio perdavimo laikais.[59] Luko keturi trumpučiai palaiminimai, gal būt, ir yra pirminė Jėzaus posakių puokštė (Lk 6,20-22; plg. Mt 5,3-11). Tačiau šie atvejai yra išimtys. Posakių puokštės pavyzdžiu imkime Mk 8,34-9,1.

[Pasišaukęs minią ir savo mokinius, Jėzus prabilo:] "Jei kas nori eiti paskui mane, teišsižada pats savęs, teima savo kryžių ir teseka manimi. Kas nori išgelbėti savo gyvybę, tas ją praras; o kas pražudo savo gyvybę dėl manęs ir Evangelijos, tas ją išgelbės. O kokia gi žmogui nauda laimėti visą pasaulį, bet pakenkti savo gyvybei? Arba kuo žmogus galėtų išsipirkti savo gyvybę?! Jei kas gėdisi manęs ir mano žodžių šios neištikimos ir nuodėmingos kartos aki-

---

[59] C. F. Burney, *The Poetry of Our Lord* (Oxford: Oxford University Press, 1925). Čia bandoma atkurti Jėzaus posakius, juos verčiant iš graikų į aramajų kalbą.

vaizdoje, to gėdysis ir Žmogaus Sūnus, atėjęs su savo Tėvo šlove, šventųjų angelų lydimas",

Palyginimai. Viena būdingiausių Jėzaus posakių formų, išsaugotų žodiniame tikėjimo kraityje yra palyginimas. Jėzus mokė palyginimais. Palyginimas yra žaismingas pasakojimas, kuris apibūdina kasdien pasitaikantį ir gyvenimišką įvykį arba išgyvenimą. Gyvenimiškas kasdienos bruožas palyginimui yra esminis. Mat, svarbu klausytojui padėti atpažinti tai, ką jis pats yra patyręs arba bent tai, ką gali lengvai įsivaizduoti. Palyginimu norima atkreipti dėmesį į kokią nors tiesą, sugretinant pagrindinę palyginimo nuotaiką su ta tiesa. Palyginimas žaismingai prašnekina galvojantį žmogų, duodamas jam progos gilesnei įžvalgai. Pažvelkime į vieną gerai žinomą palyginimą (Mk 4,3-8):

[*Pasiklausykite!*] "*Antai sėjėjas išsirengė sėti. Jam besėjant, dalis grūdų nukrito palei kelią, ir atskridę paukščiai juos sulesė. Kiti grūdai nukrito į uolėtą dirvą, kur buvo mažai žemių, ir greitai išleido daigus, nes neturėjo gilesnio žemės sluoksnio. Bet, saulei užtekėjus, daigai išdegė, neturėdami šaknų, sudžiūvo. Kiti krito tarp erškėčių; erškėčiai išaugo ir užgožė juos, ir jie nedavė derliaus. Dar kiti nukrito į gerą žemę, sudygo, užaugo ir davė derlių: vieni trisdešimteriopą, kiti šešiasdešimteriopą, treti šimteriopą.*"

Jėzus daugeliu palyginimų žaismingai viliojo savo klausytojus į Dievo Karalystės tiesą.[60] Palyginimas netiesiogiu būdu atskleidžia tiesą, viršijančią paties palyginimo rodomą tikrovę. Tikėjimo kraitį perduodant, imta

[60]Žr. autoriaus straipsnį "Vilties teologija: eschatologinė Dievo Karalystė," *Aidai* (6:1976), 241-249; (7:1976), 297-300; (8:1976), 402-405.

palyginimai alegorinti.[61] Kartais pats palyginimas išliko nepaliestas, o prie jo pridėtas tik alegorinis paaiškinimas (Geras šio atvejo pavyzdys yra sėjėjo palyginimas — Mk 4,1-9 — su alegoriniu paaiškinimu — Mk 4,13-20.). Tačiau dažniausiai sualegorinimas yra pakeitęs palyginimo vidinę sąrangą (kaip Mt 22,1-14; Lk 14,16-24). Sualegorinimas buvo daromas dėl dviejų priežasčių. Visų pirma, palyginimo prasmė priklauso nuo konkrečių gyvenimo aplinkybių, kuriomis jis pirmą sykį buvo sakomas. Kadangi daugumas palyginimų buvo naudojami naujomis aplinkybėmis, ne tokiomis, kuriomis Jėzus kalbėjo, jie buvo *atnaujinami*, juos alegorizuojant pagal pakitusią Bendrijos padėtį. Be to, pats bandymas geriau suprasti palyginimų paslėptą prasmę vedė į alegorijas.

Jėzus palyginimus sakė pavieniui ir pagal reikalą, tačiau tikėjimo kraitį perduodant iš kartos į kartą, imta palyginimus jungti. Labai galimas dalykas, kad Morkus jau rado žodiniame tikėjimo kraityje tokią palyginimų trejukę, — apie sėjėją ir sėklas, apie sėklos savaiminį augimą ir apie garstyčios grūdelį (Mk 4,26-32), — kurią ir užrašė evangelijoje.

Palyginimas yra labai gimiringas *sugretinimui*. Tai trumputis posakis, kuriame sugretinami du dalykai, neištęsiant į pasakojimą. Sugretinimus, kaip ir palyginimus, Jėzus naudojo savo veikloje skelbiamoms tiesoms vaizdingai paryškinti. Žodinis tikėjimo kraitis tuos Jėzaus sugretinimus atkabino nuo konkrečių aplinkybių, kuriomis jie buvo panaudoti, ir todėl jų prasmė nesykį gana miglota. Kaip ir kiti Jėzaus posakiai, sugretinimai dažnai buvo perduodami puokštėmis. Dviejų sugretinimų puokštė, už-

[61]Gr. *allegoria* — daikto pavadinimas kito daikto vardu, pvz. "išgerti taurę" vietoje "išgerti tai, kas taurėje".

rašyta pagal Morkų 2,21-22, galėjo būti žodiniame tikėjimo kraičio perdavime.

> *Niekas nesiuva lopo iš nesuvelto milo ant palaikio drabužio; kitaip lopas atplėštų nuo jo gabalą (naujas nuo seno) ir pasidarytų dar didesnė skylė. Taipogi niekas nepila jauno vyno į senus vynmaišius. Antraip vynas suplėšytų vynmaišius, ir nueitų niekais ir vynas, ir vynmaišiai. Jaunam vynui — nauji vynmaišiai.*

Pasakojimai apie Jėzų. Šie skiriasi nuo pareiškimo pasakojimų, nes nėra taip aiškiai apdirbti. Juose yra daug įvairios tikėjimo kraičio medžiagos, kuri nesiduoda rūšiuojama į jau minėtus pasakojimų žanrus: tai pasakojimai apie Jėzaus gimimą (Mt 1,18-25 ir Lk 2,1-20), apie gundymą dykumoje (Mt 4,1-11; Lk 4,1-13), apie pirmųjų mokinių pašaukimą (Mk 1,16-20), apie Jėzaus atsimainymą (Mk 9,2-8), apie sargybą prie Jėzaus kapo (Mt 27,62-66) ir daugelis kitų. Šie pasakojimai kalba ne tik apie Jėzų, bet ir apie kitus asmenis, pvz. Joną Krikštytoją (Lk 1,57-80). Žodiniame tikėjimo kraityje šie pasakojimai buvo naudojami pagal reikalą ir paskirai, su viena išimtimi, — pasakojimai apie Jėzaus ir Jono Krikštytojo gimimą buvo perduodami kartu. Pasakojimo, kurio centre yra Jėzus, geras pavyzdys yra Mk 11,15-17.

> [*Ir jie ateina į Jeruzalę.*] *Įėjęs į šventyklą, Jėzus ėmė varyti laukan parduodančius ir perkančius šventykloje. Jis išvartė pinigų keitėjų stalus bei karvelių pardavėjų suolus ir neleido nešti rakandų į šventyklą. Jis mokė ir skelbė: "Argi neparašyta: 'Mano namai vadinsis maldos namais visoms tautoms'?! O jūs pavertėt juos plėšikų lindyne".*

EVANGELISTAI: TIKĖJIMO KRAIČIO RINKĖJAI AR KŪRYBINGI RAŠYTOJAI?

Formų istorijos tyrimų pagalba išryškėjo tikėjimo kraičio vienetų kilmė bei polėkiai. Dabar susiduriame su evangelistų vaidmeniu, evangelijas rašant. Klausimas taip statomas: ar Morkus, pirmasis evangelistas, ir jo sekėjai vien surinko ir užrašė žodinį tikėjimo kraitį? Kitaip sakant, kas tie evangelistai: raštininkai ar rašytojai? Atidus evangelijų tyrimas aiškiai rodo, kad jie buvo kūrybingi rašytojai. Šios išvados pagrindas išryškės sekančiuose skyriuose, kur bus nagrinėjama kiekvienos evangelijos sąranga ir turinys. Tuo tarpu susipažinkime su šios srities evangelijų tyrimo metodu.

Turime tris sinoptines evangelijas, kurių dvi rodo priklausomumą nuo bendrų rašytų šaltinių. Sugretinus jų ištraukas, išryškėja skirtumai pasakojimų bei posakių sustatymo eigoje, trumpųjų tikėjimo kraičio vienetų kontekste, pasakojimo vienetų sujungime, išraiškoje, žodyne. Trumpai tariant, pastebimi skirtumai evangelijų redakcijoje. Todėl ši evangelijų tyrimo sritis ir vadinama redakcijos istorija (vok. — Redaktionsgeschichte; ang. — Redaction Criticism).[62] Redakcijos istorija stengiasi atpažinti ir išaiškinti paskirų sinoptinių evangelijų ištraukų prasmę bei vietą pilnutinėje kiekvienos evangelijos sąrangoje. Redakcijos istorijos tyrinėtojai prileidžia, kad kiekvieno evangelisto savitumai yra sąmoningi ir apgalvoti, nes kiekvienas savaip panaudojo tuos pačius šaltinius. Evangelijų redakcijos savitumų tyrinėjimas niekuomet neišleidžia iš akių visos evangelijos tikslo. Šis metodas ima kiekvieną evangeliją kaip literatūrinį vienetą, surištą bendru planu ar tikslu. Šis planas ar tikslas ryškus pa-

[62] N. Perrin, *What is Redaction Criticism?* (Philadelphia: Fortress Press, 1969).

sikartojančiose temose bei motyvuose, kurie sujungia paskiras dalis ir išlaiko evangelijos vientisumą.

Tiriant evangelistų asmeninį įnašą į evangelijų medžiagos pristatymą, nuolat pinasi du poreikiai: 1. atkreipiamas dėmesys į tiriamojo evangelisto nukrypimus nuo savo šaltinių, jo planui ar tikslui suvokti ir jo pagrindines temas bei motyvus suprasti; 2. tiriama evangelija laikoma literatūriniu vienetu, jos vidinei sąrangai atskleisti.

Stengiantis nustatyti, kaip kiekvienas evangelistas pristato visiems bendrą medžiagą, redakcijos istorija turi studijuoti evangelistų naudojamus šaltinius ir juos kiek galima geriau pažinti. Pavyzdžiui, prileiskime, kad Matas ir Lukas abu pasinaudojo mums žinoma *Evangelija pagal Morkų*. Tada aiškiai matyti, kur Matas ir Lukas skiriasi nuo Morkaus. Su *Q* šaltiniu yra sunkiau, nes jį tegalime atkurti iš Mato ir Luko evangelijų. Dar sunkiau ištirti evangelisto savitos medžiagos įnašą (M ir L).[63] Čia išvados remiasi spėliojimu, nes savitų šaltinių medžiaga prieinama tik per vieną evangelistą — Matą arba Luką. Susiduriama su ta pačia bėda, tiriant Morkaus asmenišką įnašą į tikėjimo kraičio perdavimą jo evangelijoje. Morkaus evangelijos redakcijos istorijos studijos remiasi rūpestinga atida visai knygai, atpažįstant autoriaus naudojamus apmatus bei temas.

Studijuojant kiekvieno evangelisto įnašą, neužmirštini du labai svarbūs dalykai: 1. mums žinomos evange-

---

[63]Šių studijų pionieriai yra Hans Conzelmann, *Die Mitte der Zeit* (1953), anglų kalba: *The Theology of St. Luke* (New York: Harper & Row, 1960); Willi Marxsen, *Der Evangelist Markus* (1956), anglų kalba: *Mark, the Evangelist* (Nashville-New York: Abingdon Press, 1969); Joachim Rohde, *Die Redaktiongeschichtliche Methode* (Hamburg: Furche-Verlag, 1966), anglų kalba: *Rediscovering the Teaching of the Evangelists* (Philadelphia: Westminster, 1968), p. 1-46.

lijos yra baigminė Jėzaus asmens ir veiklos sampratos pakopa ir 2. tikėjimo kraitis, kuriuo evangelistai naudojosi, nebuvo pakankamas Jėzaus gyvenimui (biografijai) aprašyti. Jie to nė nesistengė daryti, nes jų tikslas buvo išsaugoti ir perduoti tikėjimo kraitį, o jis jau buvo suformuotas tuometinės krikščionių Bendrijos poreikių, ne nūdienos istorinio smalsumo.

EVANGELIJOS IR JĖZUS NAZARIETIS

Nėra abejonės, kad jau pajutome problemas, kurios apipina bandymus užčiuopti istorinio Jėzaus gyvenimą ir mokymą. Sunku tiksliai įvertinti aną permainą, kuri sugriovė devyniolikto amžiaus mokslininkų pasitikėjimą, kad Naujojo Testamento šaltinių tyrinėjimas atskleidžia žinias apie istorinį Jėzų. Kai buvo padaryta išvada, kad Morkus pirmasis parašė evangeliją, atrodė rišlu prileisti, jog jis atpasakoja istorinę įvykių eigą. Buvo manoma, kad *Q* šaltinis yra pirminis Jėzaus posakių rinkinys, kuriame užrašyta tikriausi Jėzaus žodžiai (*ipsissima verba*). Daugelis Naujojo Testamento tyrinėtojų tuo labai apsidžiaugė, manydami, kad bus galima atkurti ne tik Jėzaus viešosios veiklos raidą, bet drauge ir jo sampratą savo paties užduoties, besivystančios jo veiklos eigoje.

Su visišku pasitikėjimu, kad pagaliau pasisekė atrasti tikrą istorinę medžiagą, devyniolikto amžiaus mokslininkai pradėjo rašyti Jėzaus biografijas. Albert Schweitzer savo knygoje *Von Reimarus zu Wrede*[64] duoda Jėzaus gyvenimo tyrinėjimų kritišką istoriją.[65] Schweitzer neigia-

---

[64]Visas Schweitzer knygos pavadinimas yra: *Von Reimarus zu Wrede: Eine Geschichte der Leben Jesu Forschung* (1906), t.y. "Jėzaus gyvenimo tyrimo istorija nuo Reimarus iki Wrede" (nuo 1778 m. iki 1901 m.).

[65]Šis Schweitzer veikalas buvo plačiai skaitomas — 6 sykius perspausdintas vokiečių kalba, išverstas į anglų kalbą ir išspausdintas 1910 m. ir taip pat kelis sykius perspausdintas.

mai vertino *Leben Jesu Forschung* pastangas, nes, jo manymu, nebuvo atkreipta dėmesio į Jėzaus mokslo ir veiklos eschatologinį bruožą.[66] Jis sako, kad tas bruožas liko nepastebėtas, nes mokslininkai, vadovaudamiesi savo pačių įsitikinimais bei prielaidomis, paimtomis iš devyniolikto amžiaus teologijos ar filosofijos, nekritiškai vertino Jėzaus gyvenimą ir mokslą. Savo neva istorinėse biografijose, jie išrovė Jėzų iš jo istorinės aplinkos ir persodino į savo amžių. Bandydami įžiūrėti istorijos gelmes, šie mokslininkai tematė tik savo atspindį jose.

Savo nauja kryptimi Schweitzer knyga yra ant ribos tarp devyniolikto ir dvidešimto amžiaus Naujojo Testamento studijų raidos, bet lemtingos reikšmės veiksnys dar tebebuvo ateityje. Savo knygos pabaigoje Schweitzer su tokiu pat pasitikėjimu, kurį kritikavo savo pirmtakuose, bandė aptarti Jėzaus vidinio gyvenimo polėkius, tikslus ir nuosprendžius. Taip jis davė savo paties sukurtą "istorinę" Jėzaus gyvenimo bei mokslo analizę. Nežiūrint to, Schweitzer pirmykščių tyrinėjimų kritiškas įvertinimas ir Jėzaus mokslui eschatologinės svarbos iškėlimas turėjo labai didelę įtaką tolimesniam istorinio Jėzaus ieškojimui. Čia dar daugiau pasitarnavo formų istorijos tyrinėtojai, kurie privedė prie liepto galo visas nuo devyniolikto iki dvidešimto amžiaus pusės mokslininkų padarytas išvadas. Formų istorijos studijos parodė, kad neįmanoma parašyti išsamios Jėzaus biografijos, net abejotinos vertės yra pastangos prasimušti per tikėjimo kraitį evangelijose į istorinį Jėzaus gyvenimą bei mokslą.

---

[66]Schweitzer nebuvo nei pirmasis, nei vienintelis, kuris panašiai vertino Jėzaus gyvenimo tyrinėjimo duomenis. Lygiai svarbus yra ankstyvesnis mokslininkas Johannes Weiss, parašęs *Die Predigt Jesu vom Reiche Gottes* (Göttingen: Vandenhoeck, Ruprecht, 1892). Schweitzer labiau žinomas dėl savo išsamios XIX a. tyrinėjimų apžvalgos ir didesnio jo veikalo populiarumo.

Ankstyviausių istorinio Jėzaus tyrinėjimų žymė buvo nepatiklumas evangelijoms. Atmestos bet kokios pastangos rašyti Jėzaus biografiją. Kai kurių mokslininkų manymu, tik mažutė Jėzaus mokslo dalelė priklauso pačiam Jėzui. Anot vieno formų istorijos tyrinėtojo, evangelijose Jėzus nekalba, tik "šnabžda".[67] Mat, buvo suprasta, kad krikščionių Bendrija ne tik aiškino tikėjimo kraitį, jį perduodama, bet taip pat jį praplėtė, pridėdama pastabų iš savo patirties. Dibelius ir Bultmann buvo linkę skirti daug reikšmės ankstyvosios Bendrijos kūrybiniam įnašui į evangelijas. Pasak Dibelius, daugumas pareiškimų pasakojimų yra nepalestiniškos krikščionių Bendrijos sukurti. Toks Gerosios Naujienos skelbimas buvo pagonims vaizdingesnis. Bultmann savaip aiškino pareiškimų pasakojimų kilmę Palestinos krikščionių bendrijose. Jo manymu, istorinės aplinkybės, davusios šiems pareiškimo pasakojimams savitą kontekstą, buvo Bendrijos pridėtos, nes jose atsispindi tuometiniai jos sankirčiai su žydais. Tiek Dibelius, tiek Bultmann daugumą stebuklų pasakojimų laikė krikščionių Bendrijos kūryba pagonių religinės galvosenos įtakoje. Abu taip pat laikė daugumą pasakojimų apie patį Jėzų — mitus, legendas, pasakas[68] — Bendrijos kūryba, stengiantis vėlyvesnius savo įsitikinimus ir religines apeigas nukelti atgal į istorinio Jėzaus viešąją veiklą. Daugelis Jėzaus posakių ir palyginimų buvo vertinami su panašiu nepatiklumu.

Pasipriešinimas formų istorijos tyrinėtojų išvadoms buvo įvairus. Kai kas jomis piktinosi ir atsisakė jas rim-

---

[67]R. H. Lightfoot, *History and Interpretation in the Gospels* (London: Hodder & Stoughton, 1935).

[68]Apie mitą Naujajame Testamente žr. autoriaus straipsnį "Naujasis Testamentas ir mitas," *Aidai* (3: 1974), 106-112.

tai vertinti. Tačiau nuo pat pradžios šio metodo dėka padarytos išvados buvo daugelio Naujojo Testamento tyrinėtojų kritiškai ištirtos ir pagrindiniai formų istorikų teigimai priimti. Daugumas kritiškų vertintojų pripažino, kad silpniausia formų istorikų pozicija yra jų supratimas ankstyvosios Bendrijos kūrybinio įnašo į evangelijas.[69] Kraštutiniai formų istorikai kaltinami dviem dalykais:

1. Formų istorijos metodas nepakankamai dėmėjosi Jėzaus darbų ir žodžių įtaka apaštalams bei mokiniams ankstyviausiam Bendrijos branduolyje, Jėzui prisikėlus iš numirusių;
2. Formų istorijos metodas nevertino svarbos Jėzaus veiklos liudininkų, kurie krikščionių Bendrijoje nuo pat pradžios buvo laikomi patikimais perdavinėtojais bei aiškintojais tikėjimo kraičio apie Jėzų.

Dėl šių pastebėtų trūkumų iš naujo keliamas Jėzaus mokslo ypatingas pobūdis ir pirmųjų krikščionių religinė nuostaba, kuri užtikrino ištikimą Jėzaus mokslo perdavimą.[70] Veiksmingesnis pasipriešinimas formų istorikų išvadoms yra nuosaikus bet tvirtas teigimas, kad evangelijose perduodamas tikėjimo kraitis yra tikrai istorinė medžiaga. Daugelis nūdienos Naujojo Testamento aiškinto-

---

[69]Ankstyvas ir vertingas atoveiksmis į formų istorijos studijų išvadas yra B. S. Eaton veikalas *The Gospel Before the Gospels* (New York: Scribner's, 1928). Nūdienį ir nuosaikų formų istorijos metodo vertinimą duoda A. M. Hunter, *Ten pat*, p. 33-36 ir H.C. Kee, F.W. Young, K. Froehlich, *Understanding the New Testament* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1973[3]), p. 91-93.

[70]H. Riesenfield, *The Gospel Tradition and Its Beginnings* (London: A.R. Mowbray & Co., 1957); B. Gerhardson, *Memory and Manuscript: Oral Tradition and Written Transmission in Rabbinic Judaism and Early Christianity* (Uppsala: C. W. K. Gleesup, 1961).

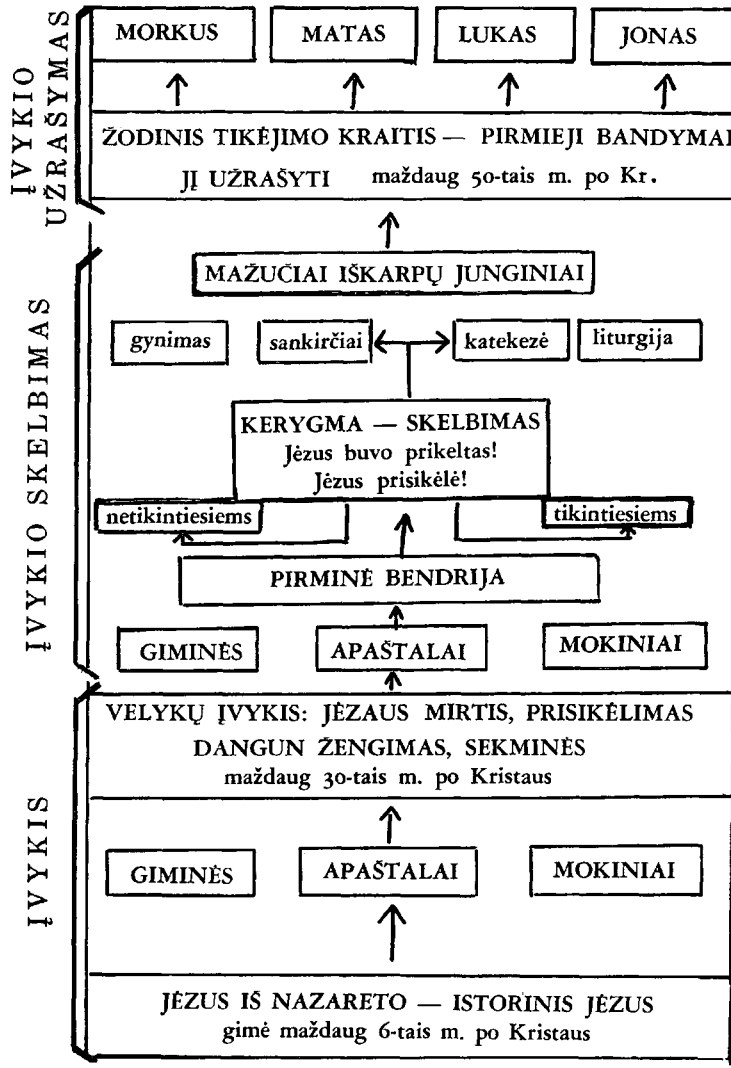
ĮVYKIO UŽRAŠYMAS
MORKUS
MATAS
LUKAS
JONAS
ŽODINIS TIKĖJIMO KRAITIS — PIRMIEJI BANDYMAI JĮ UŽRAŠYTI maždaug 50-tais m. po Kr.
ĮVYKIO SKELBIMAS
MAŽUČIAI IŠKARPŲ JUNGINIAI
gynimas
sankirčiai
katekezė
liturgija
KERYGMA — SKELBIMAS
Jėzus buvo prikeltas!
Jėzus prisikėlė!
netikintiesiems
tikintiesiems
PIRMINĖ BENDRIJA
GIMINĖS
APAŠTALAI
MOKINIAI
ĮVYKIS
VELYKŲ ĮVYKIS: JĖZAUS MIRTIS, PRISIKĖLIMAS DANGUN ŽENGIMAS, SEKMINĖS
maždaug 30-tais m. po Kristaus
GIMINĖS
APAŠTALAI
MOKINIAI
JĖZUS IŠ NAZARETO — ISTORINIS JĖZUS
gimė maždaug 6-tais m. po Kristaus

jų šią medžiagą laiko patikima.[71] Jie neatmeta formų istorijos studijų metodo kaip tokio, bet nesutinka su visomis formų istorikų išvadomis.

Nūdienė Jėzaus žodžių ir darbų tyrinėjimo kryptis yra teigiama. Šaltinių bei formų istorijos studijų dėka pradedama evangelijose atpažinti istoriniai Jėzaus žodžiai ir darbai, neprasilenkiant su faktais, kuriuos atskleidė formų istorijos studijos. Intensyvios studijos besiplečiančios Bendrijos teologinių bei gyvenimiškų poreikių ir jos savimonės, atsispindinčios evangelijų puslapiuose, davė tikslesnę perspektyvą. Didėjąs pirminės Bendrijos tikėjimo ir gyvenimo pažinimas buvo papildytas žiniomis apie Jėzaus viešosios veiklos žydiškąją aplinką. Negyvosios jūros ritinių atradimas davė daug naujos šviesos apie žydijos atskalas ir apie bendrą Palestinos vaizdą Jėzaus laikais. Taip Jėzaus ir jo Bendrijos veidas išryškėjo naujame fone.

Šiandien kalbama apie *naująjį* istorinio Jėzaus ieškojimą,[72] kuris skiriasi nuo senojo. Vėl imama iš naujo rašyti Jėzaus biografiją. Nors visos metodo problemos dar nėra išrištos, daugelio sričių specialistai veda pokalbį, remdamiesi naujai sutelktomis žiniomis. Pirmasis toks veikalas — *Jėzus iš Nazareto* pasirodė 1956 metais.[73] Nuo to laiko šios rūšies raštija gausėja. Naujas įvertinimas Jėzaus naudotų palyginimų, užrašytų sinoptinėse evange-

---

[71]Pvz. Amos Wilder, "Form-History and the Oldest Tradition," knygoje *Neo-Testamentica et Patristica, Novum Testamentum* priedas, VI (Leiden: E. J. Brill, 1962), p. 3-13. Žr. autoriaus straipsnį "Istorinis Jėzus ir tikėjimo Kristus", *Aidai* (6: 1977), 241-248, (7: 1977),304-311.

[72]J. M. Robinson, *A New Quest of the Historical Jesus* (Naperville, Ill.: A'lenson, 1959). Naujajam ieškojimui pradžią davė Ernst Käsemann 1953 m. savo straipsniu, kuris išspausdintas anglų kalba *Essays on New Testament Themes* (Naperville, Ill.: Allenson, 1964).

[73]G. Bornkamm, *Jesus of Nazareth* (New York: Harper & Row, 1960).

lijose, yra ryškus padarinys dabartinio susidomėjimo Jėzaus gyvenimo istorinėmis aplinkybėmis. Kritiškai, bet labai teigiamai, pripažįstamas tų palyginimų istoriškumas. Jėzus tikrai kalbėjo palyginimais, ir tai nušviečia jo mokslo turinį bei veiklos pobūdį konkrečiose aplinkybėse.[74] Yra ir nauja, kritiška samprata stebuklų pasakojimų, anksčiau gerokai nuvertintų.[75] Taip pat atidžiai studijuojamas Jėzaus doros mokslo turinys ir prasmė jo viešosios veiklos rėmuose.

Trumpai pažvelgę į evangelijų tyrinėjimų raidą, dabar galime pasigilinti į Jėzaus veiklą ir mokslą.

---

[74]Pvz. J. Jeremias, *The Parables of Jesus* (New York: Scribner's, 1962[6]).

[75]Pvz. R. J. Fuller, *Interpreting the Miracles* (Philadelphia: Westminster, 1963); F. Hahn, W. Lohff, G. Bornkamm *Die Frage nach dem historischen Jesus* (Göttingen: Vandenhoech & Ruprecht, 1962), — anglų kalba: *What can we know about Jesus?* (Philadelphia: Fortress, 1969).

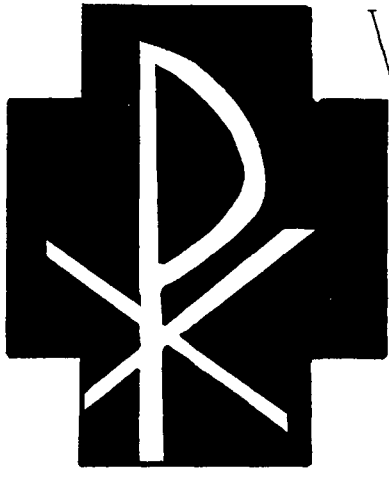

V SKYRIUS

JĖZUS – NAUJOJO AMŽIAUS PRANAŠAS

Kaip Jona buvo ženklas nineviečiams, taip Žmogaus Sūnus bus šiai kartai (Lk 11,30=Mt 12,40).

Jėzus iš Nazareto nekrito į akis pirmojo amžiaus nekrikščionims istorikams ir rašytojams. Jis liko jų beveik nepastebėtas. Tėra tik kelios užuominos apie jį. Juozapas Flavijus, pirmojo amžiaus žydų istorikas, *Žydų senovės*[76] knygoje užsimena Jėzų buvus vienu iš keletos nenuoramų ir sukilėlių, kuriuos romėnų valdžia už taikos ardymą nubaudė mirtimi.[77] Be to, jis laiko Jėzų Jokūbo (Jeruzalės bendrijos vado pirmojo amžiaus viduryje) broliu, tai yra, giminaičiu.[78] Tacitas, romėnų istorikas,

---

[76] *Antiquitates Judaicae.*

[77] *Žydų senovė*, 18.63.

[78] *Ten pat*, 20.200. Tikslì Jokūbo giminystė su Jėzumi nėra žinoma (ar jie buvo pusbroliai, ar pusiau broliai). Marijos amžinos mergystės dogma neleidžia spėlioti, kad Jėzus turėjo tikrų brolių ar seserų. Graikiškasis Naujas Testamentas naudoja žodį "broliai" (taip pat ir "seserys" — pvz.

savo *Metraščiuose*[79] Jėzų laiko steigėju religijos, pasiekusios net pačią Romą. Pasak jo, Jėzaus religija pasiekė Romą pirmojo amžiaus viduryje. Tacitas tos religijos nevertina, pažymėdamas, kad jos įsteigėjas buvęs nubaustas mirtimi, Poncijui Pilotui, romėnų gubernatoriui, valdant Judėją.[80] Rabiniškieji šio laikotarpio šaltiniai pasitenkina Jėzaus apkaltinimu magija ir liaudies apgaudinėjimu.[81] Tie šališkieji šaltiniai nieku neprieštarauja Naujojo Testamento žinioms apie Jėzų, bet ir nieko naujo neprideda. Taigi, norint gauti kiek galima daugiau žinių apie Jėzų, reikia jų ieškoti evangelijose.

Evangelijų kritiško tyrinėjimo duomenys aiškūs ir patikimi. Paskutiniame skyriuje matėme, kad vienas iš seniausių, o gal ir pats seniausias rašytas šaltinis apie Jėzų yra *Q* posakių rinkinys. Panašūs išmintingų posakių rinkiniai užtinkami tuometinėje žydijoje ir antikiniuose Artimuosiuose rytuose. *Q* šaltinis perduoda Jėzaus, eschatologinio mokytojo, išminties kraitį. Luko savitoje medžiagoje — L — turime taip pat labai seną tikėjimo kraitį. Kritiškai panaudojant *Q* šaltinio Jėzaus posakius ir Luko savitą medžiagą, galima atskirti asmenišką evangelistų įnašą nuo medžiagos tikėjimo kraityje. Tokiu būdu gali-

---

Mk 6,3; Mt 13,56), tačiau tai yra tik raidiškas hebrajiško žodžio *'ah* (aramajiškai *'aha*) vertimas. *'Ah* reiškia "brolis", bet yra naudojamas ir kitiems giminystės ryšiams pažymėti, pvz. pusbroliams, pusiau broliams. Žr. J. Blinzler, *Trierer Theologische Zeitung* 67(1958), 129-145, 224-246. Palyginus Mk 15,40 ir Mt 27,56 — "Marija — Jokūbo Jaunesniojo ir Jozės motina" su Jn 19,25 — "[Jėzaus] motinos sesuo, ir Marija Kleopienė," peršasi išvada, kad bent du "broliai" buvo Kleopo ir kitos Marijos (ne Jėzaus motinos) vaikai. Žr. D. Stanley ir R. Brown, "The Twelve and the Apostolate," *JBC* 78:167.

[79] *Annalia.*

[80] *Metraščiai*, 15.44.

[81] Rabiniškuose šaltiniuose Jėzus nėra vadinamas vardu, bet "Ben-Pandira" arba "Ben-Panthera," t.y. Pantheros sūnus, romėnų kareivio mergvaikis. Kituose šaltiniuose jis minimas tik kaip "tas kitas."

ma susidaryti aiškią Jėzaus kerygmos sampratą, kuri siekia patį Jėzų, Naujojo Amžiaus pranašą.

Prieš *Morkaus evangeliją* ir pačioje evangelijoje galima rasti stebuklų pasakojimų ciklus,[82] kurie parodo, kokia buvo Jėzaus veikla. Krikščioniškasis tikėjimo kraitis ir net šališkieji žydiški raštai liudija, kad Jėzus išvarinėjo demonus ir gydė ligonius.[83] Šis pabrėžimas įpareigoja pirminę Jėzaus asmens ir veiklos sampratą laikyti lygiai svarbią, kaip posakius *Q* šaltinyje bei Luko savitoje medžiagoje. Tiesa, evangelistai išplėtė stebuklų pasakojimus, pritaikydami juos savo tikslams. Panašiai buvo daroma ir žodiniame tikėjimo kraičio perdavime. Tačiau nėra abejonės, kad stebuklų pasakojimai yra ne evangelistų kūryba, bet istorinė Jėzaus veikla.

Naujojo Testamento tyrinėtojai dažnai laikė savaime suprantamu dalyku, kad pirmutinis ilgas ir vientisas pasakojimas tikėjimo kraityje buvęs Jėzaus kančios ir mirties atpasakojimas, kuris tapo branduoliu sinoptinėms evangelijoms. Evangelijos buvo net vadinamos "Kančios pasakojimais su pailgintu įvadu"![84] Neišvengiamai Jėzaus teismo ir kančios pasakojimas sujungė žodinį tikėjimo kraitį, kuris rėmėsi istoriniais įvykiais, su krikščioniškąja Senojo Testamento samprata, aiškinančia Jėzaus mirtį,

---

[82]Apie stebuklų pasakojimų ciklus žr. Paul J. Achtemeier, "Toward the Isolation of Pre-Marcan Miracle Catenae," *Journal of Biblical Literature*, 89 (1970), 265-291; "The Origin and Function of the Pre-Marcan Miracle Catenae," *Journal of Biblical Literature*, 91 (1972), 198-222.

[83]Bultmann nuomonė apie Jėzaus veiklą yra skirtinga, žr. *Jesus and the Word* (New York: Scribner's 1934), p.27-28. Taip pat C. E. Braaten ir R. A. Harrisville (red.) *Historical Jesus and Kerygmatic Christ* (New York & Nashville: Abingdon, 1964), p. 22.

[84]Martin Kähler, *The So-Called Historical Jesus and the Historic Biblical Christ* (1892), į anglų kalbą vertė C. E. Braaten (Philadelphia: Fortress Press, 1964).

kaip dieviškojo plano įvykdymą, o ne mokinių lūkesčių apvylimą.[85]

PRISIARTINO DIEVO KARALYSTĖ

Q šaltinis (Mt 3,1-12=Lk 3,2-17) riša Jėzų, eschatologinį išminties mokytoją, nuo pat jo viešosios veiklos pradžios, su sąjūdžiu, šaukiančiu į eschatologinę atgailą (*metanoia*: minties arba širdies permainą), kurią skelbė Jonas Krikštytojas. Jis kalbėjo, kad išrinktoji tauta nėra tos garbės verta, jei atgaila ir krikštu nepasiruoš Ateinančiam Amžiui.[86] Apsiplovimas vandeniu užtikrino saugų perėjimą per teismo ugnies krikštą, kuris, pasak Jono, neužilgo užklups žmoniją. Prie šio sąjūdžio prisijungė ir Jėzus, ateidamas pas Joną apsikrikštyti.

Žydų apokaliptikai jau seniai skelbė, kad Dievo valdžia bus įgyvendinta, tik nugalėjus šėtoną, jo priešą. Ši pergalė neateis be didelių grumtynių su įtūžusiu šėtonu, įžūliai besipriešinančiu Dievo plano įvykdymui istorijoje. Gundymai dykumoje (plačiau atpasakojami *Q* šaltinyje — Mt 4,1-11=Lk 4,1-13, negu Morkaus — Mk 1, 12-13) vaizdingai nupiešia Jėzaus kovą su šėtonu. Jam reikia rinktis: ar pasinaudoti šėtono siūloma jėga ir atpildu, ar ištikimai paklusti Dievo valiai? Gundymo pasakojimas *Q* šaltinyje, nors savo forma ir yra legenda (istorinio įvykio patraukli išraiška tikinčiajam padrąsinti ir paskatinti), užimdamas šią pirminę vietą tikėjimo kraityje, apreiškia, kad grumtasi ne vien dėl Jėzaus pašaukimo būti Dievo Mesiju (Kristumi), bet ir dėl paties Dievo pa-

---

[85]H. C. Kee, "Scriptural Quotations in the Markan Passion Narrative," knygoje *Papers of the Society of Biblical Literature — Atlanta*, 1971 (Missou'a, Mont.: SBL, 1972), 475-502.

[86]Eschatologinei savimonei būdinga "slenksčio" teologija: dabartinis amžius jau griūva, o naujasis amžius įsiveržia. Tikintysis stovi slenkstyje, arba tarpduryje.

žado sukurti savo karalystę. Todėl šis gundymo dykumoje pasakojimas ir tiko pristatyti Jėzaus užduočiai:

> "Atėjo metas, prisiartino Dievo Karalystė" (Mk 1,15).

Tikėjimo kraityje atsispindi tvirtas įsitikinimas, kad Jėzus pradėjo savo viešąją veiklą, "kai Jonas buvo suimtas" (Mk 1,14). Šis įsitikinimas remiasi istoriniu faktu. Ir *Evangelijoje pagal Joną* (Jn 1,35-42; 3,22-26; 4, 1-2) minima, kad buvo laikas, kuriame ir Jėzus ir Jonas krikštijo Jordano slėnyje. Būta varžybų (Jn 4,1), po kurių Jėzus "paliko Judėją ir išėjo vėl į Galilėją" (Jn 4,3). Taigi, kai Jonas buvo kalėjime, Jėzus vėl ėmėsi savo skelbimo. Skirtumą tarp Jėzaus ir Jono galima juste pajusti iš jų skelbimo turinio. Jonas smerkė nusidėjėlius ir ragino ruoštis teismui, kuris jau čia pat; Jėzus tikėjimo kraityje parodomas muitininkų ir nusidėjėlių draugu (Mk 2, 13-17; Mt 9,9-13; Lk 5,27-32). Morkus 2,18-22 pristato Jėzų ginantį savo veiklą tarp nusidėjėlių. Šioje iškarpoje (perikopėje) randame ryškų sankirtį Jėzaus su Jono mokiniais. Galimas dalykas, kad šis sankirtis ir privertė kalinį Joną siųsti savo mokinius pas Jėzų su aštriu klausimu: "Ar tu esi tas, kuris turi ateiti, ar mums laukti kito?" (Mt 11,3). Jėzus atsakė, pabrėždamas išganymą ir pakvietimą dalyvauti Naujajame Amžiuje, — "žinantiems savo neturtą prieš Dievą skelbiama geroji naujiena" (*Mt 11,5).

Vien tik skelbti, kad teismas čia pat, nebuvo gera, o baugi naujiena. Gi skelbti, kad Dievas netrukus sukurs Naująjį Amžių nebuvo jokia naujiena, nes daugelis apie tai kalbėjo. Taigi Jono Krikštytojo skelbimas nebuvo Geroji Naujiena. Jėzus tačiau kalbėjo kitaip: "Atėjo metas..." (Mk 1,15), reiškia — ne laukimo ir pasiruošimo metas, o pati tikrovė. Baigminės Dievo pergalės ženklai

aiškūs tikėjimo akims Jėzaus veikloje, išvarant demonus ir gydant ligas. Net Jėzaus priešai negalėjo paneigti nepaprastų jo galių. Jie šmeižė jį, tvirtindami, kad jis apsėstas ir "su demonų kunigaikščio pagalba jis išvaro demonus" (Mk 3,22). Jėzus atsakė sugretinimais: "Kaip gali šėtonas išvaryti šėtoną? Jei karalystė susiskaldžiusi, tokia karalystė neišsilaiko. Ir jei namai suskilę, tie namai neišlieka. Todėl, jei šėtonas sukyla pats prieš save ir tampa susiskaldęs, jis neišsilaikys, jam ateis galas" (Mk 3, 23-26). Čia *Q* tikėjimo kraitis prideda: "jei aš išveju demonus Dievo pirštu, tai tikrai pas jus atėjo Dievo karalystė" (Lk 11,20). Jėzus demonus išvarinėja Dievo galia, todėl jo veikloje Dievo Valdžia veržte veržiasi į dabartį ir "pas jus atėjo Dievo karalystė" (Lk 11,20; Mt 12,28).

Vėlesniame evangelijos kraityje, — pagal Matą ir Joną, o ypač apokrifinėse ("paslėptose," t.y. netikrose) evangelijose, — Jėzaus stebuklai buvo kai kada suprasti, kaip Dievo galios arba net Dievo prigimties išraiškos (žr. pvz.: Jn 2,11; 20,30-31). Ankstesniame kraityje Jėzaus nuostabą iššaukią darbai buvo suprantami kaip ženklai, jog šėtono valdžia žmonėse yra sutriuškinta. Tai ryškiausia pasakojime apie netyrosios dvasios apsėstą žmogų Kafarnaume (Mk 1,23-27). Jėzus įsakmiu žodžiu: "Nutilk ir išeik iš jo!" (Mk 1,25) ne tik išvaro demoną, bet įsakinėja netyrosioms dvasioms ir "tos jo klauso" (Mk 1,27). Demonai to laiko kultūroje buvo laikomi šėtono bendrais, kurių dėka jis viešpatauja dabarties amžiuje. Tas, kuris pajėgia duoti jiems įsakymus, apriboja šėtono valdžią. Gydymų pasakojimuose Jėzus dažnai įsakinėja (Mk 1,41. 43-44; Lk 4,39). Taigi Jėzaus gydymo ir demonų išvarinėjimo veikla jau pačiame ankstyviausiame tikėjimo kraityje suprantama, kaip Dievo kova su šėtonu, kuri baigsis Dievo priešų nugalėjimu ir jo Valdžios įgyvendinimu.

Jau minėta, kad tarp Jėzaus ir Jono Krikštytojo buvo įtampos. Dalis šios įtampos kilo iš jų skirtingo Dievo supratimo. Jono Dievas buvo pranašo Elijo Dievas, šaukiąs žmogų į teismą:

> *Valdovas, kurio ieškote, staiga ateis į savo šventyklą..., bet kas galės pakelti jo atėjimo dieną ir kas išsilaikys jam atėjus? Nes jis kaip auksą valanti kalvio ugnis ir kaip skalbėjų muilas. Jis sėsis sutirpdyti ir išvalyti sidabrą; jis apvalys Levio sūnus [kunigus] (Mal 3,1b-3). Štai aš siunčiu pas jus pranašą Eliją pirm negu ateis Jahvės diena, didžioji ir baisioji. Ir jis atgręš tėvų širdis į savo vaikus ir vaikų širdis į tėvus... (Mal 4,4-6).*

Iš tikrųjų tikėjimo kraitis vėliau sutapatino Joną Krikštytoją su pranašu Eliju (Mt 17,13). Daugelis žydų laukė Elijo pirmajame amžiuje.[87]

Jėzus tikėjosi kitokio Dievo apsireiškimo negu Jonas Krikštytojas. Tiesa, jis ragino žmones atsiversti: "...jei neatsiversite, visi taip pat pražūsite" (Lk 13,1-5). Tačiau Jėzaus įspėjimą seka nevaisingo figmedžio palyginimas, kuriame Dievas yra kantrus šeimininkas: "Šeimininke, palik jį dar šiais metais. Aš jį apkasiu ir patręšiu. Rasi jis dar duos vaisių. O jei ne, tada jį iškirsdinsi" (Lk 13, 6-9).

Ypač Lukui ir Matui savitoje medžiagoje ir iš dalies *Q* šaltinyje išryškėja Jėzui būdinga Dievo samprata. Žinoma, panašus Dievo supratimas atsispindi visame tikėjimo kraityje. Trijų palyginimų puokštėje pagal Luką (15,1-32) Dievo sąvoka išreiškiama trimis skirtingais asmenimis: rūpestingu piemeniu, besidžiaugiančia šeimi-

[87]Ir šiandien velykinių pietų metu, vadinamų "seder", žydai padeda prie stalo kėdę Elijui ir vyno stiklą jam palieka.

ninke ir atlaidžiu tėvu. Visiems bendra tai, kad jie neteko, kas jiems brangu ir uoliai to ieško. Rūpestingo piemens palyginimas (Lk 15,3-7) rodo, koks Dievo džiaugsmas ("danguje bus džiaugsmo"!), suradus savo paklydusį kūrinį. Panašiai ir šeimininkė atspindi Dievo džiaugsmą atradus tai, kas buvo pamesta (Lk 15,8-10).[88] Visų patraukliausias yra atlaidaus Tėvo ir erzlaus sūnaus palyginimas (Lk 15,11-24 ir 25-32), kuris yra du palyginimai viename. Senuko tėvo gerumas sūnui palaidūnui tampa ištikimajam sūnui erzinančiu akibrokštu. Visais trimis atvejais reikalingos pastangos suieškoti pražuvėlio — avelės dykumoje, pinigo šluojant namus, sūnaus pakelėje. Visi trys ieškotojai siekia grąžinti į savo vietą tai, kas nėra savo vietoje. Taigi Jėzus suprato savo veiklą tarp muitininkų ir nusidėjėlių, — tarp atstumtųjų ir dvasios benamių, — kaip paties Dievo jiems rodomą draugystę. Jėzaus Dievas nebuvo Jono Krikštytojo Dievas, šaukiąs žmogų į teismą, bet tas, kuris ieško paklydusio ir atidaro jam duris į namus.

Pagal Luką (14,15-24) didžiojo pokylio palyginimas įsakmiai ir vaizdingai išreiškia ne vien koks buvo Jėzaus Dievas, bet ir kaip Jėzus ir jo mokiniai turi atlikti savo uždavinį. Laikinai nuošaliai palikus 22-24 sakinius (juose išreiškiama savita Luko teologija), matome, jog palyginime pasakojama apie žmogų, kuris iškelia puotą ir siunčia tarną pranešti pakviestiesiems: "Ateikite, jau viskas parengta" (Lk 14,17). Pakviestieji, būdami užsiėmę savais reikalais, atsikalbinėja: vienas negali ateiti, nes pirkęs dirvą, kitas — jaučius, o trečias — ką tik po vestuvių! Lukas, atrodo, buvo ištikimas Jėzaus minčiai,

[88]Įdomu, kad Lukas išdrįsta Dievą išreikšti moterimi! *Q* šaltinis dar drąsesnis — lygina Dieva su višta, — "Kiek kartų norėjau surinkti tavo [Jeruzalės] vaikus, kaip višta surenka savo viščiukus po sparnais, o tu nenorėjai!" (Mt 23,37b=Lk 13,34).

nes pradeda šį palyginimą pareiškimu apie eschatologinės Dievo karalystės atėjimą: "Palaimintas, kam teks dalyvauti Dievo karalystės pokylyje!" (Lk 14,15). Lukui pokylis yra Eschatologinės Puotos simbolis, žydų plačiai naudojamas, jų laukimui bei vilčiai išreikšti. Panaši puota aprašoma ir Negyvosios jūros ritiniuose, būsimosios *Bendrijos įstatuose*. Jėzaus palyginimo esmė atskleidžia žmogaus prisirišimą prie šio amžiaus gėrybių, kuris kliudo atliepti Dievo malonės kvietimui įeiti į Ateinantį Amžių. Tačiau tas Dievo kvietimas nelieka be atsako. Dievas kreipiasi į "vargšus, paliegėlius, aklus ir luošus" (Lk 14,21). O šie, būdami beviltiškoje bėdoje, supranta malonaus kvietimo vertę.

Evangelijos kraityje norima parodyti ne koks Dievas yra pats savyje, bet kaip jis veikia ir elgiasi su žmogumi. Palyginimas apie vynuogyno darbininkus *pagal Matą* (20,1-15) atveria tikrą bedugnę tarp Jėzaus Dievo malonės supratimo ir žmogiškosios teisingumo sampratos, kuri ribojasi šio pasaulio mastu. Vynuogyno darbininkai, nešę visos dienos ir kaitros naštą, išgirdo, kad dirbę tik vieną valandą gauna po denarą (visos dienos atlyginimą) užmokesčio. Pirmieji tikisi daug daugiau gausią. Tačiau Dievas duoda visiems lygiai tiek pat ir pabara šnairuojančius: "Bičiuli, aš tavęs neskriaudžiu! Argi ne už denarą susiderėjai su manimi? Imk, kas tavo ir eik sau. Aš noriu ir šitam paskutiniam duoti tiek, kiek tau. Nejaugi man nevalia daryti su savais pinigais, kaip noriu? Ar todėl tu šnairuoji, kad aš geras?" (Mt 20,13-15).[89]

Ta pati mintis pasikartoja ir *Q* medžiagoje, kurią

[89]Matas dar pridėjo posakį: "Taip paskutinieji bus pirmi, o pirmieji — paskutiniai" (Mt 20,16). Šis posakis pakeitė palyginimo pirminę prasmę, kad pagonys, ateidami į Bendriją "paskutinieji," tampa "pirmieji". Šis peraiškinimas atitinka Mato tikslą rašant evangeliją, bet nukreipia dėmesį nuo pirminės pa'yginimo prasmės apie Dievo malonės paslaptingumą.

Matas sudeda į pamokslą nuo kalno (Mt 6,25-34), o Lukas prideda prie Jėzaus mokymo apie pasitikėjimą Dievo apvaizda (Lk 12,22-31). Dievo švelni globa kūrinijai paaiškinama jo rūpesčiu paukščių lesalu ir gėlių apranga. Žinodamas šį Dievo rūpestį, žmogus neturi pasiduoti pagundai sielotis dėl kasdienos poreikių ar tapti gobšu šykštuoliu. Jis turi visų pirma ieškoti Dievo karalystės, kuri apima drauge ir visą kūriniją. Lukas čia prideda tikėjimo pareiškimą: "Nebijok, mažoji kaimene: jūsų Tėvas panorėjo atiduoti jums karalystę!" (Lk 12,32). Mažoji krikščionių kaimenė yra Naujosios Sandoros Tautos branduolys, pasiruošęs įeiti į Ateinantį Amžių.

Jėzaus doros mokslas dažnai remiasi kvietimu maloniai elgtis su artimu, nes taip ir Dievas elgiasi, besirūpindamas savo kūriniais. Mato perstatymas Jėzaus posakio apie priešų meilę iš *Q* šaltinio, tai itin išryškina. Mylėdamas priešus ir melsdamasis už persekiotojus, Naujosios Bendrijos narys rodo, kad Dievas yra jo tėvas, kurs "juk leidžia savo saulei tekėti blogiesiems, siunčia lietų ant teisiųjų ir neteisiųjų" (Mt 5,43-48). Jėzui doro elgesio mastas nebuvo įstatymų rinkinys arba doros dėsniai atitraukti nuo gyvenimo, o paties Dievo elgesys. "Būkite gailestingi, kaip ir jūsų Tėvas gailestingas" (Lk 6,36). Prašant, kad ateitų Dievo karalystė, Jėzus liepia atleisti kitiems jų skolas, nes tik tada galima tikėtis Dievo atleidimo (Lk 11,4). Melsti "teesie šventas tavo vardas"[90] reiškia prašyti, kad visi žmonės pripažintų Dievą tuo, kuo jis yra — visatos Viešpats. Tik visiems pripažinus Dievą visatos Viešpačiu, Dievo karalystė taps tikrove žemėje (Mt 6,10).

Manoma, kad Luko užrašyta senesnioji palaiminimų

---

[90] "Vardas" hebrajų kalba išreiškia daiktą arba asmenį. Dievo vardas išreiškia patį Dievą.

forma (Lk 6,20-23; žr. Mt 5,1-12). Čia į klausytojus prakalbama tiesioginiu "jūs," o *pagal Matą* yra subendrinimas: "*palaiminti, kurie* žino savo neturtą prieš Dievą" (Mt 5,3). Žmogiškas nepriteklius ir nedalia palyginami su Dievo karalyste, kurią jie tuojau gaus. Ateinančiame Amžiuje alkis bus pasotintas, o ašaros virs džiaugsmu. Sunkumai ir priešiškumas neturi Jėzaus sekėjų stebinti, nes taip buvo priimti Dievo pasiuntiniai ir pranašų laikais.[91] Kaip anuomet, taip ir dabar, tikėjimas duoda vilčiai sparnus: Būkite ištikimi Dievo pašaukimui! Jis apgins jus nuo priešų, kai apsireikš jo eschatologinė karalystė (Lk 6,22-23).

Evangelijos skelbimo pradžia, — mokinių pašaukimas rengti žmones Dievo karalystei, — yra tiesioginiai aprašomas Morkaus. Pagal Morkų, Jėzus pašaukė būti "žmonių žvejais" dvi brolių poras: Simoną ir Andriejų ir taip pat Jokūbą ir Joną, Zebediejaus sūnus (Mk 1,16-20). Kadangi Amžiaus Pabaiga jau čia pat, Dvylika mokomi neapsunkinti savęs medžiaginėmis atsargomis ilgai neužtruksiančiai veiklai, bet eikliai skubėti nuo vietos į vietą ir skelbti visiems Dievo karalystę (Mk 6,7-13). Šioje Morkaus užrašytoje evangelijos kraičio iškarpoje juntama pati Jėzaus savimonė: Jėzus, gavęs pašaukimą iš Dievo, dabar perduoda savo mokiniams galią tęsti jo darbą (Mk 6,7). Matas ir Lukas šią tikėjimo kraičio iškarpėlę išplečia, pajungdami ją saviems teologiniams tikslams (Mt 10,1-14; Lk 9,1-6). Pas visus tris sinoptikus Dvylika mokomi pasikliauti lankomos vietos svetingumu tik patenkinant savo kasdienos poreikius. Tiek Dvylikos

---

[91] Jer 26 aprašomi pranašo Jeremijo sunkumai ir mirties pavojus, skelbiant Dievo žodį. Taip pat Danieliaus knyga atpasakoja Dievo įsikišimą išgelbėti savo ištikimą tarną nuo bado ir iš liūtų nasrų.

siuntimas, tiek palyginimai apie Dievo karalystę[92] žemėje įspėja, kad mokinių veiklos padariniai bus įvairūs: žodis sėjamas prie kelio bus šėtono išplėštas, žodis pasėtas uolynėje neturės šaknų, žodis sėjamas tarp erškėčių bus nustelbtas. Net žodis, pasėtas geroje žemėje, duos skirtingų vaisių: trisdešimteriopą, šešiasdešimteriopą ir šimteriopą (Mk 4,3-8. 14-20). Kas kita bus Naujajam Amžiui atėjus — mokinių Karalystės skelbimas taps tikra rugiapiūte.

"TEESIE TAVO VALIA" (MT 6, 10B)

Jėzaus doros mokslas daugeliu atžvilgių sutampa ar bent panašiai skamba, kaip tuometinių rabinų mokymas. Nėra ko stebėtis, nes jie gyveno tuo pačiu metu. Tačiau Jėzaus mokymas apie paklusnumą Dievui buvo taip skirtingas nuo tuometinių rabinų sampratos, kad religinių įstaigų vadovams jis atrodė perdėm pavojingas. Nors Jėzaus Dievo valios samprata aiškiausiai išdėstyta *Mato evangelijoje* ("Jūs esate girdėję, kad... buvo pasakyta... O aš jums sakau": Mt 5,21-48), tačiau šis Jėzaus mokymas yra ryškus ir ankstyvesniuose tikėjimo kraičio sluoksniuose. Jėzaus laikysena ryškiausiai atskleidžiama jo skyrybų klausimo sprendime (Mk 10,1-12; Mt 19,1-9; Lk 16,18) ir ginčuose dėl žydų papročių, skiriant "kas švaru, kas nešvaru" (Mk 7,1-23). Pakartoto Įstatymo knygoje užrašyta (24,1), kad tam tikrais atvejais leidžiama vyrui parašyti skyrybų raštą ir atleisti savo žmoną (plg. Mk 10,3-4). Pakartoto Įstatymo tekste minimą "nepadorumą" rabinai aiškino įvairiai. Vieni sakė, kad tai yra "neištikimybė" ir, moteriai ja nusikaltus, vyras turi teisę

[92]Pirminė Karalystės palyginimų prasmė dar ryški *Morkaus evangelijoj* 4,3-8. Tačiau tiek pats Morkus, tiek kiti du sinoptikai labiau pabrėžia klausytojų imlumą karalystės skelbimui negu ankstyvesnę mintį, kad sėja tikrai duos vaisių.

ją paleisti. Kiti šį "nepadorumą" ėmė daug platesne prasme. Anot jų, skyryboms užtenkama priežastis buvo, kad moteris neparuošė vyrui pakankamai patrauklaus maisto! Jėzus atmeta bet kokias priežastis skyryboms, nes moterystė yra darnos dalelė kūrinijoje (Pr 1,27) ir todėl "ką Dievas sujungė, žmogus teneišskiria" (Mk 10,9).

Jėzus mielai bendravo, net sėsdamas prie bendro stalo su asmenimis, kuriuos žydų religinė vyriausybė laikė vengtinais, tai yra "nešvariais." Šiuo savo elgesiu Jėzus pasirodė nesiskaitąs su įsigalėjusiais papročiais skirti ištikimuosius nuo "nešvariųjų." Rašto aiškintojai iš fariziejų tarpo, matydami Jėzų valgantį su nusidėjėliais ir muitininkais, ėmė priekaištauti (Mk 2,16-17). Jo atsakymas į priekaištus labai būdingas: "Ne sveikiems reikia gydytojo, bet ligoniams! Aš atėjau ne teisiųjų šaukti, bet nusidėjėlių" (Mk 2,17). Taip Jėzus suprato Tėvo jam duotą uždavinį: šaukti į atgailą (metanoia) tuos, kurie vargsta, nutolę nuo Dievo. Tikėjimo kraitis apie "kas švaru, kas nešvaru" (Mk 7,1-23) Morkaus ir kitų evangelistų buvo pritaikytas jų savitiems tikslams (Mt 15, 10-20; Lk 11,38). Vis vien ir čia galima atpažinti paties Jėzaus balsą: nuodėmė nugalima ir tarša išvengiama ne išorėje, o žmogaus širdyje. "Žmogų suteršia vien tai, kas iš jo išeina" (Mk 7,20), t.y. kas išeina iš vidaus, iš jo širdies.

Panašiai ir su subatos šventimu. Tūkstantmetinis subatos šventimo įstatymas, žydų savimonės ir tapatybės ramstis, Jėzaus laikomas ne vien įstatymu, bet žmogaus poreikiu. Jėzaus subatos samprata išryškėja pasakojimuose apie mokinių varpų skabymą subatoje (Mk 2,23-27) ir apie ligonio pagydymą subatos dieną (Mk 3,1-6). Sankirtis tarp žydų ir krikščionių, — gal net ir tarp krikščionių iš žydijos ir iš pagonių tarpo, — davė progos šią

temą plačiau išdėstyti kitose sinoptinėse evangelijose (Mt 12,9-14; Lk 6,6-11). Lukas duoda dar du įvykius, kur Jėzus susikerta su sinagogos vadais dėl gydymo subatoje (Lk 13,10-17; 14,1-6). Sinoptinės evangelijos atspindi ginčą tarp Bendrijos ir Sinagogos subatos klausimu paskutiniame pirmojo amžiaus trečdalyje. Tačiau nėra abejonės, kad paties Jėzaus elgesys šiuo atveju buvęs ginčijamas, piktinęs rabinus, nes žmogaus vargas Jėzaus statomas virš įstatymo.

Jėzus taip pat savaip peraiškino artimo meilės įstatymą. Morkus pasakoja, kad Jėzus patvirtino senąjį žydų įsakymą mylėti Dievą, surišdamas jį su įsakymu mylėti artimą (Mk 12,28-34). Panašūs pasisakymai apie Įstatymo širdį, — meilę, — randami ir pas rabinus bei senovės religinius mintytojus. Todėl čia Jėzus nieku nauju nepasižymi. Tačiau, įjungdamas į artimo meilės sampratą meilę priešams, Jėzus skelbė negirdėtą naujovę (*Q* šaltinio posakių puokštė: Lk 6,27-28. 32-36 = Mt 5,43-48). Žydijoje nuo žilos senovės laikoma pareiga būti svetingu ir priglausti pakeileivį arba svetimtautį (Pr 19,1-11). Jėzus saviesiems liepia ne tik būti svetingais pakeleiviams ir svetimtaučiams, bet *mylėti priešus*. Ši meilė turi pasireikšti darbais: "mylėkite savo priešus, *darykite gera*" (Lk 6,35). Jėzus sugretina laikyseną ir elgseną. Priešai mylėtini ne tam, kad juos paverstume draugais, bet mokiniai raginami mylėti, "nieko [už tai] nesitikint" (Lk 6, 35). Priešų meilės įsakymo pagrindu laikoma pati Dievo prigimtis, jo gerumas visiems "netgi nedėkingiesiems ir piktiesiems" (Lk 6,35).

Žydai, skaitydami Naująjį Testamentą, užsigauna ir primena, kad nei Senasis Testamentas, nei rabinai niekuomet nemokė priešų neapykantos, apie kurią kalba Matas: "...ir neapkęsk savo priešo" (Mt 5,43). Tačiau Senajame Testamente yra eilė tekstų, kuriuose kunkuliuoja

kerštas, pavyzdžiui Ps 136 (137). Čia poetas apverkia Izraelio tautos likimą Babilono tremtyje:

Viešpatie, tu atsimink tą dieną, kada Jeruzalė žlugo,
nubauski žmones Edomo.
Jie tada šaukė:
"Iš pamatų ją griauti, ardyti!"
Tu, Babilone, griovike!
Palaimintas, kas mums padarytas
skriaudas tau atlygins!
Palaimintas, kas pastvers ir sutraiškys
į uolą tavo kūdikius" (Ps 136/137/, 7-9).

Negyvosios jūros ritiniuose yra ryškus įsakymas nekęsti Dievo tautos priešų: "mylėti visus šviesos vaikus..., nekęsti visų tamsos vaikų."[93] Išsireiškimas "neapkęsk priešo" randamas Mato sukurtame sugretinime ("Jūs esate girdėję... ; aš jums sakau" — Mt 5,21-22 ir tt.), o ne pačiame *Q* šaltinyje, nes *Luko evangelijoj* tokio posakio nėra. Galimas dalykas, kad tai liudija ryšį tarp Mato, o ne Jėzaus, su Kumranu.

Jėzaus iššūkis atsižadėti visko (Mk 10,17-31) yra daugiau negu nuoširdus noras padėti vargšams. Parduoti savo turtus ir išdalyti vargšams tėra tik dalis Jėzaus iššūkio (Mk 10,21). Jėzus ragina savo sekėjus išsižadėti šio amžiaus gėrybių, nes jos užliūliuoja žmogų migdančiu saugumu. Žmogų ima pagunda pasitikėti tuo, ką jis savo darbu ar laime įsigyja, o ne Dievu, kuris visa duoda ir kviečia žmogų atsidėti Karalystei ir jos kūrimo uždaviniams. Jėzus tad sako, kad turtuoliui išsižadėti savo turtų saugumo yra lygiai sunku, kaip kupranugariui išlįsti pro adatos ausį (Mk 10,25). Turtų problema, pasak Jėzaus, nėra turtų turėjimas, bet žmogaus pavergimas turtu. Lukas tai vaizdingai išreiškia turtingojo kvailio palygini-

[93] *Bendrijos įstatai*, I.

mu. Turtuolio kvailybė yra ta, kad jam niekuomet negana, ir taip nuolatinis turtų krovimas tampa vergija. Nors turtai auga, bet jie yra laikina gėrybė, jais užtikrinamas saugumas yra trapus. Todėl Jėzus moko nepasitikėti turtu: " 'Kvaily, dar šiąnakt bus pareikalauta tavo gyvybės. Kam gi atiteks, ką susikrovei?!' Taip bus ir tam, kas krauna turtus, bet nesirūpina tapti turtingas pas Dievą" (Lk 12,20-21).

Jėzaus duoti įsakymai savo sekėjams įpareigojo, bet nepavergė. Fariziejai reikalavo, kad jis stebuklu įrodytų esąs Dievo siųstas ir kad jo mokslas tikrai iš Dievo (Mk 8,11-12). Morkus pasakoja, kad Jėzus, išgirdęs šį jų reikalavimą, "Atsiduso iš širdies gilumos" ir atsisakė duoti ženklą: "ženklo šiai giminei nebus duota!" (Mk8,12-13).

Q šaltinyje šis Jėzaus pasakymas yra žymiai ilgesnis, ir pagrindinė mintis šiek tiek praturtinta (Lk 11,29-32= Mt 12,38-42). "Jonos ženklas" čia reiškia ne stebuklą, bet primena pranašo šaukimą į atgailą. Net nedorieji Ninevės gyventojai atsivertė, išklausę Jonos, o Jėzus atėjo su nepalyginamai didesne misija, — Atbaigos Amžiaus skelbti. Tačiau žmonės apsiblausę ir nenori atsiversti. Ši *Q* šaltinio iškarpa (perikopė) yra perėjusi per Luko, o ypač per Mato, teologinę prizmę. Senesnėje formoje, atrodo, ja norėta pabrėžti, kad su Jėzaus, beaušančio Naujojo Amžiaus pranašo, atėjimu priartėjo kažkas nepalyginamai didesnio už Jonos skelbimą ar Saliamono išmintį. Šio netrukus ateisiančio įvykio įrodymo nereikia ieškoti Jėzaus stebukluose, bet žmonių širdies permainoje — atgailoje.

ŽMOGAUS SŪNAUS DIENA
(Lk 11,30=Mt 12,40)

Žmogaus Sūnus dažnai minimas Naujajame Testamente.[94] Vėliau tyrinėsime šios sąvokos svarbą ankstyviausiame tikėjimo kraityje apie Jėzų, bet dabar pažiūrėkime, ką šis posakis reiškia Senajame Testamente. Žmogaus Sūnus pirmąsyk minimas Danieliaus knygoje (7,13-14). Čia Dievo Karalystė, kuri nugali visas žmogiškąsias karalystes, užimdama jų vietą, lyginama su žmogumi: ji yra "tarsi žmogaus sūnus" (Dan 7,13-14). Pasaulinės imperijos — tai žvėrys (Dan 7,1-12). Žmogaus Sūnui — Dievo Karalystei — užviešpatavus, dings baimę keliantys žvėrys, t.y. žmogaus sukurtos karalystės. Atrodo, kad apokaliptiniai rašytojai, sekdami Danieliaus knygos pavyzdžiu, sugretinimą "tarsi žmogaus sūnus" perdirbo į titulą asmeniui arba bendrijai, per kurią Dievo karalystė ateis į žemę. Knyga *Enocho palyginimai*[95] aprašo atpirkėją, kuris išvaduos žmoniją ir kuris vadinamas Žmogaus Sūnumi. Jis užbaigs dabarties amžių ir pradės Ateities Amžių (arba Pabaigos Amžių). Naujojo Testamento po-

---

[94]Iš viso — 81 kt.: *Mato evangelijoj* 30 kartų (18,11?), *Morkaus* — 14, *Luko* — 25, *Jono* — 11 (9,35?) ir *Apaštalų darbuose* — 1 (7,56). Sinoptikai ir Jonas, — tiek bendroje, tiek savitoje medžiagoje, — rodo, kad tik Jėzus pats save šiuo vardu vadino ir tai tik prieš pri(si)kėlimą. Žr. "Son of Man" veikale *Encyclopedic Dictionary of the Bible*, red. L. F. Hartman (New York: McGraw-Hill, 1963), 2270-2280.

[95]37-71 skyriuose. Raštija apie Enochą yra gausi. Senajame Testamente apie jį tik užsimenama, kad jis buvo doras žmogus ir artimas Dievui (Pr 5,22). Nėra aišku, ar *Enocho palyginimai* buvo parašyti žydų dar prieš Kristų, ar jau krikščionių įtakoje. Turime tik vieną nesužalotą jo leidinį krikščionių etiopiečių kalba. Iš šio teksto galima atpažinti mums jau nebeprieinamą originalą aramajų kalba. Šios knygos ryšys su krikščionybe, atrodo, yra tik per abiems bendrą "Žmogaus Sūnaus" titulą. Būdinga, kad jau antrajame krikščionybės amžiuje Jėzus vadinamas "Viešpats" (Kyrios) ir "Dievo Sūnus," retai "Žmogaus Sūnus." Taigi iš istorinio taško atrodo, kad krikščionims nebuvo jokio reikalo *Enocho palyginimus* rašyti.

sakiai apie Žmogaus Sūnų randami pačiuose seniausiuose sinoptikų kraičio sluoksniuose.[96] Todėl juose tikriausiai skamba paties Jėzaus balsas ir spindi jo savimonė. Jėzus kalba apie Žmogaus Sūnaus atėjimą. Šiek tiek vėlesniame tikėjimo kraičio sluoksnyje Žmogaus Sūnaus titulu paženklinamas Jėzaus vaidmuo, mokant ir gydant su galia (Mk 1,22.27): atleisti nuodėmes (Mk 2,1-12) ir pataisyti subatos šventimo įstatymą (Mk 2,23-28). Dar vėliau Žmogaus Sūnus sujungiamas su Jėzaus kančia (Mk 8,31; 9,31; 10,33-34).

Tur būt, seniausia Žmogaus Sūnaus posakio išraiška užtinkama *Evangelijoje pagal Morkų*:

> *"Jei kas gėdisi manęs ir mano žodžių šios neištikimos ir nuodėmingos kartos akivaizdoje, to gėdysis ir Žmogaus Sūnus, atėjęs su savo Tėvo šlove, šventųjų angelų lydimas" (Mk 8,38).*

Jėzus čia kalba apie save pirmuoju asmeniu: "jei kas gėdisi manęs ir mano žodžių...", bet panaudoja trečią asmenį, kalbėdamas apie Žmogaus Sūnų. Atrodo, kad jis tik netiesiogiai save sutapatina su ateinančiuoju Žmogaus Sūnumi. Iš tikrųjų gi, labai galimas dalykas, kad Jėzus, kalbėdamas apie Žmogaus Sūnaus atėjimą, pasinaudoja Danieliaus 7 pradėtu ir *Enocho palyginimų* praturtintu tikėjimo kraičiu. Pasak Jėzaus, ateinąs įkurti Dievo karalystės žemėje nebus "lyg Žmogaus Sūnus", o pats Žmogaus Sūnus.[97] Mozės Įstatymo peraiškinimu, kvietimu drąsiai pakelti persekiojimą ir žinios apie Atbaigos Amžių skelbimu, Jėzaus "Žmogaus Sūnus" atitinka to meto žydijos eschatologinį galvojimą. Anot Jėzaus, apokalipti-

---

[96]H. E. Tödt, *The Son of Man in the Synoptic Tradition* (Philadelphia: Westminster, 1965), p. 16-17; 32-67.

[97]Žmogaus Sūnaus sąvokos plėtimas evangelijose ir šalia evangelijų domina Naujojo Testamento tyrinėtojus. Žr. Tödt, *Ten pat*, p. 13-21.

nis Žmogaus Sūnus pradės laikų sampyną, kurioje Dievo karalystės viltis taps tikrove. Tikėdama Jėzaus pri(si)kėlimu, Bendrija pradėjo tapatinti patį Jėzų su lauktuoju Žmogaus Sūnumi, ir tai atsispindi tikėjimo kraityje. Tokiu būdu dabartinėse evangelijose randame Jėzų, Žmogaus Sūnų, ne tik ateisiantį, bet drauge veikiantį ir kenčiantį, savo mirtimi išvaduojantį žmones iš Senojo Amžiaus priespaudos.

Q šaltinis stipriai pabrėžia ateisiantį Žmogaus Sūnų. Ten nekalbama, kad Jėzus yra kenčiantis Žmogaus Sūnus. Šis motyvas, atrodo, buvo įvestas į Morkaus evangeliją ir parodo jos teologinę kryptį. Matas ir Lukas, pasinaudodami *Q* šaltiniu, aprašo Žmogaus Sūnaus atėjimą (Mt 24, 26-28=Lk 17,23-24) ir raginimą budėti (Mt 24,37-41= Lk 17,26-27.30.34-35). Iškarpa apie Žmogaus Sūnaus atėjimą ir raginimas budėti įsakmiai teigia, kad Žmogaus Sūnaus atėjimo laikas ne žmonių valioje. Pirmoje iškarpoje (perikopėje) kalbama apie žmones, kurie taip užsiėmę spėliojimu, kada ir kur ateis Žmogaus Sūnus, kad neberanda laiko pasiruošti staigiam jo atėjimui. Antru atveju, žmonės taip užliūliuoti kasdienos poreikių, jog prarado jautrumą Dievui, kuris savo teismu tuoj pat užbaigs dabarties amžių Žmogaus Sūnaus atėjimu. Ta mintis pasikartoja ir *Q* šaltinio palyginime apie neapdairų namų šeimininką, kuris nebudi ir leidžia vagiui įsilaužti į namus (Mt 24,43-44=Lk 12,39-40). Todėl reikia budėti ir būti pasiruošus Žmogaus Sūnaus atėjimui.

Morkaus apokalipsė (13,1-37) yra tariamai Jėzaus apokaliptinis pamokslas apie pasaulio pabaigą. Tačiau iš jo formos evangelijoje paaiškėja, kad jis yra Morkaus sukurtas.[98] Pamokslo mintys atitinka Jėzaus mintis šiuo klausimu, ką paliudija ir *Q* šaltinis. Esminė prielaida turi

[98]Edward J. Mally, "The Gospel According to Mark," *JBC*, 42:76.

istorinį pagrindą: Jėzus pranašavo apie Šventyklos ir paties Jeruzalės miesto sunaikinimą. Morkaus "pranašystė" buvo užrašyta šiek tiek prieš, arba tuojau po, to sunaikinimo, įvykusio 70 metais po Kristaus. Todėl joje ir minimi istoriniai įvykiai, susiję su Šventyklos sunaikinimu. Dažnos ir įvairios užuominos apie Šventyklos sugriovimą, sutinkamos įvairiose tikėjimo kraičio sluoksniuose, rodo, kad ši pranašystė paremta tikru paties Jėzaus mokymo prisiminimu.[99]

Iš Jono Krikštytojo veiklos ir kalbos aišku, kad jis laikė Šventyklos atnaujinimą vieną iš svarbių Naujojo Amžiaus ženklų, surištų su Sandoros Tautos atnaujinimu. Jėzus, nors pranašavo apie Šventyklos sunaikinimą, bet taip pat rūpinosi jos apvalymu, kurį pateisino Šventraščio žodžiais: "Argi neparašyta: 'Mano namai vadinsis maldos namai visoms tautoms'!? (Iz 56,7). O jūs pavertėte juos 'plėšikų landyne' (Jer 7,11)" (Mk 11,17). Nėra abejonės, kad žydų ir romėnų vyriausybė Jėzui nepripažino teisės Šventyklą apvalyti. Anot jų, Jėzaus kišimasis į Šventyklos reikalus buvo viešosios darnos bei tvarkos drumstimas. Be to, Jėzus, savo veiksmus pateisindamas Šventraščio žodžiais, turėjo žydų vyriausybę dar labiau įpykinti. Daugelis Naujojo Testamento mokslininkų galvoja, kad Jėzaus elgesys šiuo atveju kaip tik privedė prie sankirčio su žydų įstaigų vadais ne tik keletą dienų, o keletą mėnesių prieš paskutiniąsias Velykas Jėzaus viešosios veiklos pabaigoje. Be abejo, reikėjo ilgesnio laiko iškelti bylą prieš Jėzų.[100]

Jeruzalės Šventykla lietė daugumos žydų širdis ir pinigines. Jie didžiavosi jos pasaulinio garso architektū-

---

[99]Žr. Mk 14,58; Mt 26,61; Jn 2,19.

[100]Mk 14,49 rodo, kad būta kelių Jėzaus apsilankymų Šventykloje, o ne vieno, kuris aprašomas Mk 11,11.

riniu grožiu. Ji taip pat buvo pagrindinis iš visos Palestinos įplaukų šaltinis, — čia buvo nešamos dešimtinių ir gausių maldininkų aukos. Nenuostabu tad, kad Jėzaus pranašystė apie Šventyklos sugriovimą iššaukė aštrų žydų pasipriešinimą. Ir Jėzaus įspėjimas apie Jeruzalės miestą susilaukė panašaus atgarsio. *Q* šaltinis perduoda šio skaudaus įspėjimo žodžius:

> "*Jeruzale, Jeruzale! Tu žudai pranašus ir užmuši akmenimis tuos, kurie pas tave siųsti. Kiek kartų norėjau surinkti tavo vaikus, kaip višta surenka savo viščiukus po sparnais, o tu nenorėjai! Štai jūsų namai bus jums palikti tušti*" *(Mt 23,37-39=Lk 13, 34-35).*

Jėzus čia rikiuojamas drauge su Senojo Testamento pranašais, nes ir jis susilauks pranašų likimo. Būdinga, kad čia nėra minimas kryžius, bet užmušimas akmenimis, kuris buvo žydų bausmė už piktžodžiavimą. Todėl šis įspėjimas nėra vėlesnės Bendrijos įdėtas į Jėzaus lūpas, bet atėjęs iš paties Jėzaus. Net ir užuomina apie "[tą], kuris ateina Viešpaties vardu" (Mt 23,39=Lk 13,35), nesutapatina šio asmens su Jėzumi, nė nepaženklina Jėzaus vėliau naudojamais titulais. Pažadama, kad Jėzus bus išaukštintas. Pažado žodžiai paimti iš Ps 117(118),26: Palaima tam, kurs ateina Viešpaties vardu!" Jėzaus laikais ši psalmė išreiškė eschatologinį pažadėtosios Dievo Karalystės įgyvendinimą.

Paskutinės Vakarienės aprašymas Morkaus evangelijoje surišamas su žydų Velykomis ir su Neraugintos duonos šventė (Mk 14,1.12-16). Tačiau labai galimas dalykas, kad Paskutinė Vakarienė įvyko dar prieš žydų Velykas, nes Jono evangelija aiškiai teigia: "Tai buvo prieš Velykų šventę" (Jn 13,1). Vakarienė, kurią Jėzus valgė su savo mokiniais, pirminėje Bendrijoje tapo krikščionių Velykomis, o Jėzus — simbolizuojamas velykiniu

Avinėliu (1 Kor 5,7). Pirminė šios Vakarienės prasmė glūdi seniausiame tikėjimo kraičio sluoksnyje, Jėzaus žodžiuose apie pasidalinimą duona ir vynu. Tai ryšku ypač *Evangelijoje pagal Luką*:

> *"Trokšte troškau valgyti su jumis šią Velykų vakarienę prieš kentėdamas. Sakau jums, nuo šiol aš daugiau jos nebevalgysiu, kolei ji išsipildys Dievo karalystėje!" Paėmęs taurę, jis sukalbėjo padėkos žodžius ir tarė: "Imkite ir dalykitės. Sakau jums, nuo šiol aš nebegersiu vynuogių vaisiaus, kolei neateis Dievo karalystė" (Lk 22,15-18).*

Atrodo, kad Jėzus tikėjosi švęsti Velykas dar sykį su savaisiais mokiniais bet, savo mirties išvakarėse, suprato, kad tai nebeįvyks. Jis vis vien yra tikras, kad Dievas apgins, pateisindamas jį ir jo darbus dėl karalystės, ir kad jis vėl susitiks su savo mokiniais Naujajame Amžiuje.

Kumrano bendrija turėjo vieną raštų rinkinį, kuriame aprašoma Mesijo[101] akivaizdoje susirinkusi bendruomenė, besidalinanti duona ir vynu Naujajame Amžiuje. Panašios viltys duoda foną ir Paskutinei Vakarienei. Žydų Velykų simbolika į krikščioniškąsias Velykas buvo įvesta vėliau, kai Bendrija ėmė aiškinti Jėzaus kančios ir mirties prasmę Senojo Testamento tekstų pagalba.

Q šaltinyje nėra pasakojimo nei apie kryžių, nei apie pri(si)kėlimą. Kadangi *Q* šaltinyje ryški viltis, kad Jėzus ir jo mokiniai bus Dievo išaukštinti, atėjus Žmogaus Sūnui, tai gali būti pri(si)kėlimo užuomina:

> *"Jūs ištvėrėte su manimi mano išbandymuose, todėl aš jums skiriu valdyti karalystę, kaip ir man yra ją skyręs Tėvas. Mano karalystėje jūs valgysite ir ger-*

[101] Čia dera prisiminti, kad Kumrano bendrija laukė dviejų Mesijų: Pateptojo Kunigo (iš Aarono giminės) ir Pateptojo karaliaus (iš Dovydo giminės).

site už mano stalo ir sėdėsite sostuose, teisdami dvylika Izraelio giminių" (Lk 22,28-30 = Mt 19,28).

Čia pagrindinė Jėzaus mintis, kad Dievas išaukština savuosius Naujajame Amžiuje, atitinka to meto žydų eschatologinę galvoseną. Kitoje *Q* dalyje ši mintis sugretinama su kita pri(si)kėlimo tiesa: po mirties Dievas sugrąžina Jėzų gyvą jo mokiniams, kurie šiuo įvykiu džiaugiasi prie bendro stalo.

JĖZUS IR ESCHATOLOGINĖ KANČIA

Apokaliptiniai rašytojai, vaizduodami Dievo ir šėtono kovą prieš Naujojo Amžiaus atėjimą, ją lygina su gimdymo skausmais. Apie skausmą užsimenama ir *Q* šaltinyje: "Jūs ištvėrėte su manimi mano išbandymuose" (Lk 22,28). *Q* šaltinyje nebandoma aiškinti, kodėl Jėzus turėjo kentėti, Dievui kuriant Naująjį Amžių, nors pats kančios buvimas pripažįstamas. Sekančiame skyriuje nagrinėsime Morkaus kančios teologiją, tai yra bandymą suprasti Mesijo mirties prasmę. *Q* šaltinis taip toli neina. Jame teigiama tik, kad Dievas apgins Jėzų ir jo mokinius ir sugrąžins jiems bendrojo stalo džiaugsmą Amžiaus Pabaigoje.

Q šaltinis nepasako, kada Pabaiga ateis. Tačiau Morkus aiškiai teigia, kad Žmogaus Sūnus bus išaukštintas dabartinei mokinių kartai tebesant gyvai: "Iš tiesų sakau jums: tarp čia stovinčių yra tokių, kurie neragaus mirties, kol išvys didingai ateinančią Dievo karalystę" (Mk 9,1). Panašiai teigiama ir kitur tikėjimo kraityje. Matas sako, kad "dar nebūsite apibėgę Izraelio miestų, kai ateis Žmogaus Sūnus" (Mt 10,23). Morkus laukia Amžiaus Pabaigos savo kartoje (13,30). *Q* šaltinis buvo labai arti jame aprašomų įvykių. Tuo metu buvo laukiama Jėzaus žodžių greito išsipildymo ir dėl to Jėzaus kan-

čios ir mirties išaiškinimo tuomet dar nereikėjo. Morkus tikriausiai rašė pirmajai krikščionių kartai besibaigiant, ir todėl jo evangelijoje nurodoma Jėzaus kryžiaus prasmė ir Žmogaus Sūnaus atėjimas. *Q* šaltinis net pri(si)kėlimo aplinkybių nenusako. Čia pabrėžiama tik, kad Dievas Jėzų išaukštins kaip Žmogaus Sūnų ir sukurs laukiamą karalystę. Paulius pamini prisikėlusiojo Jėzaus pasirodymus sau, kitiems apaštalams ir "daugiau negu penkiems šimtams brolių" (1 Kor 15,3-8), o *Q* šaltinis apie jokius pasirodymus neužsimena. Morkus pranašauja, kad mokiniai matys Jėzų Galilėjoje (Mk 14,28;16,7). Taigi, nors apie Jėzaus pomirtinius pasirodymus kalbama skirtingai, ir *Q* šaltinis, ir *Evangelija pagal Morkų* liudija įsitikinimą, kad Dievas prikėlė Jėzų iš numirusių. Abu kalba apie Jėzaus pilną išaukštinimą Naujajame Amžiuje.

VI SKYRIUS

JĖZAUS ŽODŽIAI IR DARBAI: EVANGELIJA PAGAL MORKŲ

Atėjo metas, prisiartino Dievo karalystė. Atsiverskite ir tikėkite Evangelija! (Mk 1,14)

Evangelija pagal Morkų yra pats pirmasis nuoseklus Jėzaus viešosios veiklos atpasakojimas. Ankstyvesnės pastangos apsiribojo Jėzaus pamokymų rinkimu. Toks buvo jau minėtas *Q* šaltinis. Įvairių Morkaus evangelijoje esamų užuominų dėka galima teigti, kad Morkus rašė pirmojo krikščioniškojo amžiaus šeštame dešimtmetyje. Kodėl Jėzaus sekėjų Bendrija taip ilgai laukė, neskubėdama aprašyti Jėzaus gyvenimo bei mokslo? Kodėl Morkus pagaliau ryžosi rašyti "evangeliją", t.y. *knygą* apie Evangeliją, Jėzaus Kristaus išganingą veiklą istorijoje?

Beveik visa karta skyrė pirminę Bendriją nuo to lemtingo įvykio — Jėzaus mirties ir pri(si)kėlimo. Savo akimis matę Prisikėlusįjį jau buvo mirties bei persekiojimų išretinti. Tikėjimo kraitis apie Jėzų (tai, ką jis darė ir sakė) pradžioje buvo perduodamas iš lūpų į lūpas. To pakako ir skelbimui (kerygmai) ir mokymui (didachei).

Dvi priežastys, atrodo, ilgainiui privertė Bendriją imti plunksną į rankas ir užrašyti tai, kas būdavo pasakojama žodžiu:

1. pirminei Jėzaus mokinių bei sekėjų kartai praretėjus, tikėjimo kraitis apie Jėzų atsidūrė pavojuje;
2. šiai pirmajai kartai nykstant, buvo suprasta, kad tuo jau pasiekta Evangelijos skelbimo riba.

Pirmieji krikščionys, kurie tuo metu gyveno, laukė Jėzaus sugrįžimo bei išaukštinimo Žmogaus Sūnaus pavidalu ir Naujojo Amžiaus atbaigimo pasaulio teismu.

Morkus perduoda Jėzaus žodžius: "Iš tiesų sakau jums: dar nepasibaigs ši karta, ir visa tai išsipildys" (Mk 13,30). Ši lūkesčio persunkta nuotaika pajuntama ir Morkaus žodyne — ypač prieveiksmio "tuoj(au)" dažname vartojime.[102] Jo raginimas budėti, sekant Kristaus žodžius, taip pat alsuoja greito Jėzaus sugrįžimo viltimi:

> *"Tos dienos ar tos valandos niekas nežino, nei angelai danguje, nei Sūnus, vien Tėvas. Žiūrėkite, b u d ė k i t e, nes nežinote, kada ateis tas laikas! Bus kaip su žmogumi, kuris iškeliavo svetur, paliko namus ir davė tarnams įgaliojimus, kiekvienam paskyręs darbą, o durininkams įsakė b u d ė t i. Taip b u d ė k i t e, nes nežinote, kada grįš namų šeimininkas: ar vakare, ar vidurnaktyje, ar gaidgystėje, kad, netikėtai sugrįžęs, nerastų jūsų miegant. Ką sakau jums, sakau ir visiems: b u d ė k i t e!" (Mk 13,32-37).*

---

[102]Gr. *euthys* į lietuvių kalbą verčiamas "vos tik" (Mk 1,10), "netrukus" (Mk 1,12), arba "tuojau" (Mk 1,18). Bet lietuviškasis vertimas nesyki jį visai išleidžia pvz. Mk 1,20.23.29. Morkus savo evangelijoje šį žodį naudoja net 40 kartų! Graikiško teksto pirmame perskyrime šis "tuojau" pasitaiko 8 kartus.

Įvykis, kuris nurodys, kad Dabarties Amžius jau baigiasi, yra Šventyklos sunaikinimas (Mk 13,2.4.14). Išrinktųjų kančia ir vargai prieš galutinį išgelbėjimą bus trumpi (Mk 13,7.9.13.20). Laiko likutyje tarp įtampios bei skausmo kupinos dabarties ir galutinio išgelbėjimo Bendrija turi paskelbti Gerąją Naujieną "visoms tautoms" (Mk 13,10).

Sprendžiant iš šios lūkesčio ir skubotumo nuotaikos *Evangelijoje pagal Morkų*, galima daryti išvadą, kad evangelisto tikslas buvo:

1. užtikrinti abejojantiems ir svyruojantiems, kad jų išganymas tikrai yra arti;
2. įspėti atšalusius ir apsileidusius, kad jie nepajėgs išlaikyti *tuojau* ateinančio bandymo, jeigu nepasistengs ištikimiau klausyti Bendrijos mokymo (Mk 4,17).

Be šių tiesioginių tikslų matyti, kad Morkus norėjo ir raštu išreikšti Jėzaus trigubą vaidmenį Bendrijos gyvenime: 1. Jėzus Kristus yra Geroji Naujiena — Bendrijos skelbimo (kerygmos) turinys ir širdis; 2. Jėzus Kristus yra Dievo Sūnus, Bendrijai davęs įsakmią galią mokyti jo vardu (didachė); 3. Jėzus Kristus yra Bendrijos Dievo garbinimo tarpininkas. Taigi Morkus savo evangelijoje sudabartina Jėzaus vaidmenį Bendrijos skelbime (kerygmoje), mokyme (didachėje) ir garbinime (kulte).[103]

Kodėl Bendrija laukė ir tebelaukia, kad Dievas akivaizdžiai išaukštintų Jėzų, pergale žėrinčio Žmogaus Sūnaus pavidalu? Norint atsakyti į šį klausimą, aktualų Morkaus laikais ir dabar, reikia įsiminti, kokia buvo Jėzaus mirtis ant kryžiaus ir kokie įvykiai prie to prive-

[103]Jėzus, savo viešoje veikloje skelbęs Dievo karalystės atėjimą, dabar pats yra skelbiamas kaip tos Karalystės įsteigėjas ir jos įgyvendintojas savo asmeniu. Jėzus Kristus pats yra Dievo Karalystė.

dė. Jėzus autoritetingai peraiškino Mozės duotą Įstatymą; jis gydė ligas ir išvarinėjo demonus. Krikščionys drąsiai teigė ir skelbė, kad Jėzus išpildė Šventraščio pažadus, Senąją Sandorą pakeisdamas Naująja. Krikščioniškoje atpirkimo plano sampratoje, jo viršūnėje stovi Žmogaus Sūnus, blogio karalystės nugalėtojas. Bet ir anuomet, ir mūsų laikais, svarbu įsiminti, kokiu keliu žmonijos atpirkimas buvo įvykdytas.

Morkui teko būti pirmūnu. Prieš jį niekas nebuvo bandęs rašyti "evangelijos". Morkus sėmė žinias iš tikėjimo kraičio pasakojimų apie Prisikėlusiojo darbus ir žodžius. Tuo jis nedavė nieko naujo. Jo ypatingas įnašas yra tas, kad jis tą medžiagą perduodamas sukūrė naują literatūrinę formą. Pirmąsyk trigubas Jėzaus vaidmuo Bažnyčios gyvenime buvo užrašomas, panaudojant vientiso pasakojimo formą. "*Evangelija pagal Morkų*" yra vėliau duota antraštė Morkaus parašytai knygai. Pats Morkus ją pavadino: "Jėzaus Kristaus, Dievo Sūnaus, evangelijos pradžia" (Mk 1,1). *Pauliaus laiškuose* žodis "Evangelija" reiškia ne knygą, o patį Jėzų — "Dievo galybę išgelbėti kiekvienam tikinčiajam" (Rom 1,16).[104] Morkus, tad žengia vieną žingsnį toliau nuo gyvosios Evangelijos, Jėzaus Kristaus, apie ką kalba Paulius.

Morkus rašė graikų kalba. Jis aramajų kalbos žodžius bei posakius vertė į graikų kalbą: "Boanerges"= "griaustinio vaikai" (3,17); "Talita kum"="Mergaite, kelkis!" (5,41); "Korban"="auka [Dievui]" (7,11); "Eloi, Eloi, lema sabachtani"="Mano Dieve, mano Dieve, kodėl mane apleidai?" (15,34). Tai rodo, kad Mor-

---

[104]Pauliui ir Morkui "evangelija" turi skirtingą prasmę. Paulius tą žodį naudodamas kalba apie Jėzų, kurio darbais ir mirtimi su prisikėlimu Dievas išreiškė savo norą ir galią išgelbėti žmogų. Morkaus "evangelija" yra nauja literatūrinė forma, kurią jis pats sukūrė, žr. H. C. Kee, *Jesus in History* (New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1970), p. 116-123.

kus gyveno dvikalbėje bendrijoje ir kad jis norėjo išlaikyti ryšį su istoriniu Jėzumi.

Nors Morkus, tiesa, rašė graikų kalba, bet jo evangelija yra perdėm žydiška tiek jo supratimu, kad Jėzus turėjo galią peraiškinti Mozės Įstatymą, tiek įsitikinimu, kad Jėzus išpildė Šventraščio pažadus savo veikla, mirtimi ir pri(si)kėlimu. Labai galimas dalykas, kad pagonių tuolaikinis domėjimasis stebukladariais turėjo įtakos Morkaus pasakojimams apie Jėzaus darbus, pvz. demonų išvarymas iš žmogaus Geraziečių krašte, moters pagydymas bei mirusios mergaitės prikėlimas (Mk 5). Tačiau ir čia stilius bei nuotaika yra daugiau žydiški negu graikiški. Tikriausiai Morkus ir vieniems ir antriems savo žodžius taikė, nes krikščionių Bendriją tuo metu sudarė žydai ir pagonys. Abiems graikų kalba buvo suprantama. Jie naudojosi Senojo Testamento graikiškuoju vertimu — Septuaginta.[105]

Morkus skiria dėmesio pagonių priėmimui į Naujosios Sandoros Bendriją, bet jo Sandoros samprata turi pagrindą žydiškajame Sandoros kraityje pagal ankstyvąjį krikščionių Šventraščio supratimą bei aiškinimą. Šventyklos sugriovimas Morkaus laikomas Dabarties Amžiaus pabaigos ženklu. Jėzaus kaip Žmogaus Sūnaus atėjimas, kuris netrukus įvyks, pagal Morkaus sampratą, būsiąs mesijinių psalmių pažadų ir apokaliptinės Danieliaus knygos vizijų išsipildymas.[106] Ta mintimi Morkus ir pradeda savo knygą apie Jėzų Kristų, Dievo Sūnų.

Kaip pranašo parašyta. Morkaus knygos įžanginiai žodžiai: "Jėzaus Kristaus, Dievo Sūnaus, gerosios naujie-

---

[105]Daugumą citatų iš Senojo Testamento Morkus ima iš Septuagintos, o ne iš hebrajiškojo Šventraščio.

[106]Mk 14:62: Jėzus aukščiausiajam teismui atsako: "Taip, Aš Esu. Ir jūs dar išvysite Žmogaus Sūnų, sėdintį Visagalio dešinėje ir ateinantį dangaus debesyse". Šis posakis susideda iš Ps 109(110), 1 ir Dan 7,13.

nos [evangelijos] pradžia[.]" (1,1).[107] "Geroji Naujiena" reiškia du dalykus: Geroji Naujiena *apie Jėzų* ir *Jėzaus skelbiama*. Abiem atvejais norima pasakyti, kad Dievas rūpinasi žmogaus išganymu, atpirkimu. Pačioje savo evangelijos pradžioje Morkus remiasi Šventraščio pažadais, kurie, anot jo, išsipildė Jono Krikštytojo veikla. Taigi, nežiūrint naujos pradžios, Jėzaus išreikštas Dievo rūpestis žmogumi yra senojo pranašams duotojo pažado ištesėjimas. Tie, kurie čia įžiūri Gerąją Naujieną, atranda ir Naujosios Sandoros Bendrijos pagrindus.

Morkaus minimi Raštai priskiriami Izaijui (Mk 1, 2). O iš tikrųjų sakinukas iš Malachijo knygos (3,1a) sujungiamas su sakiniu iš Izaijo — 40,3.[108] Morkus, o gal jo šaltinis, šiek tiek pakeičia Malachijo naudojamus įvardžius. Malachijas sako, kad Jahvė siųs pasiuntinį, kuris nuties *jam* (pačiam Jahvei) kelią, o Morkus tai pakeičia į "štai aš siunčiu pirma *tavęs* [Jėzaus] savo pasiuntinį, kuris nuties tau [Jėzui] kelią" (Mk 1,2). Morkus pirštu rodyte rodo į Jėzų, kurį Bendrija laiko Viešpačiu[109] ir kurio atėjimui kelią paruošė Jonas Krikštytojas. Morkus ir Izaijo žodžiuose padaro pakeitimų. Izaijas rašo: "Šaukiančiojo balsas: 'Dykumoje taisykite Viešpačiui kelią...'" (Is 40,3). Morkus perkelia dvitaškį: "Šaukiančiojo balsas dykumoje: 'Taisykite Viešpačiui kelią...'" (Mk 1,2). Mat, Jonas Krikštytojas pradėjo savo veiklą dykumoje. Šie maži pakeitimai kai kam gali

---

[107]Lietuviškasis vertimas iš antraštės padaro pagrindinę sakinio dalį.

[108]Šventraščio tyrinėtojai jį vadina Antruoju Izaiju, nes jis rašė po žydų tremties Babilone. Iz 40-55 (gal net iki 66) priklauso šiam bevardžiui pranašui. Istoriniai duomenys, literatūrinis stilius ir teologija rodo jį esant skirtingą nuo pirmojo Izaijo.

[109]Jėzus-Viešpats reiškia, kad jis yra Dievas. Pagal Septuagintą "Viešpats" yra "Kyrios", pagal Vulgatą — "Dominus". Tas žodis buvo taikomas tik Dievui.

atrodyti, kaip evangelisto gudravimai arba savavaliavimai. Tačiau Negyvosios jūros ritiniuose randami panašūs pakeitimai Šventraščio tekstuose, sugretinant pranašystes su jų išsipildymu. Žydai suprato pranašysčių išsipildymą ne raidiškai arba matematiškai (2+2=4!), bet kaip pribrendimą: sėkla tampa žydinčiu medžiu, kūdikis tampa subrendusiu asmeniu. Sėkloje slypi medis; kūdikyje — suaugęs žmogus. Šventraštis buvo ir tebėra laikomas indu, sklidinu Dievo išminties, kuri išsilieja išganoma veikla. Krikščionys, patyrę Jėzaus įvykį istorijoje, jį aiškino pagal Raštus, kaip naują Dievo išganomosios veiklos pasireiškimą.

Dykumoje pasirodė Jonas (Mk 1,2-8). Šis Jonas vadinamas Krikštytoju atskirti jį nuo kitų Naujojo Testamento Jonų. Morkus mažai tepasako apie Jono ryšius su Jėzumi. *Q* šaltinis (Mt 3,1-12; Lk 3,3-17) ir *Evangelija pagal Joną* (Jn 1,19-34) šiuo atžvilgiu daug turtingesni. Pagal Morkų, Jonas skelbė atsivertimo krikštą nuodėmėms atleisti. Minimas ir Jono savotiškas apsirengimas — kupranugarių vilnų apdaras, apjuostas odiniu diržu, ir jo kuklus valgis — skėriai su lauko medumi (Mk 1,4.6). Keliais mostais Morkus nupiešia įdomų pranašo paveikslą. Jonas laukė kažkokio "galingesnio" už save, kuris apsireikšsiąs Amžiaus Pabaigoje ir įvykdysiąs teismą. Morkus nori, kad jo skaitytojai suprastų, jog tas "galingesnis" yra Jėzus, kurio stebuklingi darbai netrukus bus aprašomi. Šie darbai užima labai svarbią vietą Morkaus pasakojime. Būdinga, kad Morkus nemini ugnies krikšto (Mt 3, 11; Lk 3,16). Jam pakanka iškelti skirtumą tarp Jono paruošiamojo vandens krikšto ir Jėzaus duodamo Dvasios krikšto, kuriuo bus įsijungiama į Naujosios Sandoros tautą. Jono apkrikštytųjų tarpe buvo ir Jėzus (Mk 1,9).

Balsas iš dangaus. (Mk 1,9-11). Morkaus Jėzaus krikšto aprašymas skiriasi nuo kitų evangelistų savo šykš-

tumu. Morkus nemini, kad Jonas būtų atpažinęs Jėzų, arba būtų su juo pasielgęs kitaip negu su kitais, atėjusiais krikštytis. Vadinasi, Morkaus samprata, Jėzus buvo tik vienas iš minios, kuri veržėsi priimti iš Jono atsivertimo krikštą. Dvasios nusileidimo regėjimas ir balsas iš dangaus, atrodo, buvęs vien Jėzaus išgyventas, nes kreipiamasi tik į Jėzų, o ne į Joną ar į aplinkui stovinčius žmones. Žodžiuose iš dangaus yra dviguba Šventraščio užuomina: "Tu mano mylimasis sūnus" (Ps 2,7) ir "tavimi aš gėriuosi" (Iz 42,1). Antroji psalmė kalba apie karalių iš Dovydo giminės, kuris vadinamas Dievo sūnumi, nes jis atlieka Dievo darbą žemėje. Iz 42 aprašo Jahvę, besikreipiantį į savo Tarną,[110] kuris švelniu tvirtumu įgyvendina Dievo teisumą pasaulyje. Tarnas šią užduotį gali atlikti, nes jam yra suteikiama Dievo jėga, t.y. Dievo dvasia (Iz 42,1b). Taigi abi užuominos rodo, kad Jėzus išpildo senąsias pranašystes ir primygtinai liudija jį esant ypatingu Dievo Sūnumi.

Balsas iš dangaus prabyla, kai Jėzus mato "prasiveriant dangų ir Dvasią, tarsi balandį, nusileidžiant ant jo" (Mk 1,10). Lietuviškame tekste dangaus prasivėrimas menkai teišreiškia Morkaus žodžius graikų kalba: "*praplyštant* [arba *skylant*] dangui". Šis išsireiškimas mums krinta į akis, bet jis dažnai pasitaikydavo žydijos raštuose. Mat, pranašų nutilimas vėlesnėje Senojo Testamento istorijoje buvo suprantamas, kaip Dievo pasitraukimas į anapus dangaus skliauto užuolaidos (Iz 63,11-64,12). Nežiūrint to, žydija nepaskendo pesimizme ir neviltyje, — o tai yra gerokai stebinantis reiškinys. Apokaliptinė raštija palaikė jos viltį, laukiant dangaus praplyšimo (ar-

---

[110]Jahvės Tarnas aprašomas vadinamoje Antrojo Izaijo knygoje keturiose poemose: 1. Iz 42,1-4: "Jis atneš teisumą tautoms"; 2. Iz 49,1-6: "Jahvė man pašaukė dar prieš gimimą"; 3. Iz 50,4-9: "Kas rytą jis mane prašnekina"; 4. Iz 52,13 - 53,12: "Kančios vyras".

ba skilimo) ir Dievo balso — apreiškimo, arba *apokalipsės*. Todėl Morkus ir naudoja šį posakį, nes tikintiesiems lauktasis apreiškimas jau atėjo: Atbaigos Amžius ir išganymas veržte veržiasi į pasaulį, nes blogio bei priespaudos amžius baigiasi. Dangaus praplyšimas Jėzaus krikšto metu vaizdžiai išreiškia jo pagrindinį skelbimą: "Atėjo metas, prisiartino Dievo karalystė. Atsiverskite ir tikėkite Evangelija!" (Mk 1,15).

Dvasios, tarsi balandžio, nusileidimas ant Jėzaus primena Izaijo žodžius: "ir nusileido Dvasia iš Viešpaties" (Iz 63,14 pagal Septuagintą). Dvasios nusileidimas iš anapus uždarytos dangaus užuolaidos buvo laukiamas kaip Atbaigos Amžiaus malonė (Ez 36,26-27) ir kaip svarbiausia dovana Mesijui jo misijai atlikti (Iz 11,2; 61,1). Dvasios išsiliejimas apokaliptinėje žydijos raštijoje yra būdingas ne vien Mesijui, bet ir jo atnaujintai tautai. Dvasia suteikia žinojimą, jėgas ir teisumą.[111]

Balandžio simbolis šiame Dvasios apsireiškime Šventraščio mokslininkų įvairiai aiškinamas. Kai kurie, sekdami religijų istoriją, randa jame rytietiškų legendų minties likutį: karaliumi būdavo išrenkamas tas kandidatas, ant kurio galvos nusileisdavo paukštis.[112] Bet nėra reikalo bastytis po svetimas šalis, ieškant balandžio prasmės. Rabiniškoje raštijoje balandis — paties Izraelio simbolis.[113] Senajame Testamente paukščio simbolika reiškia Dvasios kūrybingumą, išviliojant visatą iš chaoso (Pr 1,2 :*tohu wabohu* — neapipavidalinta dykynė), ir taip pat paties Dievo kūrybingumą, kuriant sau tautą dy-

---

[111]R. H. Charles, *The Apocrypha and Pseudepigrapha of the Old Testament in English* (Oxford: Clarendon Press, 1913) II, p. 289 s.

[112]R. Bultmann, *History of the Synoptic Tradition* (New York: Harper & Row, 1963), p. 247-253.

[113]H. L. Strack & P. Billerbeck, *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch* (München: C. H. Bech, 1926), I, p. 125.

kumoje: "...kaip jus nešiojau ant aro sparnų" (Iš 19, 4), "kaip aras kviečia skristi savo jauniklius ir pats skraido virš savo lizdo, taip jis [Dievas] ištiesė savo sparnus ir ją [tautą] paėmė ir nešė ant savo pečių" (Pak 32, 11). Taigi paukščio simbolika nėra svetima žydijai.[114]

Balso iš dangaus, dangaus skilimo, balandžio nusileidimo sampyna dramatiškai pavaizduoja išganymo aušrą, Dievo Sūnaus pirmąjį apsireiškimą. Nuostabieji Dievo darbai savo tautos labui tuojau vėl prasidės, nes Dievo Dvasia "jį paakina" (Mk 1,12) lemiamoms grumtynėms su šėtonu. Šiame fone Dievo balsas garsinąs Jėzų "Sūnumi" — tuo paveda jam uždavinį sukurti Dievo karalystę žemėje. Senajame Testamente yra daug panašių pavyzdžių: Mozė prie Sinajaus kalno (Iš 3,1-14), Elijas ant Horebo kalno (1 Kar 19,12-18 / 3 Kar 19,12-18 pagal Skvirecko vertimą) arba Danielius Tigrio upės pakrantėje (Dan 10,2-21).

Žydams buvo įprasta "Dievo sūnumi" vadinti žmogų, Dievo išrinktą ir įgaliotą vykdyti jo valią, o ypač — įsakinėti jo vardu. Izraelio karaliai būdavo vadinami "Dievo sūnumis" (Ps 2;44/45/;71/72/) ir, juo labiau, idealusis valdovas, Mesijas, kurio atėjimu prasidės Atbaigos Amžius (Iz 9,6-7). Teigiama, kad helenistinėje kultūroje "Dievo sūnumi" vadinamas sudievintas žmogus. Tačiau tokiam teigimui nėra pagrindo. Po Cezario Augusto Romos imperatoriai retkarčiais save laikydavo "dieviškojo Cezario sūnumi". Jėzaus paženklinimas "Dievo Sūnumi" reiškia jo įgaliojimą kurti Dievo Karalystę žemėje. To uždavinio įgyvendinimą Morkus po truputį atskleidžia.

---

[114]Naujajame Testamente Dievo veikimas palyginamas su vištos rūpesčiu savo viščiukais: "Kiek kartų norėjau surinkti tavo vaikus, kaip višta surenka viščiukus po sparnais, o tu nenorėjai!" (Mt 23,37b). Žr. taip pat Lk 13,34.

"*Prisiartino Dievo karalystė*" (Mk 1,14-15). Morkus, trumpai paminėjęs Jėzaus gundymą dykumoje ir angelų tarnavimą, skuba skaitytoją prašnekinti Jėzaus skelbimo žodžiais: "Atėjo metas, prisiartino Dievo karalystė. Atsiverskite ir tikėkite Evangelija!" (Mk 1,15). Dabarties Amžius šėtono ir jo sėbrų valdžioje štai baigiasi. Jau aušta Naujasis — Atbaigos Amžius, tad reikia jam pasiruošti atgaila ir tikėjimu Jėzaus skelbimu. Toliau Morkus aprašo kokiais keliais ta karalystė pas žmogų ateina ir kaip reikia ją pasitikti.

Žmonių paruošimas karalystei nebuvo charakteringas vien Jėzui. Rabinų ir eschatologinių vadų pavyzdžiu Jėzus suburia aplink save mokinių grupę, kad jam padėtų ir tęstų jo darbą. Pirmieji mokiniai pasirenkami iš Galilėjos ežero žvejų tarpo; jie nuo pat pradžios vadinami "žmonių žvejais" (Mk 1,17). Vėliau Morkus aprašo Dvylikos išsiuntimą Gerosios Naujienos skelbti ir žmonių gydyti (Mk 6,7-13). Kadangi jų užduotis atliktina nedelsiant, nes laiko prieš Amžiaus Pabaigą taip maža, Jėzus neleidžia imti atsargų į kelionę, bet liepia pasitenkinti žmonių svetingumu, skubant iš vietos į vietą. Jų misija tokia pati, kaip Jėzaus: skelbti atsivertimą, išvarinėti demonus ir gydyti ligas. Šie Jėzaus darbai Morkui yra svarbiausi Dievo karalystės atėjimo ženklai.

"*Gal atėjai mūsų sunaikinti?*" (Mk 1,24). Morkus aprašo Jėzaus pirmąjį nuostabų darbą — netyrosios dvasios išvarymą Kafarnaume, miestely ant Galilėjos ežero kranto. Saviškių atstumtas Nazarete, Jėzus įsikuria Kafarnaume (Mk 1,21; 2,1) ir, "netrukus, šeštadienį, nuėjęs į sinagogą, ... pradėjo mokyti" (Mk 1,21). Jėzaus "mokslu" Morkus apibūdina ne vien Jėzaus skelbiamą Gerąją Naujieną, bet ir visą jo viešojo gyvenimo veiklą. Jėzui būdinga buvo "mokyti kaip turint(is) galią" (Mk

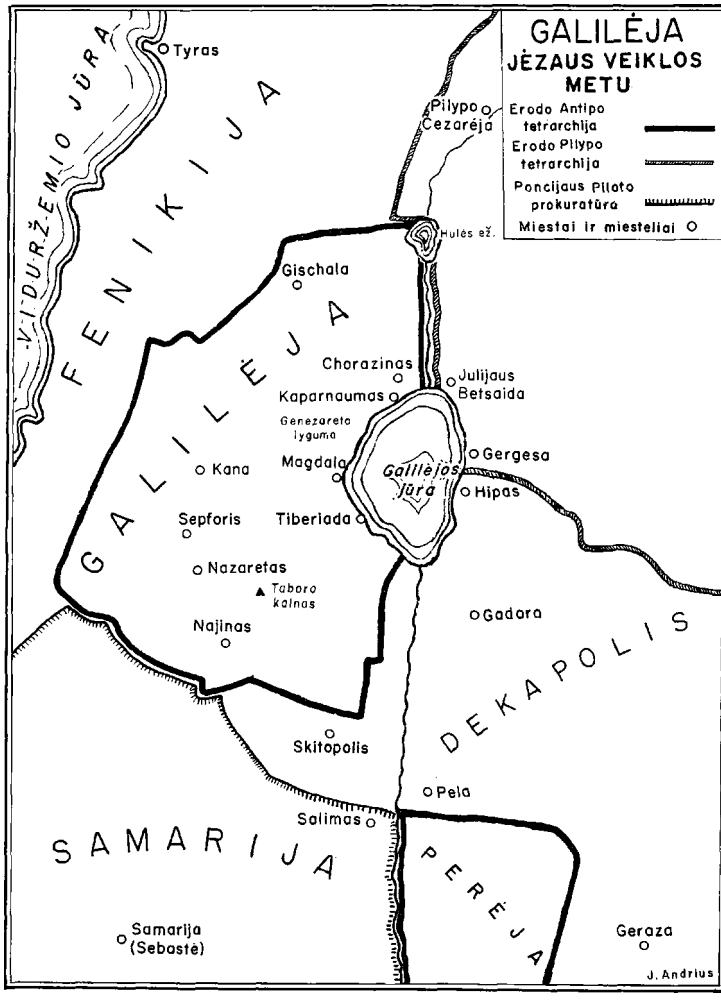
GALILĖJA
JĖZAUS VEIKLOS METU
Erodo Antipo tetrarchija
Erodo Pilypo tetrarchija
Poncijaus Pilato prokuratūra
Miestai ir miesteliai
VIDURŽEMIO JŪRA
FENIKIJA
GALILĖJA
SAMARIJA
DEKAPOLIS
PEREJA
Tyras
Pilypo Cezarėja
Hulės ež.
Gischala
Chorazinas
Julijaus Betsaida
Kapernaumas
Genezareto lyguma
Galilėjos jūra
Gergesa
Hipas
Kana
Magdala
Sepforis
Tiberiada
Nazaretas
Taboro kalnas
Najinas
Gadara
Skitopolis
Pela
Salimas
Samarija (Sebastė)
Geraza
J. Andrius

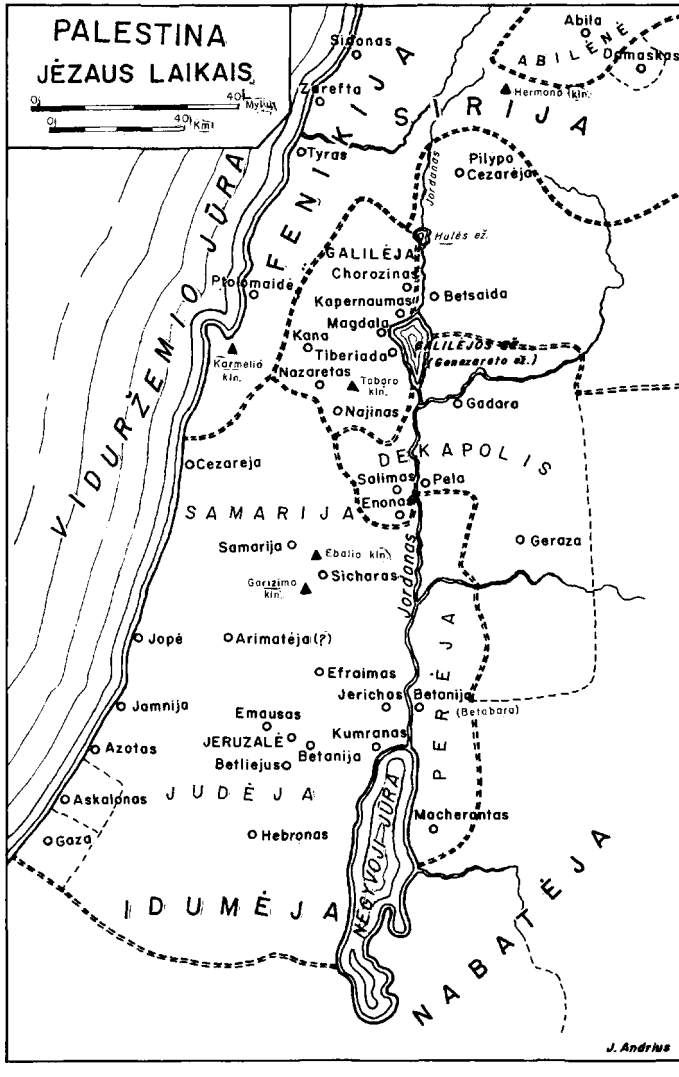
PALESTINA
JĖZAUS LAIKAIS
0 40 Mylius
0 40 Km
Sidonas
Zarefta
Tyras
FENIKIJA
SIRIJA
Abila
ABILĖNĖ
Damaskas
Hermono kln.
Pilypo
Cezarėja
Jordanas
Hulės ež.
GALILĖJA
Chorozinas
Kapernaumas
Betsaida
Magdala
Kana
Tiberiada
GALILĖJOS ež.
(Genezareto ež.)
Nazaretas
Tabaro kln.
Najinas
Gadara
Ptolomaidė
Karmelio kln.
VIDURŽEMIO JŪRA
Cezareja
DEKAPOLIS
Salimas
Pela
Enonas
SAMARIJA
Samarija
Ebalio kln.
Sicharas
Garizimo kln.
Geraza
Jordanas
Jopė
Arimatėja (?)
Efraimas
Jerichos
Betanija
(Betabara)
PERĖJA
Jamnija
Emausas
JERUZALĖ
Kumranas
Betanija
Betliejus
Azotas
Askalonas
JUDĖJA
Macherantas
Gaza
Hebronas
NEGYVOJI JŪRA
IDUMĖJA
NABATĖJA
J. Andrius

1,22), o ne kaip Rašto tyrinėtojai. Jis nesisvaidė įžymiais rabinų vardais, bet mokė įsakmiai sava galia. Jo įspėjimai alsavo būtinumu ir skuba. Jis raginte ragino atsiversti, nes išganymo pažadai veiksmingi.

Kafarnaumo sinagogoje net demonai tai pajuto! Jėzui dar nespėjus juos sudrausti, jie atpažįsta jame savo nugalėtoją visatos grumtynėse. Jėzaus galingi žodžiai juos suneramina: "Tu atėjai mūsų sunaikinti, ar ne?" Čia Morkus išlaiko draminę įtampą, neduodamas atsakymo į demonų klausimą, tuo norėdamas iš skaitytojo išvilioti Jėzaus galios pripažinimą. Aprašydamas anuometinę žmonių nuostabą, "Kas gi čia? Naujas mokslas su galia?", jis siekia ir skaitytoją panašiai prašnekinti. Jėzaus kalbos šviežumas pasireiškė ne vien jo stiliaus savitumu, bet ypač tuo, kad jis tuojau pat įvykdydavo, ką skelbė. Demonų pražūtis ne vien skelbiama, bet įvykdoma: "Jis netgi netyrosioms dvasioms įsakinėja, ir tos jo klauso!" (Mk 1,27).

Morkus tęsia savo pasakojimą, paryškindamas tą pačią mintį: Jėzus *turi galią* sustabdyti ligos karštį (Simono uošvės pagydymas Mk 1,29-31), gydyti įvairias ligas (Mk 1,32-34), net ir raupsus (Mk 1,40-45). Jėzaus įsakmus žodis, kaip pvz. "jis smarkiai prigrasino", yra būdinga tikėjimo kraity naudojama išraiška jo galiai. Savo žodžiu Jėzus nugali piktąsias jėgas ir paruošia kelią Dievo karalystei.

Iki šiol Dievo karalystės atėjimui išreikšti Morkus naudojosi įprastais žydiškos apokalipsės vaizdais. Tačiau jis turi pakilti virš jų, nes Jėzaus veikla netelpa žydiškos apokalipsės rėmuose.

Žmogaus Sūnus turi galią atleisti nuodėmes žemėje (Mk 2,10). Apokaliptiniai rašytojai Žmogaus Sūnaus vardu aptarė Dievo valios vykdytoją, sukuriantį Dievo

karalystę žemėje (plg. Dan 7). Morkus nori parodyti, kad Jėzus yra Dievo valios vykdytojas, galima sakyti, jo įrankis, galingai veikiąs Dievo vardu ir tuo galįs vadintis Žmogaus Sūnumi. Žydų eschatologinė viltis buvo, kad Dievas tars atleidimo žodį Teismo dieną, kuria pasibaigs Dabarties Amžius ir prasidės Naujasis Amžius. Klausimu "kas lengviau — atleisti ar pagydyti?" (Mk 2,9), Morkus perdirba tikėjimo kraičio stebuklo pasakojimą į pareiškimo pasakojimą: Jėzus *turi* eschatologinę galią tarti nuodėmes atleidžiantį žodį.

Aramajiškoji frazė *bar naša* (hebrajų kalba — *ben 'adam*) reiškia "žmogus". Tačiau Morkus, naudodamas šį posakį antrajame perskyrime, neturi minty, kad visa žmonija turi galią atleisti nuodėmes (Mk 2,10) arba pakeisti senąjį subatos įstatymą (Mk 2,27-28). Jėzus turi galią "atleisti", "pakeisti" savo viešosios veiklos metu, todėl jis yra eschatologinis Žmogaus Sūnus, nors Naujasis Amžius dar nėra atėjęs. Morkus įterpė į tuos du pasakojimus mintį apie Žmogaus Sūnų. Be šito įterpimo stebuklo pasakojimas yra žymiai sklandesnis.

Sekančios trys perikopės rodo Jėzų, keičiantį įprastus žydų pamaldumo poreikius. Pirmuoju atveju Jėzus vaišinasi "su nusidėjėliais ir muitininkais" (Mk 2,15-17), su asmenimis, kurie padoriam žydui buvo nepriimtini, nes *nešvarūs*. Kitu atveju Jėzus pateisina savo mokinius, kurie puolami dėl to, kad nepasninkauja (Mk 2,18-22), sakydamas, kad nauji laikai reikalauja naujos dvasios. Pagaliau trečiu atveju Jėzus gydo subatoje (Mk 3,1-5), nes svarbiau gelbėti žmogų, negu švęsti subatą. Antrasis pasakojimas Morkui ypač būdingas. Jame atsispindi ne tik Jėzaus ir jo mokinių elgesys, bet ir vėlesnis Bendrijos nuosprendis įsivesti pasninką: atėjo dienos, "kai jaunikis ... iš jų atimtas" (Mk 2,20). Galimas dalykas, kad Morkus pats įterpė šią pastabą.

Šiose iškarpėlėse yra pora reikšmingų užuominų apie Jėzaus mirtį: "Jaunikis bus iš jų atimtas" (Mk 2, 20) ir "Išėję fariziejai tuojau ėmė tartis su erodininkais, kaip Jėzų pražudyti" (Mk 3,6). Morkus duoda savo skaitytojams suprasti jau iš anksto, kad Jėzus *turės mirti*, nors jis pats savo mirtį ims pranašauti tik 8,31.

Galiūno surišimas (Mk 3,27). Jau trečiajame perskyrime Morkus iškelia Jėzaus gyvenimo mįslę: jo darbų sėkmingumą bei didelį jam žmonių palankumą ir augantį pasipriešinimą, kuris pagaliau priveda prie nukryžiavimo. Nuo 3,7 iki 27 evangelistas aprašo žmonių antplūdį — jie veržiasi prie Jėzaus ne tik iš Galilėjos krašto, bet ir iš tolesnės Judėjos, iš Jeruzalės ir apylinkių, net iš pagoniškų šalių — Idumėjos, anapus Jordano, iš Tyro bei Sidono miestų. Netyrosios dvasios pripažįsta Jėzų Dievo Sūnumi: "Tu esi Dievo Sūnus" (Mk 3,11). Šio titulo prasmės Morkus dar neaiškina, bet ji išryškės evangelijos pabaigoje. Įsakymas tylėti apie Jėzaus daromus nuostabius darbus (Mk 3,12) yra Morkaus savitos teologijos išraiška. Jis nori pabrėžti, kad kelias į išganymą ir pergalę eina per kančią, apie kurią jis jau įvairiais būdais užsimena, nors ji tebėra ateityje.

Keliais brūkšniais Morkus nupiešia Dvylikos pašaukimą būti apaštalais — pasiuntiniais su ypatingu uždaviniu: "Jėzus užkopė ant kalno ir pasišaukė, kuriuos pats norėjo, ir jie atėjo pas jį" (Mk 3,13). Pašauktieji padės skelbti Dievo karalystę ir ją įgyvendinti (Mk 3,14-15).

Morkus sutelkia dėmesį į augantį pasipriešinimą Jėzui: giminės jo nesupranta, Rašto aiškintojai jį šmeižia. Pasakojimas apie Jėzaus gimines, kurie vadinami "saviškiais" (Mk 3,21), "motina ir broliais" (Mk 3,31), padalinamas, įterpiant Rašto aiškintojų šmeižtus (Mk 3,22-30). Giminės mano, kad Jėzus iš proto išsikraustęs (Mk

3,21.31); tuo tarpu Rašto aiškintojai, matydami jo sėkmingą veiklą, įtaria jį susidėjus su demonais (Mk 3,23).

Pagal Morkų Jėzus "palyginimais" paaiškina, kodėl demonų kunigaikštis negali jam padėti įvesti Dievo valdžios: "Kaip gali šėtonas išvaryti šėtoną?" (Mk 3,23). Pirmoji Jėzaus naudojama analogija — susiskaldžiusi karalystė. Neįmanoma, kad šėtonas imtų griauti savo paties "namus". Karalystės analogija pakeičiama namų metafora: kol galiūnas budi, niekas nedrįsta įeiti į jo namus ir jį apvogti. Jėzus suriša galiūną, t.y. šėtoną, ir išlaisvina žmogų, kurį jis buvo pavergęs.

Tolesnieji paaiškinimai svarbūs ne tiek Jėzaus viešajai veiklai, kiek vėlesnei Bendrijai, susidūrus su painiais klausimais, kaip pavyzdžiui: kokias nuodėmes galima atleisti? Kaip Bendrijai dera elgtis su žmonėmis, kurie Šventosios Dvasios darbus priskiria šėtonui (Mk 3,28-30)? Tiesa, ir Jėzui buvo metamas panašus priekaištas, bet Morkui rūpi nušviesti kelią savo bendraamžiams. Jis tiki, kad Jėzaus galia nuversti šėtono karalystę tebetęsiama Šventosios Dvasios veikla Bendrijos gyvenime. Jis nežymiai pereina iš Jėzaus laikų į savo paties gyvenamus laikus, kada Jėzaus sekėjai turi spręsti naujus klausimus Jėzaus Dvasios galia. Tai savaime suprantamas ir neišvengiamas dalykas.

"*Karalystės paslaptis*" (Mk 4,11). Savo palyginimu apie sėjėją Jėzus norėjo padrąsinti mokinius, siunčiamus Dievo Karalystės atėjimo skelbti (Mk 4:1-9). Morkus, tačiau, tą palyginimą paverčia mįsle (hebrajų kalbos žodis *mašal* reiškia "mįslė" arba "galvosūkis"), kurios prasmė suprantama tik artimiausiems Jėzaus sekėjams (Mk 4,11-12). Alegorinis palyginimo aiškinimas, pridėtas po paties palyginimo (Mk 4,13-20), be abejo taikomas ne pirmiesiems Jėzaus sekėjams, o Morkaus laikų krikščionims.

Galilėja — vieta, kur buvo Kafarnaumo miestas, Jėzaus veiklos centras Galilėjos ežero pakrantėje. "Jėzus sugrįžo į Galilėją ir ėmė skelbti gerąją Dievo naujieną: 'Atėjo metas, prisiartino

Getsemanės sodas, žiūrint iš Alyvų kalno į Jeruzalę.
"Jie ateina į ūkį, vadinamą Getsemane... Štai Žmogaus Sūnus išduodamas į nusidėjėlių rankas" (Mk 14,32.41).

Visų tautų šventovės Getsemanėje fasadas.

Aptemusi Jeruzalė.
"Šeštai valandai atėjus, visą šalį apgaubė tamsa iki devintos valandos... Jėzus, garsiai sušukęs, atidavė dvasią" (Mk 15,33.37).

Šventojo kapo bazilika (su dviem kupolomis). Ji stovi ant dviejų Kristaus pašventintų vietų — Kalvarijos ir kapo.

Įėjimas į Šventojo kapo baziliką.
"Juozapas iš Arimatėjos... nuėmė Jėzų nuo kryžiaus, įvyniojo į drobulę, paguldė jį kapo rūsyje, kuris buvo iškaltas uoloje" (Mk 15,43).

Sėkla sutapatinama su *žodžiu* — tai būdinga krikščioniškam Gerosios Naujienos skelbimui. Klausytojai yra įvairių rūšių žemė, į kurią žodis sėjamas. Taip atrodytų pagal Mk 4,15: "Palei kelią sėjamas žodis — tai žmonės, kuriems vos išgirdus žodį, ateina šėtonas [t.y. paukščiai] ir išplėšia juose pasėtąjį žodį". Sekančiame sakinyje alegorija sušlubuoja: čia klausytojai tampa sėkla, pasėta uolynėje (Mk 4,16). Palyginimo aiškinimo gale, sėkla vėl tampa žodžiu, o klausytojai — neimli žemė (Mk 4, 20). Nors alegorija ir truputį sušlubuoja, bet ji gana aiškiai atskleidžia Morkaus laikų krikščionių Bendrijos padėtį. Joje yra narių, kurie, ištikus negandai ir persekiojimui dėl tikėjimo, atkrinta nuo Bendrijos. Yra ir tokių, kurie pasimeta rūpesčiuose dėl turtų, ar kokių kitų medžiaginių gėrybių. Vadinasi, Morkui žinoma Bendrija jau nebėra suvargusių Galilėjos žvejų saujelė, bet į savo eiles ji yra patraukusi ir turtuolių.

Paskutinis sakinys yra padrąsinantis: Gerosios Naujienos skelbimas nuostabiai našus tuose, kurie ją išgirsta ir ištikimai priima (Mk 4,20). Padrąsinimą seka posakių pynė, kurios jungianti mintis yra Gerosios Naujienos skelbimo svarba (Mk 4,21-22). Atsisakius ją skelbti, bus daroma skriauda tiems, kurie neturės progos jos išgirsti (Mk 4,25).

Morkus užbaigia skyrelį apie Karalystės paslaptį dviem palyginimais: apie savaiminį sėklos augimą (Mk 4,26-29) ir apie garstyčios grūdelį (Mk 4,30-32). Abu išryškina kontrastą tarp kuklios Gerosios Naujienos pradžios ir jos gausaus derliaus, kuris bus apreikštas Teismo dieną (t.y. piūčiai atėjus). Morkaus surašyti Jėzaus palyginimai turi du tikslus: įspėti apsileidėlius ir padrąsinti ištikimuosius krikščionis. Tik tie, kuriuos Dievas išsirinko, gali suprasti jo paslaptingą veikimą.

"Kas gi jis?" (Mk 4,41). Ankstyvesnieji stebuklų pasakojimai evangelijų kraityje rodo Jėzaus viešosios veiklos prasmę: piktojo įtaka sulaužoma Jėzaus gydymais ir demonų išvarinėjimais. Vėliau, dėmesys ima krypti į patį Jėzų: kas jis yra, kad gali atlikti tokius nuostabius darbus? Ne patys darbai, o christologinis klausimas užima centrinę vietą: ką reiškia vadinti Jėzų *Kristumi*?

Pirmasis pasakojimas, kuris kreipia dėmesį į patį Jėzų yra audros nutildymas (Mk 4,35-41). Pasak Morkaus, Jėzus *sudraudė*[115] vėtrą (gr. *pneuma* — Mk 4,39), lygiai kaip anksčiau "sudraudė" netyrąją dvasią (irgi *pneuma* — Mk 1,25). Morkus nori, kad jo skaitytojai pajustų, jog Jėzus, pagelbėdamas žmogui, vykdo dieviškąją valdžią visatoje. Klausimas — "Argi jums dar tebestinga tikėjimo?" (Mk 4,40) — kreipiamas ne tik į mokinius valtyje, bet ir į Morkaus meto Bendriją. Negandos ir persekiojimo akivaizdoje svarbu įsiminti, kad Dievas, kuris išgelbėjo mokinius nuo audros Jėzaus žodžiu. gali ir dabar išgelbėti.

Stebuklų pasakojimai Mk 5 yra tikri deimančiukai. Dvasios apsėstojo vyro vargas bei jo palaipsnis išlaisvinimas iš demono letenos turi daug panašumo su tuometinės helenistinės kultūros demonų išvarymo pasakojimais. Šį sykį Morkus nenaudoja žodžio "sudraudė", kuris dažnai pasitaikydavo ankstyvesniojo evangelijos kraičio demonų išvarymo pasakojimuose. Morkus kalba savo laiko žmonėms. Tai ypač ryšku Mk 5, 19: "Eik namo pas saviškius ir papasakok, kokių nuostabių dalykų *Viešpats* tau padarė..." Čia Morkus panaudoja Bendrijos tikėjimo išpažinimo išraišką — Jėzus *Viešpats*; jo nevadina

---

[115]Ankstyvasis evangelijos kraitis turi savitą žodį — *epitimao*, kuris atitinka hebrajų kalbos žodį, išreiškiantį Dievo galią jam priešingas jėgas sudrausti.

"rabbi" arba "mokytojau", kaip mokiniai į jį kreipdavosi.

Jajiro dukters prikėlimo pasakojimą (Mk 5,22-24. 35-43) Morkus padalina, įterpdamas pasakojimą apie moters, sergančios kraujoplūdžiu, pagydymą (Mk 5,25-34). Tokiu būdu pirmasis pasakojimas tampa dramatiškesnis. Skaitytojui susidaro įspūdis, kad uždelsimo dėka mergaitė mirė (Mk 5,39). *Mirties* ir *miego* sugretinimas duoda Morkui progos palyginti krikščionių laikyseną mirties akivaizdoje (mirti reiškia užmigti su prisikėlimo viltimi — plg. 1 Tes 4,13) su kai kurių žydų ir daugumos pagonių beviltiškumu (mirtimi viskas baigiasi!). Prikeltai mergaitei duodama valgyti, įrodyti, kad prikėlimas tikras, ne tariamas. Evangelijos kraičio pasakojimuose ir Jėzaus pri(si)kėlimas panašiai įrodomas: "paėmė ir valgė jų [mokinių] akivaizdoje" (Lk 24,42).

Iškeldamas visą eilę klausimų dėl Jėzaus ir jo darbų, Morkus verčia patį skaitytoją rasti atsakymą į pagrindinį klausimą: "Kas jis yra?" Klausinėja ypač tie, kurie yra priešiškai nusistatę. Taip Morkus pereina nuo pasakojimo apie Jėzaus darbus, kuriems atliepiama tikėjimu ir nuostaba, į pasakojimą apie Jėzaus darbus, kurie sutinkami su abejone ir netikėjimu.

Negerbiamas pranašas (Mk 6,4). Saviškiai iš Nazareto žiūri į Jėzų kitaip, negu tie, kuriuos jis išgydė ar išlaisvino iš demonų. Savo kaimynams Jėzus tėra tik dailidė iš gausios, gerai pažįstamos šeimos. Ir jie piktinasi Jėzumi: jiems atrodo, kad Jėzus savo žodžiais ir darbais bando iškilti virš jų, atsiekti kažką nepaprasto. Tai įžūli ambicija!

Nėra abejonės, kad Jėzus save laikė pranašu, pašauktu ir įgaliotu kalbėti Dievo tautai įsakmiu, iš Dievo gautu žodžiu. Tikėjimo kraityje taip ir liko tas neišdil-

domas įspūdis Jėzaus kaip pranašo. Morkaus karta, atrodo, šį Jėzaus pranašišką vaidmenį norėjo atmesti. Juk jo saviškiai ir kaimynai neigė jį buvus Dievo siųstuoju. Tas netikėjimas juos apakino, ir jie nepajėgė Jėzaus dieviškos galios pripažinti. Anot Morkaus, Jėzus ne tik *nedarė*, bet ir *negalėjo padaryti* jokio stebuklo savo tėviškėje.

Aprašydamas Dvylikos išsiuntimą, Morkus leidžia skaitytojui pajusti, kad ir jie susilauks panašaus likimo, kaip Jėzus. Ir jie siunčiami kalbėti Dievo vardu (Mk 6, 7-13), bet ne visur bus priimti: "Jei kurioje vietoje jūsų nepriimtų ir neklausytų, išeikite iš ten ir netgi dulkes nuo kojų nusikratykite, kaip liudijimą prieš juos (Mk 6, 11).

Morkus vaizdžiai nupiešia Jono Krikštytojo, persekiojamo pranašo, likimą. Erodas Antipas, Erodo Didžiojo sūnus ir Galilėjos bei Perėjos tetrarchas (jo krašte Jonas ir Jėzus plėtė savo veiklą), Joną nužudė. Šiuo įvykiu Morkus primena, kad ir Jėzų supa persekiojimo šešėliai; nežiūrint jo veiklos sėkmingumo, artėja jam kančia ir mirtis.

"*Drąsos! Tai aš*" (Mk 6,50). Morkus sudeda krūvon du pasakojimus apie Jėzaus nuostabią galią visatoje: duonos padauginimą (Mk 6,30-44) ir vaikščiojimą ant vandens (Mk 6,45-52). Kadaise šie du evangelijos pasakojimai kuteno racionalistų istorikų vaizduotę bandyti juos išaiškinti protu. Kai kurie taip aiškino duonos padauginimą: Jėzus pamokė žmones slapta atsinešti maisto rankovėse ir skreituose, kad paskui galėtų juo pasidalinti. Ir ėjimui vandeniu rasta išeitis: vanduo buvęs negilus, ir Jėzus tik įbrido, bet ne vaikščiojo jo paviršiumi, nors iš tolo gal taip atrodė.

Morkus šiuos pasakojimus panaudoja ne tiek dėl jų stebuklingumo, kiek norėdamas krikščionių Bendriją pa-

guosti, užtikrindamas Jėzaus artumą. Čia reikia skirti pačią tiesą nuo jos išraiškos būdo. Tiesa, pasisavinama tikėjimu, ramina ir guodžia. Jos išraiška gali būti spalvinga ir žaisminga, klausytoją išviliojanti iš jo siauro tikrovės lopelio į Dievo artumos platumas, žmogui prieinamas per Jėzų. Prisimename žodžius, kartojamus šv. Mišiose: "...paėmė... pažvelgė į dangų... sukalbėjo maldą... laužė... davė..." (palyginkite Mk 6,41 su Mišių eucharistine malda). Eucharistinės maldos žodžiais Jėzus vėl ateina į besimeldžiančios Bendrijos tarpą duonos ir vyno pavidalu.

Graikiškas išsireiškimas, kurį lietuviškai verčiame "Tai aš" (*ego eimi*), gali būti ir "*Aš esu*". Taip graikiškasis Senojo Testamento vertimas perduoda Dievo, — Jahvės, — vardą, apreikštą Mozei Sinajaus kalne (Iš 3, 14). Septuaginta buvo pirmųjų krikščionių Šventraštis. Bendrija, kuriai rašė Morkus, gerai žinojo aprašymą apie Dievo apsireiškimą Mozei ir jo pažadą išgelbėti savo tautą iš vandenų.[116] Taigi Morkaus užrašytuose pasakojimuose, primenamas Senasis Testamentas ir naujoji Dievo pagalbos bei jo artumos išraiška Jėzuje. Morkus taip pat iškelia kontrastą tarp tų, kurie šia išraiška tikėjo, ir netikinčiųjų fariziejų bei Rašto žinovų, kurie Jėzumi piktinosi.

Kas švaru, kas nešvaru (Mk 7,20). Jėzaus laikais fariziejai ir esenai skyrė labai daug dėmesio apeiginiam švarumui. Esenams jis tiek rūpėjo, kad daugumas jų[117] pasitraukė iš visuomenės į dykumą, kad išliktų nesutepti savo laiko blogybėmis. Nesusitepimas jiems buvo esminis

---

[116]Iz 43,2: "Kai tu eisi per vandenį, aš būsiu su tavim, ir upės nepaskandins tavęs". Iz 43,25 naudojamas tas pats "Aš esu" (kur Dievas kalba), kaip ir Mk 6,50, "Aš esu" (kur Jėzus kalba).

[117]Josephus Flavius, *Bellum Judaicum*, II (124-125). Čia rašoma, kad esenų buvo ir miestuose bei kaimuose.

dalykas, nes, tik būdami švarūs, jie tikėjosi įžengti į netrukus Dievo sukursimą Atbaigos Amžių, skirtą jo išrinktiesiems. Pasak Morkaus, ir Jėzui rūpi paruošti išrinktuosius Naujajam Amžiui. Tačiau Jėzus nevertina apeiginio švarumo. Ir Morkaus laikų Bendrija nebesirūpina palaikyti apsiplovimo ir panašių papročių. Jie tiki Jėzaus žodžiais, kad žmogų sutepa ne daiktai, kuriuos jis liečia, o jo paties nešvari širdis. Atrodo, kad Morkaus bendrija jau buvo nutraukusi ryšius su žydiškąja krikščionija, nes ji nebesilaikė papročių, kurie žydams neleido liesti tam tikrų tariamai nešvarių daiktų ar bendrauti su nešvariais žmonėmis.

Vaikų duona šunyčiams (Mk 7,24-30). Morkus supažindina savo skaitytojus su Jėzaus veikla pagoniškoje aplinkoje: Tyre, Sidone, Dekapolyje (Dešimt miestų), Pilypo Cezarėjoje. Jis nori parodyti, kad pagonys gali įeiti į išrinktųjų Bendriją, lygiai kaip ir žydai. Tačiau ir vieniems ir antriems reikia tikėjimo. Jo pagalbos prašančiai pagonei moteriškei Jėzus aštrokai pasako: "Juk negražu imti vaikų [žydų] duoną ir mesti šunyčiams [pagonims]" (Mk 7,27). Narsioji sirofenikietė į tai randa greitą ir taiklų atsakymą: "Taip, Viešpatie! Bet ir šunyčiai po stalu ėda vaikų trupinius" (Mk 7,28). Dėl šių žodžių jos duktė išgydoma. Panašiai įvyksta ir su kurčiu nebyliu Dekapolio krašte (Mk 7,31-37) ir su neregiu Betsaidoje (Mk 8,22-26). Duona padauginama pagonių krašte (Mk 8,1-10), lygiai kaip ir pas žydus (Mk 6,35-44). Likusių trupinių pintinių skaičius — dvylika ir septynios (Mk 8,19-20) — atitinka skaičių vadų, Jeruzalės bendrijos paskirtų žydams krikščionims (Apd 1,12-26) ir "graikiškai kalbančiųjų tarpe" (Apd 6,1-6). Morkus tuo nori parodyti, kad Bendrijos misija pagonims nebuvo tik papildomas žygis, žydams atsivertus, arba gudrus posūkis, paaiškėjus, kad daugumas žydų iš viso neatsivers.

Anot Morkaus, misija pagonims buvo Dievo plano dalis nuo pat pradžios, nes pats Jėzus ėjo pas pagonis.

"Kuo jūs mane laikote?" (Mk 8,29). Iki šiol Morkus tik prabėgomis užkliudo klausimą "kas yra Jėzus?" Dabar pats Jėzus klausia savo mokinius: "Pasakykite, kuo mane žmonės laiko?" (Mk 8,27). Mokiniai pakartoja žmonių spėliojimus: "Vieni — Jonu Krikštytoju, kiti — Eliju, treti — dar kuriuo iš pranašų" (Mk 8,28). Spėliojimai visai aiškiai Jėzaus neaptaria, bet juose yra šiek tiek tiesos. Jėzus, kaip Jonas Krikštytojas, ragino žmones atgailoti ir ruošti Viešpačiui kelią. Jo veikla, kaip pranašo Elijo, įvesti eschatologinį perversmą. Jis daugeliui priminė pažadėtą pranašą Pakartoto Įstatymo knygoje (18), kurio ilgesingai laukė esenų bendrija Kumrane. Petras, atsakydamas į Jėzaus "O jūs kuo mane laikote?" (Mk 8,29) žodžiais "Tu esi Mesijas" (Mk 8,29), rodos, pataikė. Bet Jėzui pareiškus, kad jo mesijinė užduotis veda per kančią ir mirtį, Petras priešinasi (Mk 8,32). Jėzaus žodžiai apie kančią ir prisikėlimą nuo Petro atšoka lyg žirniai nuo sienos. Kai kurie Naujojo Testamento tyrinėtojai čia mato istorinio Jėzaus bandymą pataisyti tuometinės žydijos Mesijo supratimą. Mat, žydai laukė ne *kenčiančio*, o pergales skinančio Mesijo! Galimas dalykas, bet greičiau ši Morkaus teologinė Jėzaus vaidmens samprata derinasi su jo apokaliptiniu galvojimu. Morkui svarbu pabrėžti, kad Jėzui reikės kentėti, net nenurodant, kuo tas kentėjimas pasitarnaus Dievo karalystės atėjimui ir žmonių išganymui.

Mk 8,31 yra vienas iš trijų tekstų (kiti du: Mk 9,31 ir 10,33-34), kuriuose išreiškiamos viena už kitą aiškesnės pranašystės apie Jėzaus kančią ir prisikėlimą: "Žmogaus Sūnui reikės daug iškentėti, būti seniūnų, aukštųjų kunigų bei Rašto aiškintojų atmestam, nužudytam ir po

trijų dienų prisikelti iš numirusių". Danieliaus knygoje išpranašautas "tarsi Žmogaus Sūnus" (Dan 7,13) ateina garbėje, tačiau išrinktajai *Bendrijai reikia kentėti.* Dan 7, 22 žada, kad Dievas ne tik sukurs savo karalystę, bet ir išgelbės ištikimuosius iš kančios ir iš betkokios pasaulinės valdžios priespaudos (Dan 1,8-21; 6,16-28; 3,19-30). Apokaliptinėje raštijoje Naujojo Amžiaus atėjimas lyginamas su gimdymo skausmais. Išrinktųjų Bendrija į jį įžengia per kančią, kaip motina per gimdymo skausmą atveda kūdikį į gyvenimą. Morkus ir neieško kitos Jėzaus kančios prasmės; jo žodžiuose nėra atperkamosios kančios sampratos (nors Iz 52,13-53,12 šią sampratą išreiškia). Jam svarbu parodyti, kad kelyje į išganymą kančia neišvengiama.

Petras nenori priimti kenčiančio Mesijo. Morkus jį rodo neigiantį esminį Jėzaus, kaip Žmogaus Sūnaus, vaidmenį, todėl Jėzus jį bara: "Eik šalin, šėtone [t.y. priešininke], nes tu galvoji ne apie tai, kas Dievo, o kas žmonių!" (Mk 8,33). Prie pranašystės apie kančią, Morkus prijungia ir kitą mintį: Žmogaus Sūnaus sekėjams reikia ryžtingumo ištesėti jo nurodytame kelyje (Mk 8,34-38).

Kodėl Morkus pasirinko Žmogaus Sūnaus titulą Jėzaus mesijiniam vaidmeniui išreikšti? Atsakymą randame Morkaus perduotuose Jėzaus žodžiuose savo sekėjams: "Jei kas gėdinsis manęs ir mano žodžių šios neištikimos ir nuodėmingos kartos akivaizdoje, to gėdysis ir Žmogaus Sūnus, atėjęs su savo Tėvo šlove, šventųjų angelų lydimas" (Mk 8,38). Tie, kurie nesigėdi imti savo kryžių ir pražudyti savo gyvybę dėl Jėzaus ir dėl Evangelijos, bus Jėzaus išgelbėti, jam atėjus su šlove Amžiaus Pabaigoje. Morkus, pasinaudodamas Jėzaus žodžiais apie Žmogaus Sūnaus atėjimą, parodo ir Jėzaus mesijinę garbę, ir kančios reikalingumą jam ir jo sekėjams. Išgelbėjimas, kaip Jėzaus pažadėta, ateis dar pirmajai jo sekėjų kartai ne-

išmirus: "Iš tiesų sakau jums: tarp čia stovinčių yra tokių, kurie neragaus mirties, kol išvys didingai ateinančią Dievo karalystę" (Mk 9,1).[118]

Jėzaus pažadą išgelbėti jam ištikimus sekėjus (Mk 9,1) seka aprašymas artimiausiems jo mokiniams — Petrui, Jokūbui, Jonui — suteikto apokaliptinio regėjimo (Mk 9,2-8). Regėjimas įvyksta nuošaliame kalne (Taboro?). Čia Jėzus atsiveda trejetą: mokiniai išgirsta Dievo balsą ir mato nepaprastą reginį. Senajame Testamente Dievas dažnai apsireiškia kalne (Mozei Sinajaus kalne Iš 19-20; Elijui Horebo/Sinajaus kalne — 1/3 Kar 19,1-14; Abraomui Morijos kalne — Pr 22). Mozės ir Elijo pasirodymas (abu eschatologiniai asmenys žydų laukiami prieš Amžiaus Pabaigą) mokiniams turėjo ypatingą reikšmę. Jėzaus drabužių spindesys priminė Mozės veido žėrėjimą, pamačius Dievą (Iš 34,33-35). Jėzaus ir mokinių pokalbis, leidžiantis nuo atsimainymo kalno, apie Elijo žadėtą atėjimą ir Žmogaus Sūnaus kančią dar labiau suriša eschatologinį pasiuntinį su kentėjimu. Krikščioniškoj sampratoj Jonas Krikštytojas atliko Elijo darbą. Jis — Jėzaus pirmtakas, kuriam nedori žmonės "padarė... ką norėjo, — taip, kaip apie jį parašyta" (Mk 9,13). Ir Jėzaus laukia panašus likimas, netiesiogiai pabrėžia evangelistas Morkus.

"*Patys nežinote, ko prašote*" (Mk 10,38). Morkaus evangelijos dalis nuo 9,14 iki 10,45 kalba apie Jėzaus mokinių neišmanymą ir nesusigaudymą. Mokiniai nepajėgia pagydyti epilepsija sergančio berniuko, nes jie yra "netikinti giminė" (Mk 9,14-29). Mokiniai, kurie turėtų

---

[118]Kai Morkus rašė savo evangeliją (60-70 m. po Kr.), Jėzaus pirmieji sekėjai, Dvylika ir kiti mokiniai, buvo pradėję išmirti. Apie apaštalų mirtį neturime tikslių istorinių duomenų. Tačiau jiems nykstant, Bendrija pajuto reikalą užrašyti, ką Jėzaus gyvenimo ir prisikėlimo liudininkai apie jį skelbė.

tikėti, netiki, tuo tarpu berniuko tėvas nuolankiai prisipažįsta: "Tikiu! Padėk mano netikėjimui!" (Mk 9,24). Antroji Jėzaus pranašystė apie kančią lieka mokinių nesuprasta, ir jie nedrįsta Jėzų klausinėti apie tai (Mk 9,30-32). Mokiniams rūpi visai kitas klausimas, kurį jie kelia net du kartus: "kas didesnis?" (Mk 9,33-37; 10,35-45). Jėzus abu ginčus užbaigia pamokymu, kad reikia tapti "mažučiais", priimti kančią ir mirtį dėl karalystės. Jis taip pat įspėja nesmerkti nė vieno, "kuris nevaikščioja su mumis" (Mk 9,38-41), tačiau daro gera Jėzaus vardu; neklaidinti "tikinčių mažutėlių" nejautriu ar papiktinančiu elgesiu (Mk 9,42-50). Panaši mintis pakartojama Mk 10,13-16 (Jėzus ir vaikai).

Ruošiantis gyventi Naujajame Amžiuje (Mk 10,1-31). Bendrija, kurią Morkus nori prašnekinti savo evangelija, grūmėsi su nevykusiais atsakymais į du svarbius klausimus: kada leistina ištuoka ir nauja santuoka? ir: kaip laimėti gyvenimą Naujajame Amžiuje? Į pirmąjį klausimą *Evangelijoje pagal Morkų* Jėzus atsako Dievo mintimi: vyras ir moteris sukurti būti viena, — skyrybos ne iš Dievo, o dėl žmonių širdies kietumo. "Todėl, ką Dievas sujungė, žmogus teneišskiria" (Mk 10,9). Po šio viešo Jėzaus pareiškimo, Morkus, kaip paprastai, dar prideda atskirą paaiškinimą mokiniams (Mk 10,10;4,13.33-34), kodėl vyras negali atleisti savo žmonos ir vesti kitą arba moteris palikti savo vyrą ir ištekėti už kito (Mk 10, 11-12). Tuo atveju tiek vyras, tiek moteris, svetimauja. Žydijoje moteris neturėjo teisės atsiskirti nuo vyro, bet romėnai šią teisę moterims buvo suteikę. Atrodo, kad Morkus šį tikėjimo kraičio nurodymą apie skyrybas bus pritaikęs pagoniškai aplinkai.

Atsakymas į antrąjį klausimą yra proga įvertinti turtų vaidmenį išganymui. Turtuolis sunkiai atsiskiria nuo

savo įsigyto turto: "Lengviau kupranugariui išlįsti pro adatos ausį, negu turtuoliui įeiti į Dievo karalystę" (Mk 10,25). Šia patarle sąmojingai išreiškiama tai, ką daugelis žmonių yra patyrę. Dievo karalystės kūrime svarbiausia ne tai, ką žmogus padaro (net Dievo valią vykdydamas), ir ne tai, ką jis įsigyja savo triūsu. Žmogaus nuosprendžio gilumas ir ryžtingas nusiteikimas darbuotis, ruošiant pasaulį Dievo karalystei, yra esminis Dievo reikalavimas, kurį Morkus primena savo laikų krikščionių Bendrijai (Mk 10,17-31).

Trečioji pranašystė apie kančią (Mk 10,32-34) taip pat lieka mokinių nesuprasta. Nesuprasdami Jėzaus ryžto, mokiniai apimti baimingos nuotaikos: "kaip tai gali būti?" Jie neįsidėmi Jėzaus kantriai dėstomo palyginimo apie *viešpatavimo kelią*, — "tie, kurie laikomi tautų valdovais, engia jas, ir jų didžiūnai rodo joms savo galią" (Mk 10,42), — su *tarnavimo* keliu, priimant kančią. Šis yra Jėzaus ir jo sekėjų kelias, bet mokiniai dar jo nesupranta. Jiems netelpa galvoj kenčiąs Žmogaus Sūnus ir garbingasis Dievo Sūnus, kuris valdo ir viešpatauja. Lyg su kreivu šypsniu Morkus aprašo atsitikimą prie Jericho miesto. Neregys Bartimiejus *vienintelis* tikrai Jėzų atpažįsta. Garsiu šauksmu, "Jėzau, Dovydo Sūnau, pasigailėk manęs!" (Mk 10,47), Bartimiejus išpažįsta Jėzų esant karaliumi. Ir dar daugiau. Aklasis elgeta, kreipdamasis į Mesiją karališkuoju Dovydo Sūnaus titulu ir prašydamas grąžinti regėjimą, duoda suprasti, jog jis tiki pažadu, kad eschatologinėje karalystėje akliesiems bus atvertos akys.[119] Šis pažadas duotas per pranašą Jeruzalei.[120] Atverti akis yra Jahvės Pateptojo (Septuagintoje *Christos* vadinamu) pareiga.[121] Morkui neregys Bartimiejus yra priešprieša

[119] Iz 35,5: "tuomet atsimerks aklųjų akys"; taip pat 42,7.16; 43,8.
[120] Iz 29,1.18: čia Jeruzalė vadinama Arieliu, t.y. Dievo liūtu.
[121] Iz 61,1.

Jėzaus mokiniams, kurie net mokomi jo nepažįsta, o aklasis elgeta supranta, kas Jėzus yra.

Tas, kuris ateina Viešpaties vardu (Mk 11,10). Morkus aprašo Jėzaus įėjimą į Jeruzalę pro Betfagę ir Betaniją Alyvų kalno keliu. Senasis romėnų vieškelis nuo Jericho (250 metrų *žemiau* jūros lygio) vingiuoja, šliaužydamas aukštyn, per mįslingą Judėjos dykumą iki Alyvų kalno keteros (787 metrų *virš* jūros lygio). Šiuos vingius ištiesinus, gautųsi ne mažiau kaip 25 km. kelionė. Pasiekus Alyvų kalną, atsiveria nuostabus vaizdas Jeruzalės miesto ir Siono kalno su Šventykla. Čia Jėzaus palyda galėjo džiūgauti pakopų giesmės išreikštais jausmais:

Kas Viešpačiu tiki, tie kaip kalnas Siono,
kurio niekas nepajudins, kuris stovi per amžius.
Kalnai apsupę Jeruzalę saugo,
taip Viešpats — savąją tautą
dabar ir per amžius (Ps 124/125/,1-2).

Morkus sąmoningai vaizduoja Jėzaus įžengimą į Jeruzalę pagal Zacharijo pranašystę (Zch 9,9-10). Pranašystėje sakoma, kad Mesijas atjojo į Jeruzalę ne ant balto žirgo, bet ant kuklaus asilaičio. Vėlesnės evangelijos rodo Jėzų į Jeruzalę įžengiantį kaip karalių (Mt 21,9: "Osana Dovydo Sūnui!", Lk 19,38: "Garbė karaliui..!"). *Pagal Morkų* minios sveikina Jėzų, kaip tą, "kuris ateina Viešpaties vardu!" (Mk 11,10) psalmės 117(118),26 žodžiais: "Palaima tam, kurs ateina Viešpaties vardu!" Morkaus laikų krikščionių Bendrija šį Jėzaus žygį supranta kaip eschatologinės Dievo karalystės vilties išsipildymą. Morkus neužsimena, kokios buvo to žygio pasekmės. Visa eilė Naujojo Testamento tyrinėtojų mano, kad Morkaus aprašymas, kaip Jėzus įžengė į Jeruzalę, neatitinka tikrovės. Jeigu Jėzus būtų taip iškilmingai į sostinę įžengęs ir priėmęs žmonių pagarbą bei mesijinius

sveikinimus, jis būtų buvęs suimtas. Valdžia nebūtų leidusi tokios pavojingos politinės demonstracijos, ardančios krašto ramybę bei tvarką. Kaip žinome, Jėzus galų gale buvo suimtas ir nuteistas kaip tik dėl to, kad ardė krašto tvarką. Morkaus pasakojime Jėzaus elgesys atitinka jo savęs sampratai: jis — Dovydo Sūnus, įeinąs į savo sostinę, kur neužilgo bus atmestas ir nukankintas.

Sostinėje, žydų vyriausybės priešiškumas Jėzui Morkaus vaizdžiai nupiešiamas mįslingu pasakojimu apie nevaisingą figmedį (Mk 11,12-14.20-22). Šventyklos orumas, — vietos, kur žmogus artinasi prie Dievo, — pabrėžiamas Jėzui išvarant "laukan parduodančius ir perkančius" (Mk 11,15-18). Šventykla, kurioje turėjo melstis visos tautos (Mk 11,17), buvo tapusi parduotuve. Nors ir spiriamas autoritetingų asmenų, Jėzus nenurodo, iš kur jis turi teisę Šventyklą apvalyti. Jis savo ruožtu juos paklausia apie Jono krikštą, ar jis "iš dangaus, ar iš žmonių?" (Mk 11,27-33).

Alegorija apie vynininkus žmogžudžius daug kuo primena Izaijo palyginimą apie neištikimąjį Izraelį (Iz 5,1-7): Morkus parodo, kad Jėzus savo netrukus įvyksiantį atmetimą ir mirtį laikė galutiniu ir lemtingu Dievo pasiuntinio atmetimu išrinktosios tautos istorijoje (Mk 12, 1-12). Dėl to Izraelis praranda savo iškilią Dievo tautos garbę. Jėzus tampa Naujosios Sandoros tautos kūrėju: "Ar neskaitėte, kas parašyta Raštuose: 'Akmuo, kurį statytojai atmetė, tapo kertiniu akmeniu. Tai Viešpaties padaryta ir nuostabu mūsų akims'?" (Mk 12,10-11; plg. Ps 117/118/,22-23). Naujosios Sandoros tautos ypatingos žymės: tikėjimas ir malda (Mk 11,22-24). Ji negali būti nei akiplėša, nei vergė viešajai valdžiai (Mk 12,13-17); ji gali būti tikra, kad Dievas jai sukurs naujas gyvenimo sąlygas Atbaigos Amžiuje (Mk 12,18-27). Ji turi savo gyvenimą tvarkyti pagal dvigubą Dievo ir artimo meilės

įsakymą (Mk 12,28-34), išlikdama nuolanki ir neturtinga (Mk 12,38-44). Naujosios Sandoros tautos *credo*: Jėzus — tikrasis Dovydo Sūnus ir *Viešpats* (=Dievas: Mk 12,35-37).

ŠVENTYKLOS SUGRIOVIMAS IR AMŽIAUS PABAIGA (Mk 13, 1-4)

Vykusiai atliktas perėjimas nuo Jėzaus pareiškimo apie būsimą Šventyklos sugriovimą (Mk 13,1-2) į to įvykio paaiškinimą mokinių ketvertui — Petrui, Jokūbui, Jonui ir Andriejui (Mk 13,3-4) — rodo, kad rašytojas stengėsi geriau suredaguoti tikėjimo kraityje rastus pabirus medžiagos gabaliukus. Rašydamas evangeliją, Morkus taip pat kreipė dėmesio į tuometinius krikščionių reikalus bei klausimus. Šiame perskyrime jis sudėjo visoje savo evangelijoje ne tik ilgiausią Jėzaus posakių rinkinį, bet ir *posakių puokščių* pynę be jokios ypatingos tvarkos. Galimas dalykas, kad šiame perskyrime Morkus bent iš dalies naudojosi kokiu rašytu šaltiniu. Įdomi viena įterpta pastaba: "Kai pamatysite sunaikinimo pabaisą stovint ten, kur jos neturi būti (*skaitytojas teįsidėmi*!)..." (Mk 13,14). Atrodo, kad "*skaitytojas teįsidėmi*" pateko į Morkaus pasakojimą iš jo naudoto šaltinio.

Savo paaiškinime apie Šventyklos sugriovimą Morkus stengiasi išlaikyti dviejų pažiūrų pusiausvyrą:

1. Naujosios Sandoros tauta stovi persekiojimo tarpduryje. Jei ji liks ištikima, persekiojimas nebus ilgesnis negu ji gali pakelti.
2. Šiai naujajai Dievo Tautai nedera savęs apgaudinėti klaidingu įsitikinimu, kad Amžiaus Pabaiga jau atėjusi. Ne kiekvienas, kuris save skelbia esant Mesiju, tokiu laikytinas.

Morkus nurodo, kokie ženklai lydės Amžiaus Pabaigą: bus politinių neramumų ir bruzdėjimų (Mk 13,7-8);

dėl skirtingų religinių įsitikinimų kils tarp žmonių neapykanta (Mk 13,9), kuri palies net šeimas (Mk13,12); bus nepaprastų gamtos reiškinių (Mk 13,24-25). Pats aiškiausias ženklas — Jeruzalės nuniokojimas (Mk 13,14). Prieš visa tai "turės būti visoms tautoms paskelbta Evangelija [Jėzus Kristus]" (Mk 13,10). Nors ir nėra įmanoma tiksliai nustatyti Pabaigos laiką, — tai tik vienam Dievui žinoma paslaptis (Mk 13,32), — Naujosios Sandoros tautai užtikrinama, kad "dar nepasibaigs ši karta, ir visa tai išsipildys" (Mk 13,30). Todėl Morkus ragina Bendriją būti ištikimą ir budėti (Mk 13,35-37).

Morkaus 13 naudojami žodžiai ir išreikštos mintys turi gilias šaknis Danieliaus knygoje (Dan 7).[122] Kiti du sinoptikai šią Morkaus apokalipsės dalį tik papildo medžiaga iš *Q* šaltinio. Jėzaus eschatologinės kalbos sudėstymas ir jos įterpimas į šią Jėzaus veiklos vietą yra Morkaus nuopelnas. Jis norėjo parodyti panašumą tarp Šventyklos išniekinimo Danieliaus laikais (iš tikrųjų *Makabiejų* laikais) ir jos sugriovimo, apie kurį kalba Jėzus. Ko buvo laukta, bet nesulaukta Danieliaus laikais (t.y. prie Makabiejų), Morkus tvirtina, kad tuojau tai įvyks — Dievo karalystė čia pat. Šiuo užtikrinimu *Morkaus evangelijos* skaitytojai ruošiami žvelgti anapus tragiškos Jėzaus atmetimo ir mirties istorijos į pažadėtą išgelbėjimą.

Šventyklos sugriovimo pranašystė yra mums geriausias raktas į *Morkaus evangelijos* rašymo istorines aplinkybes. Pirmojo amžiaus šeštą dešimtmetį daugelis įvykių giliai palietė pirminę Bendriją: vadovaujantieji apaštalai buvo nukankinti (Petras su Pauliumi — Romoje, Jokūbas — Jeruzalėje); Jeruzalė ir Šventykla buvo romėnų

---

[122]Lars Hartman, *Prophecy Reinterpreted: The Formation of Some Jewish Texts and of the Eschatological Discourse, Mark 13 and Parallels* (Lund: Gleerup, 1966).

nuniokotos; Jeruzalės krikščionių bendrija buvo priversta bėgti iš krašto. Bendrija, kuriai Morkus rašo, sielojasi šiais baisiais įvykiais. Jeruzalės krikščionys ieško užtvirtinimo, kad Naujasis Amžius ateis dar prieš visiems apaštalams išmirštant (Mk 9,1). Jeruzalės nuniokojimas ir krikščionių išbėgimas turėjo būti išaiškinami teigiamai: kaip Dievo pažadų išsipildymas ir teismas tiems, kurie Jėzų atmetė ir nužudė. Kaip prieš maždaug 200 metų Makabiejų sukilimas Antiocho IV Epifano laikais (168 m. prieš Kristų) paskatino Danieliaus knygos autorių rašyti, taip ir dabar romėnų antplūdis, malšinant žydų sukilimą 66-70 m. po Kristaus, ir krikščionių Bendrijos išblaškymas, paskatino Morkų rašyti evangeliją. Šio laikotarpio įvykiai buvo labai reikšmingi ir lemtingi Bendrijos ateičiai, todėl verta su jais susipažinti.

66-70 m. po Kristaus Jeruzalės krikščionių bendrijos padėtis buvo labai bloga ir dar pablogėjo, kai žydai sukilo prieš romėnų valdžią. Romos atsiųstų valdytojų žiaurumas ir sauvalė žydų krašte vis augo. Imperatorius Neronas, Palestinos pagonių spiriamas, buvo jiems suteikęs ypatingų teisių. Jie ėmė kištis į žydų religines apeigas sinagogose. 66 metais žydai, protestuodami prieš tokį romėnų elgesį, uždraudė aukojimą aukų imperatoriaus garbei, nors jos buvo privalomos visoje imperijoje. Kiekviename mieste kilo maištai, pagoniškieji miestai buvo padegami, silpnesnės romėnų įgulos buvo puolamos. Romėnai miestuose su stipresnėmis įgulomis žudė žydus. Pradžioje žydai išsikovojo šiek tiek nepriklausomybės ir net savo pinigus ėmė leisti. Tačiau menkai ginkluotos sukilėlių jėgos ilgainiui nepajėgė atsispirti mūšyje prieš 60.000 užgrūdintų romėnų karių, Romos siųstų sukilimui malšinti. Jau 69 metais visa Palestina, išskyrus Jeruzalę ir kurią ne kurią tolesnę tvirtovę prie Negyvosios jūros (pvz. Masada), vėl buvo sugrąžintos Romos valdžiai.

Romėnų kariams vadovavo Vespazijonas. Jam nebūtų buvę jokio vargo trumpai apsidirbti su betkokiu žydų pasipriešinimu, bet jis lūkuriavo, nes tikėjosi tapti Romos imperatoriumi. Mat, Neronas buvo miręs neaiškiomis aplinkybėmis 68 m., o Vespazijono žvaigždė buvo aukštai iškilusi. Nenuostabu, kad jis nesiskubino sukilimo užbaigti, viena akimi stebėdamas grumtynes dėl imperatoriaus soste. Paaiškėjus, kad legionai rytuose jį remia, Vespazijonas grįžo į Romą. Varžovai dėl sosto išgaravo, ir 69 metais jis tapo imperatoriumi. Jo sūnus Titas ėmė vadovauti legionams Palestinoje ir negaišdamas padidino Jeruzalės apgulą.

Jeruzalės nuniokojimas. Jeruzalei buvo sunku apsiginti. Romėnai tykojo už sienų, o mieste — riaušės. Nuo pat sukilimo pradžios žydai pasidalino į dvi skirtingos nuomonės grupes: vieni norėjo taikos, kiti — karo. Taikos norinčiųjų grupė tikėjo, kad pats Dievas savo laiku ir savo būdu išlaisvins žydų tautą iš Romos priespaudos. Kovingoji grupė buvo įsitikinusi, kad laikas imti ginklus į rankas ir pradėti žūtbūtinę kovą — išvyti romėnus iš savo krašto. Romėnų legionams pasiekus Jeruzalės sienas, taiką palaikančioji grupė turėjo pasiduoti kovingajai. Tačiau ši laimėti negalėjo, nes ėmė peštis tarpusavyje net apgulos metu. Pešėsi ir sukilimo vadai ir patys piliečiai. Nors sukilėliai netiesiogiai buvo pasitarnavę krikščionims, nužudydami vyriausiąjį kunigą Aną, kuris buvo atsakingas už apaštalo Jokūbo mirtį, jie palaikė taikingąją grupę. Mat, jie tikėjo Mesijo sugrįžimu Dievo Karalystės sukurti, todėl jiems karas atrodė nereikalingas.

Miesto apgulimas prasidėjo balandžio mėnesį 70-tais metais ir truko penkis mėnesius. Apgulimo metu tūkstančiai mirė badu. Pagaliau miestą ir Šventyklą užėmė romėnų kariuomenė ir sunaikino. Sekanti žydų karta, valdant imperatoriui Adrianui, vėl bandė sukilti (132-135

m. po Kristaus). Tuomet Jeruzalė buvo sulyginta su žeme, ir jos vietoje pastatytas pagoniškas miestas Aelia Capitolina.

Krikščionių bėgimas iš Jeruzalės. Euzebijus (IV a. po Kristaus), Bendrijos istorikas, rašo, kad prieš pat Jeruzalės apgulimą, krikščionys apsisprendė palikti miestą ir bėgti į saugesnę vietą. Sprendžiant iš aplinkybių, tai labai suprantama: krikščionys norėjo išsigelbėti nuo sunaikinimo. Euzebijus tvirtina, kad krikščionys išsikraustė į pagoniškąjį miestą, vardu Pella (į rytus nuo Jordano Dekapolio srityje), nes buvo gavę pranašystę iš Dievo. Jei tai yra istorinis faktas, jis kelia visą eilę klausimų: kas tai buvo per pranašystė ir kodėl ji nurodė krikščionims bėgti į pagonišką miestą, kuris vos prieš keletą metų buvo žydų sukilėlių užpultas? Labai keista, kad žydai krikščionys, įpratę aistringai kovoti už savo tautą, dabar eitų ieškoti užeigos pas pagonis. Gal būt jie tai darė, gelbėdami savo gyvybę. Pellos miestas buvo vienintelė saugi vieta žydams. Čia, įsimaišę tarp pagonių, jie galėjo saugiai pasislėpti nuo romėnų ir taip pat nuo žydų sukilėlių, kurie galėjo juos palaikyti išdavikais.

Tačiau Euzebijus žydų krikščionių bėgimą iš apgultos Jeruzalės aiškina kitaip. Jo manymu, Romos imperatoriai, pradedant Vaspezijonu, norėjo sunaikinti visus Dovydo palikuonis ir tuo sutriuškinti žydų viltis atkurti Dovydo dinastiją. Jėzus gi buvo "iš Dovydo giminės" (Rom 1,3), tad jis ir jo giminės priklausė karališkajai šeimai, kurie kaip tik būtų tapę Vespazijono aukomis. Pasak Euzebijaus, bėgimas į Pellą buvo pastanga apsaugoti Jėzaus artimuosius, kurie vadovavo Jeruzalės krikščionių bendrijai. Šis Euzebijaus pasakojimas yra legenda. Tačiau ji reikšminga tuo, kad parodo tuometinį romėnų nusiteikimą krikščionių atžvilgiu: romėnai krikščionybės nesupra-

to, ją sutapatindami su žydų politiniais siekiais. Be to, paaiškėja, kad antrojo amžiaus gale žydiškoji krikščionija jau buvo išnykusi, nes apie jos likimą byloja vien ši spalvinga legenda.

O kaip su ana paslaptinga pranašyste, kuri ragino žydus krikščionis bėgti iš Jeruzalės? Atrodo, kad ji slypi į Kančios pasakojimą įterptoje Morkaus ir kitų sinoptikų apokalipsėje (Lk 21,20-24; Mt 24,15-25). Morkaus užrašyti žodžiai "skaitytojas teįsidėmi" (Mk 13,14) daugelio Naujojo Testamento tyrinėtojų laikomi priminimu pranašystės, kuri buvo, anot Euzebijaus, plačiai paplitusi romėnų įsibrovimo metu.

Kas nutiko žydų krikščionių būreliui po to, kai jie išbėgo iš Jeruzalės, mes nežinome. Aišku tik tai, kad Jeruzalės nuniokojimą krikščionys, apskritai imant, suprato kaip bausmę žydams už Jėzaus, Mesijo, nepriėmimą. Šis įsitikinimas užtinkamas pas Euzebijų ir taip pat slypi tarp eilučių visose evangelijose. Morkaus apokaliptinio aprašymo įterpimas į Jėzaus kančios pasakojimą, rodo, kad jis Jeruzalės tragediją laikė Dievo plano įvykdymu.

Dievo planą žmonių išganymui Morkus aprašo kaip dramą. *Krikšto* pasakojime Jėzus iškilmingai pristatomas su savo mesijine užduotimi: "Tu mano mylimasis Sūnus, tavimi aš gėriuosi" (Mk 1,11). Per *atsimainymą* ši užduotis patvirtinama: "Šitas mano mylimasis Sūnus. Klausykite jo!" (Mk 9,7). Ant *kryžiaus* Jėzaus mesijinė užduotis apvainikuojama — *Evangelijoje pagal Morkų* kryžius yra Mesijo sostas: "Šimtininkas, stovėjęs priešais ir matęs, kaip jis šaukdamas mirė, tarė: 'Iš tikro šis žmogus buvo Dievo Sūnus'" (Mk 15,39). Krikštas, atsimainymas ir kryžius — trys veiksmai Morkaus *Kenčiančiojo Mesijo* dramoje. Dievo plano galutinis apreiškimas istorijoje prasidėjo su Jėzaus iškilmingu išėjimu į viešumą ir pasiekė kulminacinį tašką Jeruzalės suniokojime. Jeruzalės žlugi-

mas buvo ženklas, kad Senoji Sandora pasibaigė, išaušo Naujasis Amžius.

Paskutinė Vakarienė ir Naujoji Sandora (Mk 14,24-25). *Evangelijoje pagal Morkų* Jėzaus Paskutinė Vakarienė su mokiniais buvo Eschatologinė Puota (Mk 14 25). Tikėjimo kraityje ši Eschatologinė Puota buvo dvejopai praturtinta: iškeliant panašumą žydų Perėjimo[123] (iš Egipto į Kanaaną/Palestiną) su Jėzaus mirtimi (Jėzaus gyvenimo pabaiga vadinama *išėjimu-egsodos*, Lk 9,31) ir pabrėžiant Jėzaus aukos prasmę Jeremijo pažado (Jer 31, 31) šviesoje, nes Jėzaus mirtimi užantspaudojama Naujoji Sandora. Žydijos tikėjimo kraityje Perėjimas laikomas Dievo išganingu darbu savo tautai, ją išlaisvinant iš baudžiavos Egipte ir atvedant į Pažadėtąją Žemę. Pauliaus įkurtose bendrijose Jėzaus mirtis buvo sutapatinama su Perėjimu (1 Kor 5,7). Apaštalas Jonas ir jo mokiniai Jėzų laikė "Dievo avinėliu" (Jn 1,29; Apr 5). Metinės Perėjimo šventės proga būdavo atnaujinama Sandora. Pagal šios šventės apeigas krikščionys kūrė savąsias Eucharistijos šventimo apeigas (*eucharistija*=padėka), kurias mes vadiname Mišiomis. Pauliaus įsteigtose krikščionių bendrijose Eucharistija buvo laikoma Sandoros atnaujinimo apeiga (1 Kor 11,25).[124] Morkaus pasisavintas tikėjimo kraitis dar neturi visiškai išvystyto Jėzaus mirties teologinio supratimo. Morkaus evangelijoje sako-

---

[123]Hebrajų kalboj "Perėjimas" yra *Pesah*, graikų — *Pascha*, o lietuviškai mes tai vadiname Velykomis. Tuo prarandame hebrajų *išėjimo -įėjimo*, arba *perėjimo* sampratą, kuri išreiškia, kaip žydai buvo išgelbėti: "Ir tą naktį aš *pereisiu* Egipto žemę" (Iš 12,12); "tai yra *Perėjimas*" (Iš 12,11); pabėgėliai *perėjo* Nendrių jūrą (Iš 14-15). Tarp išėjimo ir įėjimo yra ir buvojimas dykumoje.

[124]"Ši taurė yra *Naujoji Sandora* mano kraujyje. Tai darykite mano atminimui". *Naujoji Sandora* minima eilėje Mk 14,24 variantų. Naujasis lietuviškas vertimas pasinaudoja vienu iš jų: "naujosios sandoros kraujas".

ma, kad gyvybė (hebrajų galvosenoje kraujas=gyvybė), kurią Jėzus paaukojo "už daugelį" (Mk 14,24), yra susijusi su Naujosios Sandoros įvedimu, bet nepaaiškinama *kokiu būdu.* Vėliau Bendrija pagilino šią sampratą atlyginimo tiesa. Morkui pakanka pasakyti, kad Jėzaus mirtis buvo reikalinga — "Žmogaus Sūnui *reikės* daug kentėti. . ." (Mk 8,31; 9,31; 10,33) — ir kad jis mirė dėl kitų. Bendrija, kuriai Morkus rašė, su tokiu įsitikinimu švęsdavo Eucharistijos paslaptis.

Išsigynimas ir išdavystė (Mk 14,26-72). Morkus gyvais vaizdais apibūdina Jėzaus mokinių nepastovumą pačiu kritiškiausiu jo misijos atlikimo metu. Tačau Morkus gana lakoniškai aprašo Judo išdavystę: jis atveda Šventyklos policiją nakties metu į Alyvų kalno pašlaitėje esantį Getsemanės sodą ir pabučiavimu nurodo, kuris iš būrio yra Jėzus (Mk 14,43-45). Jis tik trumpai pamini, kad aukštieji kunigai žadėjo Judui pinigų (Mk 14,10-11). Bet šis dramatiškas momentas masino krikščionių ir nekrikščionių vaizduotę. *Evangelijoje pagal Matą* yra daugiau smulkmenų apie išdavystę: išdavikui buvo sumokėta "trisdešimt sidabrinių" (Mt 26,15), ir tuo išsipildė pranašystė (Zch 11,12). Naujojo Testamento tyrinėtojai spėlioja, kad Judas nusivylė Jėzumi, nes neprisidėjo prie žydų maištininkų kovoti prieš romėnus. Tačiau nėra tikrų duomenų, kad Judas maištininkams simpatizavo. Taigi spėliojimai, kad Jėzus buvo maištininkų intrigų auka, nėra pagrįsti. Viena yra tikra: Jėzus buvo išduotas į valdžios rankas vieno iš savo mokinių. Net pats Petras vyriausiojo kunigo prieškiemyje Jėzaus išsigina: "šoko keiktis ir prisiekinėti: 'Aš nepažįstu to žmogaus, apie kurį jūs kalbate'" (Mk 14,71).

Pasmerkimas ir mirtis (Mk 15). Kaltinimai, kurie buvo keliami Jėzui pasmerkti ir Sinedrijos teismo posė-

džiai, kuriuose Jėzus atsakinėjo, Morkaus evangelijoje yra gana suraizgyti. Kiti du sinoptikai, sekdami Morkumi, taip pat neišvengia neaiškumų. Iš viso, Sinedrijos kaltinimai buvo religiniai. Svarbiausias jų — Jėzaus grasinimai dėl Šventyklos sugriovimo (Mk 14,58). Morkus sako, kad Jėzus buvo "*melagingai*" apkaltinamas: jis pranašavo apie Šventyklos sugriovimą, o jo priešininkai, iškreipę jo žodžius, prikišo, kad jis pats ketino ją sugriauti. Antrasis kaltinimas: Jėzus save laikė Dievo Sūnumi ("Šlovingojo" Sūnus, reiškia Dievo Sūnus. Žydai iš pagarbos "Dievo" neminėdavo.). Pagal Morkų, Jėzus teisme pirmą sykį aiškiai ir neabejotinai pareiškia, jog esąs Dievo Sūnus: "Taip, Aš Esu" (Mk 14,62).[125] Šį savo titulą jis apipina Šventraščio ištraukomis. Viena jų (Ps 109/110/,1) kalba apie karalių iš Dovydo giminės, sėdintį Visagalio dešinėje — valdžios soste. Kita — primena Danieliaus knygos (7, 13) žodžius, kur (tarsi) Žmogaus Sūnus ateina dangaus debesyse priimti valdžios Dievo karalystėje. Tai yra Morkaus mesijinės Jėzaus sampratos pati širdis. Sujungiamas karališkasis Dovydo Sūnaus vaidmuo ir jo titulas — "Dievo Sūnus" su Danieliaus knygoje aprašomu "Aukščiausiojo Šventųjų" (Dan 7,22-27) atstovu, priimant eschatologinę Dievo karalystę. Išgirdęs Jėzaus pareiškimą, vyriausias kunigas perplėšia savo drabužius, rodydamas, kad Jėzus piktžodžiauja. Sinedrija jam bausmės netaiko, o perduoda civilinei valdžiai. Jėzaus teismo metu, Romai atstovavo Poncijus Pilotas, jos skirtas valdytojas. Švenčių metu jis atvykdavo į Jeruzalę, o paprastai savo tarnybą atlikdavo gyvendamas Cezarėjos mieste, prie Vidužemio jūros.

Pilotas klausinėja Jėzų apie jo tariamą ambiciją tap-

---

[125]Senajame Testamente Dievo vardas *Jahvė* reiškia "Jis-Yra". Dievas save vadina "Aš Esu". Žr. Iš 3,14.

ti žydų karaliumi: "Ar tu esi žydų karalius?" (Mk 15, 2). Jis nori daugiau sužinoti apie Jėzų, kaip apie galimą politinio sukilimo vadą. Tai Piloto teisėta pareiga. Jėzaus atsakymas yra dviprasmis: "Taip yra, kaip sakai" (Mk 15,2). Kai jis atsisakė teisintis, "Pilotas labai stebėjosi" (Mk 15,5).

Barabo, politinio kalinio, paleidimas švenčių proga pagal romėnų paprotį Palestinoje ir rytinėse provincijose tėra žinomas tik iš evangelijų. Ar tas pasakojimas buvo krikščionių sukurtas? Neaišku. Tačiau fiktyvus ar tikras, jis nurodo, koks buvo pagrindinis klausimas Piloto teisme: ar Jėzus yra politinis maištininkas? Barabo aprašymas, — "buvo vienas kalinys..., suimtas kartu su maištininkais, kurie sąmyšio metu buvo nužudę žmogų" (Mk 15,7), — derinasi su tuolaikinėmis istorinėmis aplinkybėmis ir su Piloto galutiniu sprendimu Jėzų nukryžiuoti (Mk 15,15). Jeigu Jėzus būtų buvęs Sinedrijos baudžiamas mirtimi (o tai galėjo įvykti pagal tuometinius įstatymus Palestinoje), jis būtų buvęs užmuštas akmenimis. Visi duomenys apie Jėzaus mirtį vienbalsiai liudija, kad jis buvo nukryžiuotas už politinį nusikaltimą: bandymą pasiskelbti žydų karaliumi.

Ir kareiviai, kurie Jėzų kankino ir nukryžiavo, elgėsi su juo, kaip su nuteistu maištininku. Užrašas ant kryžiaus perdėm aiškus: "Žydų karalius" (Mk 15,26). Nukryžiavimo pasakojime, tiek tikėjimo kraity perduotame, tiek Morkaus užrašytame, galima atpažinti pastangas išryškinti Jėzaus, Mesijo (t.y. Kristaus), mirties prasmę. Jėzui mirštant visa šalis apgaubiama tamsa (Mk 15,33). Šventyklos uždanga perplyšta pusiau, nuo viršaus iki apačios (Mk 15,38). Ir gamta, ir Šventykla atspindi Jėzaus mirtį. Visa tai iš dalies remiasi Raštais, krikščionių skaitomais po Jėzaus prisikėlimo. Pavyzdžiui, Mk 15,34 yra ištrauka iš Ps 21/22/,1: "Ai Dieve, Dieve, kam gi mane aplei-

dai?" Iš tos pačios psalmės imama eilutė aprašyti Jėzaus troškulį ir jo drabužių padalinimą burto keliu (plg. Mk 15,36 ir Ps 21/22/,16.19). Nors Jėzaus mirties prasmė ir paryškinama Šventraščio ištraukomis, pasakojimas apie jo nukryžiavimą apskritai yra istoriškai patikimas. Duodamos įvairios autentiškos aplinkybės: moterų liūdesys, žiūrint iš tolo į nukryžiuotąjį (Mk 15,40-41); skubotos laidotuvės kapo rūsyje, užritinant angą akmeniu, kad subata nebūtų pažeidžiama, mirusiojo nepalaidojus (Mk 15,45-46).

"*Jį pamatysite, kaip jis yra jums sakęs*" (Mk 16,7). Subatai praėjus, ir sekmadieniui auštant (pagal žydus pirmąją savaitės dieną), moterys skuba prie Jėzaus kapo su kvepalais nukryžiuotojo galutiniam palaidojimui paruošti (Mk 16,1-2). Jų didžiausias rūpestis: "Kas mums nuritins akmenį nuo kapo angos?" (Mk 16,3), nes jis buvo labai didelis. Jų nuostabai, — akmuo jau nuristas, ir Jėzaus kūno kape nebuvo. Jaunuolis (vėlesnės evangelijos kalba apie angelus) joms užtikrina: "Jis prisikėlė" (Mk 16,6). Jaunuolis sako, kad Jėzus prisikėlė ir išpildys mokiniams duotą pažadą: "...prisikėlęs aš pirma jūsų nueisiu į Galilėją" (Mk 14,28; 16,7). Ši žinia sutinkama ne džiaugsmu, o baime — net siaubu. Moterys nubėga nuo kapo. Panašiai įvyksta ir Danieliui, išvydus eschatologinį karalių apokaliptiniame regėjime (Dan 10, 12, pagal Septuagintą).

Morkaus pasakojimas nutrūksta kažkaip nelauktai ir staiga. Spėliojama, kad savo pirmine forma Morkaus evangelija baigėsi Prisikėlusiojo pasirodymu Petrui ir kitiems mokiniams Galilėjoje (Mk 14,28; 16,7). Vėlesni evangelijos rankraščiai turi skirtingą pabaigą, bet seniausi ir patikimiausi rankraščiai baigia 16,8 eilute. Atrodo, kad čia ir pats Morkus norėjo dėti tašką. Jis daug sykių

aprašė Jėzų, mokantį apie savo galutinę pergalę — sugrįžimą Žmogaus Sūnaus ir Karaliaus pavidalu įkurti Dievo Karalystę ir patvirtinti savo sekėjų tikėjimą. *Evangelija pagal Morkų* neduoda jokių išorinių garantijų, kad visa tai įvyks. Ji apeliuoja į skaitytojų tikėjimą. Morkus neverčia tikėti, bet prašnekina skaitytoją savo pasakojimu. Skaitytojas pats turi sau rasti tinkamą atsakymą. Šio kvietimo ir eschatologinio ilgesio nuotaika Morkus užbaigia savo Gerąją Naujieną.

KUR IR KADA MORKUS RAŠĖ?

Bendrija, kurioje Morkus gyveno, buvo persekiojama ir kenčianti krikščionių bendrija. Ji atkakliai laikėsi savo tikėjimo Jėzumi Kristumi-Mesiju ne tiek nežiūrint savo išgyvenamos kančios, kiek *per kančią* subręsdama tikėjime. Kai Morkus rašė, buvo dvi persekiojamos krikščionių bendrijos: žydai krikščionys Palestinoje ir mišrių tautybių krikščionys Romoje. Palestinos krikščionys išgyveno žydų-romėnų karo audrą (66-70 m. po Kr.) su visomis baisiomis jos pasekmėmis. Krikščionys Romoje buvo imperatoriaus Nerono persekiojami (54-68 m. po Kr.). Romėnų istoriko Tacito *Metraščiai* duoda žinių apie krikščionių padėtį Romoje prie Nerono.[126] Pagal Klemensą Aleksandrietį, Jeronimą, Euzebijų ir vadinamą *Petro evangeliją* (šv. Petro prisiminimai),[127] kenčianti Romos krikščionių bendrija nebuvo nejautri žydams krikščionims, kurie taip pat vargo. Jie sielojosi Jeruzalės liki-

---

[126]James L. Price, *Interpreting the New Testament* (New York: Holt, Rinehart & Winston, 1961), p. 184-185.

[127]Vincent Taylor, *The Gospel According to St. Mark* (London: Macmillan, 1953), p. 82; X. Léon-Dufour, "Les Evangiles Synoptiques" knygoje red. A. Robert & A. Feuillet, *Introduction à la Bible* (Tournai: Desclée & Cie., 1959), p. 224-227; Alfred Wikenhauser, *New Testament Introduction* (New York: Herder & Herder, 1963), p. 169-171.

mu.[128] Pačios patirdamos kančią ir vargą, krikščionių bendrijos įamžino Jėzaus mesijinę užduotį — per kančią įvesdinti Dievo Karalystę.

[128]Willi Marxsen, *Mark the Evangelist* (Nashville / New York : Abingdon, 1969).

METMENYS EVANGELIJOS PAGAL MORKŲ

I. ĮŽANGINĖ DALIS (1,1-13):

Antraštė (1,1)
Jonas Krikštytojas (1,2-8)
Jėzaus krikštas (1,9-11)
Gundymas dykumoje (1,12-13)

II. MESIJO (KRISTAUS) PASLAPTIS (1,14-8,26):

A. Jėzus ir minios (1,14-3,6):
Jėzaus skelbimo (kerygmos) santrauka (1,14-15)
Pirmųjų mokinių pašaukimas (1,16-20)
Jėzaus galia mokyti ir gydyti (1,21-45)
Jėzaus galia sankirčiuose su fariziejais (2,1-3,5)
Pasėkmė: fariziejų sąmokslas (3,6)

B. Jėzus ir saviškiai (3,7-6,6a):
Žmonių antplūdis pas stebukladarį (3,7-12)
Dvylikos pašaukimas (3,13-19)
Jėzus šalinasi nuo minios (3,20-5,43):
Tikroji Jėzaus šeima (3,20-35)
Mokymas palyginimais (4,1-34)
Stebuklai (4,35-5,43)
Pasėkmė: saviškiai atstumia Jėzų (6,1-6a)

C. Jėzus ir mokiniai (6,6b-8,26):
Santraukinė apžvalga (6,6b)
Dvylikos išsiuntimas ir grįžimas (6,7-13.30)
Intarpai:
Nuomonės apie Jėzų (6,14-16)
Jono Krikštytojo mirtis (6,17-29)
Duonos padauginimai (6,31-8,13)
Pasėkmė: Mokiniai nepajėgia suprasti (8,14-21)
Priedas: neregis Betsaidoje praregi (8,22-26)

III. PETRAS IŠPAŽĮSTA JĖZŲ DIEVO MESIJU (KRISTUMI) (8,27-30).

IV. ŽMOGAUS SŪNAUS PASLAPTIS (8,31-16,8):

A. Žmogaus Sūnaus kančios kelias (8,31-10,52):
Pirmoji pranašystė apie kančią ir prisikėlimą (8,31-32a):
Petras ir mokiniai nepajėgia suprasti (8,32b-33)
Pamokymai apie buvimą mokiniu (8,34-9,1)
Papildomi pamokymai (9,2-29)
Antroji pranašystė apie kančią ir prisikėlimą (9,30-31):
Mokiniai nepajėgia suprasti (9,30-31)
Pamokymai (9,35-37)
Papildomi pamokymai (9,38-10,31)
Trečioji pranašystė apie kančią ir prisikėlimą (10,32-34):
Jokūbas ir Jonas nesusivokia (10,35-40)
Pamokymas apie didybę (10,41-45)
Priedas: neregio Bartimiejaus pagydymas (10,46-52)

B. Jėzaus veikla Jeruzalėje (11,1-13,37):
Figos medžio pasmerkimas (11,1-26)
Jėzus kaltina (11,27-12,37a)
Jėzus pasmerkia fariziejus (12,37b-40)
Priedas: Našlės skatikas (12,41-44)
Eschatologinė kalba (13,1-37)

C. Kančia ir Prisikėlimas (14,1-16,8):
Sankalba prieš Jėzų (14,1-2)
Patepimas Betanijoje (14,3-9)
Judo išdavystė (14,10-11)
Paskutinė Vakarienė (14,12-25)
Getsemanės sode (14,26-42)
Jėzaus suėmimas (14,43-52)
Jėzaus teismas ir nukryžiavimas (14,53-15,41)
Jėzaus palaidojimas (15,42-47)
Tuščias kapas (16,1-8)

V. KANONIŠKOJI EVANGELIJOS PABAIGA (16,9-20).

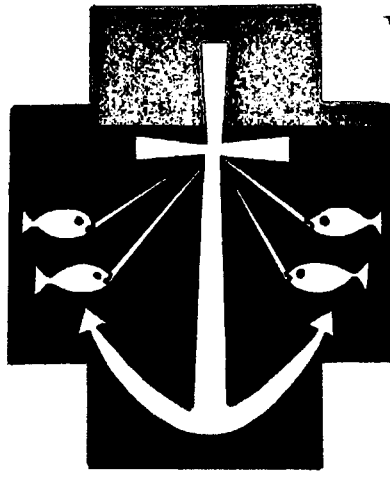

VII SKYRIUS

DIEVO BENDRIJA VISIEMS

Nebėra nei žydo, nei graiko;
nebėra nei vergo, nei laisvojo;
nebėra nei vyro, nei moters
(Gal 3,28).

Nepraėjus nė šimtmečiui nuo Jėzaus mirties ant kryžiaus, Kvadratas, Atėnų vyskupas, įteikė imperatoriui Adrianui, besilankančiam Atėnuose, krikščionybę ginantį raštą. Palestinos Neapolio (nūdienos Nablus) pilietis Justinas, tapęs Efeze krikščioniu, Adriano laikais gynė krikščioniškąjį tikėjimą Romoje. Mirė kankiniu, valdant Antoninui Pijui, Adriano įpėdiniui. Tolimosiose Juodosios jūros pakrančių šalyse romėnų valdžia įtarė krikščionis esant pavojingus viešajai darnai ir kreipėsi į imperatorių Trajaną (98-117 po Kr.), klausdama, ką su jais daryti. Vadinasi tuo metu krikščionybė Romos imperijoje jau buvo plačiai žinoma. Nuostabu, kad ši gležnutė Bendrija, kilusi Palestinos žydijoje, vieno amžiaus tėkmėje tapo daugeliui žinoma ir svarbi.

Istoriniai duomenys apie šios Bendrijos išplitimą nėra gausūs — keli lašeliai kibire. Euzebijus iš Cezarėjos

(Palestinoje), ketvirtojo amžiaus Bendrijos istorikas ir imperatoriaus Konstantino patarėjas, išsaugojo ankstyvosios krikščionių raštijos likučius. Juose pasakojama apie Jėzaus sekėjų keliones, veiklą ir jų likimą. Tačiau ne visuomet galima atskirti legendą nuo istorinės tikrovės. Iš įvairių šaltinių sužinome, kad apaštalas Tomas nukeliavo į Indiją, Morkus į Egipto Aleksandriją, Petras į Romą, o Jonas susilaukė žilos senatvės Efeze. Šių žinių istorinė vertė nevienoda. Iš jų neįmanoma sužinoti, kaip Bendrija išlipo iš savo žydiško lopšio ir tapo atvira visų tautų žmonėms. Ireniejus ir vėlesni rašytojai mini žydiškas atskalas, kurios save laikė krikščioniškomis, tačiau nesijungė į platesnę Jėzaus sekėjų Bendriją.[129] Kadangi gana trumpu laiku pagonys tapo vyraujančiu elementu jaunutėje Bendrijoje, svarbu suprasti, kaip krikščionybė plito.

Apaštalų darbuose užtinkame vieną kitą žinutę apie krikščionių grupeles Palestinoje šalia Jeruzalės: Azote, Samarijoje, Damaske, Lidoje, Cezarėjoje. Paties Pauliaus atsivertimas, jo tapimas "rinktiniu Dievo įrankiu" (Apd 9,15), įvyko tarpininkaujant Ananijui, Damasko bendrijos mokiniui. Bet kaip krikščionybė atsirado Damaske, nieko nesakoma. *Apaštalų darbai* taip pat mini Akvilą ir Priskilę, krikščionių porą, išguitą iš Romos ir persikėlusią į Korintą, dar prieš Pauliui ten atvykstant (Apd 18). Ir šiuo atveju nepaaiškinama, kaip krikščionybė pasiekė Romą.[130] Svetonijaus *Klaudijaus gyvenimas* aprašo mai-

---

[129]Ireniejus, *Adversus Haereses*; taip pat Epifanijus ir Augustinas. Simonas burtininkas, minimas Apd 8, buvo kai kurių Bendrijos Tėvų laikomas gnosticizmo pradininku, žr. Jean Daniélou, *The Theology of Jewish Christianity* (London: Darton, Longman & Todd, 1964), p. 55-85.

[130].Apd 18 tiesiogiai nesako, kad Akvila ir Priskilė buvo krikščionys, bet galima tai suprasti iš konteksto. I Kor 16,15 Paulius mini savo konvertitus Korinte ir Atėnuose, tačiau Akvilo su Priskile prie jų nepriskiria. Vadinasi, jie jau Romoje buvo tapę krikščionimis.

šatį tarp žydų, gyvenančių Romoje dėl kažkokio "Chrestos".[131] Duomenys yra iškraipyti ir sakoma, kad Jėzus "Chrestos" atėjęs į žydų bendriją "su dideliu triukšmu". Kaip Evangelija pasiekė Romą, mums žinoma ne iš tiesioginių istorinių šaltinių, bet tik iš vėlesnių pasakojimų bei legendų. Iš *Apaštalų darbų* galima spręsti, kad Bendrija buvo įsitvirtinusi Romoje prieš Pauliaus atvykimą, nes jam atvykus "tenykščiai broliai" atėjo jo pasitikti (Apd 28).

Taigi paaiškėja, kad žinias apie Jėzaus sekėjų skaičiaus augimą ir jų išplitimą pagonių kraštuose reikia imti iš Pauliaus *Laiškų*. Bet ir čia žinios yra ribotos, nes teikiamos vien Pauliaus apie jam žinomas vietoves. Nežiūrint to, šiuo klausimu Pauliaus *Laiškai* lieka svarbiausiu istoriniu šaltiniu.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad *Apaštalų darbai* yra rimtas istorinis šaltinis apie pirminę Bendriją, kad jis tęsia Luko evangelijos pasakojimą.[132] Atidžiau šią knygą pastudijavus, pasirodo kad ji, kaip ir trečioji evangelija, yra puikus istorijos teologijos pavyzdys,[133] priklausąs helenistinės istoriografijos žanrui.[134] Kaip istorinis dokumentas modernia istorijos prasme jis naudotinas tik turint galvoje aiškų autoriaus tikslą: parodyti, kaip amžių tėkmėje Dievo planas virto tikrove. Autoriaus pirminis tikslas nebuvo aprašyti Pauliaus ar kitų apaštalų nuveiktus darbus. Jis rašė jau po Pauliaus mirties, kitos kartos

---

[131]Suetonius, *Lives of the Twelve Caesars*, "Claudius", 25.4.

[132]Luko *Evangelija* ir Luko *Apaštalų darbai* sudaro dviejų tomų veikalą apie Dievo darbus istorijoje. Pirmasis tomas rodo Jėzų keliaujantį, arba pakeliui į išganymo centrą, Jeruzalę; o antrasis rodo Bendriją besiveržiančią "iki pat žemės pakraščių" (Apd 1,8).

[133]Žr. šios knygos antrosios dalies IX-jį skyrių. Taip pat Hans Conzelmann, *Theology of St. Luke* (New York: Harper & Row, 1961), arba vokiečių kalba *Die Mitte der Zeit* (Tübingen: J.C.B. Mohr, 1957).

[134]M. Dibelius, *Studies in Acts* (New York: Scribner's, 1956).

ir kitų aplinkybių nuotaika. Klausimai, kuriuos sprendžia Pauliaus *Laiškai*, ir konfliktai, kurie kamavo Pauliaus bendrijas, *Apaštalų darbų* autoriui jau nebeaktualūs.

Daugelis Naujojo Testamento tyrinėtojų tebenaudoja *Apaštalų darbų* knygą kaip istorinį šaltinį. Kai joje pateikiami duomenys kertasi su tuo, kas sakoma Pauliaus *Laiškuose*, *Laiškai* laikomi patikimesni. Šioje studijoje apie Paulių bus naudojamos *Apaštalų darbų* žinios tik *Laiškams* papildyti. Pauliaus galvosena (jo teologija) aiškiausiai atsispindi *Laiškuose*. Mat, *Apaštalų darbai* kalba apie apaštalus ir apie Paulių kaip vieną iš jų, skelbiantį tą pačią kerygmą, t.y. Dievo darbą per Jėzų Mesiją, arba Kristų. Tačiau Pauliaus *Laiškai* yra žymiai skirtingi nuo kitų apaštalų skelbimo. Tai dėl to *Laiškai* bus pirmaeilis šaltinis, o *Apaštalų darbai* — antraeilis, nes norima pažinti Jėzaus sekėjų augimą tokį, koks jis buvo savo metu, o ne tokį, koks buvo laikomas Bendrijos pirmojo amžiaus po Kristaus pabaigoje.

Trylika iš 27 Naujojo Testamento raštų priskiriami Pauliui. Keturioliktoji knyga — *Laiškas žydams* — jo savo autoriumi nesisavina, nors dažnai Pauliui priskiriamas. Kruopščiai išnagrinėjus šių raštų kalbą bei turinį, Pauliui priskirtą raštiją galima suskirstyti į šias grupes:

1. Laiškai, kuriuos Paulius neabejotinai parašė: *Laiškas romiečiams, 1 ir 2 korintiečiams, Laiškas galatams, Laiškas filipiečiams, 1 tesalonikiečiams, Laiškas Filemonui.*

2. Laiškai, apie kuriuos yra abejonių, bet kurie tikriausiai Pauliaus rašyti: *2 tesalonikiečiams* ir *Laiškas kolosiečiams.*

3. Laiškas, kurio Paulius neparašė, bet kurio mintys Pauliui labai artimos: *Laiškas efeziečiams.*

4. Laiškai, kurie Pauliui priskiriami, bet atspindi kitą krikščionių kartą ir skirtingas sąlygas: *1 ir 2 Timo-*

tiejui, Laiškas Titui (vadinamieji Pastoraciniai arba Ganytojiški laiškai).

5. *Laiškas žydams*, kuris nesisavina Pauliaus vardo: jo žodynas nebūdingas Pauliui ir jis išreiškia savitą galvoseną.

Renkant žinias apie Paulių, savaime suprantama, kad pirmoji laiškų grupė yra pirmaeilis šaltinis, antroji — labai naudinga, o trys likusios liečia Bendrijos plėtotę po Pauliaus mirties. Apie pastarąją grupę kalbėsime vėliau.

Labai reikšminga, kad kai kurie Pauliaus gyvenimo ir veiklos momentai užfiksuoti pasaulinės istorijos fone. Minimas Galijonas, kuris valdė Achajos provinciją 50-51 m. (arba 51-52 m., žr. Apd 18,12-27) ir Feliksas su Festu, valdę Judėją 58-60 m. (Apd 24-25). Pats Paulius užsimena, kad praslinko 14 metų (Gal 2,1) nuo jo atsivertimo iki apsilankymo Jeruzalėje po pirmosios misijų kelionės. Tokiu būdu galima sudaryti apytikrę Pauliaus gyvenimo bei darbų chronologinę schemą:[135]

Gimė Tarse	ne vėliau kaip 10 m. po Kr.
Atvyko į Jeruzalę mokytis	apie 30-tuosius m.
Atsivertė	34-tais m.
Atkviestas į Antiochiją	43-44 m.
Pirmoji misijų kelionė	46-49 m.
Dalyvauja apaštalų susirinkime Jeruzalėje	49 m.
Antroji misijų kelionė	49-52 m.
Trečioji misijų kelionė	54-57 m.
Areštuotas Jeruzalėje	58 m.
Kalinamas Cezarėjoje	58-60 m.

[135]Joseph A. Fitzmyer, "A Life of Paul", *JBC*, 46:1-45. Čia siūlomos datos mažai kuo skiriasi nuo tų, kurias pateikia J. L. McKenzie, *Dictionary of the Bible*. McKenzie schema naudojama naujame lietuviškame vertime, "Įvadas į Apaštalo Pauliaus laiškus," p. 356.

Pakeliui į Romą	60-61 m.
Kalinamas Romoje namų areštu	61-63 m.
Kelionė į Rytus	63-65 m.
(1 Tim 1,3; Tit 1,5; 3,12)	
Kelionė į Ispaniją (?)	65 m.
Kalinamas Romoje	66-67 m.
(2 Tim 1,15-18; 4,9-21)	
Mirė kankinio mirtimi	67 m.

PAULIUS SKELBIA EVANGELIJĄ PAGONIMS

Kodėl iš visų pirmosios kartos krikščionių vadų vien Paulius tėra smulkiau aprašomas ir todėl mums geriau pažįstamas? Sunku į šį klausimą atsakyti. Nors ir labai norėtųsi daugiau sužinoti apie Jėzaus mokinius, vadovavusius Bendrijai po Jėzaus mirties ir minimus evangelijose bei *Apaštalų darbuose*, bet tai neįmanoma. Apvaizda išsaugojo bent Pauliaus *Laiškus* (nors ir tie ne visi išliko), kurie padeda mums atkurti jo veiklos bendrus bruožus. Atrodo, kad pirmieji krikščionys brangino Pauliaus *Laiškus* dėl dviejų priežasčių:

1. Jie buvo prasmingi ne vien Pauliaus bendrijoms, bet ir visai Bendrijai, daug laiko praslinkus nuo Pauliaus mirties, nes kėlė esminius klausimus ir rodė, kaip Kristumi sekti įvairiose gyvenimo aplinkybėse.
2. Paulius, labiau negu bet kuris kitas apaštalas, buvo "rinktinis įrankis" (Apd 9,15) Gerajai Naujienai pagonims skelbti, pritaikant ją nežydiškoje kultūroje užaugusiems.

"...KAIP AŠ KADAISE ELGIAUSI, BŪDAMAS ŽYDŲ TIKĖJIMO" (Gal 1, 13)

Rašant laiškus, Pauliaus tikslas nebuvo aprašyti save ir savo gyvenimą. Jis rašė iš reikalo, besirūpindamas

savo bendrijomis, kurias ištiko įvairūs sunkumai bei neaiškumai. Vienų viena išimtis yra *Laiškas romiečiams*. Jis rašė jiems, dar jų neaplankęs (Rom 1,13). Šis laiškas mums duoda daug žinių apie Pauliaus gyvenimo saulėlydį ir išreiškia Pauliaus sampratą apie Jėzų ir Dievo išganingą veiklą per Jėzų.

Visų asmeniškiausias ir jautriausias laiškas yra *Laiškas galatams*. Galatais buvo vadinami galai, kurie trečiame amžiuje prieš Kristų buvo įsiveržę į Mažąją Aziją ir ten apsigyvenę. Tuo vardu buvo žinoma ir didžiulė Mažosios Azijos centro dalis. 25 m. pr. Kr., romėnams sudarius romėnišką Galatų provinciją, daugelis tautelių ir plati teritorija, nieko bendro neturinti su galais, tapo jos dalimi. Todėl neaišku, į kuriuos miestus ar į kurią provincijos dalį Paulius kreipiasi galatų vardu. "Galatijos bendrijos" (Gal 1,2) tikriausiai nebus aprėpusios visos romėniškos Galatijos. Atrodo, kad Paulius kreipiasi į kurią nors jam gerai pažįstamą Galatijos provincijos dalį, nes jis kalba asmeniškai ir intymiai.

Laiške galatams randame Pauliaus Evangelijos sampratą: ką reiškia tapti krikščioniu? Čia kalbama apie pagonių kelią į Jėzų Kristų. Buvo iškilę du svarbūs klausimai. Ar pagonis turi pirmiausia tapti žydu, apsipiaustyti ir laikytis žydiškojo Įstatymo, ir tik tuomet gali pasidaryti Jėzaus mokiniu? Ar atsivertimui į krikščionybę užtenka tikėti į Jėzų ir apsikrikštyti? Ar nieko daugiau nereikalaujama?

Prieš atsakydamas, Paulius jautė reikalą galatams išaiškinti, kad jo "paskelbtoji Evangelija nėra iš žmonių" (Gal 1,11), nes "tas, kuris mane pasirinko dar esantį įsčiose ir pašaukė savo malone, panorėjo apreikšti manyje savo Sūnu, kad paskelbčiau Evangeliją pagonims" (Gal 1,15-16). Taigi Paulius teigia, kad jis gavo pašaukimą

būti Evangelijos apaštalu tiesiog iš Dievo, o ne iš kitų apaštalų, kurie buvo Jėzaus mokiniai — Petro (Kefo, t.y. Uolos) ir Jokūbo. Todėl jis ir aprašo savo gyvenimą prieš ir po atsivertimo (Gal 1,11-17).

Nėra abejonės, kad Paulius save laikė uoliu, ištikimu ir kitų gerbiamu žydu prieš tapdamas krikščioniu (Gal 1,14). Jis nebuvo nei nepatenkintas, nei prislėgtas, o didžiavosi savo tikėjimu. Tai išreiškia ir *Laiške filipiečiams*: "Jei kas nors tariasi galįs pasitikėti [žmogaus prigimtimi], tai visų pirma ašai, *aštuntą dieną apipiaustytas*" (Fil 3,4-5), kaip reikalavo fariziejiškos žydijos nuostatai, ir, be to, "įstatymo tiksliai besilaikantis fariziejus" (Fil 3,5). *Apaštalų darbai* dar papildo Pauliaus autobiografiją žinute, kad jis mokėsi "savo protėvių kraičio" (Gal 1,14) Jeruzalėje "prie Gamalielio kojų" (Apd 22, 3).

Pasakodamas savo atsivertimo istoriją, Paulius mini tik vieną vietą — Damaską (Gal 1,17). Į Damaską jis grįžo pabuvojęs Arabijoje. Ką jis ten veikė, *Laiškai* nepasako. Atrodo, kad būta ryšio tarp jo buvimo Damaske ir Dievo Bendrijos persekiojimo (Gal 1,13). Prieš savo atsivertimą, Paulius persekiotojas griovė Bendriją, o po atsivertimo — Paulius apaštalas ėmėsi darbo ją statyti. Apie Pauliaus veiklą Damaske po jo atsivertimo rašo *Apaštalų darbai*: jis "ėmė skelbti sinagogose, kad Jėzus yra Dievo Sūnus... drąsiai kalbėjo ir kėlė Damaske gyvenančių žydų tarpe sąmyšį, įrodinėdamas, kad Jėzus yra Mesijas [Kristus]" (Apd 9,20.22). Pats Paulius savo susitikimą su Prisikėlusiuoju (Gal 1,16) aprašo bendrais bruožais, o Lukas *Apaštalų darbuose* duoda daugiau smulkmenų. Jis pasakoja Pauliaus pašaukimo istoriją net tris kartus (Apd 9,1-25; 22,1-21; 26,1-23). Tik iš jo sužinoma apie akinančią šviesą, balsą iš dangaus ir regėjimo atgavimą Ananijo pagalba (Apd 9,10-19).

Šis Prisikėlusiojo apsireiškimas pakeliui į Damaską tapo esmine Pauliaus gyvenimo patirtimi, galima sakyti, širdimi. Galatams jis rašo: "[Dievas] panorėjo apreikšti manyje savo Sūnų" (Gal 1,16). Vėliau, korintiečiams jis stipriau išsireiškia, jog "regėjęs... Viešpatį Jėzų" (1 Kor 9,1) ir tuomet gavęs pašaukimą būti apaštalu. Tas pats Viešpaties Jėzaus matymo ryšys su pašaukimu dar aiškiau išdėstomas 1 Kor 15,3-9. Čia Paulius save laiko "paskiausiu, lyg nelaiku gimusiu", asmeniu, kuriam apsireiškė iš mirties prisikėlęs Jėzus.

Apaštalas graikų kalba reiškia "siųstasis" (atlikti svarbų uždavinį) arba "paskirtasis" (kokiom nors pareigom). Šiuo žodžiu išreiškiamas aramajiškasis karališko pasiuntinio pavadinimas. Karalius siųsdavo arba paskirdavo patikimą asmenį ištirti ir išspręsti reikalų plačiai padrikusioje Acheminidų dinastijos imperijoje (nuo 6-to iki 4-to a. pr. Kr.). Paulius ir kiti jaunutės Bendrijos vadai veikė su įsitikinimu, kad Dievas, jiems apreikšdamas iš mirties prikeltą Jėzų, juos *pasiuntė* arba *įgaliojo* vykdyti jo, visatos Karaliaus, valią. Tuo jie grindė savo galią skelbti Evangeliją ir daryti sprendimus kasdieniame krikščionių bendrijų gyvenime. Nors *Apaštalų darbuose* pasakyta, kad apaštalu gali būti tik tas, kuris "drauge su mumis vaikščiojo visą laiką, kol Viešpats Jėzus buvojo tarp mūsų, pradedant Jono krikštu ir baigiant Jėzaus iš mūsų paėmimu" (Apd 1,21-22), Paulius teigia, kad jam tas pats pašaukimas suteiktas tik "mačius Viešpatį". Tad, Bendrijos pradžioje iškyla dvi apaštališko pašaukimo sampratos: Dvylika — Jėzaus išrinktoji mokinių grupė, siųsta skelbti Dievo karalystės dar Jėzaus viešosios veiklos metu, ir kiti apaštalai, kaip Paulius, Barnabas, Andronikas ir Junija(s?),[136] taip pat siųsti ir įgalioti, bet jau po Jėzaus mirties ir prisikėlimo.

[136]Rom 16,7 neaišku, ar čia kalbama apie vyrą ar apie moterį. Apaš-

Paulius sielojosi dėl to, kad prieš savo atsivertimą persekiojo Bendriją (1 Kor 15,9; Gal 1,13; Fil 3,6). Rašydamas galatams, jis aštriai save apkaltina: "*be saiko* persekiojau Dievo Bendriją ir mėginau ją *sugriauti*" (Gal 1,13). Jis nurodo ir priežastį: "itin uoliai saugodamas savo protėvių kraitį" (Gal 1,14). Atrodo, kad Paulius aiškiai suprato krikščionybės grėsmę žydų tikėjimui. Mat, krikščionys aiškino, kad Šventraštyje Dievo duoti Izraeliui pažadai išsipildė Jėzuje. Paulius pats buvo priverstas rinktis vieną iš dviejų skirtingų kelių, besiremiančių tais pačiais Raštais: arba su Moze, arba su Jėzumi Kristumi! Jo pagarba šventraštiniam "protėvių kraičiui" sužėrėjo nauja prasme jam "pamačius Viešpatį [Jėzų]" ir įtikėjus, kad Dievas prikėlė Jėzų iš mirties "kaip skelbė Raštai" (1 Kor 15,4). Prisikėlusiojo Kristaus apreiškimas pakeitė Paulių iš Bendrijos persekiotojo į Evangelijos skelbėją.

Yra buvę įvairių bandymų aiškinti Pauliaus atsivertimą grynai psichologine plotme. Šia Pauliaus *Laiško romiečiams* ištrauka parodoma, kad jis išgyveno gilų vidinį konfliktą:

> "*Aš nedarau gėrio, kurio trokštu, o darau blogį, kurio nenoriu. Taigi aš randu tokį įstatymą, kad, kai trokštu padaryti gera, prie manęs prilimpa bloga. Juk, kaip vidinis žmogus, aš žaviuosi Dievo įstatymu. Deja, aš jaučiu savo kūno sąnariuose kitą įstatymą, kovojantį su mano proto įstatymu*" *(Rom 7, 19.21-23).*

---

ta¹ą, ar apaštalę? Žr. Joseph A. Fitzmyer, "The Letter to the Romans", *JBC* 53:138. Ir Mariją Magdalietę, kuri krikščionijoje tapo atgailaujančios nusidėjėlės pavyzdžiu, reiktų laikyti apaštale, nes jai taip kalbėjo prisikėlęs Jėzus: "Nelaikyk manęs! Aš dar neįžengiau pas Tėvą. Verčiau eik pas mano brolius ir pasakyk jiems: 'Aš žengsiu pas savo Tėvą ir jūsų Tėvą, pas savo Dievą ir jūsų Dievą.' Marija Magdalietė nuėjo ir pranešė mokiniams, kad mačiusi Viešpatį ir ką jis jai sakęs" (Jn 20,17-18).

Iš to daroma išvada, kad Paulius, nors ir aistringai vykdė Įstatymo reikalavimus, išgyveno tam tikrą moralinį lūžį. Pats Paulius save aprašo kitaip: jis buvęs laimingas, ištikimai laikydamasis Mozės Įstatymo ir tuo keliu ėjęs į Dievą — "be priekaišto vykdęs įstatymo reikalaujamą teisumą" (Fil 3,6). Tačiau jo pažiūros visiškai pasikeitė, apsivilkus Jėzumi Kristumi: "tą pirmenybę [ištikimą Įstatymo vykdymą] aš dėl Kristaus palaikau nuostoliu" (Fil 3,7). Taigi Paulius atpažįsta jame įvykusį pasikeitimą, Dievo malonei veikiant tinkamu laiku (Gal 1,15). O tas tinkamas laikas buvo Prisikėlusiojo regėjimas.

"KAI DIEVAS PANORĖJO APREIKŠTI MANYJE SAVO SŪNŲ" (Gal 1,15-16)

Paulius buvo taip tikras savo atsivertimu, kad nejautė jokio reikalo ieškoti žmogiško užtikrinimo — "tartis su kūnu ir krauju" (Gal 1,16). Nuo pat pradžios jis jautėsi esąs pašauktas skelbti Evangeliją pagonims, nors ir ne visi kiti apaštalai (bent pačioje pradžioje) tuo tikėjo. Jie suprato savo pasiuntinybę tik savo tautiečių tarpe. *Apaštalų darbai* aprašo Paulių po atsivertimo įsijungus į Damasko krikščionių bendriją ir skelbus Evangeliją žydams (Apd 9,20-22). Pats Paulius rašo: "iškeliavau į Arabiją" ir "vėl grįžau į Damaską" (Gal 1,17).

Į kokią Arabiją Paulius iškeliavo? Romėnai Arabiją dalino į tris dalis: šiaurės vakarų Arabiją, kuri, nors uolėta, bet derlinga ir gausi kritulių — tinkama žemės ūkiui (Arabia Petraea, arba modernioji Jordanija); didžiąją Arabijos pusiasalio dalį — dykumą (Arabia Deserta) ir pietinę Arabijos juostelę palei Indijos vandenyną (Arabia Felix arba tą Arabijos dalį, kur gyvena nūdieniai arabų emiratai su naftos šaltiniais). Atrodo, kad Paulius bus iškeliavęs į pirmąją Arabiją, kuri, kaip ir pats Damaskas, buvo Nabatiejų arabų valdžioje. Jos pa-

sakiška, uolose iškasta sostinė, buvo vadinama Petra. Aretas IV, Nabatiejų karalius, kartą bandė Paulių suimti (2 Kor 11,32), tačiau draugų pagalba jis buvo "pro langą nuleistas pintinėje per mūrą" ir taip ištrūko iš jo nagų (2 Kor 11,33).

Krikščionybė labai anksti išplito Užjordanės miestuose ir į šiaurės rytus nuo Galilėjos jūros. Labai galimas daiktas, kad Paulius po savo atsivertimo tenai apsilankė. Jis nesako nei kaip ilgai buvo, nei kur gyveno, nei ką veikė, nei kodėl iš ten grįžo. Jis tik mini "vėliau, po trejų metų" (Gal 1,18), bet ir tai nieko nepaaiškina, nes nežinia nuo kurio įvykio jis tuos metus skaičiuoja: nuo atsivertimo ar nuo grįžimo iš Arabijos.

"KAD MES EITUME PAS PAGONIS" (Gal 2,9)

Praėjus trejiems metams (po atsivertimo?), Paulius nusprendė keliauti į Jeruzalę susipažinti su kitais apaštalais, kurių tarpe jis buvo žinomas kaip Bendrijos priešas: "Aš buvau iš veido nepažįstamas Judėjos krikščionių bendruomenėms. Jos tebuvo tik girdėjusios: tas, kuris mus kitados persekiojo, dabar skelbia Evangelijos tikėjimą, kurį kadaise griovė" (Gal 1,22-23). Pauliaus apsilankymas Jeruzalėje tetruko porą savaičių. Čia jis užmezgė ryšius su Kefu (Petru)[137] ir Jokūbu, Viešpaties broliu,[138] kuris buvo Jeruzalės bendrijos galva. *Apaštalų darbuose* (12,1-2) minimas Jokūbas, Jono brolis (Zebediejaus sūnus), kuris vadovavo Jeruzalės bendrijai, kol Erodas Agripa I jį nužudė. Pradžioje Erodas Agripa I valdė Pi-

---

[137]Aramajiška ir graikiška pravardė, kuri lietuvių kalba reiškia uolą. Petro tikras vardas buvo Simeonas, arba Simonas (Mt 16,17; Mk 3,16; Apd 15,14).

[138]Jėzaus pusbrolis. Hebrajų ir aramajų kalbomis "brolis" reiškia giminę.

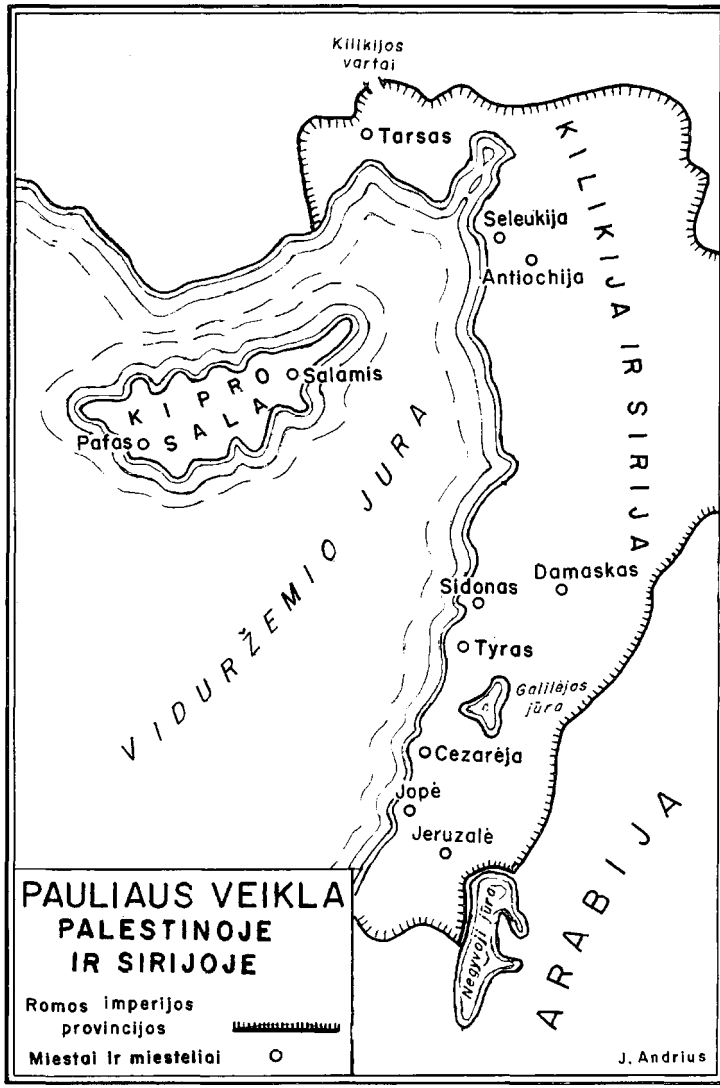
Kilikijos vartai
Tarsas
KILIKIJA IR SIRIJA
Seleukija
Antiochija
KIPRO SALA
Salamis
Pafas
VIDURŽEMIO JURA
Sidonas
Damaskas
Tyras
Galilėjos jūra
Cezarėja
Jopė
Jeruzalė
Negyvoji jūra
ARABIJA
PAULIAUS VEIKLA
PALESTINOJE
IR SIRIJOJE
Romos imperijos provincijos
Miestai ir miesteliai
J. Andrius

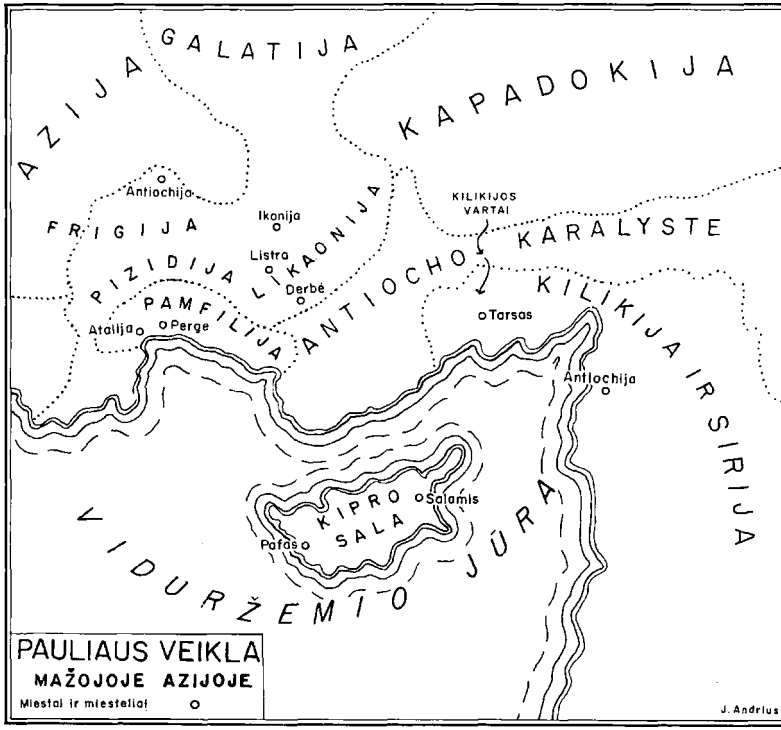
GALATIJA
AZIJA
KAPADOKIJA
Antiochija
Ikonija
KILIKIJOS VARTAI
FRIGIJA
LIKAONIJA
KARALYSTE
Listra
PIZIDIJA
Derbė
ANTIOCHO
KILIKIJA
PAMFILIJA
Tarsas
Atalija
Perge
Antiochija
IR SIRIJA
KIPRO SALA
Salamis
Pafas
VIDURŽEMIO JŪRA
PAULIAUS VEIKLA
MAŽOJOJE AZIJOJE
Miestai ir miesteliai
J. Andrius

lypo teritoriją (į šiaurės rytus nuo Galilėjos), o 44 m., imperatoriui Klaudijui valdant, jis tapo visos Palestinos karaliumi. Jis pradėjo persekioti krikščionių vadus, matydamas, kad tai "patinka žydams". *Apaštalų darbuose* tame pačiame skyriuje (12,17) minimas ir kitas Jokūbas. Jis gali būti tas pats Jokūbas, kurį Paulius sutiko ir kuris jį gynė apaštalų susirinkime Jeruzalėje (Apd 15,13-21). Taigi šis ankstyvosios Bendrijos šulas minimas dviejuose šaltiniuose: *Laiške galatams* ir *Apaštalų darbuose*. Apie tą susitikimą su Bendrijos vadais Paulius tepasako, kad jie "šlovino Dievo dėl manęs" (Gal 1,24). Neaišku, ar šlovino dėl jo atsivertimo, ar dėl darbo "tarp pagonių" (Gal 1,16; 2,2).

Praslinkus keturiolikai metų, Paulius vėl nuvyko į Jeruzalę (Gal 2,1). Tuo metu jo veikla Sirijos ir Kilikijos provincijose jau buvo gerai žinoma. Jam padėjo Barnabas (žydas tapęs krikščioniu) ir Titas (pagonis tapęs krikščioniu). Barnabo semitiškas vardas — Paguodos sūnus (Apd 4,36) ir tai, kad Jeruzalėj buvę vadai su juo skaitėsi — "padavė man ir Barnabui dešines draugystės ženklan" (Gal 2,9) — rodo jį kilus iš žydijos. *Laiškas galatams* derinasi su tuo, kas sakoma *Apaštalų darbuose*: kad Barnabas Paulių priglaudė, jam grįžus iš Damasko (9,26-27), ir kad Barnabas nukeliavo į Tarsą ieškoti Pauliaus — jį kalbinti imtis Evangelijos skelbimo Antiochijoje (11,19-26). Barnabas drauge su Pauliumi vyko į Jeruzalę, nešdami paramą bado ištiktiems broliams (11, 30). Atlikę savo uždavinį, sugrįžo į Antiochiją, pasiimdami su savim Joną, vadinamą Morkumi (*Evangelijos pagal Morkų* autorių?). Tačiau problema, iškilusi Pauliaus apsilankymo metu Jeruzalėje ir aprašoma Gal 2 buvo ne parama badaujantiems broliams, o klausimas, ar pagonys, įtikėję Kristų, turi būti apipiaustyti, ar ne (Gal 2,3).

Tas pats reikalas minimas Apd 15. Pagal *Apaštalų darbus* tai jau būtų trečioji Pauliaus kelionė į Jeruzalę.[139]

Atrodo, kad *Apaštalų darbų* knygos autorius nori sudramatinti Pauliaus santykius su Jeruzale ir pabrėžti buvusio konflikto taikią pabaigą (Apd 15,19-21). Jam nelabai rūpėjo tiksliai aprašyti įvykių eigą. Paulius savo bylą gynė, teigdamas esąs "pašauktu apaštalu ne žmonių ir ne per žmogų, bet paties Jėzaus Kristaus ir jį prikėlusio iš numirusių Dievo Tėvo" (Gal 1,1). Jis pabrėžė ir tai, kad Jeruzalės vadus telankęs vos tik dusyk ir, jiems norint nenorint, gavęs jų pritarimą Evangeliją skelbti tarp pagonių. Jei jis būtų buvęs Jeruzalėje daugiau negu du sykius, tas jo įrodymas būtų bevertis. Paulius tuo atveju būtų buvęs antraeilis apaštalas, gavęs pripažinimą iš tikrųjų apaštalų. Tačiau jis nesijaučia nė kiek menkesnis už anuos, ir juos net pašpilkuoja, vadindamas "įžymiaisiais asmenimis" (Gal 2,2.6.9). Jis savo apaštališkas teises ėmė giliai į širdį. Tai išryškės sekančiame skyriuje.

Pagrindinė problema, kuri lietė galatus ir kurią jis stengėsi jiems išrišti savo laišku, buvo: koks yra pagonio kelias į Jėzų Kristų? Bandydamas šį kelią nušviesti, Paulius ir apie save šį tą aprašo. Jo bendradarbis Titas, graikas krikščionis, nebuvo verčiamas apsipiaustyti. Paulius jį laikė pavyzdžiu kitiems, tuo nustatydamas principą: niekas neturi būti verčiamas priimti žydų apipiaustymo paprotį, norėdamas tapti krikščioniu. Žydų tikėjimas ir jo apeigos nėra koks prieangis, per kurį konvertitas turi pereiti, kad patektų į Jėzaus sekėjų Bendriją. Kelias iš pagonybės į krikščionybę — tiesus. Reikia vien tikėjimo

---

[139]Bandymas suderinti Pauliaus *Laiškus* su *Apaštalų darbų* knyga yra G. H. C. MacGregor veikale, *The Interpreter's Bible* (New York & Nashville: Abingdon, 1954), IX, p. 198-201.

Dievo išganinguoju darbu per Jėzų Kristų. Jeruzalės bendrija, priimdama Titą kaip brolį, tuo pripažino šį Pauliaus dėsnį. Dar daugiau. Tai privedė prie įsitikinimo, kad Pauliui "patikėta skelbti Evangeliją pagonims, kaip Petrui žydams, nes tas pats, kuris paskyrė Petrą apipiaustytųjų apaštalu, paskyrė [Paulių] pagonių apaštalu" (Gal 2,7-9). Tarpusavio vienybei dar labiau sutvirtinti Paulius sutiko, kad jo bendrijos padėtų "jų vargšams" Jeruzalėje (Gal 2,10). Tai galėjo būti tik šiaip sau užuomina, kad Jeruzalėje buvo daug skurdo. Ir *Apaštalų darbai* kalba apie badmetį (Apd 11,28-30). Yra ir kita galimybė: kad tie "vargšai" buvo pati Jeruzalės bendrija, save vadinusi *anawim* vardu. Šis žodis dažnai pasitaiko psalmėse. Jis reiškia asmens nusižeminimą prieš Dievą (pvz. Ps 9,19; 10,8-9; 11/12/,6; 33/34/,6; 40/41/). Antrame ir trečiame amž. minima žydų krikščionių atskala, kuri vadinama ebijonitais (t.y. vargšais). Kai kas juos bandė tapatinti su Kumrano bendruomenės likučiais,[140] bet greičiau jie bus buvę Jeruzalės krikščionys, pabėgę iš upsupto miesto į pagoniškąjį Pella Užjordanėje.[141] Paulius šiems "vargšams" suorganizuoja pašalpą ir net atideda savo kelionę į Romą, kad galėtų palydėti iš pagonybės atsivertusiu krikščionių bendrijų atstovus, nešančius aukas Jeruzalės "šventiesiems" (Rom 15,23-26; 1 Kor 16,1-8).

Pauliui sugrįžus Antiochijon, vėl iškilo klausimas dėl pagonių apipiaustymo. Petras, besilankąs Antiochijoje, pradžioje mielai bendravo su atsivertusiais pagonimis, net su jais valgė. Bet atvykus "kai kuriems nuo Jo-

---

[140]Tie bandymai nebuvo sėkmingi, žr. J. A. Fitzmyer, "The Qumran Scrolls, the Ebionites and their Literature" knygoje red. K. Stendahl, *The Scrolls and the New Testament* (New York: Harper & Row, 1957) p. 208-231.

[141]Euzebijus iš Cezarėjos, *Historia Ecclesiastica*, III.5.3.

kūbo" — žydams krikščionims iš Jeruzalės — Petras pasijuto nejaukiai dėl šio savo elgesio ir ėmė vengti iš pagonybės perėjusių krikščionių (Gal 2,11-12). "Kartu su juo veidmainiavo ir kiti žydai, netgi Barnabas pasidavė jų veidmainystei," skundžiasi Paulius (Gal 2,13). Vėl imta reikalauti, kad visi krikščionys turi laikytis bent minimumą žydijos nuostatų: apipiaustymo ir valgį liečiančių taisyklių. Taigi pagal jas išeitų, kad nežydai krikščionys gali valgyti tik su žydais. Paulius, aišku, nesutiko: "Pamatęs, kad jie nukrypsta nuo Evangelijos tiesos, aš pasakiau Kefui visų akivaizdoje: 'Jei tu, būdamas žydas, gyveni pagoniškai, o ne žydiškai, tai kodėl verti pagonis laikytis žydų papročių?'" (Gal 2,14).

Vien iš Pauliaus *Laiškų* neįmanoma susekti jo gyvenimo eigos nuo šio momento iki jo vėlesnių planų pertraukti Evangelijos skelbimą rytinėje Vidužemio srityje ir keliauti vakaruosna per Romą į Ispaniją (Rom 15,18-24). Bet *Apaštalų darbai* duoda gana išsamų misijų kelionių aprašymą. Pirmoji kelionė prasidėjo Antiochijoje, iš ten į Kipro salą, paskui atgal į Mažąją Aziją, siekiant Anatolijos aukštumų rytinius miestus, galop, grįžtant, vėl į Antiochiją (Apd 13-14). Po to Paulius keliavo žemynu per Mažosios Azijos sritis, Frigiją ir Galatiją, iki pat Troados Jonijos pajūryje. Iš čia jis su savo palyda pasiekė Europą (Makedoniją). Pirmasis jo laimėjimas įvyko Filipų mieste, kur Evangeliją įtikėjo Lidija, prekybininkė iš Tiatyrų Mažojoje Azijoje. Iš Filipų miesto Paulius keliavo per Tesaloniką, Berėją, Atėnus ir galop pasiekė Korintą (Apd 16-18).

Toliau *Apaštalų darbai* ir Pauliaus *Laiškai* vienas kitą kur ne kur papildo. *Apaštalų darbuose* gyvai papasakojama ir kruopščiai aprašoma, kur Paulius lankėsi ir ką tuose miestuose patyrė. Kai kurios detalės tame aprašyme rodo tikslų vietos sąlygų ir papročių pažinimą. Pau-

liaus užuominos apie save *Laiškuose* taip pat labai vertingos, nors ne sykį sukelia smalsumą, kurio jis nepatenkina. Kas buvo ana "kūno negalė" (Gal 4,13), kuri davė Pauliui pirmą progą skelbti Evangeliją galatams? Kodėl tai buvo galatų išmėginimas (Gal 4,14)? Ką jis turi mintyje, primindamas jiems: "Kas apkerėjo jus, [juk jums] akivaizdžiai buvo nupieštas nukryžiuotasis Jėzus Kristus?" (Gal 3,1).

"JŪS NUO STABŲ ATSIVERTĖTE PRIE DIEVO" (1 Tes 1,9)

Kaip Paulius skelbė Evangeliją pagonių tarpe? Jis aiškina galatams, kad jie gavo Dvasią tikėjimu (Gal 3,2-5). Atrodo, kad kai kurie galatai visiškai nieko nežinojo apie Mozės Įstatymą, tačiau per Evangelijos skelbimą bei stebuklus buvo patyrę Dvasią, Dievo jėgą Jėzuje Kristuje. Labai galimas dalykas, kad galatų tarpe buvo ir žydų krikščionių, kurie ėmė prieštarauti Evangelijai, sakydami, kad Paulius, atmetęs žydų tikėjimą ir aplenkdamas teises ir malones, kurios gaunamos paklustant Mozės Įstatymui, apiplėšia krikščionis. Ši grupė nesuprato, jog pagonys, priėmę krikščioniškąjį tikėjimą ir išsilaisvinę iš stabų (netikrų dievų)garbinimo vergijos (Gal 4,8), pakliūtų į kitą vergiją: turėtų vykdyti žydiškos religijos taisykles bei apeiginius nuostatus. Anot žydžiuojančių krikščionių, Pauliaus laisvės kelias veda į moralinį neatsakingumą. Tačiau Pauliui šios pažiūros buvo Evangelijos karikatūra. Jis nesiliovė įrodinėjęs, kad jo skelbiama krikščionių laisvė buvo paremta Dvasios teikiama jėga, kuria žmoguje sukuriama tokia tobulybė, apie kurią Mozės Įstatymo vykdytojai tik svajoti tegali. Pauliaus sampratos ryšys tikėjimo su darbais bus smulkiau nagrinėjamas drauge su *Laišku romiečiams*.

Apaštalų darbų ir pirmojo *Laiško tesalonikiečiams*[142] abipusis žinių papildymas yra vertas dėmesio. Nors Paulius nieko nemini apie kalėjimą Filipuose, nei apie stebuklą, kuriuo jis pats ir jo palydovas Silas buvo išlaisvinti (Apd 16,16-34), *Laiške tesalonikiečiams* jis save ir draugą taip pristato: "kaip patys žinote, nukentėję bei patyrę nuoskaudą Filipuose" (1 Tes 2,2).

Filipai buvo svarbus Makedonijos miestas, kurį įkūrė Pilypas Makedonietis, Aleksandro Didžiojo tėvas. Jis augo ir plėtėsi iki 31 m. pr. Kr., kai Morkus Antonijus su Oktavianu (Augustu) nugalėjo Brutą su Kasijum Akciumo mūšyje. Nuo tada jis gavo naują vardą: *Colonia Julia Philipensis*. Miestas su savo uostu, vardu Neapolis (nūdienė Kavalla), tapo Via Egnatia vieškelio pabaiga Rytuose. Šis vieškelis rišo Egėjos jūrą su Adrijos jūra. Persikėlus per pastarąją keltu, per Brindisi buvo galima pasiekti pietinį Via Apijos galą. Taigi šis vieškelis buvo tiesiausias kelias iš Rytų į Romą.

Savo *Laiške filipiečiams* Paulius mini, kad, pradėjus skelbti Evangeliją Europos žemyne, filipų bendrija ištikimai jį rėmė aukomis (Fil 4,14-19). Kitų miestų bendrijos visai nenorėjo prisidėti. Sprendžiant iš šio laiško, Paulius su filipiečiais palaikė labai nuoširdžius ryšius.

Iš Filipų Paulius nukeliavo į Tesaloniką, kur jis patyrė daug sunkumų. Pirmasis *Laiškas tesalonikiečiams* liudija gausius atsivertimus (1 Tes 1,9-10). Tesalonikiečių bendrija pasižymėjo ištverme, pakeldama persekiojimus ir tapdama ištikimybės bei drąsos pavyzdžiu Makedonijos miestams šiaurėje ir Achajos miestams pietuose. Tesalonikos krikščionių persekiojimą Paulius lygina su

---

[142] 1 Tes yra pats pirmasis Naujojo Testamento raštas, parašytas 51 m. po Kr.

"Dievo bendrijomis Judėjoje... Jūs tą patį iškentėjote nuo savo tautiečių, kaip ir jos nuo žydų" (1 Tes 2,14-16). Suprasdamas jų sunkią padėtį ir atjausdamas jų kančias, Paulius prisirišo prie tesalonikiečių meile ir rūpesčiu. Sielodamasis jų bendrija, jis siuntė iš Atėnų savo palydovą Timotiejų, kad sužinotų jų tarpe kilusio sąmyšio pasekmes (1 Tes 3,1-5). Tesalonikiečiai išliko tvirto tikėjimo. Savo laiške Paulius juos guodžia ir džiaugiasi jų ištverme (1 Tes 3,6-10).

Paulius nieko neužsimena apie savo išgyvenimus Atėnuose, bet *Apaštalų darbų* 17-tame skyriuje aprašomas jo dramatiškas bandymas skelbti krikščionybę Areopage, Atėnų miesto aukštosios tarybos susirinkime. Atėniečiams nepatiko dvi Pauliaus skelbiamos tiesos: kad "Dievas, pasaulio ir visko, kas jame yra, kūrėjas" (Apd 17,24) ir "prisikėlimas iš numirusių" (Apd 17,32). Šios tiesos buvo nepriimtinos graikų protui ir nutekėjo nuo jų, lyg vanduo nuo žąsies: "vieni ėmė tyčiotis, o kiti sakė: 'Apie tai paklausysime kitą kartą'" (Apd 17,32). Mat, graikų kosmologijai Dievo Kūrėjo samprata buvo svetima, o kūno prisikėlimas nesiderino su jų antropologija.

Paulius mažai tepasako ir apie savo darbo pradžią didžiuliame, visko pertekusiame Korinto mieste. Miestas patogiai prikibęs prie vakarinio Graikiją su Peleponesu jungiančios sąsmaukos pašalio. Rytiniame ir vakariniame sąsmaukos šone buvo uostai: Lechėjumo ir Kenchrėjos. Išvengti pragaištingų srovių ir pavojingų vėjų keliaujant aplink Peleponesą, laivai būdavo pakraunami ant vežimų ir tempiami žeme per siaurą sąsmauką nuo vieno uosto į kitą. Tą žemėje įpiautą kelią tarp uostų užtiko archeologai. Korinto žydėjimo metu miesto pietvakariuose sirų deivės Aštartės (kurią graikai vadino Afrodite) šventykla žvelgė žemyn nuo nuostabios virš 600 metrų aukščio Akrokorinto uolos. Kai 146 m. pr. Kr. romėnai užkariavo

Korintą, šventykla su tūkstančiu šventųjų merginų (apeiginių prostitučių) buvo likusi tik atmintyje. Bet ir Pauliaus laikais Korintas buvo gausus turtų, garsus ištvirkimu, ir malonumų ieškojimu. Romėnų patarlė sako: "Nedaug kas tepasiekia Korintą!"

Apaštalų darbuose 18 aprašomas Pauliaus atvykimas į Korintą ir jo darbo pradžia tame mieste. Daugelis asmenų, kuriuos mini *Apaštalų darbai*, pasirodo ir Pauliaus *Laiškuose korintiečiams* bei *Laiške romiečiams*, rašytame iš Korinto. Abu šaltiniai vienas kitą papildo ir duoda patikimas istorines žinias. Svarbiau negu vardai yra minimi du įvykiai, kurie tampa atramos taškais, sudarant Pauliaus veiklos chronologinę schemą. Pirmasis įvykis aprašomas Apd 18,1-3, o antrasis Apd 18,12-17.

Korinte Paulius sutiko žydą krikščionį, kilusį iš Ponto, vardu Akvilą. Jis su savo žmona Priskile neseniai buvo atsikėlę iš Italijos, nes imperatorius Klaudijus ką tik buvo išleidęs įsakymą visiems žydams išsikraustyti iš Romos (Apd 18,2).[143] Remiantis vėlesnių istorikų užuominomis apie šį įvykį, galima daryti išvadą, kad tai buvo 49 ar 50 m. po Kr.[144] Spėjama, kad Svetonijus bus iškreipęs vardą "Christus" į "Chrestos" (reiškiantį "geras" arba "naudingas"), kuris jam buvo geriau žinomas. Kai krikščionys pradėjo skelbti Romos žydams Kristų, kilo sąmyšis. Užtat Klaudijus ir įsakė žydams išsikraustyti. Kadangi, Pauliui atvykus į Korintą, Akvila su Priskile jau buvo krikščionys, tikriausiai jie priėmė tikėjimą Romoje. Jie vėl grįžo į Romą, nes Paulius savo *Laiške romiečiams* juos sveikina (16,3-4)

---

[143]Suetonius, *Lives of the Twelve Caesars*, 25.4.

[144]Ši problema išsamiai nagrinėjama F. J. Foakes-Jackson & K. Lake, *The Beginnings of Christianity* (London: Macmillan, 1933), V, p. 445-473.

Kitas chronologinis inkaras yra Galijono, Achajos prokonsulo, valdymo laikotarpis. Galijonas buvo garsiojo Senekos, Nerono rūmų filosofo ir patarėjo, brolis. Delfų šventykloje (kitoje Korinto įlankos pusėje) archeologai užtiko įrašą marmure, kuris liudija Galijoną tapus Achajos prokonsulu 52-53 m. po Kr., o gal ir metus anksčiau. Jam valdant, "žydai visi kaip vienas sukilo prieš Paulių, nusitempė jį į teismą ir ėmė skųsti: 'Šitas žmogus įkalbinėja žmones garbinti Dievą įstatymui priešingu būdu'" (Apd 18,12-13). Apaštalo Pauliaus ir prokonsulo Galijono susitikimą pirmoje šešiasdešimtmečio pusėje paliudija ir pastatų likučiai iš anų laikų: *bema*, arba paaukštinta vieta, nuo kurios Paulius gynėsi atvestas pas Galijoną ir dalis akmeninės lentos su įrašu "Žydų sinagoga," kurioje, gal būt, Paulius "kalbėdavo, įtikinėdamas žydus ir graikus" (Apd 18,4).

Paulius tik labai trumpai teužsimena apie savo buvojimą Korinte. Pasisako atėjęs "skelbti [korintiečiams] Dievo liudijimo ne iškalbingais žodžiais ar išmintimi" (1 Kor 2,1). Korintiečius krikščionis apibūdina buvus ne iš "išmintingų, ... galingų, ... kilmingų" tarpo (1 Kor 1,26). Anot Pauliaus, "Dievas [Korinte] pasirinko, kas pasauliui atrodo kvaila, kad sugėdintų išminčius. Dievas pasirinko, kas pasauliui silpna, kad sugėdintų galiūnus" (Kor 1,27). Korintas niekuomet neišgarsėjo mokslu. Kai korintiečiai krikščionys ėmė girtis savo išmintimi, Paulius įsikarščiavęs jiems aiškino apie tikrąją išmintį. Apie tai kalbėsime devintame skyriuje.

PAULIAUS APSILANKYMAI KORINTE IR LIŪDNI IR DŽIUGŪS (2 Kor 2,1)

Pirmajame *Laiške korintiečiams* Paulius rašo, kad juos dar kartą aplankysiąs (1 Kor 16,5-9). 2 Kor 2,2 jis užsimena apie tą apsilankymą "su liūdesiu". Nei kada,

nei kokiomis aplinkybėmis tai įvyko, nepasakoma. 2 Kor 13,1 Paulius rašo, kad "Jau trečią kartą keliauju pas jus". Neaišku, ar tikra kelione, ar tik laišku. Kaip ten bebūtų, Pauliaus susirašinėjimas su korintiečiais liudija ir apie artimus ryšius, ir apie nuolatinį rūpestį, kurį jis išgyveno dėl savo mylimos, bėdomis sklidinos bendrijos. Šis rūpestis atsispindi ir Tito pasiuntime į Korintą parnešti tiesioginių žinių (2 Kor 7,5-16), ir Pauliaus nerime, jo neradus Troadoje, kur buvo sutarta susitikti (2 Kor 2, 12-13). Paulius tada nuskubėjo per Egėjos jūrą į Filipus, kad greičiau susitiktų su Titu, grįžtančiu iš Korinto. Taip ir įvyko. Paulius buvo pradžiugintas geromis žiniomis apie korintiečius.

Rašydamas pirmąjį *Laišką korintiečiams*, Paulius buvo Efeze, tuometiniame Mažosios Azijos centre. Iš čia buvo galima lengvai pasiekti miestus Azijos žemyne ir Jonijos pakrantėje. Paulius prisipažino turėjęs daug "priešininkų" Efeze (1 Kor 16,9). Jis rašo, kad ištikusi neganda "baisiai mus prislėgė, viršydama mūsų jėgas, jog nebesitikėjome išliksią gyvi" (2 Kor 1,8). Kai kurie Naujojo Testamento tyrinėtojai spėlioja, kad Paulius Efeze pateko kalėjiman ir iš ten parašė *Laišką filipiečiams*, *Laišką kolosiečiams* bei *Filemonui*. Filipai ir Kolosai buvo lengvai pasiekiami iš Efezo. Tačiau nėra jokios priežasties perkelti šių laiškų rašymą iš Romos, kur Paulius taip pat kalėjo. Susisiekimas ir paštas buvo gana patikimi ano meto Romos imperijoje.

Laiškas Filemonui yra vienų vienas asmeniškas Pauliaus laiškas, išlikęs iki mūsų laikų. Filemonas, atrodo, bus buvęs turtingas Kolosų krikščionis. Tiesa, pats miestas laiške nepaminėtas, bet tai galima suvokti iš panašumų *Laiško Filemonui* su *Laišku kolosiečiams*. Paulius Filemonui grąžina jo pabėgusį vergą Onezimą (kurį galėjo sutikti arba Romoje, arba Efeze) su laišku jo savininkui.

Efezo kaip prekybos centro svarba buvo sumažėjusi dėl uosto užnešimo smėliu. Tačiau jis vis tiek liko turtingu miestu, nes Artemidės šventykla — "iš dangaus nukritusi jos statula" (Apd 19,35) meteorito pavidalu — sutraukė lankytojus iš visų Vidužemio jūros kraštų. Nors ši iš dangaus nukritusi deivė buvo tapatinama su graikų Artemide, bet ji buvo panašesnė į kanaaniečių Aštartę arba frigų Didžiąją Motiną. Jos šventyklose šventieji vaikinai ir merginos (apeiginiai prostitutai, -ės) tarnavo mergelės deivės vaisingumo orgijinėse apeigose. Efezo šventykla buvo milžiniška — didesnė už amerikietišką futbolo aikštę ir stovėjo ant dirbtinio paaukštinimo. Įspūdingai erdvę apvaldančia architektūra, auksu bei marmuru išpuoštu vidumi, šventykla buvo laikoma vienu iš septynių pasaulio stebuklų. Tačiau deivės statulėlė, sprendžiant iš jos atvaizdo likusiuose metaliniuose piniguose, buvo kukli. Sidabrakaliai gamindavo sidabrines Artimedės šventyklos miniatūras ir tuo gerai uždarbiavo (Apd 19,24). Pagal *Apaštalų darbų* knygos 19, Pauliaus evangelizacijos sėkmė ėmė kenkti šventyklos populiarumui ir atminų amatui. Vienas sidabrakalys, vardu Demetrijus, ryžosi atstatyti senąją tvarką. Suvadinęs minią, jis kalbėjo:

> *"Vyrai, jūs suprantat, kad šiuo amatu remiasi mūsų gerovė. . . . tasai Paulius ne tik Efeze, bet ir kone visoje Azijoje įtikino ir patraukė į savo pusę daug žmonių. Jis tvirtina, esą, tai ne dievai, kurie pagaminami žmonių rankomis. Gresia pavojus, kad ne tik nusmuks mūsų amatas, bet kad bus paniekinta didžiosios deivės Artemidės šventykla ir žlugs didybė tos, kurią garbina visa Azija ir visas pasaulis" (Apd 19,24-27).*

Apaštalų darbų autorius dar priduria: "Tai išgirdę, jie labai įniršo ir ėmė šaukti: 'Didi efeziečių Artemidė!' "

(19,28). Pats Paulius čia kilusius nemalonumus teaprašo bendrais žodžiais, nors ir juose galima pajusti jo susijaudinimą ir skausmą:

> "*Mes norime, kad jūs, broliai, sužinotumėt apie Azijoje mus ištikusį negandą, kuris baisiai mus prislėgė, viršydamas mūsų jėgas, jog nebesitikėjome išliksią gyvi. Mes ir patys širdies gilumoje buvome pajutę mirties sprendimą, todėl turėjome pasitikėt ne savimi, o tik Dievu, kuris prikelia numirėlius. Tai jis mus išgelbėjo iš akivaizdaus mirties pavojaus ir tebegelbi. Jame mūsų viltys, jog jis ir toliau gelbės*" *(2 Kor 1,8-10).*

Kai buvo rašomas antrasis *Laiškas konrintiečiams*, rinkliava Judėjos bendrijai seniai jau buvo atlikta, todėl Paulius ir sako: "Tiesą sakant, nebereikia daugiau rašyti jums apie paramą šventiesiems: aš žinau jūsų pasiryžimą ir giriuosi jumis makedoniečiams, sakydamas, jog Achaja pasiruošusi nuo pereitų metų" (2 Kor 9,1-5). Korintiečiai taip uoliai rūpinosi savo aukas kuo greičiau pristatyti Jeruzalės bendrijai, kad Paulius turėjo siųsti Titą padėti jiems "skubėti" (2 Kor 8,16-24). Jis tikėjosi gausiąs, ką buvo pažadėję. Kiekviena bendrija "kas pirmąją savaitės dieną" (tai pirmoji užuomina, kad krikščionys žydų subatą buvo pakeitę sekmadieniu) tepadeda, kiek galėdama, "kad rinkliavos neprasidėtų tiktai [Pauliui] atvykus" aukas gabenti į Jeruzalę (1 Kor 16,1-4).

Pauliui, atrodo, buvo daromi užmetimai, kad, atsisakydamas priimti piniginę paramą savo išlaikymui, jis tuo norėjo save iškelti arba elgėsi klastingai (2 Kor 11,7-11). Jam paramą siuntė Makedonijos bendrijos. Tuo tarpu kiti keliaujantieji Evangelijos skelbėjai, dirbę Korinte ir priėmę atlyginimą už savo triūsą, apkalbinėjo Paulių, esą, jis kažką negero mąsto. Paulius, karčiai juos pašiepdamas, atsakė:

Jie Kristaus tarnai? Iš kvailumo sakau: aš juo labiau! Aš daug daugiau įdėjau triūso. Kur kas daugiau kalbėjau. Esu gavęs nepalyginti daugiau rykščių ir daugel kartų buvęs mirties pavojuje. Nuo žydų gavau penkis kartus po keturiasdešimt be vieno kirčio. Tris kartus gavau lazdų, vienąkart buvau apsvaidytas akmenimis. Tris kartus pergyvenau laivo sudužimą, ištisą parą plūduriavau atviroje jūroje. Dažnai būdavau kelionėse, upių pavojuose, pavojuose nuo plėšikų, pavojuose nuo savo tautiečių, pavojuose nuo pagonių, miesto pavojuose, dykumos pavojuose, jūros pavojuose, pavojuose nuo netikrų brolių. Man teko daug triūsti ir vargti, dažnai budėti naktimis, badauti ir trokšti, dažnai pasninkauti, dažnai kęsti šaltį ir nuogumą. Neminint viso kito, kasdien esu žmonių apgultas, rūpinuosi visomis bažnyčiomis (2 Kor 11,23-28).

Išsiuntęs šį laišką,[145] Paulius neužilgo leidosi seniai apgalvoton kelionėn per Makedoniją į Korintą. *Laiškas romiečiams* buvo parašytas iš Korinto. Iš jo galima spręsti, kad rinkliava Jeruzalės "vargšams" buvo atlikta Achajos ir Makedonijos bendrijose. Be to, Paulius planavo nugabenti aukas Jeruzalėn su jam duota bendrijų palyda ir tada, palikus rytinę Vidužemio sritį, keliauti Romon ir Ispanijon (Rom 15,14-29). Matome, kad Pauliaus nešama Evangelija, lyg nesustabdoma banga, ritosi vis pirmyn. Gaila, kad nei jo *Laiškai*, nei *Apaštalų darbai* nie-

---

[145]Nors šį laišką vadiname *Antruoju laišku korintiečiams*, tekstas, kurį turime, yra sulipdytas iš keletos laiškų gabalų. Ypač pastebima skirtingos nuotaikos 1-9 ir 10-13 skyriuose. Be to, 6,14-7,1 aiškiai pertraukia minties raidą. Tą dalį išėmus, mintis tampa daug aiškesnė. Kadangi nežinome, kodėl Paulius šį laišką iš viso rašė, sunku atkurti originalą. Aišku tik tiek, kad turime ne vientisą tekstą ir kad dar kažko trūksta, žr. 1 Kor 5,9.

ko apie Pauliaus veiklą vakarinėje Vidužemio srityje nerašo.

SUIMTAS JERUZALĖJE

Pats Paulius nieko nesako nei apie savo kelionę į Jeruzalę, nei apie aukų perdavimą Jeruzalės bendrijai, nei apie savo suėmimą. *Apaštalų darbai* 20-26 kruopščiai aprašo Pauliaus grįžimą per Makedoniją ir Jonijos pakrantę ir jo jautrų atsisveikinimą su Efezo bendrijos vadovais (Apd 20,17-38). Nuo šios vietos *Apaštalų darbų* autorius vis įspėja skaitytoją, kad Paulius taps kankiniu dėl Evangelijos. Smulkus aprašymas kelionės į Jeruzalę prasideda Apd 21. Pakeliui Paulius lanko vietines krikščionių bendrijas: Tyre, Ptolemaidėje (nūdienis Ako Palestinos pajūryje) ir Cezarėjoje, romėnų sostinėje Judėjoje. Krikščionis pranašas Agabas dar sykį primena pagonių apaštalo būsimą mirtį: "... paėmė Pauliaus juostą ir, surišęs ja rankas ir kojas, pasakė: 'Šventoji Dvasia kalba: 'Vyrą, kuriam priklauso ši juosta, tokiu būdu Jeruzalėje supančios žydai ir atiduos į pagonių rankas' " (Apd 21, 11).

Jeruzalės krikščionių bendrija pagal *Apaštalų darbus* Paulių gana nuoširdžiai priėmė. Bet kai romėnai jį suėmė, jie Pauliumi daugiau nesirūpino. Čia, atrodo, ir baigėsi jo ryšiai su Jeruzalės krikščionimis. *Apaštalų darbuose* Paulius pasako keletą viešų kalbų apie savo atsivertimą, pareiškia ištikimybę Raštams (Apd 22,1-21; 23,1-6; 24,10-21) ir įrodo, kad nei religinės, nei civilinės valdžios įstaigos neturi kuo jo apkaltinti. Apd 26,30-32 išreiškia autoriaus įsitikinimą: " 'Šitas žmogus nepadarė nieko baustino mirtimi ar kalėjimu.' Agripas Festui pareiškė: 'Būtų buvę galima paleisti šį žmogų, jeigu jis nebūtų šaukęsis ciesoriaus' ".

Apaštalų darbai mini daug asmenų, aktyviai besireiškiančių tuometiniame politiniame gyvenime, kurių dėka galima bent apytikriai nustatyti aprašomų įvykių datas. Feliksas tapo Palestinos gubernatoriumi maždaug 52 m. ir buvo pakeistas Porcijumi Festu tarp 55 ir 60 m. po Kr. Erodas Agripas II, Batanėjos, Gaulanito ir Trachonito karalius, paveldėjęs savo tėvo sostą, jam mirus 44 m., savo valdžią išlaikė, pataikaudamas romėnams, iki 100 m. po Kr. Šios užuominos tiksliai nenustato, kada Paulius buvo suimtas Jeruzalėje, bet iš jų galima daryti išvadą, kad tai buvo tarp 55 ir 60 m. Būdamas Romos piliečiu, Paulius pareikalavo, kad jo byla būtų perduota imperatoriaus žiniai (Apd 25,10). Paulius išvyko į Romą, būdamas kalinys, ir ją pasiekė visai kitokiose aplinkybėse negu kadaise buvo planavęs *Laiške romiečiams* (15,22-29).

PAULIUS ROMOJE: KALĖJIMAS IR MIRTIS

Keturi laiškai — Filipiečiams, Filemonui, Kolosiečiams ir Efeziečiams — paprastai būdavo priskiriami Pauliaus laiškų iš kalėjimo grupei. Tačiau Naujojo Testamento tyrinėtojams jie kelia daugelį neaiškumų. Kalbant apie *Laišką filipiečiams*, kyla klausimas: iš kurio kalėjimo, Efeze ar Romoje, jis buvo rašytas? Ta pati problema yra ir su *Laišku Filemonui*. *Laiškas kolosiečiams* kelia naują bėdą: ar jis tikrai Pauliaus rašytas? Nūdienės Naujojo Testamento tyrinėtojų daugumas sako, kad tikriausiai Paulius bus jį parašęs. Labiausiai problemiškas laiškas yra *Laiškas efeziečiams*, kuris yra skirtingo stiliaus, bet rutuliuoja Pauliui būdingą Evangelijos sampratą. Apie visa tai kalbėsime vėliau, o dabar — sustokime prie Pauliaus kalėjime.

Ką Paulius pats sako apie kalinimą Romoje? Jeigu *Laiškas filipiečiams* buvo parašytas iš Romos, jis duoda

šiek tiek žinių. Rašydamas filipiečių bendrijai, Paulius užsimena, kad jo suėmimo ir kalinimo dėka, Evangelija "išgarsėjo visame pretorijuje" (Fil 1,13). Pretorijaus sargyba buvo rinktinis karių vienetas, kuriam pavesta imperatorių saugoti. Kadangi Paulius buvo laikomas netoli imperatoriaus rūmų, jis tapo žinomas pretorijuje. Kai kurie Naujojo Testamento tyrinėtojai teigia, kad tai nebūtinai įrodo, jog Paulius kalėjo Romoje, nes maži pretorijumo sargybos vienetai buvo laikomi ir kituose svarbesniuose imperijos miestuose, imperatoriaus valdžiai bei galiai priminti. Be to, yra sunku suderinti Pauliaus planus keliauti į vakarus, kuriuos jis išreiškia *Laiške romiečiams* (15,28-29) su užuomina *Laiške filipiečiams*, kad jis dar tikisi Filipų bendriją aplankyti (Fil 1,26). Taigi iš to daroma išvada, kad Paulius rašė filipiečiams iš Efezo. Efezo miestas netoli nuo Filipų. Paulius kitame laiške užsimena apie savo kovą Efeze "su laukiniais žvėrimis" (1 Kor 15,32). Tai galima suprasti, kad jis turėjo prieš akis galimybę mirti kankiniu Efezo arenoje. Vadinasi, *Laiškas filipiečiams* yra laiškas iš kalėjimo, tačiau be tikslaus kalėjimo adreso.

Svarbiau už šio laiško rašymo vietą yra jo nuotaika ir požiūris, nes tai daug atskleidžia apie patį Paulių. Kai kuriuose savo laiškuose, ypač 1 Kor ir 1 Tes, Paulius rašo, kad tikisi būti gyvas Amžiaus Pabaigoje, kai Dievas pasauliui apreikš Jėzų, išaukštintą Viešpačiu (1 Kor 15,51-53; 1 Tes 4,13-18). *Laiške filipiečiams* jis pasisako, kad jam būtų mieliau būti išlaisvintam iš kalėjimo ir mirties pavojaus, nes galėtų tęsti savo triūsą bendrijose (1,19-25). Tačiau jis priduria, kad jam "gyventi — tai Kristus, o mirtis — tik laimėjimas" (Fil 1,21). Mirties Paulius nebijojo, nes tikėjosi, kad mirtis įves jį į Viešpaties artumą. Tačiau jis numoja ranka savo asmeniškiems norams, kadangi pats svarbiausias dalykas — kad Kristus

būtų išaukštintas jo trapume "ar gyvenimu, ar mirtimi" (Fil 1,20). Atrodo, kad toks buvo jo nusistatymas iki pat gyvenimo pabaigos. Todėl nėra taip svarbu, iš kurio kalėjimo jis jį rašė — ar iš Efezo, ar Romos, ar kurio nors kito miesto.

Taigi apie Pauliaus buvojimą Romoje mažai ką sužinome iš jo paties. Kur kas aiškiau šį laikotarpį nušviečia *Apaštalų darbų* 27-28 skyriai. Juose Pauliaus kelionė nuo Cezarėjos (Palestinoje) iki Romos vaizdžiai nupiešiama su Vidužemio jūros vėjais, tuometinės navigacijos metodais ir kitais sutiktais pavojais. Labai galimas dalykas, kad *Apaštalų darbų* autorius turėjo po ranka paties Pauliaus kelionės pasakojimą. Tačiau Pauliaus buvimo Romoje aprašymas yra gerokai miglotas ir neįtikinantis. Sakoma, kad Paulius gyveno namų arešte "savo išsinuomotame bute ištisus dvejus metus" (Apd 28,30). Nuoširdus Romos žydų dėmesys Pauliui virto nesantaika, jam ėmus įrodinėti "Jėzų iš Mozės Įstatymo ir Pranašų" (Apd 28,23-28). Iš jo kalbos Efezo bendrijos vadovams (Apd 20) galima tikėti, kad jis įvykdys savo uždavinį ir baigs "bėgimą" (Apd 20,24), tačiau *Apaštalų darbai* baigiasi be pasakojimo apie Pauliaus teismą prieš imperatorių ir jo mirtį.

Tie Naujojo Testamento tyrinėtojai, kurie Paulių laiko *Laiškų Timotiejui* (1 ir 2) bei *Laiško Titui* autoriumi, prileidžia, kad Paulius buvo išleistas iš kalėjimo ir nukeliavo į Ispaniją, kaip buvo planavęs. Kai grįžo į rytines Vidužemio jūros šalis, vėl pateko į kalėjimą Romoje. Tik šį kartą kalinimas buvęs daug žiauresnis ir baigėsi mirtimi. *2 Laiškas Timotiejui* pagal šių pažiūrų Naujojo Testamento tyrinėtojus perduoda paskutinį atsisveikinimą:

> *"Aš jau esu atnašaujamas, ir mano iškeliavimas arti. Iškovojau gerą kovą, baigiau bėgimą, išsaugojau*

tikėjimą. Todėl manęs laukia teisumo vainikas, kurį aną dieną man atiduos Viešpats, teisingasis Teisėjas, — ir ne tik man, bet ir visiems, kurie su meile laukia jo pasirodant" (2 Tim 4, 6-8).

Kruopščiai išstudijavus šiuos *Ganytojiškus laiškus* (1 ir 2 Tim; Tit), pasirodo, kad juose ir stilius ir žodynas skirtingas nuo Pauliaus naudojamo. Šie laiškai tikriausiai buvo rašyti žymiai vėliau, po Pauliaus mirties.[146]

Esama ir nešventraštinių šaltinių apie Pauliaus veiklą. Vienas jų tai apokrifinė[147] *Pauliaus darbų* knyga. Joje pilna smulkmenų ir romantikos. Čia randame ir Pauliaus išvaizdos aprašymą. Jis buvęs "žemo ūgio, plika galva, kreivakojis, su suaugusiais antakiais ir didoka nosimi, bet labai malonus". Yra ir dvi Pauliaus apokalipsės (apreiškimų knygos). Viena jų, nuo senovės žinoma įvairiomis formomis, aprašo Pauliaus išgyvenimą, kai jis "buvo pagautas ir iškeltas iki trečiojo dangaus" (2 Kor 12,1-5), kur jis sutikęs Mozę, Eliją bei kitus garbingus Izraelio praeities asmenis.[148] Kita knyga 1945 m. užtikta tarp gnostikų raštų Nag Hammadi (Egipte) vietovėje. Šie raštai liudija, kad jos autoriai turėjo lakias vaizduotes. Ji buvo plačiai žinoma jau antrame pokristiniame amžiuje.

Antro amžiaus pabaigoje Tertulijonas, žymus Vakarų Bendrijos teologas, rašo Paulių buvus romėnų valdžios nukankintą Ostijos kelyje (via Ostiense). Nurodomos dvi

---

[146]Žr. Alfred Wikenhauser, *New Testament Introduction* (New York: Herder & Herder, 1963), p. 445-452; Lucien Cerfaux, "Les êpitres pastorales", knygoje, red. A. Robert & A. Feuillet, *Introduction à la Bible* (Tournai: Desclée, 1969), p. 521-530; W. G. Kümmel, *Introduction to the New Testament* (New York & Nashville: Abingdon, 1966), p. 258-272.

[147]Apokrifinė, arba paslėptoji raštija dėjosi esanti Dievo įkvėpta kaip ir kanoniškos Šventraščio knygos.

[148]Šių raštų vertimus į anglų kalbą galima rasti E. Hennecke ir W. Schneemelcher knygoje *New Testament Apocrypha* (Philadelphia: West minster, 1964), II.

Pauliaus mirties vietos: Pauliaus šventovė prie Trijų Šaltinių (Tre Fontane) ir Pauliaus Bazilika už miesto sienų (Basilica di San Paolo fuori le Mura). Pirmasis pastatas yra gana vėlyvas, ir todėl vieta, atrodo, netikra. Antroji vietovė nuo seno gerbiama, kaip tautų apaštalo mirties vieta. Čia buvo pastatyta bazilika jau imperatoriaus Konstantino laikais ir pabaigta jo sūnaus. Ketvirto amžiaus pabaigoje ji buvo nugriauta, nes norėta pastatyti įspūdingesnį paminklą Pauliaus garbei. Ši bazilika sudegė devyniolikto amžiaus pradžioje ir vėl buvo atstatyta visu puošnumu. Po didžiuoju jos altoriumi ir šiandien galima skaityti imperatoriaus Konstantino laikais padarytą įrašą:

PAULO APOSTOLO MARTYRI

(Pauliui Apaštalui Kankiniui)

VIII SKYRIUS

PAULIUS APAŠTALŲ TARPE

...Aš vejuosi, norėdamas pagauti,
nes aš jau esu Kristaus Jėzaus
pagautas (Fil 3,12).

Daugumoje *Laiškų* Paulius skaitytojams prisistato kaip "Paulius..., apaštalas..." (1 Kor 1,1; Rom 1,1; Gal 1,1; 2 Kor 1,1; Kol 1,1). Visi *Laiškai*, net ir tie, kuriuose žodis "apaštalas" nėra naudojamas, atspindi Pauliaus apaštališką savimonę. Jis nebandė to žodžio tiksliai aptarti, nors jis buvo savita prasme naudojamas tiek pagonių, tiek žydų bendrijose.

Stoikų filosofų tarpe apaštalais vadinosi mokytojai, kurie laikė save dieviškos tiesos nešėjais. Žmonių Dievo samprata buvo gerokai miglota, todėl stoikai, patys pažinę dieviškąją tikrovę, jautėsi įpareigoti skleisti tikrąją visatos sampratą kitiems.

Žydijos galvosena buvo visai kita: žmogus tėra žmogus, o Dievas *yra* Dievas. *Šaliach* (apaštalas) tai Dievo siųstas žmogus, jo pasiuntinys, kokiai nors misijai atlikti. Senajame Testamente pranašai buvo Dievo siųsti kalbėti

Sandoros tautai ir konkrečiu istoriniu momentu jai priminti apie jos pareigas Dievui. Izaijas, pavyzdžiui, taip aprašo savo pašaukimą: "Išgirdau Viešpaties balsą: 'Ką aš pasiųsiu, ir kas eis mūsų vardu?'" (Iz 6,8). Žydijoje "šaliach" (vns.) arba "šelachim" (dgs.) taip pat buvo asmuo arba asmenys *bendrijos* siunčiami ko nors atlikti jos vardu. Rabiniškoji raštija mini tokius pasiuntinius įvairiais atvejais: atstovaujant ką nors prekyboje, gaunant skyrybas, aukojant auką kito vardu.

Paulius naudoja žodį "apaštalas" ir įprastine ir savita prasme, kiek kitaip negu jis buvo naudojamas pagonijoje arba žydijoje. Jis tos prasmės pats nesukūrė, nes dažnai aistringai įrodinėja priklausąs apaštalų grupei (1 Kor 9,1; 15,3-9; 2 Kor 11,5; Gal 1,1.15-17).

DAR ESANT IŠČIOSE SKIRTAS BŪTI APAŠTALU (Gal 1,15)

Senajame Testamente Jeremijas buvo įsitikinęs, kad Dievas jį pasirinko būti pranašu tautoms pirm "negu buvo pradėtas motinos įščiose" (Jer 1,5). Paulius panašiai supranta savo pašaukimą: Dievas jį pasirinko ypatingai užduočiai — nešti Jėzaus Gerąją Naujieną pagonių tautoms. Jis iš namų buvo dvikalbis: buvo susipažinęs su Raštais hebrajų kalba ir su graikišku jų vertimu — Septuaginta. Todėl be vargo galėjo juos aiškinti pagonims. Jis nuo jaunystės buvo uolus protėvių kraičio saugotojas (Gal 1,14) bet, augdamas pagonių mieste, neišvengiamai susidūrė su helenistine kultūra. Todėl jam nebuvo svetimas visuotinis žmonių nerimas ir Dievo ilgesys. Nenuostabu, kad jis tapo "rinktiniu įrankiu" (Apd 9,15) perduoti pagonims žydijoje gimusį Dievo darbą Jėzuje Kristuje suprantamu bei patraukliu būdu.

Neatrodo, kad pats Paulius ypatingai vertino savo turtingą pasiruošimą būsimam uždaviniui dar prieš atsi-

vertimą. Priešingai: "tą pirmenybę [buvimą žydu] aš dėl Kristaus palaikiau nuostoliu" (Fil 3,7). Naujasis turtas, kuris jo akyse nuvertino visa kita buvo "Kristaus pažinimo didybė" (Fil 3,8). Sutikęs prisikėlusį Jėzų pakeliui į Damaską, Paulius jautėsi gavęs naują gyvenimo pradžią: "Paulius, pašauktas apaštalu ne žmonių ir ne per žmogų, bet paties Jėzaus Kristaus ir jį prikėlusio iš numirusių Dievo Tėvo" (Gal 1,1).

Apaštalų darbai duoda suprasti, kad Paulius pirmoj eilėj skelbė Evangeliją žydams. Šiems ją atstūmus, jis kreipėsi į pagonis. Tačiau *Laiškuose* galima pajusti, kad Paulius nuo pat pradžios visa širdimi ir visa siela metėsi į Evangelijos skelbimą pagonims. Niekas Jeruzalės bendrijoje neneigė Paulių esant apaštalu: buvo pripažinta jį turint pasiuntinybę eiti pas pagonis. Atrodo, kad ir Paulius ir jo šmeižėjai sutarė dėl apaštalo sampratos. Jis buvo puolamas, kad nesąs ištikimas apaštalo pareigoms jam pavestose pagonių bendrijose.

Jeruzalės apaštalai nuo pat pradžios pripažino Pauliaus misiją pagonims (Gal 1,18-2,10), ir jų laikysena niekuomet nepasikeitė. Konfliktai kilo dėl atsivertusių pagonių apipiaustymo ir žydų krikščionių nenoro sėsti prie bendro stalo su neapipiaustytais krikščionimis iš pagonijos. Atrodo, kad Jeruzalės apaštalai laikė savaime suprantamu dalyku, jog reikia pagonims skelbti Evangeliją. Tačiau jie galvojo, kad, tapdami krikščionimis, pagonys turi priimti ir esminius žydų nuostatus: apsipiaustyti ir laikytis valgį liečiančių taisyklių. Pauliaus ištikimumas šiai sąlygai buvo laikomas svarbiu jo veiklos bruožu.

Paulius esminiu savo apaštalavimo uždaviniu laikė Evangelijos skelbimą. *Laiške romiečiams* jis rašo:

Paulius, Jėzaus Kristaus tarnas, pašauktasis apaštalas, išskirtas s k e l b t i gerąją Dievo naujieną, ku-

rią Dievas buvo iš anksto pažadėjęs per savo pranašus šventuosiuose Raštuose. O jie kalba apie jo sūnų, kilusį iš Dovydo giminės, šventumo Dvasia ir prisikėlimu iš numirusių pristatytą Dievo Sūnumi su didžia galia,[149] *— Jėzų Kristų, mūsų Viešpatį. Per jį mes esame gavę malonę ir apaštalo tarnystę, kad jo garbei skleistume tikėjimo klusnumą visose pagonių tautose (Rom 1,1-5).*

Paulius pirmiausia rūpinosi įrodyti Raštais, kad Jėzaus veikla, mirtis ir pri(si)kėlimas buvo Dievo plano įvykdymas žmonijos išganymui. Tas planas buvęs apreikštas per pranašus ir galop išsipildęs. Jėzaus pri(si)kėlimas įrodo jį esant Dievo Sūnų, apsireiškusį ir pačiam Pauliui, Dievo malonės dėka. Paulius suprato, kad esminis jo apaštalavimo bruožas buvo skelbti Dievo malonę — žmonijos išganymą per Jėzų Kristų.

MANO ŠIRDĮ TRAUKIA SKELBTI EVANGELIJĄ (Rom 1,15)

Pauliaus *Laiškai* duoda gana daug žinių apie jo Evangelijos skelbimo būdą pagonių miestuose ir šalyse. Jas galima išrinkti iš tų Pauliaus pasiaiškinimų, ką jis kur kalbėjo; kodėl ėjo ten, o ne kitur; kaip pragyveno įvairiose aplinkybėse.

Ką jis skelbė, aprašyta 1 Kor 15,1-8: Jėzaus mirti ir pri(si)kėlimą "kaip skelbė Raštai" (1 Kor 15,3-4). Šioje savo kerygmos santraukoje jis sako, kad "Kristus numirė už mūsų nuodėmes", bet nepaaiškina *kaip* tai mums padėjo. Vis tiek ši tiesa buvo jo skelbimo širdis. Paulius

---

[149]Pagal Paulių Jėzus Kristus galėjo prisikelti tik dėl to, kad Dievas jį *prikėlė* (žr. 1 Tes 1,10; 1 Kor 6,14; 15,15; 2 Kor 4,14; Gal 1,1; Rom 4,24; 10,9). Ta pati samprata yra ir Apd 2,24-36; 1 Pet 1,21. Dievas, *prikeldamas* Jėzų Kristų, apreiškė savo galybę (žr. 2 Kor 13,4; Rom 6,4; Ef 1, 19-23), ir pristatė jį *"viešpačiu"* — graikiškai "Kyrios" (žr. Fil 2,9-11).

ir korintiečiams sako: "buvau pasiryžęs jūsų tarpe nežinoti nieko kito, kaip tik Jėzų Kristų, ir tą nukryžiuotą" (1 Kor 2,2). Šis Jėzaus mirties pabrėžimas pirminiame krikščionių skelbime nebuvo Pauliaus išmonė, bet, anot jo paties, "Pirmiausia aš jums perdaviau, ką esu gavęs..." (1 Kor 15,3). Taigi jau prieš Pauliaus atsivertimą pirmieji krikščionys buvo įsitikinę, kad Jėzus savo mirtimi ne tik išpildė Raštų pažadus, bet išgelbėjo žmones. Kokiu būdu kryžius tarnauja išganymui, dar nebuvo visiškai teologiškai išreikšta, tik pats faktas buvo pakartotinai ir vaizdžiai pristatomas.

Paulius šioje srityje buvo ypač išradingas. Pirmasis pavyzdys, kurį jis naudoja Jėzaus mirties svarbai išganymo plane išreikšti, yra *paklusnusis žmogus iš dangaus*. Jis jį mini giesmėje, kurią įtraukė į savo *Laišką filipiečiams* (2,6-11). Giesmė, atrodo, bus anksčiau Pauliaus rašyta ir, gal būt, kokioje nors krikščionių bendrijoje naudojama. Ji pabrėžia, kad Jėzus atsižadėjo savo įgimto pranašumo, pasirinkdamas visiško klusnumo kelią:

> [*jis*] ... *apiplėšė pats save,*
> *priimdamas tarno išvaizdą*
> *ir tapdamas panašus į žmones.*
> *Jis ir išore tapo kaip visi žmonės;*
> *jis nusižemino, tapdamas klusnus iki mirties,*
> *iki kryžiaus mirties (Fil 2,7-8).*

Paulius, cituodamas šios giesmės žodžius filipiečiams, norėjo juos paskatinti žiūrėti ne savo naudos, o kitų. Krikščionio didybė yra tarnavimas, buvimas dėl kitų, net apiplėšiant save. Giesmės pabaigoje kalbama apie Jėzaus išaukštinimą visos kūrinijos Viešpačiu. Jo paklusnumas iki mirties įvykdo Dievo planą kūrinijai. Ši ir yra pagrindinė giesmės mintis: Jėzus išaukštintas pri(si)kėlimu, kurio jėga ir prasmė bus visiškai apreikšta kūrinijai, kai ji pripažins Jėzų *Viešpačiu* (t.y. Dievu). Kelias į išaugš-

tinimą buvo mirtis, kurią Jėzus turėjo priimti kaip Dievo valią save apiplėšiančiu klusnumu.

Antrasis pavyzdys, kurį Paulius naudoja Jėzaus mirčiai pristatyti, yra *išvadavimas iš vergijos*. Jis ypač ryškus *Laiške galatams* 3-5. Paulius čia vaizduoja visą žmoniją esančią įstatymais paremtų religijų vergijoje. Tai tinka ir žydams, kurie laikė save Dievo tauta, savo gyvenimą tvarkančia pagal Mozės įstatymą. Bet žydai galėjo suvokti, kad Dievui galima patikti vien tikėjimu. Abraomas, žydų tautos protėvis, pasižymėjo tikėjimu (Gal 3, 6-9) ir gavo Izaoką, sūnų ir palikuonį, dovaną iš Dievo, nes grynai žmogišku keliu nei jis, nei jo žmona Sara nebegalėjo tikėtis sulauksią sūnaus. Kadangi Abraomas įtikėjo Dievu ir, "nesant jokios vilties, patikėjo viltimi" (Rom 4,18), "tai jam buvo įskaityta teisumu" (Gal 3, 6). Mozės Įstatymas buvo duotas tik keturis šimtus trisdešimt metų vėliau (Gal 3,15-18). Dievas, duodamas savo tautai Mozės Įstatymą, nepanaikino ano dėsnio, kad žmogaus santykis su Dievu remiasi tikėjimu, o ne taisyklių ir nuostatų pildymu. Mozės Įstatymas buvo naudingas, nes "mus auklėjo... Kristui priimti" (Gal 3,24). Paulius helenistiniam pasauliui paaiškina savo Mozės Įstatymo sampratą įprastu pedagogo (gr. *paidagogos*), arba auklėtojo, įvaizdžiu. Tais laikais tvirto būdo vergas — "paidagogos' būdavo paskiriamas vesti vaiką į mokyklą. Panašų vaidmenį turėjo ir Mozės Įstatymas — vesti žydus prie Kristaus. Kadangi dabar tikėjimas Kristumi yra kelias į išganymą, "mes [krikščionys] jau nesame auklėtojo globoje" (Gal 3,25). Paulius daugiau neaiškina, tik pareiškia, kad prakeikimas gresia visiems, kurie remiasi vien įstatymo darbais, tikėdamiesi taip prisiartinti prie Dievo (Gal 3,10). "Kristus mus atpirko iš įstatymo prakeikimo, tapdamas už mus prakeikimu" (Gal 3,13), nes jis buvo vienintelis, kuris visiškai pakluso įstatymui. Jam

iškentėjus "ant medžio" (Gal 3,13), išsivadavimas iš vergijos yra atviras kiekvienam, kuris eina į Dievą Abraomo keliu — tuo keliu, kurį Jėzus vėl atidarė: *tikėjimo keliu.*

Išvadavimas iš įstatymais paremtos religijos yra svarbus ne tik žydams, bet ir pagonims, sako Paulius (Gal 4,1-11). Demoniškos jėgos ("pasaulio pradmenys") visatoje pavergia ir pagonis, kai jie įsikimba į religines taisykles, manydami, kad jų dėka žmogus tampa Dievui priimtinas, o jų nesilaikydamas, bus Dievo atmestas amžinai. Paulius teigia, kad Dievas, atsiųsdamas "į mūsų širdis savo Sūnaus Dvasią, kuri šaukia 'Aba, Tėve!'" (Gal 4,6), išvadavo žmogų iš vergavimo religiniams nuostatams, sukeliantiems ir baimę, ir puikybę žmogaus širdyje.

Trečiasis Pauliaus naudojamas atpirkimo įvaizdis yra *panaikinimas nuotolio tarp Dievo ir žmogaus*, arba *sutaikinimas*. 2 Kor 5,17-21 Paulius sako, kad: krikščionių bendrija yra "naujas kūrinys", kurį "Dievas Kristuje sutaikino su savimi". Kūrinijos atstatymas į jai skirtą glaudų santykį su Dievu yra šio sutaikinimo esmė. *Laiške romiečiams* Paulius plačiau išvysto šią savo mintį. Čia Paulius teigia, kad kiekvienas žmogus iš kūrinijos, sklidinos puošnumu ir tikslingumu, gali suvokti Dievo buvimą ir jo galybę. Ši nuovoka turėtų žmogų vesti į Dievo, Kūrėjo ir Viešpaties, garbinimą (Rom 1,19-20). Tačiau vietoj Dievą garbinęs, žmogus ėmė garbinti savo paties sukurtus ir valdomus daiktus (Rom 1, 20-23). Dėl to Paulius pakartoja *Pradžios knygoje* randamą pasakojimą apie žmogaus kūrimą ir puolimą. Žmogus gundomas tapti panašus į Dievą (Pr 3,5) ir pats valdyti savo gyvenimą bei likimą. Atsisakydamas būti paklusniu kūriniu, valdąs kūriniją Dievo vardu (Pr 1,28), žmogus iškreipė Kūrėjo ryšį su kūriniu ir taip pat savo paties santykį su kūrinija. Nedarna Dievo su žmogum vedė į nutolimą nuo Dievo, ir netvarka tarp žmogaus ir kūrinijos vedė į

nutolimą nuo kūrinijos. Ilgas netvarkos darbų sąrašas, kurį Paulius duoda Rom 1,24-32, rodo, kaip žmogus "Dievo tiesą iškeitė į melą ir lenkėsi bei tarnavo kūriniams, o ne Kūrėjui" (Rom 1,25). Toliau jis aiškina, kad žmogus negali pasiekti "Dievo garbės" (Rom 3,23), — pasiimti jam Dievo skirtą valdžią kūrinijai vien tik dėl doros taisyklių — vykdydamas ar tai pagonių etikos dėsnius (Rom 2,14), ar tai Mozės Įstatymo reikalavimus (Rom 3,1-4). Žmogaus problema nėra vien tik vis didėjąs plyšys tarp jo elgsenos ir Dievo valios, bet ji yra daug aršesnė — tai jo akiplėšiškas įžūlumas atmesti Dievą kaip savo gyvenimo ir visatos Viešpatį. Čia yra viso reikalo šaknis. Jėzaus mirtis, anot Pauliaus, yra priemonė, kuria Dievas pastato tiltą ant prarajos, atskiriančios žmogų nuo Dievo. Dar daugiau. Jėzaus mirtimi Dievas sugriauna žmogaus suregztas kliūtis, gadinančias jo santykį su Dievu ir apreiškia, kad tiktai pats Dievas gali tą santykį vėl atstatyti (Rom 3,21-26). Šis tretysis motyvas Pauliaus teologijoje bus išsamiau nagrinėjamas dešimtame skyriuje.

Kalbėdamas apie pagonių stabų garbinimą ir vergavimą religinėms apeigoms, Paulius sako savo *Laiške galatams* 4,8-9: "...dar nepažindami Dievo, jūs vergavote dievams, kurie iš tikro jokie dievai". Galatai, Pauliaus skelbiamą Evangeliją priėmė ir apsikrikštijo, bet paskui, atrodo, vėl atkrito, nes Paulius juos bara, kam nori grįžti "prie menkų ir vargingų pradmenų", vadinasi, į senąją vergystę. Pauliaus galvosenoje tikėjimas Kristumi išlaisvina žmogų ne tik iš būtinės kaltės, bet drauge ir iš visatos demoniškųjų jėgų vergijos. Tas pats motyvas randamas ir 1 Kor 15,24-28. Atbaigos Amžiaus gale Kristus perduos Karalystę Dievui Tėvui, sunaikinęs visas jam priešingas valdžias, galybes ir pajėgas, nes "Jis turi karaliauti ir paguldyti po savo kojomis visus priešus". Būdamas savo laiko ir kultūros žmogus, Paulius tiki, kad

pasaulis yra priešiškų dvasių valdžioje. Todėl Dievo Karalystės sukūrimas prasideda šėtono ir jo sėbrų sunaikinimu. Jis rašo: jeigu šio pasaulio valdovai būtų žinoję, kad Kristaus kryžius taps jų sunaikinimo priemone, jie "nebūtų garbingiausiojo Viešpaties nukryžiavę" (1 Kor 2,8). *Laiške romiečiams* 8,19-25 Paulius vaizduoja kūriniją ilgesingai tebedūsaujančią ir tebesikankinančią, kol "bus apreikšti Dievo vaikai". Tada ir "pati kūrinija bus išvaduota iš pragaišties vergovės".

Išsamiausią Kristaus visatos Atpirkėjo sampratą randame *Laiške kolosiečiams* 1,15-2,15. Čia Kristus pristatomas kaip visatos galva, nes "jame sutverta visa, kas yra danguje ir žemėje, kas regima ir neregima..." (Kol 1,16). "Dievas panorėjo jame apgyvendinti visą pilnatvę ir per jį sutaikinti su savimi, darant jo kryžiaus krauju taiką, — ...visa, kas žemėje ir danguje" (Kol 1,19-20). Kristus, žmonių bei angelų galva, "ištrynė mus kaltinantį skolos raštą ir panaikino jį, prismeigdamas prie kryžiaus. Jis nuginklavo vadovybes ir valdžias, viešai jas pažemindamas ir jame švęsdamas pergalę prieš jas" (Kol 2,14-15). Jo pergalė iškelia jį virš visos kūrinijos.

Kai kurie Naujojo Testamento tyrinėtojai mano, kad ši Kristaus, visatos Atpirkėjo, samprata yra per daug išsami ir todėl tikriausiai ji yra ne Pauliaus, o vėlyvesnė. Pagal šią pažiūrą *Laiškas kolosiečiams* buvo parašytas Pauliaus mokinio, kuris buvo stiprioje gnostikų įtakoje.[150] Šią galimybę svarstysime sekančiame skyriuje. Dabar dera tik pabrėžti, kad visatos atpirkimo samprata nėra Pauliui svetima, nes apie tai kalbama ir kituose Pauliaus *Laiškuose.* Ši tiesa iš tikro buvo esminė Pauliaus Evangelijos dalis: Kristus, kuris patenkino žmogaus dvasinį

---

[150]Ernst Käsemann, *Essays on New Testament Themes* (Naperville, Ill.: Allenson, 1964), p. 149-168.

alkį bei nerimą, jį išvadavo iš religinių taisyklių pildymo naštos, tapdamas tiltu tarp Kūrėjo ir kūrinijos.

"KASDIEN ESU ŽMONIŲ APGULTAS, RŪPINUOSI VISOMIS BENDRIJOMIS" (2 Kor 11,28)

Apaštalui Pauliui rūpėjo ne vien skelbti Evangeliją, bet ir kurti krikščioniškas bendrijas. Jos turėjo dvigubą tikslą: išlaikyti tikėjimą ir jį skelbti. Bendrijų vadovybė buvo dvejopa:

1. *Vyskupas*, kurio pareiga buvo rūpintis visa bendrija.

Šis žodis yra graikų kalbos *episkopos* vertimas. Hebrajų atitikmuo būtų *mebaqqer* — žydiškų bendrijų prižiūrėtojas arba valdytojas.[151]

2. *Diakonas*, kurio pareiga buvo tarnauti.

Paulius savo *Laiške filipiečiams* rašo "visiems šventiesiems Kristuje Jėzuje, kartu su *vyskupais* ir *diakonais*" (Fil 1,1). *Apaštalų darbai* aprašo septynių diakonų paskyrimą "tarnauti prie stalų" (Apd 6,2), kad Dvylika būtų laisvi skelbti Dievo žodį (Apd 6,2). Šis bendrijos vadovybės padalinimas į skelbiančius Dievo žodį ir tarnaujančius prie stalų yra šiek tiek teoriškas. Neatrodo, kad taip buvo tikrovėje, nes diakonas Steponas skelbia žodį (Apd 7), taip pat ir diakonas Pilypas skelbia bei krikštija (Apd 8,4-8. 26-40). Tikriausiai tas padalinimas tik parodo, kad vyskupai labiau užsiėmė bendrijos priežiūra, o diakonai —tarnavimu.

Pirmieji krikščionys atsivertėliai Achajoje, Korinte buvo Stepono šeima, kuri ir vadovavo tai bendrijai (1 Kor 16,15). Paulius tai primena korintiečiams: "...jūs pažįstate Stepono namus ir žinote, kad jie yra Achajos

[151] Kumrano Bendrijos įstatuose Bendrijos valdytojas vadinamas *mebaqqer*, graikų kalboje — *episkopos*, o mūsų — vyskupas.

pirmatikiai, pasiaukoję *tarnauti* šventiesiems" (1 Kor 16, 15). Toliau jis juos ragina *būti paklusniais* "tokiems žmonėms ir visiems, kurie su jais dirba ir triūsia" (1 Kor 16, 16). Taigi nors jie ir tarnavo, bet diakonai buvo bendrijų vadovai.

Be šių pastovių tarnybinių gretų, bendrijose užtinkame ir *apdovanotų asmenų*, kurie įvairiomis progomis atlikdavo kai kuriuos uždavinius. Pajėgumas sėkmingai rūpintis bendrijos poreikiais buvo laikomas *dovana*, arba *charizma*: "esama skirtingų malonės dovanų, tačiau ta pati Dvasia. Esama skirtingų tarnysčių, tačiau tas pats Viešpats. Ir esama skirtingų darbų, tačiau tas pats Dievas, kuris visa veikia visame. Kiekvienam suteikiama Dvasios apraiška bendram labui" (1 Kor 12,4-7).[152] Apdovanotieji netrukus ėmė lenktyniauti, kurio dovana garbingesnė. Kėlimasis į puikybę vedė prie bendriją skaldančių varžybų. Paulius panaudojo savo apaštališkąjį autoritetą pastatyti "apdovanotuosius" į savo vietą. Pagal jį bendrijos gerovė priklausė nuo kiekvieno nario gerai atliekamo uždavinio. Įtikinimui Paulius panaudojo kūno ir jo sąnarių įvaizdį: "Kaip vienas kūnas turi daug narių, o visi nariai, nežiūrint daugumo, sudaro vieną kūną, taip yra ir su Kristumi" (1 Kor 12,12). Išvardinęs dovanas ir pareiškęs jas visas esant svarbias (1 Kor 12, 14-27), Paulius vis dėlto jas rikiuoja tam tikra tvarka:

> *Ir tuo būdu Dievas kai kuriuos paskyrė Bažnyčioje, pirmiausia apaštalais, antra — pranašais, trečia — mokytojais; paskui eina stebuklų darymas, po to gydymo dovanos, pagalbos teikimas, vadovavimas, įvairių kalbų dovanos... Ar visi apaštalai? ar visi pranašai? ar visi mokytojai? ar visi stebukla-*

[152]Dovanų įvairumas Dvasios vienybėje smulkiau aprašomas 1 Kor 12,8-11.

dariai? ar visi turi gydymo dovanų? ar visi kalba kalbomis? ar visi aiškintojai? (1 Kor 12,28-30)

Kaip jau anksčiau matėme, apaštalų būrelis buvo palyginti mažutis, nors, tiesą pasakius, tikslų jo skaičių neįmanoma susekti. Apaštalai buvo laikomi ypatingai įgaliotais Prisikėlusiojo Viešpaties (1 Kor 9,1; 15,7-8). Pranašai — asmenys, kurie Dvasios galia vedė Bendriją per įvairias naujai iškilusias aplinkybes. Pranašavimas, arba kalbėjimas Dievo vardu, prašnekino bendriją jos išgyvenamoje nuostaboje ar bėdoje. Tai buvo gyvojo Dievo balsas, nušviečiąs esamus ir būsimus įvykius Raštų šviesa. Pavyzdžiui, Agabas Pauliui apreiškė, jog mirsiąs kankiniu (Apd 21,10-14). Pranašų kalbos turinį galima apčiuopti Pauliaus giesmėje apie meilę: "Ir jei turėčiau pranašystės dovaną ir pažinčiau visas paslaptis ir visą mokslą" (1 Kor 13,2). Taigi, anot Pauliaus, *pranašystės dovana* leido jam "pažinti visas paslaptis ir visą mokslą". Galimas dalykas, kad Paulius naudoja savo pranašišką dovaną, kalbėdamas apie santuoką ir susilaikymą krikščionių bendrijoje (1 Kor 7,8-16). Susituokusiems, kurie nori skirtis, Paulius primena, kad *Viešpats įsako* žmonai nesiskirti "nuo vyro, o jei atsiskirtų, kad liktų netekėjusi arba susitaikytų su vyru; — taip pat ir vyras tegul nepalieka žmonos" (1 Kor 7,10). Paulius šiuo klausimu neturėjo aiškaus Viešpaties Jėzaus nurodymo, bet jis savo žodį laiko lygiai svarų, nes jis gautas iš Dievo Dvasios (1 Kor 7,40).

Pirmasis *Laiškas korintiečiams* susideda iš dviejų dalių: 1, 10-6,20 ir 7,1-15,58. Pirmojoje dalyje parodoma apverktina Korinto krikščionių padėtis: susiskaldymas, nesutarimai ir palaidumas. O antrojoje aiškinami santuokos klausimai, kalbama apie nevedusius, netekėjusias ir našles, luomų pareigas, santykius su pagonimis, tikinčiųjų susirinkimus ir prisikėlimą. Abiem atvejais

Paulius elgiasi kaip apaštalas, spręsdamas painius klausimus visų krikščionių bendrijos labui. Daugumas korintiečių bėdų kilo jų pačių tarpe, bet tikriausiai jos krito į akis kaimynams pagonims. Rimčiausias bene bus buvęs kraujomaišos nusikaltimas, nes juo ypač buvo pažeminamas Kristaus vardas: "Apskritai tenka girdėti apie palaidumą jūsų tarpe, ir netgi apie tokį palaidumą, kokio nepasitaiko nė pas pagonis: būtent kažkas gyvenąs su tėvo žmona..." (1 Kor 5,1). Šiuo atveju Paulius daro sprendimą *in absentia*, "nebūdamas pas jus", ir sako: "atiduokite tokį šėtonui, kad sužlugdytų kūną, o dvasia būtų išgelbėta Viešpaties teismo dienai" (1 Kor 5,5). Paulius liepia korintiečiams susirinkti "draugėn Viešpaties Jėzaus vardu su mano dvasia ir mūsų Viešpaties Jėzaus galybe" (1 Kor 5,4). Ir čia susiduriama su dramatiška ir paslaptinga galia, glūdinčia apaštalo uždavinyje.

Lytiniai santykiai ir susilaikymas nuo jų, santuoka ir skyrybos kėlė korintiečiams klausimų, kurie šaukte šaukėsi Pauliaus apaštališko nuosprendžio. Jį klausė, ar krikščionims iš viso dera turėti lytinius santykius? Ar nederėtų krikščioniui skirtis nuo pagonio vyro ar pagonės žmonos mišrioje šeimoje? Ar kūdikiai, gimę mišrioje šeimoje, nėra sutepti? (1 Kor 7,1-16). Paulius neturėjo po ranka jokio Viešpaties Jėzaus žodžio šiais klausimais, bet jautėsi esąs įgaliotas į juos atsakyti jam duota Dvasios galia. Sekdamas realistiška ir sveika lyties bei šeimos gyvenimo samprata Šventraštyje ir žydų kraityje, Paulius lytiniuose santykiuose nemato jokios nuodėmės (1 Kor 7, 27.36). Krikščionių santuoką Paulius laiko mažiau patrauklią negu susilaikymą nuo jos tik dėl vienų vienos priežasties: susituokusiems pirmoje eilėje rūpi šeimos pareigos, o ne bendrijos reikalai. "Aš norėčiau, kad jūs gyventumėt be rūpesčių. Nesusituokęs rūpinasi Viešpaties reikalais ir trokšta patikti Viešpačiui" (1 Kor 7,32.33-35).

1 Kor 7,26 turi dviprasmį išsireiškimą "žiūrint šio meto suspaudimų"[153] kaip pagrindą kodėl nesituokti. Labai galimas dalykas, kad Paulius turi mintyje ateinančią Amžiaus Pabaigą, kuri, jo įsitikinimu, užklups netrukus su niekuomet dar nepatirtais vargais išrinktųjų Bendrijai. Ši galvosena yra būdinga žydų apokaliptinei raštijai, kurios nuotaikomis gyveno Paulius ir pirmieji krikščionys. Dėl to jis ir sako: "*laikas trumpas!* Belieka tiems, kurie turi žmonas, gyventi, tarsi jų neturėtų, ir kurie verkia, tarsi neverktų, ir kurie džiaugiasi, tarsi nesidžiaugtų, ir kurie perka, tarsi neįsigytų, ir kurie užsiėmę pasaulio reikalais, — kaip neužsiėmę. Nes šio pasaulio pavidalas praeina" (1 Kor 7,29-31). Čia Paulius nenustato askezės taisyklių ateičiai, bet duoda praktiškus patarimus dabarčiai, skubiai atliekant Viešpaties patikėtą uždavinį: skelbti Evangeliją. Tiems, kuriems bepatystė įmanoma (pats Paulius buvo nevedęs), jis sako: "Aš norėčiau, kad visi žmonės būtų tokie, kaip aš. Bet kiekvienas turi iš Dievo savo dovaną, vienas šiokią, kitas kitokią" (1 Kor 7,7). Pauliui bepatystė yra tinkamiausia padėtis skelbti Evangeliją. Tiems, kuriems sunku susilaikyti, jis sako: "tegul tuokiasi. Verčiau tuoktis, negu degti" (1 Kor 7,9).

Savo *Laiškuose* Paulius dažnai mini moteris. Atrodo, kad moterys buvo svarbios darbuotojos jo įkurtose bendrijose (1 Kor 16,19; Rom 16,1-16).[154] *Apaštalų darbai* dažnai aprašo moteris ir jų darbus (pvz. Lidiją, prekiaujančią purpuro drabužiais — 16,14; Akvilo žmoną Pris-

[153]Graikų kalba šis išsireiškimas yra "tèn enestosan anánken", kurį ark. J. Skvireckas verčia "dėl dabartinio reikalo". Lietuvių protestantų vertimas: "dėl prieš akis stovinčios bėdos".

[154]Rom 16 tikriausiai yra žuvusio laiško dalis, nes Paulius dar niekad Romoje nebuvęs, jau sveikina vardu daugybę romėnų! Tai nebuvo neįmanoma, tačiau seniausi rankraščiai *Laišką romiečiams* užbaigia doksologija 16,25-27, kuri seka tuoj po 15,33. Žr. Joseph A. Fitzmyer, "The Letter to the Romans," *JBC* 53:9-10.

kilę — 18). Nežiūrint to, Paulius moterims tedavė antraeilį vaidmenį Bendrijoje (1 Kor 11,2-15), laikydamasis dėsnio, kad "moterys tegul susirinkimuose tyli" (1 Kor 14,33b-35). Atrodo, kad jis čia sekė žydų sinagogos pamaldų taisyklėmis. Nors nedera ir netikslu Paulių laikyti misoginistu (nekentusiu moterų), vis dėlto jis šiuo atveju lieka savo amžiaus rėmuose. Iš kitos pusės, negalima tylomis praeiti pro Pauliaus plačią Bendrijos vienybės sampratą: "visi, kurie esate pakrikštyti Kristuje, apsivilkote Kristumi. Nebėra nei žydo, nei graiko; nebėra nei vergo, nei laisvojo; *nebėra nei vyro nei moters*: visi jūs esate viena Jėzuje Kristuje' (Gal 3,27-28). Sprendžiant iš Pauliaus bendrijų gyvenimo, kiek apie jį žinome, moterys turėjo kur kas didesnį vaidmenį, negu Pauliaus principas — tylėti susirinkimuose, — rodo. Tačiau pats faktas liudija, kad jis neišvystė savo minties iki galo: — juk Kristaus kūne (Bendrijoje) nėra rasinių, ekonominių ir lytinių užtvarų.

Ypač *2 Laiške korintiečiams* galima aiškiai pajusti artimus ir jausmingus ryšius Pauliaus su jo įsteigtomis bendrijomis. Jis susijaudinęs kalba: "Atverkite mums savo širdis! Juk mes nė vienam nepadarėme skriaudos" (2 Kor 7,2). Ir vėl labai jautriai išsireiškia: "...jūs esate mūsų laiškas, įrašytas mūsų širdyje, visų žmonių suprantamas ir skaitomas" (2 Kor 3,2). Paulius jaučia glaudžią vienybę su korintiečiais: "Jeigu mes kenčiame priespaudą, tai jūsų paguodai ir išganymui; jei esame guodžiami, tai jūsų paguodai, kuri įdiegia jums ištvermę pakęsti tokius pačius kentėjimus, kokius mes kenčiame" (2 Kor 1, 6). Pagaliau jis atskleidžia savo paties patirtį — iškentėtas kančias ir apgalėtas kliūtis — paradoksų grandinėje:

...gerbiami ir žeminami,
šmeižiami ir giriami,
laikomi apgavikais ir teisiais,

nepažįstamais ir žinomais;
kai mirštame — ir štai vėl gyvuojame,
kai esame baudžiami — ir nenužudomi,
kai liūdime — ir visą laiką esame linksmi,
kai, būdami beturčiai, praturtiname daugelį,
kai nieko neturime — ir viską turime
(2 Kor 6,8-10).

Drąsiausias vaizdas, kuriuo Paulius išreiškia savo ryšius su žmonėmis, laimėtais Evangelijai, yra *Laiške galatams*:

"...mano vaikeliai, kuriuos aš ir vėl su skausmu gimdau, kol jumyse išryškės Kristaus atvaizdas!" (4,19).

"MANAU NESĄS PRASTESNIS UŽ ANUOS 'ANTAPAŠTALIUS'!" (2 Kor 11,5)

Pauliui teko susikirsti su kitais apaštalais esminiais klausimais: ar pagonims reikia priimti Mozės Įstatymą, prieš tampant krikščionimis? Kiti du įtampą kelią klausimai lietė asmenybių kultą ir pinigus. Korinto bendrija susiskaldė paskiromis grupėmis, kurios didžiavosi savo prisirišimu prie kurio nors vado. Anot paties Pauliaus, "...Chlojės namiškiai pranešė man apie jus, mano broliai, kad jūsų tarpe esama kivirčų. Turiu omenyje tai, kad tarp jūsų yra tokių, kurie sako: 'Aš esu Pauliaus', 'aš — Apolo', 'aš — Kefo' [Petro], o 'aš — Kristaus'" (1 Kor 1,11-12). *Apaštalų darbai* tiksliau aprašo Apolą. Jis buvo žydas iš Aleksandrijos, iškalbingas ir puikiai išmanąs apie Raštus (Apd 18,24-28). Ar 1 Kor 1-2 išreikštas pasaulio išminties pasmerkimas yra nukreiptas prieš mokytąjį Apolą? Gaila, bet mums neįmanoma patikrinti *Apaštalų darbų* 18 pasakojimo tikslumą. 1 Kor 3 Paulius atkreipia dėmesį į Evangelijos skelbėjus, kurie vadinami Dievo bendradarbiais: "Kas gi yra Apolas? Kas

gi yra Paulius? Tarnai, kurių dėka jūs įtikėjote ir kurie tarnavo, kiek Viešpaties kiekvienam buvo skirta. Aš sodinau, Apolas laistė, o Dievas augino" (1 Kor 3,5-6). Taigi Paulius aiškina korintiečiams, kad Evangelijos skelbėjai vienas kitą papildo ir yra Dievo bendradarbiai tarnaują jų dvasiniam klestėjimui.

Dėl pinigų Paulius nuolat buvo bėdoje ir susikirsdavo su daugeliu. Kai kur jis buvo puolamas, kad neužsidirba sau pragyvenimo, bet verčia bendrijas jį išlaikyti. Tuo tarpu kiti apaštalai keliaudavo su savo palydovais, priiminėdavo bendrijų pašalpą (1 Kor 9,3-5), ir niekas dėl to nesisielojo. Bet kai Paulius ir Barnabas, abu nevedę, pasinaudojo aukomis "dėl valgio ir gėrimo" (1 Kor 9,4), jų priešai ėmė juos kaltinti, kad gyvena kitų sąskaita, — vadino juos veltėdžiais. Paulius Raštais paremia savo teisę imti paramą iš bendrijų. Perkeltine prasme peraiškindamas Mozės Įstatymo nuostatą: "Neužrišk nasrų kuliančiam jaučiui" (Įst 25,4), Paulius sako: "...Viešpats yra patvarkęs, kad Evangelijos skelbėjai gyventų iš Evangelijos" (1 Kor 9,14). Apgynęs savo teisę naudotis bendrijų parama, Paulius toliau pareiškia: "Bet aš nesinaudojau jokiomis teisėmis" (1 Kor 9,15). Priešingai, jis pakentė trūkumus, kad niekas negalėtų jo apkaltinti uždarbiavimu, skelbiant Kristaus mirtį. Tik iš 2 Kor 11 aprašyto priverstinio pasigyrimo, — Pauliaus darbų ir vargų, — galima suprasti tikrąją padėtį. Čia Paulius pareiškia, kad, nenorėdamas duoti nė vienam Korinto bendrijoje progos jį apkaltinti išnaudojimu apaštalo vaidmens asmeniškam praturtėjimui, priėmė paramą iš kitų bendrijų, ypač iš esančių Makedonijoje (2 Kor 11,8-11).

Pauliaus gilus dėkingumas Makedonijos bendrijoms, o ypač Filipų bendrijai, jautriai išreiškiamas *Laiške filipiečiams* (1,3-11; 4,10-20). Čia Paulius jų paramą vadina "kvapia dovana, Dievui priimtina ir patinkama auka"

(Fil 4,18) ir prisipažįsta: "vis dėlto jūs gerai padarėte, bendraudami su manimi varge" (Fil 4,14). Bendrijų aukos Pauliui nebuvo joms uždėti sunkūs mokesčiai, bet proga dalyvauti jo apaštališkame darbe.

Paulius gyveno įsitikinimu, kad esama glaudaus ryšio tarp prisirišimo prie Evangelijos ir aukojimo jos skelbimui palengvinti. Tur būt, ryškiausiai tai liudija jo paties rūpestingi planai ir didžiulės pastangos rinkti aukas Jeruzalės bendrijai. Tai padaryti reikėjo daug apsukrumo bei takto, ypač įtikinant apsikrikštijusių pagonių bendrijas rinkti aukas ir skatinant paskirtuosius atstovus būti pasiruošusius vykti su kitais į Jeruzalę (1 Kor 16,1-4). Kiekviena bendrija buvo prašoma aprūpinti savo atstovus "lydimaisiais laiškais" (1 Kor 16,3), kad niekam nebūtų jokios abejonės juos esant tikrai įgaliotus nugabenti "meilės dovaną" Jeruzalės bendrijai.

Nors Paulius ir rašo "Tiesą sakant, nebereikia daugiau rašyti [korintiečiams] apie paramą šventiesiems" (2 Kor 9,1), t.y. nėra reikalo priminti, kad būtų surinkę pinigus nustatytu laiku, bet jis vis dėlto ne tik primena, bet ir pareiškia, kad jam tektų rauste parausti, jeigu atvykus aukos dar nebūtų surinktos. Dar daugiau! Tiesą sakant, Paulius taip mažai jais pasitikėjo, kad, prieš atvykdamas, pasiuntė savo bendradarbius patikrinti, kaip rinkliava sekasi. Jis korintiečius užtikrina, kad Dievas yra dosnus tiems, kurie patys yra dosnūs. Be to, dar prideda, kad ir jų geras vardas nuskambės kitų bendrijų bei pagonių tarpe (2 Kor 9,11-15).

Pačiam Pauliui įsipareigojimas krikščionijos "šulams" Jeruzalėje "prisiminti jų vargšus" (Gal 2,10) buvo labai svarbus ir arti širdies. Dėl šio įsipareigojimo jam teko atidėti jau seniai planuojamą kelionę į Romą ir Ispaniją (Rom 15,22-29). Atlikdamas šį įsipareigojimą, Paulius pateko į romėnų valdžios rankas Jeruzalėje, ir

tas jo suėmimas baigėsi kalinio kelione ir kankinio mirtimi Romoje.

Šalia piniginių bėdų Paulius taip pat turėjo vargo su žmonėmis. Atrodo, kad jis buvo arba mylimas, arba neapkenčiamas. Su Pauliumi nebuvo galima likti drungnam. Jam buvo prikaišiojama, kad jis nemoka santykiauti su žmonėmis. Paulius ir pats save aprašo, gal būt, savo šmeižikų žodžiais, kaip žmogus, kurio "kūno išvaizda menka ir iškalba prasta" (2 Kor 10,10). Ten pat jis ir tęsia: "Aš pats, Paulius, jus maldauju Kristaus švelnumu ir nuosaikumu, — aš, kuris 'akyse su jumis esu toks nusižeminęs, o už akių taip smarkauju prieš jus'. Aš jus prašau, kad atvykęs neturėčiau pasirodyti smarkuoliu, pasiryžusiu sudrausti kai kuriuos asmenis, kurie mano, jog mes vadovaujamės kūno sumetimais. Vis dėlto, gyvendami *kūne*, mes kovojame ne *kūniškai*" (2 Kor 10,1-3).[155] Taigi Pauliaus jėga buvo ne tiek asmenišku patrauklumu ar iškalba paremta, kiek Dvasios jėga prašnekinanti krikščionis jo laiškais.

Pauliaus priešai jį kaltino svyravimu ir nepastovumu. Pirmoji 2 Kor dalis kaip tik ir bando atsakyti į šį kaltinimą. Pirmiausia, Paulius rūpestingai pasiaiškina, kodėl jis negalėjo pas juos atvykti, kaip buvo anksčiau planavęs (2 Kor 1,12-22). Jis tęsia tvirtindamas, kad korintiečiams tai išėjo į gerą, nes jo atvykimas pas juos būtų buvęs "su liūdesiu" (2 Kor 2,1) dėl neišspręstų kivirčų. Paulius taip pat teigia, kad jo "taip" yra "taip" ir jo "ne" yra "ne" (2 Kor 1,18-20), nes jis žino, kad Dievo įgaliotas taip elgiasi.

---

[155]Gr. *sarks* į lietuvių kalbą verčiamas žodžiu "kūnas" arba "kūniškai". Tačiau jo esminė prasmė yra "žmogaus prigimtis" arba "pagal žmogiškąją prigimtį". Taigi Paulius sakosi, kad jo jėga yra Dvasios jėga, o ne stipri asmenybė, nes tai jau būtų *žmogaus prigimties* jėga. Žmogus savo prigimtimi yra atitolęs nuo Dievo Kūrėjo, ir todėl trapus. Jis tėra kūrinys trapioje kūrinijoje.

Rašydamas *Laišką galatams*, Paulius daro užuominas apie savo pirmąjį atvykimą pas juos (Gal 4,13-15): "Jūs žinote, — sako Paulius, — kad aš jums pirmą kartą paskelbiau Evangeliją sirgdamas" (Gal 4,13). Jis sako, kad ta jo kūno negalė buvo galatų išmėginimas, nes dėl jos jis galėjo būti išjuoktas ir paniekintas. Tačiau galatai jį ne tik priėmė su užuojauta, bet dėl jo būtų "išlupę savo akis ir atidavę" (Gal 4,15) jam. Ar Paulius sirgo kokia pasibiaurėjimą keliančia akių liga? Kai kurie raidiški Naujojo Testamento tyrinėtojai yra bandę piršti išvadą, kad Paulius sirgo epilepsija ir jo regėjimas buvo susilpnėjęs nuo epileptinių priepuolių. Kaip ten bebūtų buvę, bet Pauliaus negalė krito kitiems į akis, nes, atrodo, buvo atstumianti. Nenuostabu, kad jis nuolat prisiminė galatų parodytą palankumą jam ir Evangelijai, nežiūrint anos negalės. Labai galimas dalykas, kad ši negalė buvo laikina, bet pasikartojanti—gal maliarijos liga su besikaitaliojančiu karščiu ir šalčio krėtimu? Gal pakartotos užuominos *Laiškuose* apie jo "menką kūno išvaizdą" rišasi su nuolatine negale, darančia jį perdėm nepatrauklų? Viena yra aišku: Paulius nebuvo paliegėlis, — joks paliegėlis nebūtų galėjęs pakelti tiek darbų ir vargų, kuriuos jis pats aprašo 2 Kor 11,23-28. Su tam tikra pašaipa arba ironija Paulius klausia: "Jei kas silpsta, ar aš nesilpstu?" (2 Kor 11,29). Rašydamas šiuos žodžius, Paulius gal turi mintyje šią "negalę":

> *Taigi, kad aš neišpuikčiau, man duotas dyglys kūne, šėtono pasiuntinys, kad mane smūgiuotų ir aš neišpuikčiau. Dėl šios priežasties aš jau tris kartus maldavau Viešpatį, kad atitolintų jį nuo manęs. Bet Viešpats man atsakė: "Gana tau mano malonės, nes mano galybė geriausiai pasireiškia silpnume". Todėl aš mieliausiu noru girsiuosiu silpnumais, kad Kristaus galybė apsigyventų manyje (2 Kor 12,7-9).*

Pauliaus kritikai jam prikaišiodavo ir dažnai jį kamuodavo, lygindami jo menką išvaizdą su jo laiškų svarumu ir griežtumu. Laiškai Pauliui buvo tapę pagrindine priemone perduoti savo bendrijoms apaštališkus potvarkius. Paulius savo rašytame *Laiške kolosiečiams* patarė ir ragino bendrijas pasikeisti jo laiškais:

> *Kai šitas laiškas bus perskaitytas pas jus, pasirūpinkite, kad jis būtų perskaitytas ir laodikiečių bažnyčioje, o jūs perskaitykite laišką, kuris ateis iš Laodikėjos (Kol 4,16).*

Graikų-romėnų pasaulyje buvo dviguba laiško forma: 1. laiškas — proginis raštas: siuntėjas ir gavėjas, negalėdami asmeniškai susitikti, kokį nors reikalą aptaria raštu; 2. epistola — raštas laiško forma, skirtas platesnei žmonių grupei ir turįs tarnybinį uždavinį bei visuomeninį pobūdį. Pauliaus *Laiškai* yra ir proginiai raštai ir turi tarnybinį uždavinį bei visuomeninį pobūdį. *Laiškas Filomenui* yra asmeniškas, tuo tarpu *Laiškas romiečiams* yra raštas laiško forma, kuriuo siekiama atskleisti esminį skirtumą dieviškojo teisumo nuo žmogiškųjų pastangų. Jis duoda įstabią Dievo malonės sampratą, — "Dievo meilė yra išlieta mūsų širdyse Šventosios Dvasios, kuri mums duota" (Rom 5,5).

Pati laiško forma Pauliaus laikais jau buvo perdėm nusistovėjusi. Ją galima schematizuoti:

Siuntėjo prisistatymas drauge su jo bendradarbiais
Gavėjo pasveikinimas; /(jei jų yra);
Mandagūs pareiškimai: geros sveikatos ir sėkmės
Išdėstomas reikalas, kuriuo rašoma; /palinkėjimai;
Mandagūs paskatinimai, paraginimai;
Baigminiai asmeniški paaiškinimai;
Baigminis pasveikinimas.

Tarp tūkstančių su kasdieniškais reikalais surištų papiruso raštų, rastų Egipte dvidešimtojo a. pradžioje, yra šimtai laiškų nuo paprastų žmonių: išsiilgęs sūnus rašo tėvams; pabėgėlis sūnus rašo tėvui, norėdamas atrasti kelią į tėvo namus bei širdį; pranešama apie stebuklingą išgijimą kurio nors dievo šventykloje; tėvai rašo vaikams, patardami kaip elgtis. Iš šių laiškų matyti, kaip Paulius panaudojo įprastinę laiško formą susisiekti su savo bendrijomis. Bet jis savaip pritaikė laiško formą, perduodamas apaštališkus patvarkymus tolimoms bendrijoms.

Dalis jo padarytų pakeitimų atspindi dvikalbę ir dvikultūrę Pauliaus aplinką. Pavyzdžiui: vietoje įprastinio graikiško pasveikinimo "chairete" (džiaugsmas jums!) arba įprastinio hebraiško "šalom" (ramybė!) Paulius naudoja "Malonę (*charis*) ir ramybę (*šalom*)" (Rom 1, 7; 1 Kor 1,3 ir t.t.).[156] Panašiai, išreikšdamas padėką bei rūpestį savo bendrijų gerove, Paulius mini ne tik Dievo vardą, bet prijungia ir "Viešpatį Jėzų Kristų" (1 Kor 1, 3; 2 Kor 1,2 ir t.t.), per kurį duodama Dievo malonė tikėjimui. Paraginimai laiškų pabaigoje — pvz. Rom 12-14; Gal 5-6; Fil 4 — pagrįsti iš dalies žydų Raštais ir iš dalies pagonių, ypač stoikų dorybėmis, pvz. savitvardos idealu (Gal 5,23; 1 Kor 9,25).

Pauliaus savitas stilius ir galingas žodis ir šiandien prašnekina skaitytoją. Jis pats kelia klausimus, kuriuos galėtų kelti jo priešininkai. Pavyzdžiui, "Gal mums pasilikti nuodėmėje, kad gausėtų malonė?" (Rom 6,1), arba "Ar aš ne laisvas? ar aš ne apaštalas? argi nesu regėjęs mūsų Viešpaties Jėzaus? ar jūs ne mano darbo vaisius Viešpatyje?" (1 Kor 9,1). Čia Paulius panaudoja stoikų filosofų plačiai vartojamą diatribės metodą. Ne visos Pau-

---

[156]Žydas žydą sveikindavo *šalom* — ramybės palinkėjimu, graikas linki džiaugsmo (*chairete*), o romėnas — sveikatos (*salus*).

liaus naudojamos metaforos yra jo paties sukurtos. Atletas, dalyvaująs lenktynėse ir siekiąs pranašumo bei premijos (1 Kor 9,25), buvo daug kur naudojamas palyginimas. Tačiau sekanti — kumštininko analogija paties Pauliaus sugalvota. Jis kalba apie krikščionį, kuris grumiasi ne "kaip į orą smūgiuodamas[a], bet [tramdo save ir daro] klusnų[ia]" (1 Kor 9,26). Pauliaus bandymas naudoti alegorijas ne visuomet sėkmingas. Perdėm nerangi ir nešmaikšti alegorija yra Įstatymas/Malonė=Sara/Hagara=Jeruzalė/Sinajus (Gal 4,21-31). Tačiau tai tik maži netobulumai. Nesilpstanti Pauliaus *Laiškų* jėga prašnekina žmogų jo išgyvenamoje nuostaboje ir bėdoje, sudabartina Dievą jo kančioje ir suartina Dievą su žmogumi. Todėl jie aktualūs ir mūsų laikais. Nuo pat pradžios Pauliaus *Laiškai* buvo jungiami į rinkinius ir jais buvo dalijamasi bendrijose. Po jo mirties net imta rašyti laiškus Pauliaus vardu, remiantis jo autoritetu. Tokie yra *Ganytojiški laiškai* — 1 Tim, 2 Tim, Tit. Pauliaus *Laiškų* dėka pradėjo vystytis krikščioniškasis Šventraštis — Naujasis Testamentas.[157] Pauliaus raštijoje galima atrasti daug literatūrinių deimančiukų: himnas meilei (1 Kor 13), prigimtinio ir dvasinio gyvenimo aprašymas (Rom 8), ir daugelis kitų.

MŪSŲ MYLIMASIS BROLIS PAULIUS PARAŠĖ JUMS (2 Pet 3,15)

Pagarba Pauliui ir didelė jo *Laiškų* įtaka bei jėga išjudino krikščionis rašytojus rašyti jo vardu.[158] Toks buvo antikinio pasaulio paprotys. Rašančiųjų Pauliaus var-

[157]Pirmoji Naujojo Testamento knyga yra *1 Tesalonikiečiams.* Nors *Evangelija pagal Matą* yra pirmasis raštas Naujojo Testamento kanone, *1 Tes* yra istoriškai ankstyviausias raštas.

[158]Raštai, priskiriami Pauliui, nors yra pseudoniminiai (parašyti jo vardu), vadinami deutero-Pauliaus (antrasis Pauliaus sąrašas) — *1 ir 2 Timotiejui, Titui, Efeziečiams.* Kai kas čia priskiria ir *Laišką kolosiečiams.*

du tikslas nebuvo skaitytoją apgauti, bet pagerbti Paulių ir sudabartinti jo Evangelijos sampratą, bent iš dalies apsigaubiant jo autoritetu. Nors Petras ir buvo pagrindinis bendrijinės galios atstovas Romoje, didžioji krikščionių Raštų (Naujojo Testamento) dalis susimezga su Pauliaus apaštališka veikla.

Pauliaus apaštališkasis autoritetas ryškus ne vien dėl to, kad jo vardo buvo šaukiamasi, bet daugiau dėl to, kad jo svari Evangelijos samprata padėjo apspręsti nuolat iškylančius gyvenimiškus klausimus. Šių klausimų tarpe ypač svarbūs buvo paklusnumas Bendrijos vadovybei ir vis auganti problema, kaip atskirti tikrąjį tikėjimą nuo klaidos. Šių abiejų įtampų visą aštrumą matysime antroje dalyje. Būdinga, kad Pauliaus buvo šaukiamasi, vėlesnėms krikščionių kartoms bandant surasti lemiamą žodį įtampių klausimų sūkuryje. Tačiau vėlesni krikščionys rašytojai turėjo nemaža vargo, bandydami Paulių suprasti. Tai liudija *2 Petro* autorius: "Juose [Pauliaus laiškuose] esama sunkiai suprantamų dalykų, kuriuos nemokšos ir nesubrendėliai iškraipo, aiškindami, kaip ir kitus Raštus, savo pačių pražūčiai" (2 Pet 3,16). Tokių sunkumų nebuvo įvertinant Pauliaus Evangelijos sampratos didelę įtaką bei jo apaštališką galią bendrijose ir apaštalų tarpe.

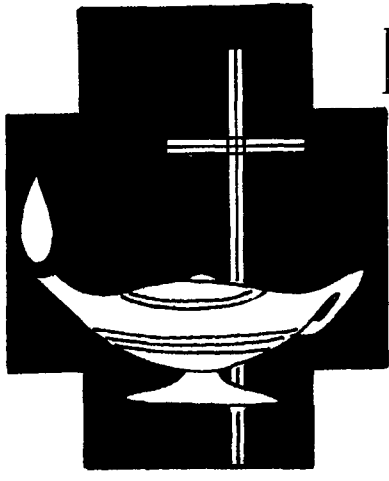

IX SKYRIUS

PAULIAUS IŠMINTIES SAMPRATA

...Mes skelbiame Kristų,
kuris yra Dievo galybė ir išmintis
(1 Kor 1,24).

Iki šiol Paulių nagrinėjome labiau istoriniu požiūriu. Nardėme po jo *Laiškus* ir bandėme geriau pažinti jo gyvenimo metmenis bei apaštališką vaidmenį besikuriančioje krikščionių Bendrijoje. Šiame ir sekančiame skyriuje panagrinėsime Pauliaus teologiją dviejuose ilgesniuose jo laiškuose: *1 korintiečiams*, kur atsispindi Pauliaus išminties samprata ir *Laiške romiečiams*, kur yra išsamiausia Pauliaus Dievo tautos sampratos išraiška.

Pauliaus doros dėsnių apibūdinimas primena stoikų galvoseną. Tai kone vienintelis ir gerokai paviršutinis jo minties ryšys su tos srities graikų bei romėnų pažiūromis. Paulius panaudoja stoikų išsireiškimus, bet jis nesileidžia į filosofinį mintijimą apie fizinę ar metafizinę tikrovę. Pradedant antru pokristiniu amžiumi, krikščionys apologetai, — ypač Justinas kankinys, — bandė sudaryti krikščioniškojo apreiškimo ir graikų filosofijos sintezę. Justi-

nas sekė žydų filosofo Filono Aleksandriečio pavyzdžiu, ir, pasinaudodamas alegorine egzegeze (perkeltiniu Šventraščio aiškinimu), bandė suvesti savo tikėjimo Raštus su graikų filosofija. Paulius naudoja alegorinę egzegezę kitu tikslu: prašnekinti išrinktųjų bendriją ir ją įspėti Šventraštiniais pavyzdžiais:

> *Noriu, kad žinotumėt, ... jog visi mūsų protėviai sekė paskui debesį ir visi perėjo jūrą. Jie visi susirišo su Moze, krikštydamiesi debesyje ir jūroje; visi jie valgė to paties dvasinio maisto, ir visi gėrė to paties dvasinio gėrimo... Vis dėlto daugumas jų nepatiko Dievui... Tie įvykiai yra mums įspėjimas, kad negeistume blogio, kaip anie geidė" (1 Kor 10, 1-6).*

Pauliui rūpi korintiečių doras elgesys. Į tai jis juos ragina: "nemurmėkite, kaip kai kurie iš jų murmėjo ir žuvo" (1 Kor 10,10). Jis nori, kad jie įsidėmėtų, jog Dievas baudžia ir pakrikštytuosius. Tačiau Paulius neužsiima metafiziniais išvedžiojimais. Jis nesistengia atkreipti į save tuometinių filosofų dėmesio, patiekdamas kritišką ar palyginamąjį požvilgį į krikščioniškąsias tiesas.

Bet kai kritikai puola Paulių, teigdami, kad jo Evangelijos skelbimas ir mokymas neturi išminties, jis įsižeidęs teisinasi:

1. Jis pasisako, nesistengiąs rungtyniauti su daugelio šlovinamais išminties mokytojais;
2. Jam pati Evangelija yra išmintis, — ne žmogaus prigimtimi paremta ir todėl žmogiškam galvojimui atrodanti prasta.

Kokia gi buvo toji "išmintis", kurią skelbė Pauliaus šmeižėjai? Jau anksčiau susidūrėme su viena Naujojo Testamento tyrinėtojų nuomone, kuri "išmintį" riša su gnosticizmu, labai paplitusiu helenistiniame romėnų pa-

TRAKIJA
JUODOJI JŪRA
MAKEDONIJA
Dirachijus
Filipai
Amfipolis
Neapolis
Tesalonika
Apolonija
Berėja
BITINIJA IR PONTAS
EGĖJOS JŪRA
Troada
Adramitijumas
Dorilėjumas
AZIJA
ACHAJA
Olimpo kalnas
Nikopolis
Pergamas
Tiatyrai
Mitilėnė
Sardai
Parnaso kalnas
Delfai
Smirna
Filadelfija
Ierapolis
Eleusis
Efėzas
Laodikėja
Kolosai
Antiochija
Lechėja
Korintas
Atėnai
GALATIJA
Miletas
Sparta
Patmos sala
Atalija
Pergė
LIKIJA
Knidas
Rodas
Myra
VIDURŽEMIO JŪRA
RODO SALA
GRAIKIJA, MAŽOJI AZIJA (vakarine dalis) IR EGĖJOS JŪRA
J. Andrius

saulyje ir besirungiančiu su krikščionių Evangelija. Anot jų, 1 Kor atspindi Pauliaus kovą su gnostikų pastangomis iškreipti krikščioniškąją tiesą. Gnosticizmą aptarus labai plačia prasme, ši nuomonė gal būt ir būtų teisinga, bet *1 laiške korintiečiams* sunku rasti išsivysčiusio gnosticizmo bruožų. Galima ir savaip aiškinti Pauliaus polemiką apie išmintį: žmogui, besigrumiančiam pasaulyje su nematomomis dvasiomis, reikia ypatingos ir sunkiai prieinamos išminties joms nugalėti. Iš tikro sunku būtų šiame laiške pirštu nurodyti aiškias gnostikų religinio galvojimo apraiškas. Ne vieni gnostikai naudojo "šviesos ir tamsos" ar "mirties ir gyvenimo" simbolius anapusiniam pasauliui aptarti.[159] Aišku yra tik tiek, kad Paulius Korinte buvo puolamas kažkokio religinio sąjūdžio atstovų, kurie save laikė turinčiais vienintelį raktą į išganymą ir todėl nuvertino Pauliaus Evangeliją. Jų skelbiamos "išminties" bruožų yra antrojo amžiaus gnostikų raštuose. Taigi Paulius savo laiške gynė Evangeliją prieš šios ezoterinės išminties skelbėjus, o ne bandė ją suderinti su graikų filosofine išmintimi.

"KVAILOJI" IŠMINTIS

Savo pagrindinę išminties temą Paulius pristato pirmiausia pasmerkdamas asmenybės kultą, kuris suskaldė Korinto bendrijos tikinčiuosius (1 Kor 1,10-17). Atrodo, kad kai kurie korintiečiai save laikė pranašesniais už kitus, nes buvo pakrikštyti kurio nors žymaus apaštalo ar bendrijos vado rankomis. Paulius dėkoja Dievui, kad nerungtyniauja ir niekuomet nerungtyniavo krikštų skaičiumi ar gražbylystės varžybomis:

---

[159]Hans Jonas, *The Gnostic Religion* (Boston: Beacon Press, 1958), p. 48-51, 57-58. Čia taikliai aprašomos pirmo krikščionijos amžiaus nuotaikos.

Kristus nesiuntė manęs krikštyti, bet Evangelijos skelbti, tiktai ne žodžių išmintimi, kad Kristaus kryžius nepasirodytų bereikšmis. Mat, žodis apie kryžių tiems, kurie eina į pražūtį, yra kvailystė, o mums, einantiems į išganymą, jis yra Dievo galybė (1 Kor 1,17-18).

Atrodo, kad ši neigiama pastaba galėjo būti taikoma Apolui, kuris yra minimas tarp "didžiųjų ir svariųjų" (1 Kor 1,12). Apolo nepaprasta iškalba aprašoma *Apaštalų darbuose*: "... iškalbingas vyras, puikiai išmanantis Raštus" (18,24). Nors Paulius ir naudojo savo meto iškalbos priemones, pvz. diatribę, bet jis gynėsi nesiekiąs suvilioti klausytojus iškiliomis mintimis bei išraiška, o tik norįs skelbti Evangeliją.

Paulius tarėsi suprantąs, ko žmonės pageidauja. Žydai reikalavo "stebuklų" — Dievo antspaudo, kuris įrodytų Pauliaus skelbimą bei mokymą esant iš Dievo. Tiesa, Korinte buvo stebukladarių, Dvasios apdovanotų šia galia (1 Kor 12,28). Tačiau Paulius primygtinai tvirtino, kad gydymo dovana ir stebuklų darymas nėra reklama žmonėms suvilioti krikščionybei priimti, bet ženklas, kad Dvasios jėga alsuoja Prisikėlusiojo Bendrijoje. Pagonys Pauliaus skelbime ieškojo ko kito — "graikai ieško išminties" (1 Kor 1,22). Korinte mažai tebuvo pakankamai išsilavinusių žmonių (Paulius sakosi neradęs nė vieno! — 1 Kor 1,26), kurie būtų supratę Evangeliją, išreikštą filosofų kalba. Bent Paulius buvo įsitikinęs, kad korintiečiams nėra ko pūstis: "Tik pažiūrėkite, broliai, kas gi jūs, pašauktieji, esate? Žmonių akimis žiūrint, nedaug tarp jūsų tėra išmintingų, nedaug garbingų, nedaug kilmingų. Bet Dievas pasirinko, kas pasauliui atrodo kvaila, kad sugėdintų išminčius" (1 Kor 1,26-27).

Pauliaus skelbimo bei mokymo branduolys yra Kristaus *kryžius*, žmogaus silpnumo bei trapumo simbolis.

Tarsas — Apaštalo Pauliaus gimtinė:
"Aš esu žydas, gimęs Tarse, Kilikijoje" (Apd 22,3).

Kleopatros (Gundytojos) vartai Tarse, likę iš Apaštalo Pauliaus laikų.

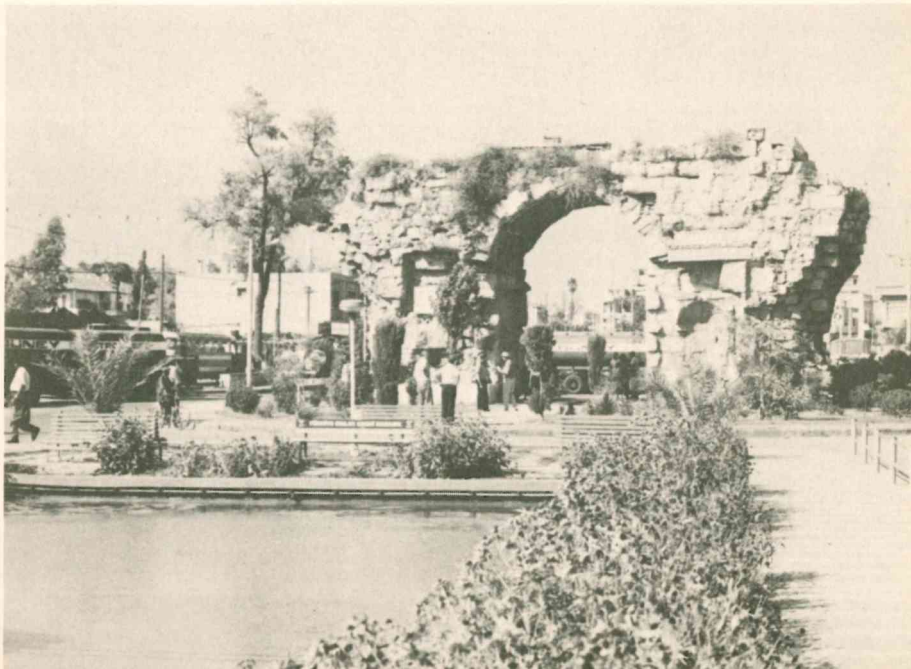

Antiochija — Apaštalo Pauliaus misijų centras.
Miestas stovi Oronto upės pakrantėse.

Seleukija — Antiochijos uostas, iš kurio Paulius išplaukė į Kiprą ir Mažąją Aziją pirmai misijinei kelionei (žr. Apd 13,4).

Mažosios Azijos gamtovaizdis. Šioje žemėje išdygo pirmieji pagonių atsivertėlių krikščioniškieji židiniai.

Pergės miesto pagrindinės gatvės griuvėsiai.
"Apkeliavę Pizidiją, jie [Paulius su Barnabu] atvyko į Pamfiliją, paskelbė žodį Pergėje" (Apd 14,24)

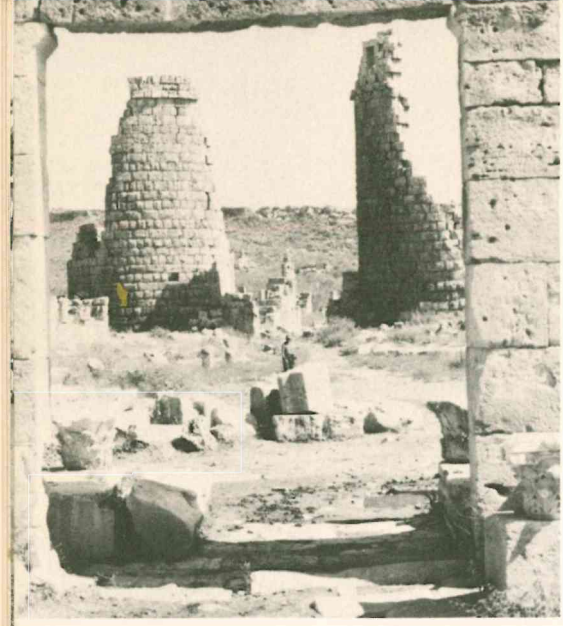

Pergė: dvigubi miesto vartai.

Filipai: upė prie miesto.
"...atvykome į Filipus... Subatoje išėjome pro vartus prie upės, kur tikėjomės rasią maldos vietą... Viena dievobaiminga moteris, vardu Lidija,... ėmė klausytis, ir Viešpats atvėrė jos širdi Pauliaus žodžiams" (Apd 16,12-24).

Filipu bendras vaizdas,
vieškelio Egnatia rytinis galas.

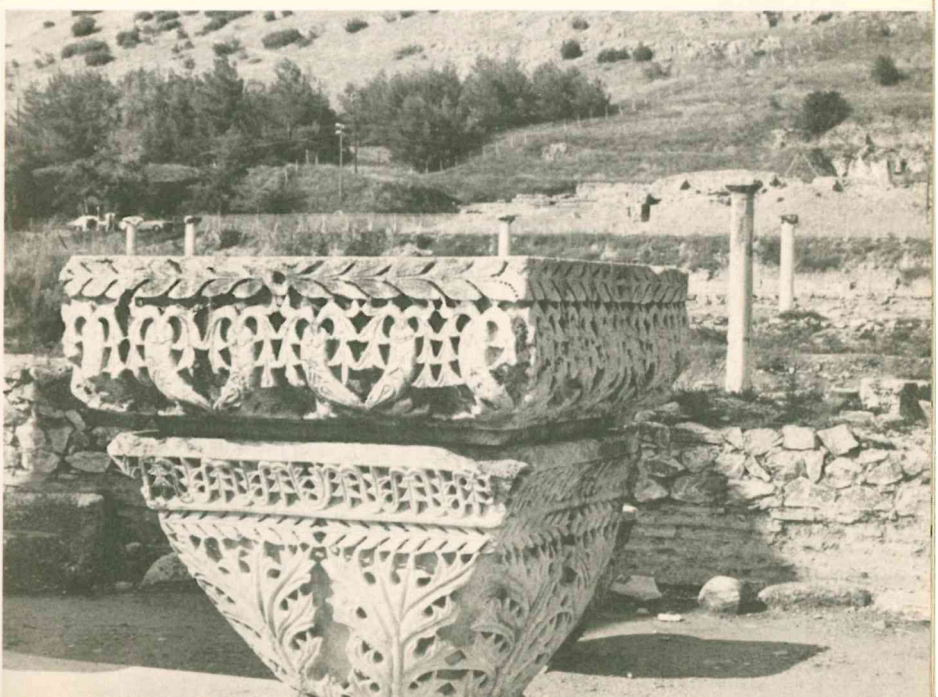

Filipai: forumo griuvėsiai ir korintiško stiliaus kolonos likutis.

Kalėjimas Filipuose su įrašu Pauliaus atminimui.
"Smarkiai nuplakdinę, įmetė juos [Paulių su palydovais] i kalėjimą, liepdami viršininkui rūpestingai sergėti" (Apd 16,22-23).

Tesalonika: miesto ir uosto vaizdas.
"Atvyko į Tesaloniką, kur buvo žydų sinagoga. Pagal savo įprotį Paulius užėjo pas juos ir tris subatas aiškino jiems Raštus" (Apd 17,1-2).

Berėja: nauja šventovė pastatyta Pauliaus garbei su jo atvaizdo mozaika.

Atėnai: Stoa ir Agora, žiūrint iš Areopago kalvos.

Korinto miesto centras. Fone Akrokorintas, prieky teismo platforma (bema). "Galijonui būnant Achajos prokonsulu, žydai visi kaip vienas sukilo prieš Paulių, nusitempė ji i teismą ir ėmė skųsti" (Apd 18,12-13).

Žmogiškai žiūrint, Jėzus buvo tragiškai žuvęs nenusisekėlis. Nei jis, nei jo sekėjai nemokėjo ištrūkti iš Romos valdžios nagų. Jeigu Korinto krikščionys būtų galėję skaityti Jėzaus kančios pasakojimą evangelijose, kur Jėzus atsisako teisintis civiliniame ir religiniame teisme, jo gyvenimo negarbinga pabaiga jiems dar labiau būtų kritusi į akis. Išmintingai galvojantis žmogus tegalėjo piestu stotis prieš Pauliaus mokymą, kad Dievo planas buvo įvykdytas mirtimi visų atmesto bei paniekinto žmogaus. Jeigu Jėzus žemėje nepajėgė susidoroti su savo priešais, kas gali jį laikyti eschatologiniu pergalės įrankiu Dievo rankose, kaip Paulius tvirtino? Mirtimi ant kryžiaus Jėzus tapo "prakeikimu" (Gal 3,13) pagal Mozės Įstatymą (Įst 21,23). Žydams nukryžiuotas Mesijas buvo papiktinimas, o pagonims — nesąmonė (1 Kor 1,23).

Nežiūrint galimų priekaištų, Paulius nesiliauja tvirtinęs Dievo įvykdytą žmogaus atpirkimą per kryžių, žmogiško silpnumo bei trapumo ženklą. Tai Dievo kelias, kuriant Naujosios Sandoros tautą. Dievas pasirinko klusnųjį iki mirties (Fil 2,8), ir leido jam mirti nusikaltėlio mirtimi (Gal 3,13). Jis taip pat pasirinko silpną ir baimingą pasiuntinį — Paulių — skelbti pagonims gerąją atpirkimo naujieną. Skelbti tiems, kurie Dievo pašaukti, nors pasaulio akimis žiūrint, jie yra "žemos kilmės, kas paniekinta, ko nėra" (1 Kor 1,28).

Paulius aiškina, jog Dievas rinkosi silpnuosius ne dėl to, kad neturėjo kito kelio, bet dėl to, kad "niekais paverstų tai, kas laikoma kažin kuo, — kad joks žmogus negalėtų didžiuotis prieš Dievą" (1 Kor 1,28-29). Tik tokiu keliu žmogus, nutolęs nuo Dievo savo neklusnumu bei įžūlumu, gali vėl prie jo grįžti, pripažindamas savo priklausomumą jam. Taigi žinia apie žmogaus atpirkimą kryžiumi, žmogiškai imant, daugeliui buvo ir lieka

"papiktinimas ir kvailystė" (1 Kor 1,23), arba "kvailoji" išmintis.

IŠMINTIS SUBRENDUSIEMS

Teigiamai įvertinęs silpnumą Evangelijoje ir savyje (1 Kor 2,1-5), Paulius atkreipia korintiečių dėmesį į paslėptąją išmintį, kuri neprieinama ne vien pašaliniams, bet ir Bendrijos nesubrendėliams. Jos "nepažino jokie šio pasaulio valdovai" (1 Kor 2,8).[160] Jeigu jie būtų pažinę kryžiaus jėgą žmonių išganymui, "nebūtų garbingiausiojo Viešpaties nukryžiavę" (1 Kor 2,8) ir tuo užtikrinę savo pralaimėjimą.

Išmintis subrendusiems nėra matoma akimis, nėra girdima ausimis, nėra suprantama žmogaus protu. Ji yra Dvasios dovana. Žmogus gali raustis savo būties gelmėse, bet tik Dvasia gali suprasti Dievo gelmes. Savo žmogiškąja išmintimi joks žmogus *negali rasti durų į Dievo gelmes.* Svarbu įsidėmėti, kokiais žodžiais Paulius išreiškia žmogaus Dievo pažinimo ribotumą. *Psychikos*, arba juslinis žmogus (1 Kor 2,14), ir *sarkikos*, arba kūniškas žmogus,[161] aptaria trapią bei ribotą žmogiškąją prigimtį, kai ji nėra Dvasios stiprinama. Paulius niekuomet nenaudo-

---

[160]Naujojo Testamento tyrinėtojai nesutaria, kas yra šie Pauliaus minimi valdovai — gr. *archontes* (1 Kor 2,6.8). Ar tai tuometinės valdžios atstovai — Pilotas su Erodu Antipu — kurie pasmerkė Jėzų mirti? Ar tai demoniškosios jėgos prieštaraujančios Dievui ir užkariavusios Dabarties Amžių? Demoniškosios jėgos geriau derinasi su Pauliaus dvasinės kovos aprašymu (2 Kor 10,3-5), tačiau Pauliaus sampratoje šios antžmogiškos jėgos veikia per žmones, šiuo atveju per žemiškus valdovus. Todėl abi pažiūros viena kitą papildo.

[161]Lietuviškasis vertimas nėra pakankamai jautrus graikiškajam tekstui. Žodžiu "kūnas" nusakoma du labai būdingi Pauliaus naudojami žodžiai: *soma* ir *sarks*. *Soma* Pauliaus samprata yra asmuo, kuris yra savitas ir daro nuosprendžius, už kuriuos yra atsakingas. Tuo tarpu *sarks* išreiškia žmogaus nuotolą nuo Dievo, jo trapumą bei ribotumą ir jo solidarumą su visa kūrinija, kuri, žmogaus dėka, taip pat yra nutolusi nuo Dievo.

ja žodžio *hylikos*, arba medžiaginis, nors šis žodis gnostikų labai mėgstamas, nes, jų manymu, dvasios ir medžiagos pasaulis yra vienas kitam priešingi. Paulius kitaip galvoja: jis tiki, kad drauge su žmogumi atperkama ir visa kūrinija (Rom 8,19-23). Gnostikų galvojimas Pauliui nepriimtinas ir todėl, kad jis iš pat jaunų dienų buvo persiėmęs žydiškąja pasaulio kūrimo samprata, kurios, ir krikščioniu tapęs, neatsižadėjo. Pasak šios sampratos, pasaulis yra kilęs iš kuriančiojo Dievo žodžio ir todėl tegali būti tiktai geras, kas ir yra išreikšta Pradžios knygoje: "Ir Dievas matė visa, ką buvo sukūręs, — buvo nuostabiai gera" (Pr 1,31). Dievo išminties paslaptys žmogui prieinamos tik tada, kai Dvasia jas atskleidžia (1 Kor 2,11-16).

Anot Pauliaus, tikrasis subrendimo ženklas — subrendimo, kuris galimas tik pasidavus Dvasios jėgai, — tai džiugus įsijungimas į krikščionių Bendrijos gyvenimą. Save laikančius antdvasiškais, bet elgesiu rodančius pavydą ir neapykantą, Paulius vadina grynai žmogiškais, o ne Dvasios pilnais žmonėmis (1 Kor 3,1-4). Tikras dvasingumas yra jautrumas Dvasios atskleistai Dievo išminčiai ir, kuriant pašauktųjų Bendriją, elgimasis pagal jos reikalavimus. Ją Paulius lygina su Dievo "dirva" ir Dievo "statyba" (1 Kor 3,5-9). Medžiaga, kuri naudojama šiai Dievo statybai, bus išbandoma ugnimi, ir tik vertingoji jos dalis išliks (1 Kor 3,10-15). Truputį pakeisdamas savo metaforą, Paulius pareiškia, kad ši statyba yra Dievo šventovė, kurioje Dievas gyvena drauge su savo tauta. Todėl griauti Bendriją yra tas pat kaip griauti šventovę, kurioje gyvena Dievo Dvasia (1 Kor 3,16-17). Nėra nė pagrindo girtis savo darbais, Bendriją statant, ar žmonėmis, kurie darbuojasi, nes "ar Paulius, ar Apolas, ar Kefas [Petras]..., — viskas yra jūsų, bet jūs patys Kristaus, o Kristus — Dievo" (1 Kor 3,22-23). Visi

yra svarbūs, ir kiekvienas yra reikalingas, nes kiekvieno uždavinys prisideda prie bendro gėrio. O dovanos, kurių dėka šie uždaviniai atliekami, yra Dvasios dovanos.

Paulius yra visiškai tikras, kad jo šmeižėjai tokie pasirodys Teismo Dieną. O jis pats, nejausdamas jokios kaltės, drįsta save statyti pavyzdžiu:

Mes esame kvaili dėl Kristaus,
o jūs išmintingi Kristuje!
Mes silpni,
o jūs stiprūs!
Mes niekais laikomi,
o jūs gerbiami!
Iki šios valandos badaujame ir trokštame,
esame nuogi ir mušami,
esame be pastogės ir vargstame,
darbuojamės savo rankomis.
Keikiami mes laiminame,
persekiojami kantriai kenčiame,
piktžodžiaujami maloniai atsakome.
Iki šiol esame laikomi pasaulio sąšlavomis,
visų atmatomis (1 Kor 4,10-13).

Paulius savo sąmoningai pašiepiančius žodžius baigia nuoširdžiu prašymu:

Tai rašau, ne norėdamas jus gėdinti, bet tik įspėdamas, kaip mylimus savo vaikus. Nors turėtumėt tūkstančius auklėtojų Kristuje, bet nebus kelių tėvų, nes, paskelbdamas Evangeliją, aš esu tapęs jūsų tėvu Jėzuje Kristuje. Todėl raginu jus: būkite mano sekėjai (1 Kor 4,14-16).

Tačiau prašymas greit virsta pabarimu: "Ko norite? Ar kad ateičiau pas jus su lazda, ar su meile ir švelnumu?" (1 Kor 4,21). Tėvas negali nekreipti dėmesio į vaikų palaidą elgesį. Išmintis, kurią Paulius nori perduoti, Dva-

sios teikiama išmintis, liečia ne tik Anapus, t.y. antgamtinio pasaulio dalykus. Anaiptol! Dvasia duoda išmintį, kuri vis šviežia druska padažo kasdienos elgesį: asmenišką apsiėjimą, santykius moterystėje, susidūrimą su artimu teisme, triūsą dėl pragyvenimo, svečiavimąsi pas pagonis kaimynus, aimanas apie sunkų likimą, ir net blaivumą krikščioniškoje agapėje, švenčiant Paskutinę Vakarienę. Taigi Paulius rūpinasi pritaikyti Dvasios išmintį kasdienos poreikiams savo bendrijų gerovei.

Pirmasis konkretus klausimas, kurį Paulius Dvasios išmintimi imasi spręsti, yra kraujomaišos nusikaltimas, pasitaikęs krikščionių korintiečių tarpe: "kažkas [vienas korintietis krikščionis] gyvena su tėvo žmona [pamote]" (1 Kor 5,1). Atrodo, kad tame korintiečiai ne tik nematė nieko blogo, bet dargi didžiavosi savo krikščioniška dorine laisve, kad gali taip daryti. O graikai, kaip liudija karaliaus Edipo tragedija, kraujomaišą laikė grubiu ir pasibaisėtinu dievų valios pažeidimu. Korintiečiai krikščionys jautėsi pranašesni už pagonis, galėdami nesiskaityti su šiuo doros dėsniu. Tačiau Paulius jų laikysenoje matė bendrijos supuvimo pradžią, nes "truputis raugo suraugina visą maišymą" (1 Kor 5,6). Paulius čia turi mintyje Neraugintos duonos, arba Perėjimo, šventę, bet krikščioniškame kontekste jis jungia raugo simbolį ir su Jėzaus Kristaus auka. Krikščionims Kristus yra Velykinis avinėlis (1 Kor 5,7). Kaip žydai iš naujo švenčia išganymo istoriją neraugintos duonos simboliu, taip ir krikščionys turi savo elgesį atnaujinti Kristuje (1 Kor 5,8).

Korintiečiai krikščionys buvo įkliuvę ir į kitą bėdą: nepajėgdami išspręsti kivirčų savo tarpe, bylinėjosi vieni su kitais pagonių teismuose (1 Kor 6,1-11). Paulius juos vadina neišmanėliais, nes jie dar nesupranta savo vaidmens Amžiaus Pabaigoje, kada "šventieji teis pasaulį" (1 Kor 6,2-3). Nepaisydami šio savo eschatologinio pirmu-

mo, jie elgiasi kvailai, bylinėdamiesi vieni su kitais prieš šio pasaulio teisėjus — pagonis!

Dar kiti Korinto bendrijos nariai, girdamiesi savo naujai patirta laisve Kristuje, pradėjo palaidai gyventi. Savo laisvę garsindami, rūpinosi tik savo pilvu (1 Kor 6, 13), ištvirkavo su kekšėmis (1 Kor 6,15). Juos sudrausdamas, Paulius įsakmiai kreipia jų dėmesį į krikščionio būtį ir savimonę. Krikščionis, sako Paulius, nėra vien savarankiškas lopelis bendrijoje, bet kiekvienas jo veiksmas, ar geras ar blogas, banguote nubanguoja per Kristaus kūno narius ir kelia arba teršia Bendriją. Blogas elgesys — palaidumas teršia ir patį krikščionį. Tuo jis išniekina Šventosios Dvasios šventovę (1 Kor 6,19).

Panašiomis temomis nuskamba ir 1 Kor 8 ir 10 skyriai. Čia Paulius smarkiai bara tuos Korinto krikščionis, kurie, atsivertę iš stabų garbinimo ir supratę, kad yra tik vienas Dievas, jaučiasi laisvi svečiuotis su savo pagonimis kaimynais jų religinėse puotose (1 Kor 10,14-21) arba pirkti stabams paaukotą mėsą (1 Kor 8,4). Pagal kai kuriuos pagonių religijų papročius mėsa buvo trumpai palaikoma prieš stabą ševntykloje, ir buvo tikima, kad vaizduojamas dievas ją suvalgo. Pagonių kunigai šią mėsą parduodavo pigesne kaina, lyg šiek tiek naudotą. Krikščionys pasinaudojo tuo papiginimu, didžiuodamiesi savo žinojimu, kad stabai netikri dievai. Paulius tos pažiūros neginčija, bet daro pastabą, kad tas jų kad ir teisingas žinojimas "išpučia..., meilė ugdo" (1 Kor 8,1). Mat, toks elgesys piktino kitus, ypač naujus konvertitus, kurie tai laikė religiniu veidmainiavimu arba lengvabūdiškumu. Paulius apeliuoja į krikščionišką artimo meilę, kad "laisvė netaptų papiktinimu silpniesiems" (1 Kor 8,9). "Jei tad valgis piktina mano brolį, aš nevalgysiu mėsos per amžius, kad tik nepapiktinčiau brolio" (1 Kor 8,13). Be to, Pauliaus išmintis atkreipia jų dėmesį ir į tai, kad

lengvabūdišku įsipainiojimu į stabmeldžių puotas jie kelia nerimą ne tik nesubrendusiųjų ar silpnųjų tarpe, bet ir save pačiuose. Taip jie išstato Bendrijos narius demonų, veikiančių pagonių religijose, pavojun: "O aš nenoriu, kad jūs taptumėt demonų bendrininkais. Jūs negalite gerti Viešpaties taurės ir demonų taurės. Negalite būti Viešpaties stalo bendrai ir demonų stalo bendrai" (1 Kor 10,20b-22).

Pauliaus pastabos alsuote alsuoja jo apaštališko uždavinio savimone. Jam savaime suprantama, kad jis turi pareigą atsakyti į santuokos ir susilaikymo klausimus ir pamokyti (1 Kor 7), nes jis yra įsitikinęs, kad jo apaštališkas žodis yra Dvasios įkvėptas. Tiesa, jis skiria savo žodį nuo Viešpaties Jėzaus nurodymų: "Kitiems sakau aš, ne Viešpats" (1 Kor 7,12). Bet jis ir savo žodį laiko svarų, vertą pasitikėjimo (1 Kor 7,25), nes yra įsitikinęs, kad Dievo Dvasia jam padeda daryti reikiamus nuosprendžius (1 Kor 7,40).

Paulius panašiai elgiasi ir 1 Kor 11-14, duodamas kryptį Korinto bendrijos galvosenai bei elgsenai. Čia jis įsakmiai kalba apie moters vaidmenį (1 Kor 11,3.10-16; 14,34-35); dvasinių dovanų (charizmų) įvairumą (1 Kor 12,4-26), pagaliau, apie meilės jėgą (Kor 13,1-13) ir jų naudą Bendrijos gerovei (1 Kor 12,27-31; 14,1-30). Pasak Pauliaus, meilė — buvimas dėl kitų (graikų kalboje *agapė*) — yra jėga, kuri atnaujina žmogų ir veda į Bendriją. Pauliaus himnas meilei buvo, yra ir liks vienu nuostabiausių literatūrinių kūrinių ne tik Naujajame Testamente, bet ir pasaulinėje to meto raštijoje. Tačiau, jį rašydamas, Paulius nepraleidžia progos savo skaitytojams priminti, kad gyventi vien sau reiškia likti nesubrendėliu. Subrendusieji gyvena kitiems, gyvena meile. Paskutinės himno meilei eilutės mums atskleidžia Pauliaus ir krikščionių Bendrijos išminties šaltinį: tai Dievo apreiškimas

(1 Kor 13,12). "Dabar mes regime lyg veidrodyje, mįslingu pavidalu, o tuomet regėsime akis į akį. Dabar pažįstu iš dalies, o tuomet pažinsiu visiškai, kaip ir aš esu visai pažintas" (1 Kor 13,12). Visas Dievo apreiškimas dar ateityje, nes atpirkimo darbas nėra visai užbaigtas.

Dievo regėjimas, kuriuo Paulius pažino Evangeliją, buvo Prisikėlusiojo Kristaus apreiškimas (Gal 1,12.16). Jis teigia, kad tai nėra vienkartinis išgyvenimas, bet kad tai tebesitęsia Dvasioje (2 Kor 3,4-18). Jis šį Dvasios duotą regėjimą įvaizdina, lygindamas su Mozės regėjimu Sinajaus kalne (Iš 34,29-35). Mozei grįžtant nuo kalno, kur jis bendravo su Dievu, žmonės stebėjosi jo žėrinčiu veidu, atspindinčiu dievišką šviesą. Dievo žėrėjimas Išėjimo knygoje aprašomas labai vaizdžiai: jis sunkte persunkė Mozės veidą taip, jog reikėjo jį pridengti, kad žmonės nebūtų to dieviško spindesio pritrenkti. Paulius savitai peraiškina šį tekstą, sakydamas, kad Mozė prisidengė veidą, slėpdamas nuo žmonių jame silpnėjantį Dievo žėrėjimą, "kad Izraelio vaikai nepamatytų jo laikino spindesio pabaigos" (2 Kor 3,13). Šis Dievo žėrėjimo nykimas, teigia Paulius, nutiko Senąją Sandorą, kurios didysis tarpininkas buvo Mozė. Tačiau Naujoje Sandoroje Dievo žėrėjimas didėja ir jo atspindžio pilni veidai nėra uždengti gaubtuvu. Priešingai, dieviškasis spindesys dabar matomas permainoje, kuria žėrėte žėri tikintieji, vis labiau ir labiau atspindėdami pirmykštį panašumą į savo Kūrėją. Kūrinijos atnaujinimas žmonėse, kurie tiki Dievo darbu Jėzuje Kristuje jau yra įvykęs faktas (2 Kor 3,18). Tad Dievo tikslas sukurti žmogų pagal savo paveikslą tampa tikrove. Čia Paulius sąmoningai sujungia kūrimo pasakojimą (Pr 1,3.27) su tikinčiųjų atkūrimu Kristuje:

> *Pats Dievas, kuris yra taręs: "Iš tamsos tenušvinta šviesa!", sušvito mūsų širdyse, kad pažintume Dievo šlovę, spindinčią Kristaus veide (2 Kor 4,6).*

Apreiškimo šviesa Jėzuje Kristuje atvėrė Pauliui duris į tikėjimo kelią. Ji nesiliovė žėrėjusi jame, jį permainydama vis labiau ir labiau į dieviškąjį paveikslą. Tačiau tai nebuvo amžina plėtotė. Permainos tikslas "tapti panašiu į jį [Jėzų Kristų]" (Fil 3,10) jo mirtyje ir pri(si)kėlime, pasiekiamas tik Atbaigos Amžiaus gale, kai mirusieji prisikels, — "sieksiu laimikio aukštybėse, kurio Dievas kviečia siekti Jėzuje Kristuje" (Fil 3,14). Šis permainą nešąs pažinimas nėra žinojimas *apie* Jėzų Kristų, bet paties *Jėzaus Kristaus pažinimas*, kuris Pauliui yra "pažinimo didybė" (Fil 3,8). Paulius veržėsi ne į protu apčiuopiamus duomenis apie Jėzų Kristų, bet į tiesioginę mistinę patirtį, "norėdamas pagauti [Dievą Jėzuje Kristuje], nes aš", — sako jis — "jau esu Kristaus Jėzaus pagautas" (Fil 3,12). Paulius nelaikė savęs tobulu, jau pasiekusiu visa, kas galima pasiekti, bet jis "vejasi, nes jau yra Kristaus Jėzaus pagautas" (Fil 3,12). Dalindamasis išmintimi su subrendusiais, Paulius nesidrovi save parodyti esantį tik pakeliui į subrendimą Jėzuje Kristuje.

"ŠTAI ATSKLEIDŽIU JUMS PASLAPTĮ" (1 Kor 15,51)

Pauliaus išminties sampratoje yra daugiau įžvalgos ir apšvietimo negu žinių. Nežiūrint to, tikėjimu Paulius priėjo prie svarbių sąvokų. Jis, pavyzdžiui, nusako kokiose aplinkybėse bus apreikštas Dievo tikslas visatai Atbaigos Amžiaus gale.

Pauliaus *eschataloginės paslapties* pagrindas buvo išgyvenimas, kuriuo jis dalinosi su kitais apaštalais ir pirmaisiais krikščionimis: Jėzus, *prisikėlęs* iš numirusių (arba *Dievo prikeltas*), pasirodė jiems. Pauliui pri(si)kėlimas nebuvo koks mistinis regėjimas, bet įvykis "trečiąją dieną" (1 Kor 15,4) po Jėzaus mirties ant kryžiaus. Pasak žydų, diena prasidėdavo ir baigdavosi saulėlydžiu,

ir net dienos dalis buvo skaitoma visa diena. Taip nuo Jėzaus mirties penktadienio popietį iki prisikėlimo anksti sekmadienio rytą susidarė trys dienos. Tačiau posakis "trečiąją dieną" turi ne vien chronologinę, bet ir teologinę prasmę. Ozėjo knygoje skaitome: "[Dievas] atgaivins mus po dviejų dienų, pažadins mus *trečią dieną*, ir mes būsime gyvi jo akivaizdoje" (6,3). Ozėjas, Dievo pranašas, guodžia nuliūdusius vilties žodžiu: "trečiąją dieną" Dievo galybė mus atgaivins. Jėzaus Kristaus pri(si)kėlimas taip pat buvo suprastas kaip Dievo galybės veiksmas. Juo Kristus ne tik atgaivintas, bet ir išaukštintas. Todėl Paulius sako, kad Raštai "kalba apie jo [Dievo] Sūnų, kūnu kilusį iš Dovydo giminės, šventumo Dvasia ir prisikėlimu iš numirusių pristatytą Dievo Sūnumi didžia galia, — Jėzų Kristų, mūsų Viešpatį" (Rom 1,3). Jėzaus prisikėlimo diena krikščionims buvo ypatinga šventė, pvz. Paulius liepia korintiečiams: "Kas *pirmąją savaitės dieną* kiekvienas iš jūsų teatideda sutaupęs, kiek galėdamas, kad rinkliavos neprasidėtų tik man atvykus" (1 Kor 16,2). Tai rodo, kad krikščionys buvo papratę rinktis garbinimui pirmąją, ne septintąją savaitės dieną, kaip buvo įprasta žydijoje. Pirmoji savaitės diena buvo pri(si)kėlimo diena arba, anot Apreiškimo knygos, "Viešpaties diena" (Apr 1,10). Tikėjimas pri(si)kėlimu buvo pagrindinis skirtumas tarp žydiškųjų ir krikščioniškųjų bendrijų. Tuo pagrindu žydai, atsivertę krikščionybėn, ėmė nebepaisyti subatos šventimo įstatymo, kuris buvo būdingas žydams.

Pri(si)kėlimo tiesa yra Pauliaus evangelijos širdis. Nenuostabu, kad jis taip jaudinosi, kai Korinte imta abejoti prisikėlimu. Gindamas prisikėlimą, Paulius panaudoja ir fariziejų mokslą ir helenistinės filosofijos pagrindines prielaidas, kurios buvo žinomos pagonims. Fariziejai, o Paulius buvęs vienas iš jų, tikėjo kūno prisikėlimu

iš numirusių. Nors prisikėlimo sąvoka negali būti aiškiai paliudyta Šventraščiu — ji minima tik prabėgomis Dan 12,2 — fariziejai tvirtino, kad šio Amžiaus pabaigoje Dievas prikels visus mirusius, atlygins teisiesiems ir nubaus nedorėlius. Fariziejų Atbaigos Amžiaus samprata nebuvo vienalytė. Kai kurie fariziejai laukė mesijinio karaliaus, kuris ateisiąs Atbaigos Amžiuje ir sukursiąs žemėje Dievo karalystę. Paulius, tapdamas krikščioniu, šios sampratos neatmetė, bet ją pritaikė krikščioniškajam tikėjimui Prisikėlusiojo Viešpaties pažinimo šviesoje.

Paulius prisikėlimo tiesą įrodinėja pačių korintiečių patirtimi. Juk jie buvo įtikėję Evangelija: Kristus mirė ant kryžiaus ir prisikėlė. Tuo tikėjimu jie tapo Bendrijos nariais. Nejaugi jie dabar bus sukvailėję ir ėmę abejoti prisikėlimu iš numirusių! Jeigu nėra mirusiųjų prisikėlimo, tai ir Kristus neprisikėlė. Tuomet Paulius ir kiti Evangelijos skelbėjai bus apgavę korintiečius, tvirtindami, kad įvyko tai, ko iš tikrųjų nebuvo. Nėra nė nuodėmių atleidimo, ir jų tikėjimas yra tuščias! (1 Kor 15,12-19). Jų pasitikėjimas remiasi iliuzija, burbulu, ir todėl jie "labiausiai apgailėtini iš visų žmonių" (1 Kor 15,19), sudėję viltis į Kristų vien dėl šio gyvenimo.

Tada Paulius pereina į savo paties patirtį: jis *žino*, kad Dievas prikėlė Kristų, nes savo akimis matė Prisikėlusįjį. Ši patirtis Pauliui padarė milžinišką įtaką. Todėl prisikėlimo tiesa jam nėra tiktai sąvoka, bet jo asmeniška patirtis. Būdamas fariziejumi, jis turėjo prisikėlimo viltį, bet ta viltis tapo tikrove, pamačius prisikėlusįjį Kristų. Paulius yra įsitikinęs, kad Jėzus Kristus yra žmonijos pirmūnas savo pri(si)kėlimu, jis "kaip pirmgimis užmigusiųjų tarpe" (1 Kor 15,20), jis — pirmieji piūties vaisiai. Žydų Tora (Įst 26,1-11) reikalavo, kad ūkininkas pirmuosius piūties vaisius paaukotų Dievui Jeruzalės Šventykloje, pareikšdamas maldos žodžiais, kad visa, ką

jis turi, yra Jahvės dovana. Taip ir Kristus, pasak Pauliaus, paaukojęs save Tėvui, tapo naujosios žmonijos, Prisikėlimo tautos, pirmavaizdžiu. Senoji žmonija, įkūnyta Adome, buvo paženklinta nepaklusnumu, nuotola nuo Dievo ir nuo artimo. Jos dalia buvo mirtis. Tačiau paklusnusis Kristus, naujasis žmogus, laimėjo nuodėmių atleidimą ir sutaikė žmogų su Dievu. Tai nereiškia, kad krikščioniškojo gyvenimo pilnatvė pasiekiama apeigų atlikimu ar magika, kaip helenistinėse misterijų religijose. Paulius tvirtina, kad tapti visiškai atgaivintu Kristuje yra ateities viltis, nors prisikėlimo įvykis, kuriuo remiasi krikščioniškasis tikėjimas, jau yra tikrovė.

Pilnutinė atbaiga paslapties, užtikrintos Kristaus prisikėlimu, bus "jam atėjus" (1 Kor 15,23), kada visi jo tautos nariai taps dalininkais Prisikėlusiojo gyvenimo. Graikų kalbos žodis *parousia*, kurį mes verčiame "jo atėjimo metu" (1 Kor 15,23), reiškia *buvimą* (atėjimo-buvimo sąvokos rišlios ir gimininges; vėlesnėje teologijoje tai buvo išreiškiama grįžimu). Paprastoje kalboje *parousia* reiškė karaliaus arba imperatoriaus apsilankymą kurioje nors provincijoje arba jo pasiuntinio atvykimą kokiam nors uždaviniui atlikti. Tuo išreiškiama akivaizdi Romos valdžios asmenų galia. Todėl *parousia* nusako ne tiek atėjimo veiksmą, kiek valdančiojo galybės akivaizdų patyrimą. Šis žodis labai tinkamas išreikšti Kristaus garbingam apsireiškimui Atbaigos Amžiaus gale, kai jis, žėrintis pergale, įvykdys Dievo valdžią, pajungdamas jam visą kūriniją. Ši karališkoji valdžia pasaulyje yra įgyvendinama ir dabar, nors neregimai. Ji plinta, apimdama visas nematomas jėgas visatoje, net demoniškąsias, kol visa bus paklota Dievui po kojų (1 Kor 15,24-25). Čia Paulius sukrikščionina tuometinę žydų apokaliptinio Atbaigos Amžiaus sampratą. Remdamasis psalme 8,7, jis teigia, kad Dievas sukūrė žmogų viešpatauti kūrinijai, ir

tai jau vyksta. Tačiau viešpatauja ne bet kuris žmogus, o Antrasis Adomas, Jėzus Kristus, vykdąs Dievo planą iki galo: "Kai jam [Kristui] bus visa pajungta, tuomet ir pats Sūnus nusilenks tam, kuris buvo viską jam pajungęs, kad Dievas būtų viskas visame kame" (1 Kor 15,28).

Paulius vėl sugrįžta prie prisikėlimo įrodymų. Jis savo skaitytojams primena, kad du jiems gerai žinomi dalykai virstų beprasmiais, jeigu nėra prisikėlimo. Pirmasis yra keistas paprotys priimti krikštą mirusiojo vietoje (1 Kor 15,29). Neturime tikslių duomenų, kodėl nei kaip šis krikštas buvo atliekamas. Atrodo, kad tai buvo krikščioniškosios meilės darbas padėti mirusiajam. Paulius nieko nesako apie šio papročio vertę, jis tik atkreipia korintiečių dėmesį, kad papročio pagrindas yra prisikėlimo tiesa. Jeigu nebūtų Prisikėlimo amžiaus, mirusieji nepatirtų krikšto malonės. Kitas dalykas, kurį Paulius panaudoja prisikėlimui įrodyti, yra jo paties ir kitų ryžtas aukoti savo gyvybę dėl Evangelijos (1 Kor 15,30-34): "Jei aš grynai kaip žmogus kovojau Efeze su laukiniais žvėrimis, tai kokia man iš to nauda? Jeigu mirusieji nebus prikelti, tai 'valgykime ir gerkime, nes rytoj mirsime'" (1 Kor 15,32). Kovą su laukiniais žvėrimis galima suprasti perkeltine prasme, tačiau gyvybės rizika vis tiek lieka. Jeigu nieko nėra anapus šio gyvenimo, kam statyti savo gyvybę pavojun? Verčiau džiaugtis gyvenimo malonumais, nes daugiau tikėtis negalima. Bet Paulius sako, kad mirtis nėra pabaiga, o kelias į prisikėlimą.

Pauliaus laiko žmonėms buvo taip pat sunku, o gal ir sunkiau, suprasti prisikėlimą, kaip mums. Helenistinė mąstysena prisikėlimo nepripažino. Tiesa, ypatingi žmonės, paskelbti didvyriais, galėjo gyventi su dievais po mirties. Bet paprastas žmogus tegalėjo tikėtis, kad, jam mirus, jo kūnas virs dulkėmis. Net ir tose filosofijose bei religinėse sistemose, kur buvo tikima, kad siela pereina iš

vieno kūno į kitą (transmigracija), kūnui nebuvo priskiriama daug reikšmės. Grįždamas į žemę, jis virto dulkėmis ir išlaisvino sielą pereiti į naują tuojau pat gimstantį kūną. Nė vienoje šių religinių sistemų nerastume prisikėlimo sąvokos. *Apaštalų darbų* knygoje pasakojama apie Pauliaus kalbą Areopage (Atėnuose): "Išgirdę kalbant apie prisikėlimą iš numirusių, vieni ėmė tyčiotis, o kiti sakė: 'Apie tai paklausysime kitą kartą...'" (Apd 17, 32). Nėra abejonės, kad romėnai ir graikai nevirškino Pauliaus skelbiamo prisikėlimo: "Ką šis plepys nori pasakyti?" (Apd 17,18). Jiems prisikėlimas — nesąmonė!

Paulius pasinaudoja ir stoikų diatribės metodu, pats iškeldamas korintiečių užmetimus prisikėlimo tiesai ir tuo užbėgdamas jiems už akių (1 Kor 15,35). Vykusiai panaudodamas žodžio "kūnas"[162] dviprasmiškumą, Paulius teigia, jog negalima prileisti, kad prisikėlęs kūnas bus toks, kaip žemėje gyvenančio žmogaus kūnas:

> *Neišmanėli! Ką tu pasėjai, neatgimsta, jei prieš tai nenumiršta. Ir ką besėtum, tu sėji ne būsimąjį kūną, bet pliką grūdą, sakysime kviečių ar kitokių javų. Tuo tarpu Dievas duoda jam kūną, koks jam patinka, ir kiekvienai sėklai skirtingą kūną. Kūnai nevienodi... Taip ir su mirusiųjų prisikėlimu. Sėjamas gendantis kūnas, keliasi negendantis. Sėjamas prastas, keliasi garbingas. Sėjamas silpnas, keliasi galingas. Sėjamas juslinis kūnas (*soma psychikon*), keliasi dvasinis kūnas (*soma pneumatikon*) (1 Kor 15, 36-39. 42-44).*

Pauliaus naudojamas žodis *soma* reiškia ne apčiuopiamą medžiagą, o pažįstamą objektą. Žmogus savo kūnu skiriasi nuo kito; jis yra individas, kurį galima pažinti iš

---

[162] 1 Kor 15,35-36: "Gal kas paklaus: 'Kaip bus prikelti numirusieji? Su kokiu *kūnu* (*sómati*) jie pasirodys?'"

jo savitų bruožų. Paulius lygina šį individualų "aš", kuris miršta, yra palaidojamas ir bus prikeltas iš numirusių, su sėkla, kuri pasėjama dirvoje, numiršta ir sužaliuoja nauja gyvybe. "...Dievas duoda [sėklai] kūną, koks jam patinka" (1 Kor 15,35-39). Kūnai nevienodi: "Vienoks saulės švytėjimas, kitoks mėnulio blizgesys ir dar kitoks žvaigždžių žėrėjimas. Net ir žvaigždė nuo žvaigždės skiriasi spindėjimu. Taip ir su mirusiųjų prisikėlimu" (1 Kor 15,41-42).

Žmogaus kūnas, prikeltas iš numirusių, bus kilnus ir garbingas, toks, kokį Dievas turėjo mintyje, sukurdamas žmogų "gyva būtybe" (Pr 2,7) ir apvainikuodamas jį "garbe ir grožiu" (Ps 8,6). Po prisikėlimo kūnas bus apdovanotas negendamumu, garbe ir jėga (1 Kor 15, 42-43). *Juslinis kūnas* dedamas į karstą, o prisikėlęs kūnas bus dvasinis ir amžinas. Paulius nepasako, kokia yra šio *dvasinio kūno* sudėtis, nors jis tvirtina, kad tai nėra "kūnas ir kraujas" (1 Kor 15,50) ir todėl neturi žmogui įprastų ribotumų. Panaudodamas eilę kontrastų, Paulius nori parodyti skirtumą pirmojo žmogaus Adomo *juslinio kūno* su visais jo varžtais nuo antrojo Adomo *dvasinio kūno*, kuris būdingas prisikėlusiam Kristui (1 Kor 15, 45-50).

Sugretindamas pirmąjį Adomą su antruoju, Paulius du sykius išsireiškia nuostabiai savitai apie Jėzų, kaip Dievo Pateptąjį (=Kristų). Jis Jėzų apibūdina kaip "gyvybę teikiančia dvasia" (1 Kor 15,45) ir "žmogumi iš dangaus" (1 Kor 15,47). Abu išsireiškimai rodo, kad Paulius nesidomėjo Jėzaus žemiška kilme. Tiesa, *Laiške galatams* jis sako, kad Jėzus gimė iš moters (Gal 4,4) ir dėl to buvo tikras žmogus (Rom 1,3). Tačiau čia Paulius nori iškelti Kristaus Atpirkėjo vaidmenį, kad iš jo teka dieviškoji gyvybė, kuri žmogų atnaujina, ir todėl jis yra "žmogus iš dangaus" (1 Kor 15,47). Šis išsireiški-

mas daugeliui Pauliaus raštų tyrinėtojų primena pirmavaizdžio žmogaus sąvoką, kuri pirmąsyk pasirodo persų religijoje ir vėliau tampa perdėm ryški gnosticizme. Šio pirmavaizdžio žmogaus, pasaulio atpirkėjo, pradžia yra danguje. Užtat jis ir gali tikinčiuosius pasiimti pas save į dangų.[163] Atrodo, lyg būtų nerišlu kalbėti apie Jėzų kaip "žmogų iš dangaus" ir drauge turintį žmogišką kūną (*sarks*=žmogiška, ribota prigimtis), kuris kilęs iš Dovydo giminės. Gal pats geriausias būdas suderinti šias dvi pažiūras Pauliaus Jėzaus aprašyme yra sekti žydų eschatologine raštija apie Mozę, Enochą ir Eliją. Šios raštijos autoriams buvo savaime suprantama, kad Mozė, Enochas ir Elijas gyveno žemėje, gimė kaip ir visi žmonės, tačiau po mirties Dievas juos pasiėmė į dangų. Jie savo Dievo duotąjį uždavinį įvykdys grįždami žemėn Pabaigos Amžiuje Dievo priešų nugalėti ir ištikimųjų Dievo Sandorai apginti. Ši mintis labai ryški pranašo Malachijo knygoje (3 ir 5 skyriuose): laukiama Elijo, kuris sugrįš Atbaigos Amžiuje. Panašus lūkestis būdingas ir Kumrano bendrijai Negyvosios jūros pakrantėje. Toji dykumoje gyvenanti žydų sekta laukė pranašo kaip Mozė (o gal ir paties Mozės!), kuris pasirodys žemėje paskutinėmis dienomis, kaip pažadėta Pakartoto Įstatymo knygoje (18,18).[164]

Pagal šią eschatologinę galvoseną Jėzus dabar jau danguje. Jis iš ten ateis atpirkimo uždavinio užbaigti. Ateisiančio Jėzaus eschatologinis laukimas yra fonas, kuriame Paulius rašė *1 tesalonikiečiams*, užtikrindamas krikščionis, kad jų mirę broliai ir seserys, nors nesulaukė

---

[163]Frederick Borsch, *Son of Man in Myth and History* (Philadelphia: Westminster Press, 1967).

[164]Šios vilties gajumas pastebimas ypač *Bendrijos įstatuose* 9,11. Čia laukiamas išganytojas vadinamas Pranašu. Žr. Theodor N. Gaster, *The Dead Sea Scriptures* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1956), p. 58.

Kristaus atėjimo (*parousia*), nebus nuskriausti (4,13-17). Paulius įsitikinęs, kad šiuo klausimu jam Dievas yra davęs pranašišką apreiškimą — "jums sakome Viešpaties žodžiais" (1 Tes 4,15). Krikščionims nedera liūdėti dėl mirusiųjų, tarsi jie būtų amžinai dingę, tarsi jiems Dievo karalystė būtų neprieinama, nes Kristus dar neatėjo. Dievas, tvirtina Paulius, atsives ir tuos "kurie užmigo", t.y. mirė, nesulaukę Kristaus atėjimo (1 Tes 4,14). Gyvieji jų nepralenks, nes "pirmiausia prisikels tie, kurie mirė susivieniję su Kristumi" (1 Tes 4,16), o tik "paskui mes, gyvieji, išlikusieji, kartu su jais būsime pagauti oran, debesysna, pasitikti Viešpaties" (1 Tes 4,17). Paulius rašo "mes", nes ir jis tikisi būti gyvųjų tarpe Kristaus atėjimo metu. Šį įvykį Paulius taip aprašo: Viešpats nužengs iš dangaus lydimas paliepimo, trimito ir archangelo balso. Panašiai ir žydų apokaliptinė raštija vaizduoja blogio jėgų sunaikinimą: įsakmus liepimas reikalauja visų klusnumo, trimito gaudimas praneša pergalės šventę. Tai yra vaizdai, kurie primena laimėtą mūšį. Pergalės ženklams pasirodžius, visi tikintieji, — prikelti mirusieji ir gyvieji, — pasiliks su Viešpačiu amžinai. Viešpaties pasitikimas debesyse (1 Tes 4,17) ir palydėjimas į dangų yra krikščioniškos liaudies pamaldumo išraiška. Danieliaus knygoje (7,13-14) kalbama apie "vieną tarsi Žmogaus Sūnų," kuris apsireiškia dangaus debesyse pakeliui į žemę priimti valdžios Dievo karalystėje. Taigi, 1 Tes 4 šventieji yra kariai, kurie lydi eschatologinį karalių žemėn paveldėti Dievo karalystę. Apokaliptinės raštijos vaizdai padeda Pauliui nupasakoti Dievo plano atbaigimą istorijoje.

1 Kor 15 nekartojamos visos ankstyvesnio Pauliaus laiško smulkmenos, tačiau čia jis sako, kad visi būsime pakeisti "gaudžiant paskutiniajam trimitui" (1 Kor 15, 52). Vadinasi, kalbama apie tą patį eschatologinį įvykį.

Jis vadinamas "paslaptimi", nes Kristaus atėjimo aplinkybės ir to įvykio reikšmė tėra žinoma tik išrinktiesiems: "Štai aš atskleidžiu jums paslaptį" (1 Kor 15,51). Nežiūrint to, nesusidaro įspūdžio, kad krikščionių tikėjimas Kristaus atėjimu Atbaigos Amžiaus gale, būtų buvęs žinomas tik išrinktųjų krikščionių grupei. Ši tiesa laikytina paslaptimi dėl to, kad eschatologinių įvykių raida buvo apreikšta Pauliui ir per jį Bendrijai. Kristaus atėjimu Dievo darbas visatos istorijoje pasieks pilnumą, nes tuomet visi Dievo priešai, neišskiriant mirties, bus nugalėti (1 Kor 15,52-57).

Prisikėlimo viltis dvejopu būdu darė įtaką Bendrijos gyvenimui, laukiant Kristaus atėjimo (*parousia*). Ši viltis įkvėpė prasmės ir drąsos veržtis į misijas Evangelijos skelbti ir konvertitų tikėjimo bei doros stiprinti. Jei viltis lieka tik šio gyvenimo akiratyje, labai lengva nuleisti rankas ir netekti drąsos, nematant savo darbo tiesioginių vaisių. Tačiau tikėjimu žinant, kad darbas dėl Evangelijos visiškai sužėrės Prisikėlime, krikščionys darbavosi su viltimi, kad tiek darbininkai, tiek jų darbai bus įvertinti eschatologiniam Karaliui užėmus savo sostą Atbaigos Amžiaus gale. Paulius todėl ir baigia: "...būkite tvirti ir nepajudinami, visuomet gausūs Viešpaties darbais ir žinokite, kad jūsų triūsas ne veltui Viešpatyje" (1 Kor 15, 58). Be to, prisikėlimo viltis vertė Paulių įprasminti trūkumus dabartiniame gyvenime, žiūrint į jį ateities šviesa. Filipiečiams Paulius pasisako: "Trokštu pažinti jį, jo prisikėlimo galybę ir bendravimą jo kentėjimuose, noriu panašiai kaip jis numirti, kad pasiekčiau ir prisikėlimą iš numirusių" (Fil 3,10-14). Gyvenimas prisikėlimo viltimi nušvietė Pauliui kasdienius vargus.

Paulius buvo rašęs tesalonikiečiams, kad Viešpaties atėjimas "užklups lyg vagis naktį" (1 Tes 5,2). Jie iš to padarė išvadą, kad "Viešpaties diena jau čia pat" (2 Tes 2,2). Šią savo išvadą jie pateisino neva Pauliaus žodžiais. Tad, vos kelioms savaitėms prabėgus nuo pirmojo laiško tesalonikiečiams, Paulius suskubo rašyti antrą.[165] Šiame laiške jis įspėja tesalonikiečių bendriją neišleisti iš akių dviejų dalykų. Atbaigos Amžius, tiesa, sparčiai eina prie galo, tačiau, prieš jam pasibaigiant ir Kristui ateinant, bus tam tikri įvykiai (2 Tes 2,3b-12). Kai kurie Naujojo Testamento tyrinėtojai įžiūri prieštaravimą Pauliaus mokyme: jis teigia, kad Viešpaties diena ateis nelauktai, staiga (1 Tes 5,2), ir taip pat, kad bus tam tikrų įvykių prieš pabaigą (2 Tes 2,3). Iš to jie daro išvadą, kad tas pats asmuo negalėjo parašyti abu laiškus tesalonikiečiams. Taigi antrasis laiškas buvęs suklastotas, rašytas panašiu stiliumi ir Pauliaus vardu.

Šią išvadą sunku pateisinti ir pagrįsti. Ji net nėra reikalinga. Abiejuose laiškuose tesalonikiečiams Paulius pasinaudoja turtingu žydišku apokaliptinių vaizdų bei laukimo nuotaikos aruodu. 2 Tes 2 minimas įžūlusis Nedorėlis, kuris išniekina Dievo šventovę, dėdamasis Dievu. Tai primena Danieliaus knygą, Morkaus ir kitų sinoptikų apokaliptinius skyrelius. Pastangos sutapatinti Nedorėlį ir tą, "kuris [jį] varžo" (2 Tes 2,7-8), su kokiais nors istoriniais asmenimis liks tuščias bandymas, nes abu yra įprastiniai apokaliptinių dramų veikėjai. Net ir Nedorėlio sunaikinimas Viešpaties žodžiu (2 Tes 2,8) pri-

---

[165] 2 Tes buvo parašytas maždaug 51 m. po Kr. — tikriausiai tais pačiais metais kaip 1 Tes. Vieni Naujojo Testamento tyrinėtojai mano, kad 2 Tes buvo parašytas už kelių savaičių, kiti už kelių mėnesių po 1 Tes. Nežinia kaip greitai Paulius sužinojo apie neramumus tesalonikiečių bendrijoje.

klauso įprastiniam vaizdavimui Dievo su jo priešais lemiamo mūšio. Tikinčiųjų kančios irgi suprastinos šiame eschatologiniame fone. Netikinčiųjų elgesys taps vis piktesnis, nes paskutinėmis dienomis velnio galia juos apgauti galingais darbais, netikrais stebuklais bei visokios nedoros vilionėmis labai padidės (2 Tes 2,9-12). Visi šie įspėjimai puikiai derinasi su apokaliptiniu kraičiu apie eschatologinio Karaliaus atėjmą (*parousia*), kurį Paulius aprašo 1 Tes. Tuomet klausimas buvo: kaip mirę krikščionys gali dalyvauti Atbaigos Amžiaus galo džiaugsme? 2 Tes Paulius atsako į kitą iškilusį klausimą: ar Viešpaties atėjimas jau čia pat? (2 Tes 2,2). Abu klausimai, tiesa, gimininigi, bet kiekvienas reikalauja skirtingo atsakymo. Abiejuose laiškuose, atsakydamas į šiuos klausimus, Paulius remiasi jam duotu apreiškimu bei pranašiška žinojimo dovana. Tą apreiškimą išreikšti jis naudojasi žydų fariziejų apokaliptiniu kraičiu. Taigi Paulius tikėjo esąs Naujosios Sandoros tautos narys ir kreipė tesalonikiečių dėmesį į Dievo rūpestį jos galutiniu išganymu istorijos pabaigoje. Paulius ilgėjosi ne vien "būti kartu su Kristumi" (Fil 1,23), bet taip pat drauge su visais šventaisiais sulaukti Atbaigos Amžiaus galo ir Dievo pergalės: "ir taip visuomet pasiliksime su Viešpačiu" (1 Tes 4,17).

Šis įsitikinimas padėjo Pauliui pakelti didžiausius vargus ramioje pusiausvyroje. Jis vargų nepaneigė, jų nelaikė neišvengiamu žmogaus likimu, bet tikėjo, kad išbandymas per vargą ir kančią yra esminis Atbaigos Amžiaus bruožas. Paulius pajėgė pakelti Nedorėlio įnirtimą, nes buvo tikras, jog "su juo [Kristumi] kenčiame, kad su juo būtume pagerbti" (Rom 8,17). Kančia, kad ir sunkiausia, pakeliama, jei žiūrima į šviesesnę ateitį: "Aš manau, jog šio laiko kentėjimai nereikšmingi, lyginant juos su būsimąja garbe, kuri mumyse bus apreikšta"

(Rom 8,18). Rašydamas filipiečiams apie "bendravimą kentėjimuose" (Fil 3,10), Paulius turėjo mintyje šį mistinį ryšį su Kristumi ir su krikščioniškomis bendrijomis, dalyvaujant bendroje kančioje bei tarnystėje ir pagaliau — Kristaus atėjimo spindesy.

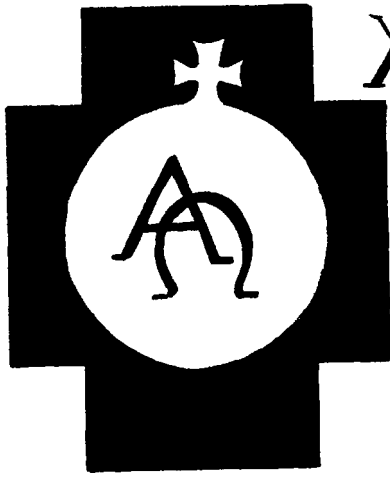

X SKYRIUS

PAULIAUS DIEVO TAUTOS SAMPRATA

Aš nesigėdiju Evangelijos,
nes ji yra Dievo galybė
išgelbėti kiekvienam tikinčiajam...
(Rom 1,16).

Maždaug 57 m. po Kr. Paulius iš Korinto rašė laišką Romos bendrijai, kuri ne jo buvo įsteigta ir su kuria jis beveik neturėjo asmeniškų ryšių. Labai galimas dalykas, kad Pauliaus bičiuliai Akvilas ir jo žmona Priskilė, imperatoriaus Klaudijaus išguiti iš Romos (jie minimi Apd 18,2), vėl ten buvo grįžę. Apaštalas Petras, Romos bendrijos galva, kaip jau matėme, savo kai kuriomis pažiūromis skyrėsi nuo Pauliaus (Gal 2). Rašydamas romiečiams krikščionims, Paulius norėjo ne vien juos supažindinti su savo būsimais planais, nes žadėjo netrukus juos aplankyti (Rom 1,8-15; 15,14-33), bet ypač apšviesti apie savo skelbiamą Evangeliją bei savo Dievo tautos sampratą (Rom 1,16-8,39). Paulius ieškojo bendros kalbos su romiečiais, o ne bandė taisyti jų tikėjimą: "Aš trokštu jus pamatyti, kad galėčiau jums perduoti šiek tiek dvasinių dovanų jums sustiprinti, tai yra drauge pa-

siguosti bendru jūsų ir mano tikėjimu" (Rom 1,11-12). Šių aplinkybių dėka, *Laiškas romiečiams* yra nuosekliausias bei darniausias iš visų mus pasiekusių Pauliaus laiškų ir tikriausiai iš visų jo laiškų apskritai. Parašytas besibaigiant jo apaštališkai veiklai, jame susumuojama Pauliaus Evangelija bei įvertinami apaštalo atlikti darbai. Pasinaudodami šiuo laišku kaip pagrindu, panagrinėsime kai kurias svarbias Pauliaus teologijos temas.

"VISI NUSIDĖJO IR STOKOJA DIEVO GARBĖS" (Rom 3,23)

Žydų pasaulėžiūroje dora nebuvo idealų įgyvendinimas, bet paklusnumas gyvajam ir asmeniškajam Dievui. Šią sampratą perėmė Paulius ir ją skelbė Bendrijai. Tiesa, žydų Tora, kurią jie laikė Dievo valios apreiškimu, turėjo daug smulkmeniškų įsakymų, kurių ištikimieji buvo įpareigoti laikytis. Tačiau jie nebuvo laikomi doros dėsniais, bet apčiuopiamomis Dievo valios išraiškomis. Žydų galvosena nedoras elgesys turėjo šaknis arba žmogaus *sukilime* prieš Dievą, arba jo *pavergime* Dievui priešiškos jėgos. Žmogus tokion vergijon galėjo patekti, atsisakydamas tarnauti Dievui, arba, Dievui leidžiant, blogis galėjo jį taip užvaldyti, kad jis taptų apsėstas. Žmogus be Dievo, tai žmogus atsisakęs paklusnumo ryšio. Jo padėtis Šventraštyje aptariama vienu bendru žodžiu — *nuodėmė*. Veiksmai, padaryti neturint paklusnumo ryšio su Dievu, yra beprasmiai arba nuodėmingi. Įžanginę *Laiško romiečiams* dalį Paulius paskiria *nuodėmingumo* temai (Rom 1,18-3,20).

Anot Pauliaus, žmogus neišvengiamai priklauso žmonių giminei, žmonijai. Tai šventraštinė žmogaus samprata: žmogus nuo pat gimimo turi buitinį ryšį su savo tauta, su savo gentimi, su savo šeima. Jis taip pat priklauso žmonijai, besistengiančiai tapti savarankiška ir

nepriklausoma nuo Dievo. Adomo troškimas "būti kaip Dievas" (Pr 3,5) yra kiekvieno žmogaus troškimas. Todėl Adomo istorija yra žmonijos istorija, nuodėmės kelias. Sukurtas Dievo bendradarbiu, žmogus nori paveržti Kūrėjo vaidmenį ir tapti nepriklausomas nuo jo. Būti nuodėmėje reiškia būti bėdoje: "...visi yra nusidėję ir stokoja Dievo garbės" (Rom 3,23), o "atpildas už nuodėmę — mirtis" (Rom 6,23). Ar yra kokia išeitis žmogui? Šį klausimą svarsto Paulius.

Jis drauge su Senojo Testamento autoriais teigia, kad ši liūdna žmogaus padėtis nėra be išeities. Iš nuodėmingos žmonijos Dievas atskyrė saujelę žmonių ir iš jų sukūrė Dievo tautą — Izraelį. Išėjimo knygoje skaitome:

> "*...matėte, ką padariau egiptiečiams, ir kaip jus nešiojau ant aro sparnų, ir kaip jus pas save pasiėmiau. Jei tad klausysite mano balso ir laikysite mano sandorą, jūs būsite mano nuosavybė tarp visų tautų; nes mano yra visa žemė. Ir jūs man būsite kunigiška karalija ir šventoji tauta*" *(Iš 19,4-6).*

Izraelio tauta suprato, kad ji yra išrinkta būti Dievo tarnu istorijoje. Antrasis Izaijas, žydų pranašas Babilonijos tremtyje,[166] rašo:

> "*Aš esu Jahvė, aš pasišaukiau tave teisume, aš tau padaviau ranką ir palaikiau tave. Aš tave padariau sandora tautai, šviesa pagonių tautoms. Atmerkti akliesiems akis, išvesti iš požemio kalinius, iš kalėjimo sėdinčius tamsoje*" *(Iz 42,6-7).*

Taigi Dievo tautos uždavinys istorijoje: būti šventa tauta (t.y. Dievo *išrinkta*) ir nešti pagonims Dievo pažinimo šviesą. Paulius drauge su kitais Naujojo Testamen-

---

[166]587-538 m. pr. Kr. antrasis Izaijas kalbėjo vilties žodžius žydams tremtiniams, kurie surašyti Izaijo knygoje 40-55 skyriuose.

to autoriais teigia, kad Izraelis šio uždavinio neatliko. Užtat Dievas kuria per Jėzų Kristų naująją Dievo tautą savo tikslui žmonijos istorijoje siekti. Naujosios Sandoros sąvoka pirmąsyk išreiškiama pranašo Jeremijo, kuris kalbėjo Dievo vardu 626-587 m. pr. Kr.:

> *"Štai ateina metas, sako Jahvė, aš sudarysiu su Izraeliu ir Juda naują sandorą. Ne tokią sandorą, kurią buvau sudaręs su jų tėvais..., kurią jie sulaužė... Aš įdėsiu savo įstatymą į juos pačius ir įrašysiu jį jų širdyse; aš būsiu jų Dievas, o jie bus mano tauta" (Jer 31,31-33).*

Pauliaus įsitikinimu, ši Naujoji Sandora buvo sudaryta Jėzaus Kristaus mirties auka (1 Kor 11,25). Ir kiti Naujojo Testamento autoriai yra tos pačios minties (Lk 22,20;[167] Žyd 9,15-28; 10,16-18). Pagal Naujojo Testamento Bendrijos galvojimą, Naujoji Sandora nėra sudaroma su asmenimis, kurie biologiškai priklauso Izraelio tautai, bet su asmenimis, kurie, nežiūrint rasės, tautos ar lyties, atsako tikėjimu ir paklusnumu Izraelio Dievui, į juos prašnekusiam per Jėzų Kristų. Taigi Paulius neklausia: kaip pavieniai asmenys įtiki ir yra Dievo išganomi, bet — kaip Dievas nepaklusnioje žmonijoje kuria sau Tautą? Mes esame linkę, ypač protestantų su katalikais istorinio konflikto šviesoje, *Laiško romiečiams* pagrindine tema laikyti *nuteisinimą tikėjimu.* Bet nei ši, nei Pauliaus misija pagonims nėra jo pagrindinis rūpestis. Jis šiame laiške nori parodyti, kaip Dievas susikuria sau ateities Tautą istorijoje.

Trumpai užsiminęs apie save ir apie skelbiamą Evangeliją bei pasiaiškinęs, kodėl nudelsė savo apsilankymą Romoje (Rom 1,1-15), Paulius metasi į esminį klausimą — Dievo darbą, kuriant sau Tautą. Iš pat pradžios

[167] Taip pat žr. Mt 26,28 ir Mk 14,24.

aišku, kad Paulius, nors ir persiėmęs savo misija pagonims, vis dėlto sielojasi žydais ir jų vaidmeniu Dievo išganymo plane, kurio jie yra netekę. Tačiau jis tiki, kad ir žydas, ir graikas yra skirti džiaugtis Dievo išganymu, t.y. dalyvauti visatos išgelbėjime iš vergijos blogiui ir sugrįžti prie Dievo tikslo, žmogų bei kūriniją atnaujinant iš pagrindų. Pauliaus širdies rūpestį išreiškia jo raktinis posakis: *Dievo teisumas įvykdomas tikėjimu.* Prieš pasakydamas *kas* yra teisumas, Paulius imasi aiškinti *kaip* tas Dievo teisumas buvo apreikštas ir *kodėl* jis pažįstamas tiktai tikėjimu, tuo tapdamas veiksmingu žmoguje.

Dievo buvimo, kūrimo ir apvaizdinio veikimo visatoje pažinimas nėra tik saujelės žmonių turtas, jiems vieniems apreikštas. Šis Dievo pažinimas, sako Paulius, yra prieinamas kiekvienam žmogui, kuris stebi visatos nuostabią tvarką bei didingumą. Žmogus, kuris Dievo negarbina ir jam nedėkoja, bet išmaino Dievo šlovę į nykstančius žmogaus sukurtus daiktus arba į gyvulių ir paukščių garbinimą — "Dievo tiesą iškeitė į melą ir lenkėsi bei tarnavo kūriniams, o ne Kūrėjui..." (Rom 1,25). Paulius piešia labai liūdną žmogaus, nutolusio nuo Kūrėjo, moralinio supuvimo vaizdą (Rom 1,18-22). Žydai, kurie buvo gavę Dievo valios apreiškimą Toroje, bet nevykdė jos nurodymų, dar labiau peiktini negu pagonys. Jų doriniai trūkumai juos daro panašius į tamsoje besigrabaliojančius pagonis, ir jie yra "po nuodėmės letena" (Rom 2, 1-3,9). Taip visa žmonija — ir pagonys ir žydai — slegiama pasmerkimo. Joks žmogus savo pastangomis jo nepajėgtų pašalinti. Net Tora to negali padaryti; ji tegali nurodyti, kas darytina ir ko vengtina. Ji tik primena, o ne išdildo, kaltę.

Į šią beviltišką padėtį įžengė pats Dievas, siųsdamas Jėzų Kristų į pasaulį. Per Kristų žmogaus priešiškumas Dievui yra nugalimas; jo nuotola nuo Dievo sunaikinama

tiltu; jis išvaduojamas iš vergijos blogiui, sunaikinant jo kaltę. Išvaduotas iš "nuodėmės letenos" žmogus gali pradėti dorai elgtis, o esant jos valdžioje, tai yra tuščia svajonė.

Žmogaus nuotola nuo Dievo nėra vien tik besikartojančių nuodėmių pasekmė. Jis negali Dievo pasiekti dėl to, kad priklauso žmonijai, praradusiai savo pirminį Dievo atvaizdo spindesį: "*visi* yra nusidėję ir stokoja Dievo garbės" (Rom 3,23). Čia Paulius primena žmogaus kūrimo pasakojimą Pradžios knygoje, kur sakoma, kad žmogus — vyras ir moteris — buvo sukurtas pagal Dievo atvaizdą (1,27). Paulius šį pasakojimą laiko tikra žmogaus kilmės išraiška. Jam žmogus visuomet yra "Dievo atvaizdas ir atšvaitas" (1 Kor 11,7). Kadangi visa žmonija dalyvauja Adomo nuodėmėje (Pr 3), todėl ji visa taip pat turi dalyvauti nepaklusnumu Dievui užsitarnautoje bausmėje. Šis įsitikinimas buvo dalis tradicinio žydų tikėjimo žmonijos solidarumu. Kai karalius Dovydas nusidėjo Dievui, surašydamas tautą, visa tauta turėjo kentėti (2 Sam 24). Mat, Dievo tautos narių skaičius buvo laikomas dieviška paslaptimi, kurion joks žmogus neturėjo teisės kištis. Tačiau bausmę už karaliaus kaltę kentėjo visa tauta.

Kalbėdamas apie žmonijos vienybę maište prieš Dievą, Paulius niekuomet nenaudoja išsireiškimo "gimtoji nuodėmė". Tačiau skaitytojui nesunku Pauliaus nuolat kartojamam žody *nuodėmė* suprasti, kad tai yra gimininga teologinei gimtosios nuodėmės sąvokai. Sugretindamas Adomą su Jėzumi Kristumi, Adomo neklusnumą su Kristaus klusnumu, Paulius išreiškia savo nuodėmės ir atpirkimo sampratą istorijos sampynoje (Rom 5,12-21).

Kadangi žmonija, dalyvaudama Adomo nuodėmėje, yra patekusi bėdon, jos išgelbėjimas galimas tik ją visiškai atnaujinus, atkūrus iš naujo. Senoji žmonija yra pa-

ženklinta Adomo nepaklusnumu, sukilimu prieš Dievą ir pasidavimu blogio vergijon. Naujoji žmonija pasižymi Jėzaus Kristaus tobulu klusnumu Dievo valiai. Beprasmiška liepti žmogui būti geram, nes joks žmogus negali būti geras be Dievo malonės. Neužtenka šiek tiek apgydyti žmogaus žaizdas — reikia, kad jis būtų atnaujintas iš vidaus, iš pačių gelmių. Tik tuomet jis gali ne vien veidu, o visa širdimi grįžti į Dievą.

"ŽMOGUS NUTEISINAMAS TIKĖJIMU" (Rom 3,28)

Nuteisinimas gerais darbais. Paulius gerbė savo amžiaus graikų etikos taisykles ir skaitėsi su jomis bei jų išraiška. Tačiau, jo manymu, kalbėti apie etiką doroviškai bejėgiam žmogui yra laiko gaišinimas arba dar blogiau — jo suvedžiojimas. Mat, žmogus gali pasiduoti iliuzijai, kad savo gerais darbais jis privers Dievą jį priimti. Pauliui ne tik graikų etika, bet ir Mozės Įstatymas žmogų ne kilnino, o jį žlugdė, nes priminė jam jo dorinius trūkumus. Žmogus, nutolęs nuo Dievo, neturi vidinės jėgos daryti tai, kas reikia, ar vengti to, kas bloga. Todėl Paulius primygtinai pabrėžia, kad "...įstatymo darbais [Dievo] akivaizdoje nebus nuteisintas nė vienas žmogus. Per įstatymą tik pažįstame nuodėmę" (Rom 3,20). Jokios dorovinės taisyklės nepadaro žmogaus gero, o tik dar labiau išryškina jo kaltę (Rom 3,20).

Nuteisinimas tikėjimu. Dabar, sako Paulius, Dievas prašnekino žmogų visai nauja kalba — jis kviečia žmogų tapti nuteisintu tikėjimu. Tai yra įmanoma per Jėzų Kristų. Tikėjimu Dievas grindė savo ryšį su vyrais bei moterimis nuo Abraomo laikų (Rom 4), kaip jau buvo pabrėžta *Laiške galatams.* Todėl geroji naujiena apreikšta per Jėzų Kristų nėra praeities paneigimas, tarsi Dievas būtų susirišęs su Izraelio tauta vien Įstatymu, o su krikščionių Bendrija tikėjimu! Ne. Jau pats Mozės Įstatymas

rodė, kad Dievas norėjo savo tautos širdies, ne apeigų atlikinėjimo ar kruopštaus ir pareigingo taisyklių pildymo. Izraelio pranašai sielote sielojosi, kad tauta paskendusi išviršinėse religinėse formose, o jos širdis toli nuo Dievo. Ką liudijo anuomet Įstatymas ir Pranašai, Paulius sako, galioja ir dabar, Dievui atlikus lemiamą išganymo darbą per Jėzų Kristų. Paulius suveda visą savo Evangelijos esmę į šias eilutes:

> *Bet dabar, nepriklausomai nuo įstatymo, pasireiškė Dievo teisumas, kurį paliudijo Įstatymas ir Pranašai. Tai Dievo teisumas, tikėjimu į Jėzų Kristų duodamas visiems tikintiesiems. Nėra jokio skirtumo, nes visi yra nusidėję ir stokoja Dievo garbės, o nuteisinami dovanai jo malone dėl Kristaus Jėzaus atpirkimo. Dievas jį paskyrė permaldavimo auka, veikiančia per tikėjimą jo kraujo galia. Jis norėjo parodyti savo teisumą tuo, kad nenubaudė už nuodėmes, padarytas anksčiau, dieviškojo kantrumo laikais, ir norėjo parodyti savo teisumą dabartiniu metu, pasirodydamas esąs teisus ir nuteisinantis tą, kuris tiki Jėzų (Rom 3,21-26).*

Čia paaiškinamas trejopas išganymo darbas, Dievo atliktas per Kristų: 1. žmogus išvaduotas iš blogio vergijos (atpirkimas); 2. žmogaus kaltė, neleidžianti jam prisiartinti prie Dievo, visiškai panaikinta (atleidimas); 3. žmogui sugrąžinamas teisumo ryšys su Dievu (nuteisinimas). Šie Pauliaus žodžiai yra kupini jo asmeninio išgyvenimo bei apmąstymo Dievo išganingos veiklos Kristuje. Tos dieviškos veiklos išraiška trimis sąvokomis — atpirkimas, atleidimas, nuteisinimas — yra būdinga Pauliui. Verta šiomis sąvokomis pasidomėti.

Teisumas lietuvių kalba reiškia doros ir teisingumo savybę. Galime ir Dievą teisiu bei teisingu vadinti, ir

žmogų doru bei teisingu laikyti. Todėl veiksmažodis "nuteisinti" turėtų reikšti: padaryti teisų bei teisingą, arba paskelbti teisiu bei teisingu. Tačiau šventraštinė teisumo samprata yra labai skirtinga. Šis žodis hebrajų kalba išreiškia ne savybę, o *veiksmą*. Senovėje žydas teisėjas, nuteisindamas kaltinamąjį, jam negalėjo duoti teisingumo savybės ar jį paskelbti nekaltu, bet jis panaikino blogą padėtį, kurion kaltinamasis buvo pakliuvęs ir atstatė jį į prarastą vietą. Viena Negyvosios jūros ritinių psalmė, sukurta pirmojo krikščioniškojo amžiaus pradžioje Kumrano sektos poeto, naudoja abu žodžius—*teisumą* ir *nuteisinimą*—išreikšti Dievo elgesiui su tais, kurie juo pasitiki:

> . . . *mano* nuteisinimas *priklauso Dievui;*
> *jo rankose yra mano kelio pilnatvė,*
> *kartu su mano širdies sąžiningumu.*
> *Jo* teisumu *mano nuodėmė bus ištrinta. . .*[168]

Šios psalmės žodžiais aiškiai norima pabrėžti Dievo veiksmą, kuriuo užguitieji yra apginami. "Širdies sąžiningumas" yra viena iš šio Dievo veiksmo padarinių. Panašiai kalba ir Paulius:

> *Dievas jį* [*Jėzų Kristų*] *paskyrė permaldavimo auka, veikiančia per tikėjimą jo kraujo galia. Jis norėjo parodyti savo* teisumą. . . *(Rom 3,25).*

Teisumu Paulius ne vien nusako Dievo savybę, bet teigia, jog Dievas šia savo savybe dalinasi su žmogumi. Paulius turi mintyje, kad Dievas *sugrąžino* žmogų į teisingą ryšį su juo pačiu ir su artimu, tuo padarydamas žmogų teisų.

Pirmieji *Laiško romiečiams* skyriai aprašo žmogaus — ir pagonių, ir žydų — nusikaltimus, jų moralinį nuosmūkį, nutolstant nuo Dievo, ir jų bergždžias pastangas

---

[168]W. H. Brownlee, "The Dead Sea Manual of Discipline," žurnale *Bulletin of the American Schools of Oriental Research: Supplementary Studies Nos. 10-12* (New Haven: ASOR, 1951), 42-43.

išsinarplioti iš šios padėties (Rom 1,18-3,20). Rom 3,21-26 Paulius tvirtina, kad teisingas ryšys su Dievu ir artimu yra vaisius Dievo darbo Jėzuje Kristuje. Tad Dievo teisumo vaisiai yra dovana, žmogui prieinama vien tikėjimu (Rom 3,24). "Nėra jokio skirtumo, ... visi yra nusidėję ir stokoja Dievo garbės, o nuteisinami dovanai jo malone dėl Kristaus Jėzaus atpirkimo" (Rom 3,22-24).

Nuteisinimo tikėjimu pagrindas. Nuteisinąs Dievo darbas vyksta per Jėzaus mirtį ant kryžiaus. Paulius supranta Jėzaus mirtį ant kryžiaus panašiai, kaip Morkus savo evangelijoje. Mk 10,45 Jėzus savo mirtį vadina *išpirkimu* (arba atpirkimu). Tas pats graikiškas žodis *apolytrosis* naudojamas ir Pauliaus *Laiškuose* (Rom 3,24). Išpirkimu vergas buvo išvaduojamas iš vergijos. Juo Paulius nusako *išvadavimo būdą*, ne kainą, mokėtą už išvadavimą. *Laiške kolosiečiams* 2,13-15 jis labai vaizdžiai aptaria išpirkimą: "Jis [Kristus] ištrynė mus kaltinantį skolos raštą ir panaikino jį, prismeigdamas prie kryžiaus. Jis nuginklavo vadovybes ir valdžias, viešai jas pažemindamas ir jame [kryžiuje] švęsdamas pergalę prieš jas". Tai skamba panašiai, kaip Jėzaus žodžiai palyginime, kuriuo jis pabrėžė, jog esąs galingesnis už piktąsias dvasias: "Argi gali kas nors įsilaužti į galiūno [šėtono] namus ir pasiglemžti jo namų turtą, pirmiau nesurišęs galiūno?" (Mt 12,29). Anot Pauliaus, "vadovybės ir valdžios" skaudžiai apsiriko, nesuvokdamas, *kokį būdą* Dievas pasirinko joms *surišti* ir *nuginkluoti*. Jeigu jos būtų žinojusios, kad kryžius jas nugalės, nebūtų kurščiusios Jėzaus priešų jį nukryžiuoti.[169] Taigi išpirkimo vaizdu Paulius

[169]Pirminė krikščionių Bendrija buvo įsitikinusi, kad kiekvieno viešosios valdžios atstovo užnugaryje veikė nematoma dvasinė jėga. Ši nematomoji, Dievui priešiška jėga ruošė sąmokslą prieš Dievą. Žr. "Bendrija ir Amžiaus pabaiga: Apokalipsė (Apreiškimas Jonui)" antroje dalyje. Šiame skyriuje gvildenama apokaliptinė tematika.

nurodo Kristaus kryžiaus prasmę. Jis *Laiške romiečiams* ne sykį panaudoja išlaisvinto vergo vaizdą: "Būdami nuodėmės vergai, jūs buvote nepriklausomi nuo teisumo" (Rom 6,20). Tokia buvo romiečių padėtis prieš atsiverčiant į krikščionybę. Jiems įtikėjus, jie buvo "nuteisinami dovanai [Dievo] malone dėl Kristaus Jėzaus atpirkimo" (Rom 3,24). Dievas, išvadavęs žmogų iš nuodėmės vergijos, jį *nuteisino.*

Dievas žmogaus nuteisinimo darbą atliko per Jėzų, kuris tam vaidmeniui buvo skirtas nuo visatos pradžios. Skaitant Pauliaus žodžius: "Dievas jį paskyrė permaldavimo auka, veikiančia per tikėjimą jo kraujo jėga" (Rom 3,25), susidaro įspūdis, kad Dievas yra kerštingas ir jo rūstybė gali būti permaldaujama tik kruvina auka. Ir pats žodis *permaldavimo auka* (gr. *hilasterion*), atrodo, tai dar labiau paryškina. Nejaugi visagalis Dievas būtų kerštingas? Septuagintos tekste žodis *hilasterion* reiškia kaltės pašalinimą, nugriaunant tvorą, kuri atskyrė žmogų nuo Dievo. Yra dvi galimybės. Jei kliūtis tarp Dievo ir žmogaus pašalinama žmogaus veiksmu, tai pašalinimas būtų *permaldavimo auka.* Bet jei kliūtį pašalina pats Dievas savo malone, žodis *atleidimas* yra tikslesnis ir geriau išreiškia Pauliaus mintį. Žydams buvo įprasta gyvybę sutapatinti su krauju: hebrajų žodis *kraujas* reiškia gyvybę, ir atvirkščiai: gyvybė — kraują. Taigi Paulius, sakydamas, kad Dievas nuteisina žmogų Jėzaus "kraujo galia", nori pabrėžti, kad Jėzaus klusniu pasiaukojimu Dievui mirtimi ant kryžiaus kaltės tvora, atitvėrusi žmogų nuo Dievo, buvo pašalinta.

Mintis, kad Jėzaus klusnumas pašalina žmogaus kaltę yra perdėm aiški Rom 5,19: "Kaip vieno žmogaus neklusnumu daugelis tapo nusidėjėliai, taip vieno klusnumu daugelis taps teisūs"; taip pat Fil 2,8, "... jis nusižemino, tapdamas klusnus iki mirties, iki kryžiaus mirties".

Tačiau šios minties rišlumas ne visuomet aiškus mūsų laikų žmogui. Iš evangelijų pasakojimų galima spręsti, kad viena iš svarbiausių priežasčių, paakinusių Jėzaus priešus jį sunaikinti, buvo paplitusi nuomonė, kad Jėzus kenkė žydų religijos išorinei sąrangai ir žemino doros lygį. Jis atsisakė laikytis fariziejų reikalavimų ir bendravo su "nešvariais" žmonėmis, bičiuliavosi su dvasiniais benamiais. Jis nesmerkė nuodėmingo žmogaus, bet priešingai, traukdavo per dantį tuos, kurie save laikė gerais ir dorais. Jėzaus palyginimai alsuote alsavo maloniu ir atlaidžiu Dievu. Todėl žydų religijos atstovai ėmė jį laikyti jų religijos griovėju. Tapdamas "muitininkų ir nusidėjėlių bičiuliu" (Lk 7,34), Jėzus paruošė kelią mirties sprendimui. Nežiūrint vis didėjančio priešiškumo jo veiklai, Jėzus nesiliovė Dievo vardu reikalavęs žydų religinių įstaigų ataskaitos, o nusidėjėliams skelbęs Dievo malonę. Tokia jam buvo Dievo valia: vykdyti ir skelbti Dievo atleidimą. Jėzaus klusnumą iki mirties Paulius neišlaužė iš piršto. Jėzaus mirties sujungimas su nuodėmių atleidimu jau buvo Pauliaus paveldėtame tikėjimo kraityje, kurį Bendrija skelbė nuo pat pradžios (1 Kor 15, 1-11).

Dievo darbas grąžinti žmogų į teisų ryšį su savimi buvo visiškai ir galutinai apreikštas Jėzuje Kristuje (Rom 3,25-26). Jau Senajame Testamente Dievas pasirodė esąs nusikaltusiam žmogui atlaidus ir kantrus. Tačiau nemalonus kaltės jausmas ir dvasinis aklumas neleido žmogui suprasti šio Dievo atlaidumo bei kantrumo. Savo kaltės slegiamas, žmogus slėpėsi nuo Dievo, ieškodamas ramybės ir saugumo netikrų dievų garbinime. O dabar, Jėzui atėjus ir įvykdžius klusnumą net savo gyvybės kaina, visiems laikams apreikšta, kad Dievas yra tas, kuris pašalina tvoras ir stato tiltus, kad žmogus galėtų pas jį sugrįžti. Atliepdamas šiam Dievo darbui per Jėzų Kristų,

žmogus turi pasitikėti Dievu ir priimti Dievo išganymą bei nuteisinimą Kristuje (*en Christo*).

Žydas ir pagonis. Joks žmogus neturi pagrindo pūstis prieš Dievą. Žmogus yra teisus prieš Dievą tik apreikštosios Jėzuje Kristuje Dievo malonės dėka (Rom 3,27-28). Dievui nėra skirtumo tarp žydo ir pagonio: abu turi eiti prie Dievo *tikėjimo keliu*, nes "žmogus nuteisinamas tikėjimu" (Rom 3,28). Paulius įrodinėja, kad net apipiaustymas neviršija tikėjimo, nes "Abraomas įtikėjo Dievu, ir tai jam buvo įskaityta teisumu" (Rom 4,3). Kadangi Abraomui duotas pažadas rėmėsi vien jo tikėjimu (Rom 4, 13-25), Paulius tvirtina, kad nėra reikalo pagonims krikščionims priimti apipiaustymą — žydų paprotį. Apipiaustymas niekuomet nebuvo kelias į išganymą.

Kai kam iš tų įrodinėjimų gali pirštis išvada kad, turint tikėjimą, galima savavališkai gyventi. Paulius tokiai išvadai užbėga už akių: "Ką gi sakysime? Gal mums pasilikti nuodėmėje, kad gausėtų malonė? Nieku būdu! Mirę nuodėmei, kaipgi toliau gyventume joje?" (Rom 6, 1-2). Tikint Dievo savęs apreiškimu Jėzuje Kristuje ir jo žygiu pašalinant visas kliūtis žmogaus grįžimui prie jo, patiriama nuostabiai stipri jėga gyvenime. Tai Dievo meilės jėga, kuri "yra išlieta mūsų širdyse" (Rom 5,5) per Kristų (Rom 5,1-5; 2 Kor 5,14-15). Žmogus tačiau yra laisvas atliepti ar neatliepti Dievo meilei. Jai atliepus tikėjimu, žmogus pasijunta pagautas Kristaus meilės: "Kristaus meilė valdo mus, įsitikinusius, kad jei vienas mirė už visus, tai ir visi yra mirę. Jis yra miręs už visus, kad gyvieji nebe sau gyventų, bet tam, kuris už juos numirė ir buvo prikeltas" (2 Kor 5,14-15). Taigi tikintįjį valdanti jėga nėra pareigos ar prievartos, o Kristaus meilės jėga.

"DIEVAS KRISTUJE SUTAIKINO SU SAVIMI ŽMONES" (2 Kor 5,19)

Pauliaus Evangelijoje nuolat susiduriame su Jėzaus ir Dievo tarpusavio ryšiu. Jis šio ryšio niekur tiesiogiai neaptaria, nors savo *Laiškuose* skiria labai daug dėmesio tam, ką Dievas padarė per Jėzų. Svarbu neužmiršti, kad šventraštinė galvosena nepasižymi abstrakčiomis sąvokomis, o kelia veiksmus ir įvykius. Šventraštyje ir žmogus nėra "daiktavardis", bet "veiksmažodis", jis pažįstamas iš veiksmų. Izraelio tauta nerinko sąvokų ar teorijų apie Dievą, bet didžiavosi tuo, ką Dievas jai buvo padaręs ir kaip save jai buvo apreiškęs jos istorinėje patirtyje. Ir Naujajame Testamente Jėzaus galvosena bei elgsena panašiai išreiškiama: juk ir jis buvo žydas (Rom 1,3; Gal 4,4). Kartą paprašytas aptarti artimą, jis nesiėmė aptarti artimo sąvokos, o atsakė palyginimu apie gailestingąjį samarietį (Lk 10,29-37), tapusį artimu savo veiksmais. Galvojimas sąvokomis mums yra labiau įprastas, todėl Pauliaus ir Šventraščio veiksminė galvosena mums gerokai svetima. Norint suprasti, kaip Paulius aptaria Jėzaus ryšį su Dievu, reikia nuolat prisiminti jo veiksminę galvoseną. Pirmiausia, pažiūrėkime kokius titulus Paulius naudoja Jėzaus atpirkėjo vaidmeniui reikšti.

Jėzus Viešpats. Paulius retai tiesiogiai pasako, kad Jėzus Kristus yra Dievas, pvz.: "...iš jų [žydų] kūno atžvilgiu yra kilęs *Kristus — visiems viešpataujantis Dievas*, šlovingas per amžius. Amen!" (Rom 9,5).[170] Dažnai jis taip artimai suriša Jėzų su Dievu, kad sunku suprasti, ar jis kalba apie Tėvą ar Sūnų. Vienas šių atvejų yra Pauliaus nuolat naudojamas titulas — Jėzus Viešpats, arba Viešpats Jėzus. Viešpats buvo Dievui duodamas titulas — tik Dievas yra Viešpats! Graikų kalba Viešpats yra *Ky-*

[170]Joseph A. Fitzmyer, "The Letter to the Romans", *JBC*, 53:97.

rios, kuris naudojamas Septuagintoje Dievui vadinti. Žydai iš pagarbos netardavo Dievo šventojo vardo JHVH (Jahveh).[171] Šis hebrajiškas žodis, susidedąs iš keturių priebalsių, buvo laikomas paties Dievo savęs apreiškimu ir todėl netariamas. Jo reikšmė — "*Jis-Yra* istoriniuose įvykiuose žmogui" (t.y. savo tautai). Grįžę iš tremties Babilone, žydai pradėjo Dievą vadinti *Adonai*, graikų kalba — *Kyrios*, lotyniškai — *Dominus*, o lietuviškai sakome *Viešpats*. Taigi Viešpaties titulas buvo išskirtinai naudojamas Dievui. Jėzų vadindami Viešpačiu, krikščionys, drauge ir Paulius savo *Laiškuose*, išreiškė savo tikėjimą Jėzaus dievyste.

Kyrios buvo plačiai naudojamas pagonių tarpe, ypač misterijų religijose. Ozirio ir Dionizo apeigose *kyrios* titulu vadinamas išganytojas. Rašydamas korintiečiams, Paulius atkreipia jų dėmesį į tai, kad romėnų pasaulyje yra daugybė tarp savęs berungtyniaujančių viešpačių, arba *kyrioi* (1 Kor 8,5). Pirmieji krikščionys misionieriai kalbėjo, kad Dievas "padarė Viešpačiu ir Mesiju tą Jėzų, kurį jūs nukryžiavote" (Apd 2,36). Ši samprata tebeaidi Pauliaus *Laiške filipiečiams* (Fil 2,9-11). Tikėjimo išpažinimas, kad "Jėzus yra Viešpats" yra pats seniausias Naujojo Testamento istorijoje (Rom 10,9-10).

Nors Paulius pirmasis supopuliarino *Kyrios* titulą Jėzui, iš to nedera daryti išvados, kad Paulius ėmė skelbti jį tokiu išganytoju, kokių buvo apstu helenistinėse religijose. Paulius cituoja aramaišką išsireiškimą *Maranatha* (1 Kor 16,22), kuris reiškia: Viešpatie mūsų, ateik![172]

---

[171]Iš 3,13-14: "Aš Esu, kuris esu" arba "Jis-Yra". *Jis-Yra* hebrajiškai yra *'ehyeh*, ką mes rašome *Jahveh*. Senasis hebrajiškas Šventraštis buvo parašytas tik su priebalsėmis. Dabartinis tekstas, vadinamas masoretiniu tekstu, turi ir balses, kurios buvo pridėtos 750-1000 m. po Kr.

[172]Šis išsireiškimas gali turėti dvi prasmes: *Marana tha* — Viešpatie mūsų, ateik! arba *Maran atha* — Mūsų Viešpats ateis. Tai gali būti arba prašymo malda arba tikėjimo išpažinimas.

Čia susiduriame su seniausiu krikščionybės tikėjimo kraičiu. Pati ankstyviausia krikščionių karta Palestinoje kalbėjo aramaiškai ir Jėzų vadino Viešpačiu, t.y. Dievu. Paulius perėmė šią tikėjimo kraičio išraišką ir išvertė į graikų kalbą, naudodamas žodį *Kyrios*. Paulius savo *Laiškuose* pritaiko Jėzui Senojo Testamento tekstus, kurie savo pirminiame kontekste kalba apie Izraelio Dievą — Jahvę. Puikus pavyzdys yra *Laiške romiečiams* 10,13, kur Paulius cituoja pranašo Joelio žodžius: "Kiekvienas, kuris šaukiasi Viešpaties vardo, bus išgelbėtas" (2,32). Tai aiškiai taikoma Kristui, nes raginama šauktis jo vardo.

Jėzus Dievo Sūnus. Paulius taip pat mėgsta vadinti Jėzų Dievo Sūnumi. Senajame Testamente šiuo titulu buvo paženklinamas karalius, *patepimu* skirtas valdyti Dievo tautą (Ps 2,7). Vėlesnėje Izraelio istorijoje Dievo sūnumi imta vadinti ir ateisiantis karalius, kuris sukurs Dievo karalystę žemėje. Paulius, vadindamas Jėzų Dievo Sūnumi, tikėjo jį esant pateptą sukurti Dievo karalystę visatoje (Kol 1,13-23). Šiai įprastinei Senojo Testamento Dievo sūnaus sampratai Paulius davė naują turinį: intymus Jėzaus ryšys su Dievu padaro jį Dievo Sūnumi, neregimojo Dievo atvaizdu ir pirmgimiu mirusiųjų tarpe (Kol 1,13.15.18). Nenuostabu, kad Paulius aprašo Jėzaus mirtį už nusidėjėlius "Dievo meilės parodymu" (Rom 5,8).

Paulius labai retai Jėzų vadina tik jo asmeniniu vardu. (*Jėzus* reiškia Išganytojas). Jam mieliau vadinti Jėzų *Jėzumi Kristumi*, arba *Kristumi Jėzumi*, arba *Viešpačiu Jėzumi Kristumi*. Kaip nesykį turėjome progos pastebėti, *Kristaus* titulas yra graikų kalbon išverstas hebrajiškas žodis *Mašiach* arba Mesijas, kuris lietuviškai būtų *Pateptasis*. Mesiju (Mašiach) buvo vadinamas karalius, pateptas valdyti tautą vietoje Dievo. Tuo vardu galėjo būti vadina-

mas ir kitas asmuo, turįs pagal Dievo planą ypatingą vaidmenį žmonijos istorijoje. Kyras, persų karalius (550 - 530 pr. Kr.), buvo paženklintas šiuo titulu, nes išleido istorinį potvarkį, įsakydamas Izraelio tremtiniams Babilone grįžti į gimtąjį kraštą (Iz 45,1). Mesijo titulu paženklinamas ir Dievo tarnas,[173] kuris atpirksiąs Izraelį (Iz 61). Paulius, vadindamas Jėzų *Kristumi*, išreiškia savo tikėjimą, kad Jėzus yra tas, per kurį Dievas nugalėjo piktąsias jėgas ir žmogų sugrąžino į teisų santykį su Dievu.

Jėzus Atpirkėjas. Krikščionybei tapus Romos imperijos oficialia religija, teologai aistringai ginčijosi, norėdami suprasti Jėzaus dieviškąją ir žmogiškąją prigimtį. Kas jis buvo? Ar jis turėjo tik dieviška valią, ar tik žmogišką? O gal jis turėjo kokią nors sudėtinę valią — ir dieviška ir žmogišką? Galutinai problema išrišta pareiškimu, kad Jėzus turėjo ne tik dieviška, bet ir žmogišką prigimtį, nors buvo vienas asmuo. Bet iš to kilo dar kiti neaiškumai pirmuosiuose krikščionybės amžiuose: kur dingo Jėzaus dieviškoji prigimtis, kuriai priklauso visažinojimas ir visurbuvimas, juk jis gyveno tik žemėje — ribotose laiko bei vietos aplinkybėse? Kaip Jėzus, būdamas Dievo Sūnumi, iš viso galėjo kęsti žmogiškus nepriteklius — alkį ir troškulį, augti "išmintimi, metais ir malone Dievo ir žmonių akivaizdoje" (Lk 2,52)? Kaip *Dievo Sūnus* ir *Viešpats* galėjo sakyti: "Tos dienos ar tos valandos [Žmogaus Sūnaus atėjimo] niekas nežino, nei angelai danguje, nei Sūnus, vien Tėvas" (Mk 13, 32)? Pauliui šios problemos buvo svetimos. Jam svarbiausias dalykas buvo, kad Dievas lemiamu darbu per Jėzų Kristų atpirko visą kūriniją. Paulius tai buvo asmeniškai patyręs: jis buvo narys Bendrijos, kuri taip pat

[173] Žr. *Dievo Tarno* giesmės: Iz 42,1-4; 49,1-6; 50,4-9; 52,13 - 53,12.

buvo išgyvenusi Dievo teisumą ir gerumą. Todėl savo *Laiškuose* Paulius nesiliovė sumaniai priminti šį didįjį Dievo darbą ir jo pasekmes.

Vienas puikiausių šio Dievo darbo per Jėzų Kristų sampratos pavyzdžių yra 2 Kor: "... *Dievas buvo Kristuje*, sutaikindamas su savimi pasaulį" (5,19).[174] Šių žodžių visa prasmė pajuntama *Laiške romiečiams* 5, kur Paulius aprašo visą žmoniją, ne tik nutolusią nuo Dievo, bet *karo stovyje* su Dievu. Anot Pauliaus, ne Dievas pyksta ant žmogaus, bet žmogus įtūžęs prieš Dievą. Nepaklusnumu pakrauta širdimi bei kaltės jausmo slegiamas, žmogus bėga nuo Dievo veido, kaip Adomas Pradžios knygos pasakojime (Pr 3,8). Taip ant Dievo širsdamas, žmogus tampa įžūliu Dievo priešu. Tokia buvo žmogaus būsena prieš Kristui ateinant. Bejėgis žmogus įtūžęs prieš Dievą! Jėzaus klusnume žmogus pamatė, koks turi būti žmogaus santykis su Dievu. Nors Jėzaus gyvenimas baigėsi tariamu pralaimėjimu — mirtimi ant kryžiaus, tačiau Dievas išaukštino jį, prikeldamas iš numirusių ir pasodindamas savo dešinėje.[175] Taigi negalėjo būti jokios abejonės, kad per Kristų Dievas nugalėjo nuodėmę ir mirtį. Dievo savęs apiplėšimu žmogui atpirkti per Jėzų Kristų buvo apreikšta beribė Dievo meilė. Dievo gerumui (malonei) nėra ribų nei saiko, nes jis paskyrė savo Sūnų mirčiai, kad žmogus suprastų, kaip Dievas jį myli, priimtų nuodėmių atleidimą ir būtų sutaikintas su Dievu.

Naujasis santykis su Dievu, Dievo darbo Kristuje padarinys, Pauliaus sugretinamas su Adomo nepaklusnumo pasekmėmis (Rom 5,12-21). Adomas, senosios kūrinijos atstovas, grubiai nesiskaitydamas su Dievo valia,

---

[174] Autoriaus vertimas.

[175] "Sėdėti dešinėje" reiškia būti lygiu su tuo, kurio dešinėje sėdima. Žr. Apd 2,29-36.

užsitarnavo pasmerkimą ir atnešė mirtį žmonijai. Kristus, naujosios kūrinijos vadas, savo klusnumu žmogų nuteisinęs, jį perkeičia ir padaro Dievui priimtiną. Ši perkeista žmonija tampa naująja Dievo tauta. Tai naujas Dievo kūrinys, nes jo įvykdomas perkeitimas paliečia žmogaus širdies gelmes. Jo perkeitimo pradžia yra tikėjimas, kuris, Paulius tvirtina, yra durys į atpirkimą. Įtikėjus Evangelija — Jėzumi Kristumi, žmogui atsiveria "Dievo galybė išgelbėti kiekvienam tikinčiajam" (Rom 1,16). Ta galybė pasireiškia Dievo Dvasios veikimu, keičiant tikinčiojo norus bei siekius pagal Dievo valią.

Kristus prieš įsikūnijimą. Jėzaus reikšmė Pauliaus teologine galvosena neprasidėjo tik jo gimimu ir nesiribojo žmonijos išganymo pažadu. Paulius tikėjo, kad Jėzus *buvo* prieš tapdamas žmogumi, jis veikė Dievo vardu visatos kūrime. Ir atpirkimo darbas tik tada bus užbaigtas, kai visa kūrinija bus grąžinta į nuo pat pradžios jai skirtą vietą Dievo plane.

Buvimo prieš įsikūnijimą mintis nebuvo svetima Pauliaus meto žydijos galvosenai. Psalmėse randame sampratą, kad žmogaus gyvenimo gijos jau užmegztos Dievo plane dar prieš jo gimimą:

Juk tu mano širdį sukūrei,
sunarstei mane motinos įščioj.
Dėkoju, kad taip stebuklingai mane tu sukūrei,
kad visi tavo darbai stebuklingi...
Nė vienas kaulelis nebuvo tau slaptas,
kai tamsoj mane tvėrei,
kai slaptingai aš brendau po žemėm.
Tavo akys regėjo visus mano darbus, —
jie surašyti į tavo knygą (Ps 138/139/,13-16).

Čia besiruošiąs į pasaulį ateiti kūdikis lyginamas su besikalančiu iš žemės daigu. Žmogaus gyvenimo eiga jau su-

rašyta Dievo knygoje, jam net negimus. Taigi buvimas prieš gimimą Šventraštyje yra gana aiškiai minimas. Tai duoda Pauliaus mąstysenai pagrindą apie Kristų. Bet reikia pripažinti, kad toji mąstysena yra savita. Prieš gimdamas, Jėzus ne tik paskiriamas savo būsimai atpirkimo misijai, bet jis jau turi *kūrėjo vaidmenį* (Kol 1,15-17).

Žydų vadinamoji išminties raštija, kalbėdama apie pasaulio kūrimą, alsuoja įsitikinimu, kad tas darbas vyko per tarpininką. Paprastai šis tarpininkas yra suasmenintа[176] *Išmintis* (Pat 8,22-31). Kai kada Tora yra suasmeninama ir pristatoma kaip visatos kūrimo tarpininkas (Sir /Ekl 24,1-16). Paulius pasisavino pasaulio kūrimui šią tarpininko sampratą, pritaikydamas ją savo tikslui. Jam Jėzus Kristus yra "neregimojo Dievo atvaizdas, ... [kuriame] sutverta visa, kas yra danguje ir žemėje, ... visa sutverta per jį ir jam" (Kol 1,15-17). Naujojo Amžiaus pilnatvei atėjus, visa kūrinija džiaugsis atpirkimo vaisiais. Piktojo jėgos, laikusios kūriniją po savo letena, bus galutinai nugalėtos. Kūrinija įžengs į laisvės epochą drauge su žmogumi, kuris, tikėdamas Dievo darbu Jėzuje Kristuje, jau dabar gyvena naujuoju gyvenimu (Rom 8, 17-25). Tiek tikintieji, tiek visa kūrinija su ilgesiu laukia šio Atbaigos Amžiaus žėrėjimo. Tuo tarpu ir vieni ir kiti tebedūsauja ir tebevargsta, nes kol kas jie yra "išgelbėti [tik] viltimi" (Rom 8,24).

Kaip matome, Pauliaus išsireiškimas "Dievas *buvo Kristuje*, sutaikindamas su savimi pasaulį" (2 Kor 5,19), yra kraute perkrautas turinio. Paulius laiko Jėzų turėjus "Dievo prigimtį", nors godžiai nesilaikė "savo lygybės su Dievu" (Fil 2,6). Jis priskiria Jėzui dieviškas savybes ir dievišką vaidmenį, dar prieš tampant žmogumi. Todėl jis ir gali kalbėti apie Dievo malonę ir "mūsų Viešpaties

[176]Išmintis vaizduojama su žmogiškom savybėm.

Jėzaus Kristaus malonę" (Rom 1,7). Vėlesni Naujojo Testamento autoriai Jėzaus santykį su Dievu aptaria gimimu iš mergelės (Matas ir Lukas) arba išreiškia amžinojo, prieš įsikūnijimą buvusio, Dievo Žodžio-Logos samprata (Jonas).

Pauliaus christologija yra perdėm praktiška. Ji gimė, apaštalui sprendžiant praktiškus tikėjimo bei gyvenimo klausimus jaunose krikščionių bendrijose. Pavyzdžiui, anas nuostabus Jėzaus savęs apiplėšimo aprašymas Fil 2,6-11, kilo, Pauliui raginant filipiečių bendriją gyventi darnoje, žiūrint "ne savo naudos, bet kitų" (Fil 2, 4). Dievo paslapties Kristuje aprašymas Kol 1,15-20, taip pat iššauktas aplinkybių, Pauliui bandant kolosiečiams įrodyti, kaip netinkama christologija veda į netinkamą elgesį. Visur ir visada Paulius norėjo savo skaitytojams pabrėžti, kad Jėzaus Kristaus reikšmė jiems glūdi Dievo atliktame darbe per Kristų jų išganymui. Tokiu būdu Paulius galėjo su jais pasidalinti savo paties išlaisvinimo bei perkeitimo patirtimi: "Aš iš tikrųjų visa laikau nuostoliu, palyginus su Kristaus Jėzaus, mano Viešpaties, pažinimo didybe... Trokštu pažinti jį, jo prisikėlimo galybę ir bendravimą jo kentėjimuose, noriu panašiai kaip jis numirti, kad pasiekčiau ir prisikėlimą iš numirusių... aš vejuosi, norėdamas pagauti, nes aš jau esu Kristaus Jėzaus pagautas" (Fil 3,8-12).

"KAS YRA KRISTUJE, TAS YRA NAUJAS KŪRINYS" (2 Kor 5,17)

Žmogus, kuris tikėjimu į Jėzų Kristų buvo išgyvenęs sutaikinimą su Dievu, anot Pauliaus, buvo visiškai naujas kūrinys. Jis nebuvo tik pasitaisęs nusidėjėlis, bet dalis *Naujosios Kūrinijos*, kuriai priklausė kiekvienas pasitikįs Kristaus galia grąžinti jį į teisumo santykį su Dievu. "Kas buvo sena — praėjo, štai atsirado nauja" (2

Kor 5,17). Ši *Naujoji Kūrinija* gimė kai "Dievas *Kristuje* sutaikino su savimi žmones" (Rom 6; 2 Kor 5,19).

Krikštu tikintysis yra sutapatinamas su Kristumi, — su jo mirtimi ir prisikėlimu.[177] Kadangi tikėjimu jis dalyvauja Kristaus klusnume iki mirties, jis turi dalį ir atnaujintame gyvenime, kuris prasidėjo prisikėlimu. Naujasis gyvenimas Kristuje laisvas nuo mirties baimės; jame žėri piktų, žmogų pavergiančių jėgų pergalė. Paulius suglaustai aprašo Naujosios Kūrinijos sampratą *Laiške korintiečiams*: "Kaip Adome visi miršta, taip Kristuje visi bus atgaivinti" (1 Kor 15,22).

Nors tikintysis krikštu susivienija su Kristumi ir yra Kristuje, jis vis tiek lieka atsakingas už savo veiksmus. Iš Dievo taško žiūrint, viso atpirkimo plano galutinis atbaigimas jau aiškus, bet žmogus iš savo pusės turi apspręsti savo veiksmus ir gyventi kaip dera krikščioniui. Paulius savo *Laiškuose* žmogaus atliepimą Dievo darbui per Kristų dažnai išreiškia ir tiesiogine, ir liepiamąja nuosaka: "Kadangi Dievas *buvo Kristuje*" (2 Kor 5,19), "todėl *laikykite* save mirusiais nuodėmei, o gyvais Dievui Kristuje Jėzuje" (Rom 6,11). Žmogų tebesantį fiziniame kūne (savo žmogiškame trapume) nuolat lydi pagunda nusidėti. Galimybė atkristi į senąjį nuodėmingąjį gyvenimą visad tebėra aktuali. Nuodėmė galima net atnaujinto gyvenimo būsenoje. Todėl Paulius nesiliauja raginęs savo bendrijų narius, pažinusius atnaujinto gyvenimo Kristuje jėgą, naudotis savo dvasiniais ištekliais ir leisti Dievui juos panaudoti. Tiesa, jo supratimu, tarnyba Dievui buvo labiau visos bendrijos negu pavienio asmens rei-

---

[177]Krikšto apeigų simbolika buvo itin ryški pradžioje, kai krikštijamasis būdavo panardinamas krikštyklon — išreikšti jo dalyvavimą Kristaus mirtyje, — ir vėl ištraukiamas, — išreikšti jo dalyvavimą Kristaus prisikėlime. Graikų kalbos žodžio *baptizo* prasmė yra *panardinti*, arba *įmerkti*.

kalas. Tačiau kiekvienas bendrijos narys buvo įpareigotas nepasiduoti nuodėmės vilionei, o nuolat gaivinti savo širdyje įsitikinimą, kad jo gyvenimas remiasi klusnumu Dievui. Paulius šiuo atveju stato aiškų ultimatumą: arba — arba! Negalima turėti šiek tiek paklusnumo Dievui ir šiek tiek nuodėmės. "Argi nežinote, kad, pasiduodami kam nors klusniai tarnauti, jūs iš tiesų tampate vergais to, kurio klausote: ar tai būtų nuodėmė, vedanti į mirtį, ar klusnumas, vedantis į teisumą. Ačiū Dievui, kad, buvę nuodėmės vergais, jūs iš širdies paklusote... ir... tapote teisumo tarnai" (Rom 6,16-17).

Nebūtų nei tikslu, nei teisinga daryti išvadą Paulių mokius krikščionis, kad žmogus turi būti arba teisus, be jokios dėmelės, arba beviltiškai pasinėręs nuodėmės baloje. Ir jis pats prisipažįsta daręs visa, kad augtų teisumu, tikėdamas Kristumi, ir taptų vis pranašesnis, sekdamas klusniojo Kristaus pavyzdžiu (Fil 3,7-11). Paulius net įspėja filipiečius: "Aš nesakau, kad jau esu [Kristaus pažinimo] pasiekęs ar tapęs tobulas" (Fil 3,12). Nors nesėkmė vargindavo Paulių, bet jis pamiršta, "kas užpakalyje," ir veržiasi pirmyn į tikslą, siekdamas "laimikio aukštybėse, kurio Dievas kviečia siekti *Kristuje Jėzuje*" (Fil 3,13-16). Jėga, kuri stumia Paulių pirmyn, nėra "laimikis", bet noras žėrėti pasišventimu ir dėkingumu už atpirkimo malonę, kurią jis ir visa Bendrija buvo gavę iš Dievo.

"MES BUVOME PAKRIKŠTYTI... KAD SUDARYTUME VIENĄ KŪNĄ" (1 Kor 12,13)

Paulius mėgsta krikščionių Bendriją aptarti žodžiu "kūnas" (gr. *soma*). Tai buvo labai patraukli metafora, ne tik visiems suprantama, bet ir daugiaprasmė. Šiuo įvaizdžiu Paulius pristato krikščionių Bendrijos poreikius.

Kūnas — Bendrijos vienybė. Išlaikyti Bendrijos vienybę buvo Pauliaus svarbiausias rūpestis. Tai matėme, nagrinėdami Pauliaus pastangas gydyti korintiečių bendriją darkantį ir griaunantį susiskaldymą. Bendrijos vienybė Pauliui nebuvo susirinkusių krikščionių vien tik pakilus jausmas, bet ir tikėjimas *mistine vienybe Kristuje.* Bendrija save tapatino su Kristumi — jo mirtimi ir prisikėlimu. Paulius, naudodamas "kūno" metaforą, teigia, jog krikščionis, būdamas Kristaus Kūno narys, yra laisvas nuo Mozės Įstatymo lygiai kaip, vyrui mirus, našlė tampa laisva nuo įstatymo, rišusio ją su vyru (Rom 7,1-6). Kaip našlė yra laisva tekėti už kito, taip ir tikintysis yra laisvas įsijungti į mistinę vienybę su Kristumi. Vedybinis santykis, — moterystės metafora, — yra įvaizdis religinio išgyvenimo, dažnai naudojamas Senajame Testamente (pvz. pranašų Ozėjo ir Izaijo knygose). Be to, jis buvo plačiai naudojamas pagonių misterijų religijų apeigose. Pagonys, tapdami krikščionimis, lengvai suprato šį įvaizdį, nors ir maža ką težinodami apie Senąjį Testamentą.

Kūnas — įvairumas Bendrijoje. Rašydamas romiečiams, Paulius įsakmiai moko, kad Bendrija turi džiaugtis įvairumu, kuris reiškiasi Kūno vienybėje. Paulius jiems aiškina, kad viena ir ta pati Dvasia atėjo į jų gyvenimą per krikštą (Rom 12,3-8; 1 Kor 12,4-11. 12-30) ir dabar veikia juose, per juos atlikdama Dievo darbą. Dvasios suteiktos *dovanos* (gr. *charizmos*) įgalina tikinčiuosius dalyvauti Bendrijos veikloje (pranašyste, tarnavimu, skatinimu, vadovavimu, mokymu) ir taip pat daryti gerus darbus (šalpos, gailestingumo). Kūno darna suardoma, kai kiekvienas narys nori daryti tą patį darbą arba kai vienas narys nužemina kito atliekamų pareigų svarbą ar garbingumą. Paulius įspėja prieš tokį netikusį elgesį: "Mes visi buvome pakrikštyti vienoje Dvasioje,

kad sudarytume vieną kūną — žydai ir graikai, vergai ir laisvieji, ir visi buvome pagirdyti viena Dvasia" (1 Kor 12,13). Ir vėl: "...narių daug, o kūnas vienas. Akis negali sakyti rankai: 'Man tavęs nereikia,' ar galva kojoms: 'Man jūsų nereikia'" (1 Kor 12,21). Dvasia veikia visuose kūno nariuose, nurodydama jiems uždavinius ir duodama jėgų juos atlikti. Dovanų įvairovė neapakina, nes viena ir ta pati Dvasia "dalija kiekvienam atskirai, kaip jai patinka" (1 Kor 12,11).

Bendrijos gyvybė, kaip ir žmogaus kūno gyvybė, priklauso nuo centrinių organų veikimo. Joks žmogaus kūno sąnaris negali gyvuoti nepriklausomai nuo viso kūno. O kūnas sujungia daugelį sąnarių. Pauliui centrinis žmogaus kūno organas yra *galva*. Todėl ir Kristaus kūno narių gyvybė priklauso nuo *Galvos*, t.y. nuo Kristaus (Kol 2,17-19). Galva nėra vien tik gyvybės šaltinis visam kūnui, ji apsprendžia ir kūno augimą bei darnoje išlaiko visą kūno veiklą. Kūno vienybės ir jo priklausomumo nuo Galvos tema yra išsamiau išvystoma *Laiške efeziečiams*.[178]

Krikščionių Bendrija nėra savivaldė: ji suburiama tikėjimu į Jėzų Kristų, kuris nuolat ją šaukia *būti*. Kristus, savo mirtimi sudaręs Sandorą jungiančią Bendriją su Dievu, nuolat siunčia savo Dvasią jai vadovauti ir įkvėpti gyvybę bei gyvenimą.

GYVENAME PAGAL DVASIĄ (Rom 8,4)

Dvasia yra jėga. Kai Paulius ėmė aiškinti krikščionybę pagonims, jie jau tikėjo dvasių buvimu ir jų įtaka

---

[178]Naujojo Testamento tyrinėtojai nesutinka, ar šį laišką parašė Paulius, ar kuris nors Pauliui artimas asmuo. Laiško teologija apie Bendriją atspindi jos padėtį pirmo amžiaus paskutiniame dešimtmety, kada Paulius jau buvo miręs.

žmonėms. Demonų apsėdimas jiems buvo kasdienio pokalbio reikalas. Jie tikėjo ne tik piktosiomis, bet ir gerosiomis dvasiomis, kurios, apvaldžiusios žmogų, galėjo ką naudingo nuveikti, pvz. dievaičio Apolono įkvėpta Delfų orakulo žynė pranašaudavo. Graikų kalbos žodis *pneuma*, kaip ir hebrajiškas *ruach* reiškė "judąs oras". Kadangi oras juda ir kvėpavime ir vėjuje, žodis "dvasia" gavo paslaptingą bei neapčiuopiamą prasmę. Tačiau, nors dvasios dvelkimas neapčiuopiamas, jis yra gyvybe alsuojanti tikrovė. Pauliui "Dvasia" buvo visur prasiskverbianti Dievo jėga, galybė. Tai Dievo kvėpavimas bei dvelkimas kūrinijoje ir istoriniuose įvykiuose. Tad nenuostabu, kad Pauliaus *Laiškuose* Jėzaus Kristaus asmuo ir Šventoji Dvasia yra labai artimi: "Viešpats [Jėzus Kristus] yra Dvasia" (2 Kor 3,17). Kai kada Paulius be jokio įspėjimo viename sakinyje kalba apie Kristų, o sekančiame jau apie Dvasią:

> "*Jeigu Kristus yra jumyse, tai kūnas, tiesa, marus dėl nuodėmės, bet dvasia* [*žmogus yra dvasia, nes jis* atviras *Dievui ir Dievo* paveikiamas] — *gyva dėl teisumo. Jei jumyse gyvena* Dvasia [*Dievo visur prasiskverbianti jėga*] *to, kuris Jėzų prikėlė iš numirusių...*" *(Rom 8,10-11)*.

Kristus ir Dvasia Pauliaus galvosenoje yra labai artimi vienas kitam: "Kristus... jumyse" ir "jumyse... Dvasia". Tokiu būdu Paulius gali aprašyti gyvenimą *Kristuje* esant gyvenimu *pagal Dvasią*.

Žmogaus prigimtis[179] *kovoja prieš Dvasią*. Kadaise

---

[179]Žmogaus prigimtis, arba žmogus-kūrinys yra nutolęs nuo Dievo ir paskendęs savo trapume. Žr. Rom 8,4: "gyvename ne pagal *kūną* [t.y. pagal savo ribotą žmogišką prigimtį, kuri priešinasi Dievui], bet pagal Dvasią." Ir čia lietuviškasis vertimas neperduoda graikiškojo žodžio *sarks* prasmės. Anglų kalboje žodis *body* atitinka graikų kalbos *soma*, o *flesh* išreiškia *sarks* prasmę — žmogiškąjį trapumą ir ribotumą.

buvo aiškinama, kad Pauliaus nepajėgumas gyventi pagal Mozės Įstatymą jį atvedė prie Kristaus. Imant Rom 7,7-25 kaip grynai autobiografinį pasakojimą, gal juo ir būtų galima pateisinti Pauliaus atsivertimą. Tačiau atrodo, kad Paulius čia kalba apie kiekvieno žmogaus grumtynes su savimi. Žmogus neišvengiamai pajunta doros įsakymų naštą, kuri jame gimdo vidinę kovą jų nepaisyti arba bandyti save priversti juos vykdyti. Paulius save laikė be priekaišto ištikimą Mozės Įstatymo reikalavimams (Fil 3,6). Jį vargino ne tiek nepajėgumas juos vykdyti, kiek santykio su Dievu lėkštumas, net ir tobulai juos pildant.

Be to, Įstatymas labiau parodo žmoguje nuodėmę, negu teisumą. Paulius rašo apie žmogų apskritai: "Aš kadaise gyvenau be įstatymo [žmogus prieš Mozės Įstatymo laikus]. Paskui, atėjus įstatymui [Sinajaus kalne padarytai Sandorai], atgijo ir nuodėmė, o aš numiriau; taip man paaiškėjo, kad įsakymas skirtas gyvenimui, nuvedė mane į mirtį. Įsakymo paskatinta nuodėmė mane suvedžiojo ir juo mane nužudė" (Rom 7,9-11). Įsakmūs draudimai tapo akstinu jų neklausyti: "Dėl įsakymo nuodėmė pasirodė esanti be saiko nuodėminga" (Rom 7,13b). Paulius, išlaisvintas iš Įstatymo, tapusio nuodėmės įrankiu, Dievui tarnauja Dvasios jėgos stiprinamas. Savo gyvenimą prieš atsivertimą jis vadina "gyvenimu pagal *žmogaus prigimtį*" ("*pagal kūną*" — Rom 8,4), t.y. nuolatiniame nerime, nuotoloje nuo Dievo, nepajėgume tapti jam priimtinu. Žmogaus prigimtis linkusi pasitikėti nepastoviu tikrovės lopeliu ir jame užsitikrinti sau laimę. Žmogus sprendžia pagal išorines apraiškas — vertina turtą, jėgą, žmonių teikiamą pagarbą. Tuo pagrindu gudrusis gundytojas apeliavo į žmogų Rojuje sukilti prieš savo Kūrėją ir pačiam apspręsti, "kas gera ir kas pikta" (Pr 3,5). Taigi žmogus, gyvendamas tik pagal savo prigimtį, "pagal *kūną*", ima vergauti daiktams, trokšdamas vis

daugiau jų turėti ir taip patenka į klystkelius. Jam beklaidžiojant, didėja spraga tarp jo ir Kūrėjo — iškyla neperžengiama bedugnė.

Sugretindamas *gyvenimą pagal prigimtį* su *gyvenimu pagal Dvasią*, Paulius kalba apie dorinį gyvenimą, ne dualistinį dvasios-medžiagos priešiškumą. Dualistinės filosofijos galvosena, nors anuomet ir populiari, Pauliui yra svetima. Jis nelaiko medžiagą bloga, o dvasią gera. Jis išryškina priešingumą tarp grynai žmogiškų siekių ir Dvasios įkvėpto dorinio gyvenimo.

Pauliui nuolat rūpi iškelti, kad visa žmonija vargsta toje pačioje bėdoje, nes joks žmogus, neišskiriant žydų, vykdančių Mozės Įstatymą, savo prigimtimi nepajėgia vykdyti Dievo valios (Rom 3,19-20): "Per įstatymą tik pažįstame nuodėmę". Net Mozės Įstatymas negalėjo žmogų grąžinti į teisumo santykį su Dievu. Todėl Dievas siuntė savo Sūnų, visais atžvilgiais panašų į žmogų, išskyrus vieną bruožą: "jis godžiai nesilaikė savo lygybės su Dievu, bet apiplėšė pats save, priimdamas tarno išvaizdą ir tapdamas panašus į žmones. Jis ir išore tapo kaip visi žmonės; jis nusižemino, *tapdamas klusnus iki mirties*, iki kryžiaus mirties" (Fil 2,7-8). Tokiu būdu buvo palaužta nuodėmės jėga žmoguje. Ko įstatymas padaryti negalėjo, "... nesugebėjo, kur jis pasirodė per silpnas dėl kūno [žmogaus prigimties trapumo], tai įvykdė Dievas. Jis atsiuntė savo Sūnų nuodėmingo kūno pavidalu [turintį trapią žmogišką prigimtį] ir nuodėmei įveikti pasmerkė nuodėmę kūne [Kristus savo žmogiškoje prigimtyje]" (Rom 8,3). Dabar visi, kurie yra *Kristuje*, pajėgia išpildyti Įstatymo reikalavimus, bet ne savo jėgomis, o Dvasios pagalba, kuri veikia jų gyvenime. Todėl krikščionis gyvena ne pagal savo žmogiškąją prigimtį, bet pagal Dvasią (Rom 8,3-11).

Dvasios jėgos stiprinamas, Paulius savo gyvenime

atrado ramybę bei artimą santykį su Dievu, kurio paklusnumas Mozės Įstatymui jam nedavė. Įsūnystės santykis su Dievu, kuris yra šio artumo pagrindas, Pauliaus išreiškiamas maldos kreipiniu: "Aba, Tėve" (Rom 8,15).[180] Taigi, Dvasios veikimas Pauliui nebuvo blanki, neasmeninė jėga, bet gilus ir nuoširdus Dievo artumo išgyvenimas. Nieko panašaus jis nebuvo patyręs, aistringai pildydamas Mozės Įstatymą prieš savo atsivertimą pakeliui į Damaską (Apd 9,1-18; 22,1-16; 26,1-20).

Gyvenimas *Dvasioje* Pauliui nebuvo kažkokia stebuklinga būsena be jokios įtampos ar sunkumų. Paulius pakėlė kasdienius vargus, nes tikėjo, kad jie yra įžanga į Naująjį Teisumo Amžių. Dvasios vaidmuo čia buvo labai svarbus. Dvasia savo veikimu paankstino Dievo valios pergalę kūrinijoje (Rom 8,23). Dvasia, gyvenanti žmoguje, yra garantija ir ateities pilnatvės pažadas. Ji moko melstis ir užtaria neišsakomais maldavimais (Rom 8,26-28). Taip tikintysis pajėgia laukti Dienos, kurią Dievas įgyvendins savo tikslą kūrinijoje, ir pakelti sunkumus, žinant, kad Dievo ranka yra įvykiuose, kurie jį supa (Rom 8,28-30). Tikėjimas Dievu, kuris "nepagailėjo nė savo Sūnaus, bet atidavė jį už mus visus" (Rom 8,32), ne vien išlaisvina krikščionį nuo kaltės ir baimės jausmo, bet ir stiprina pasitikėjimą, kad niekas "negalės mūsų atskirti nuo Dievo meilės, kuri yra mūsų Viešpatyje Jėzuje Kristuje" (Rom 8,39).

Dvasios veikimas ir reikalavimai. Paulius, kaip ir pats Jėzus, mokė, kad neužtenka žmogui liepimo Dievui paklusti, daryti gera ir vengti bloga. Reikia prašnekinti žmogaus *širdį* ir duoti jam jėgų visa tai atlikti. Nors Pau-

---

[180]Aramajų kalbos žodis *Abba* atitiktų mūsų maloninį kreipinį Tėveli labiau negu Tėve. Ta pati nuotaika išreiškiama dažnai naudojamu atsidūsėjimu "Dievuli mano!"

liui Dvasios veikimas buvo gyvenimiška tikrovė, jis savo *Laiškuose* nepraleidžia progos duoti gana smulkmeniškus ir sumanius nurodymus savo bendrijoms. "Kas gera, tinkama ir tobula" (Rom 12,2), ne sykį turėjo būti tiksliai, juoda ant balto išdėstoma. Rom 12-13,15 skyriuose galima rasti keletą vietų, kur Pauliaus doros dėsnių išraiška atspindi anuometinę stoikų etikos išraišką. Bet net ir šiais atvejais, Pauliaus doros požiūris netampa graikišku, o lieka iš esmės šventraštinis. Pauliaus raginimai daryti gera visuomet remiasi meile bei dėkingumu Dievui, o ne etikos logika. Jis nebando atitrauktai nagrinėti gėrio sąvokos ir net neklausia, kokios yra žmogaus pareigos gyvenime. Pauliui svarbu iššaukti skaitytojo atsaką į "Dievo malonę", patirtą Jėzuje Kristuje, ir tuo pagrindu ryžtis tarnauti bei atsiduoti Dievui.

Paulius labiausiai priartėja prie tuometinių etikos dėsnių išraiškos *Laiške kolosiečiams* 3,5-4,6. Čia bendrais nurodymais jis moko apie krikščionių šeimyninius santykius. Panašus, nors kur kas ilgesnis tokių pamokymų rinkinys yra ir *Laiške efeziečiams* (4,25-6,20).[181] Bet ir čia pamokymai nėra vien liepimas dorai elgtis, bet jie yra paremti Dievo atleidimu per Kristų, kuris įvyksta tikinčiuosiuose gyvenančios Dvasios veikimu; Kristaus meile Bendrijai; ir rūpesčiu laimėti Bendrijai netikinčiųjų pagarbą. Taigi Paulius gyvenimo nematuoja etikos idealais ar normomis, bet žmogaus atsidavimu Dievui, kuris jį pašventina. Dievo šventumas, su kuriuo žmogus suėjo į santykį per Kristų, reikalauja iš žmogaus kasdienio gerumo, o ne vien gero elgesio todėl, kad jis būtų naudingas ar atitinkąs žmogaus prigimtį. Nors Paulius retkarčiais ir pasinaudodavo stoikų dorybių sąrašais, jis negalvojo kaip stoikai. Jo įsitikinimu, žmogaus prigimtis jį vilioja ir

[181] Žr. išnašą nr. 178.

gundo atmesti Dievo valią, bet žmoguje veikianti Dievo Dvasia ne tik jame žadina norą daryti gera ir vengti bloga, bet duoda jam jėgų tai daryti. "Gyventi pagal Dvasią" (Rom 8,4) — Pauliaus pagrindinis doros dėsnis.

"VISI BŪSIME PAKEISTI" (1 Kor 15,51)

Nuo pat pradžios Bendrijos savimonė buvo pagrįsta tikėjimu, kad Dievas sukūrė tai, ką Paulius vadina naująja Dievo Tauta, draugėn suburdamas tikinčius Jėzumi Kristumi. Paulius yra įsitikinęs, kad Bendrija jau yra naujasis Dievo kūrinys, apčiuopiama, nors dar ne visiškai subrendusi, tikrovė.

Izraelio tautos būklė. Paulių nuolat vargino klausimas: "Ar Dievas atstūmė savo tautą?" (Rom 11,1). Jam ši problema buvo tokia opi, kad jis *Laiško romiečiams* net trijuose skyriuose nagrinėja ryšį Izraelio — buvusios Dievo Tautos — su krikščionių Bendrija — naująja Dievo Tauta. Paulius pripažįsta ypatingą vietą Izraeliui išganymo plane — pirmoji sandora, pranašai, ateities pažadai, Dievo duoti Izraeliui. Dievas anuomet pasielgė, kaip jam patiko, parinkdamas Abraomui palikuonis, taip ir dabar jis elgiasi pagal savo valią, laikinai palikdamas Izraelį šalia savo plano ir skatindamas Evangelijos skelbimą pagonims. Jis juk yra visagalis ir nepriklausomas visatos Kūrėjas bei jos valdovas! Joks žmogus negali jam prikišti, kad neteisingai daraąs, primena Paulius (Rom 9, 14-24). Tačiau jis tiki, kad galų gale ir Izraelis džiaugsis Dievo plano atbaigimo palaima, kuria dabar džiaugiasi kiekvienas tikintysis, ar jis būtų buvęs žydas, ar pagonis. Izraelio tragedija slypi tautos užsispyrime ateiti prie Dievo vien savo pastangomis, vykdant Mozės Įstatymą. Paulius sako: jie Dievo teisumo "siekė ne tikėjimu, bet... darbais!" (Rom 9,32). O ką skelbė Mozė? Čia Paulius

ima aiškinti Senąjį Testamentą mums neįprastu metodu (Rom 10,5-13). Paimdamas keletą išsireiškimų iš Pakartoto Įstatymo knygos (30,12-14), kuri gyvai aprašo, kaip Mozės Įstatymu Dievo žodis priartėja prie žmogaus, jis pritaiko šiuos tekstus Evangelijos žodžiui, kuris yra paskelbtas visiems — ir žydams ir pagonims. Tik vieno reikalaujama: išpažinti, kad "Jėzus yra Viešpats" (Rom 10, 9.13). Žmogaus lūpos ir širdis turi prabilti šiuo vidiniu išgyvenimu.

Atvesti žmones į bendravimą Dievo Tautoje, pritarus Evangelijos kvietimui, reikia Evangelijos skelbėjo (Rom 10,14-15). Tik išgirdus gerąją naujieną, gimsta tikėjimas Dievo darbu Jėzuje Kristuje! Izraelis girdėjo, bet neklausė. Atmesdamas Dievo Mesiją, padarė pagonių atpirkimą galimą, nes privertė Evangelijos skelbėjus pas juos eiti (Rom 10,18-11,12). Tačiau Paulius romiečiams primena dėl to nesigirti: "Kad jūs, broliai, per aukštai apie save nemanytumėt, pasakysiu jums paslaptį: dalis Izraelio tautos lieka užkietėjusi, kol įeis pagonių visuma, o tada jau bus išgelbėtas visas Izraelis" (Rom 11,25-26). Paulius tiki, kad kada nors Izraelis grįš pas Dievą.

Savo teologiją apie ryšį senojo Izraelio su naujuoju Paulius įvaizdina alegorijomis: pirmkepe duona, medžiu, laukinio alyvmedžio skiepijimu (Rom 11,16-24). "Jei pirmkepė duona šventa, tai šventa ir tešla" (Rom 11,16). Ši Pauliaus alegorija nėra savaime aiški. Daroma teksto užuomina Skaičių knygoje (15,18-21), kur parašyta, jog, paaukojus pirmkepę duoną Viešpačiui, visa tešla pagal įstatymą tampa tinkama Dievo tautai valgyti.[182] Arba: "Jei šaknis šventa, tai ir šakos bus šventos" (Rom 11,16). Pirmkepė duona, tai ta Izraelio dalelė, kuri įtikėjo Kristų, o šaknis tai protėviai,[183] į kuriuos įskiepijami pagonys —

[182]Josephus Flavius, *Antiquitates* 4.4, 4§70.

[183]Joseph A. Fitzmyer, "The Letter to the Romans," *JBC* 53:112.

laukiniai alyvmedžiai. Paulius įspėja atsivertusius pagonis nesipūsti dėl nelauktai jiems duotos malonės ir nežiūrėti iš aukšto į netikinčius žydus — į nulaužtas šakas. Pagonys yra tik laukiniai alyvmedžiai, įskiepyti į Izraelį, į nulaužtų šakų, t.y. netikinčių žydų, vietą. Ši laukinio alyvmedžio skiepo alegorija primena kai kuriuos Senojo Testamento tekstus (Jer 11,16; Oz 14,6) ir taip pat senovės agronomų paprotį skiepyti jaunutį alyvmedį į susenusį, bet daug vaisių nešusį alyvmedį.[184] Tačiau, nežiūrint to, pagonys su pagarba turi prisiminti, kad Izraelis vis tiek užima ypatingą vietą pasaulio išganymo plane: "...žinok, kad ne tu [atsivertęs pagonis] išlaikai šaknį, bet šaknis tave" (Rom 11,18). Iš to paaiškėja, jog Paulius tiki, kad Dievas turi Izraeliui vietą savo plane, kai visi pagonys įtikės. Čia nesunku pajusti Pauliaus meilę savo tautai ir jo įsitikinimą, kad Dievas be galo gailestingas: "O Dievo turtų, išminties ir pažinimo gelme! Kokie neištiriami jo sprendimai ir nesusekami jo keliai!" (Rom 11,33).

Į savo paties klausimą: "Ar Dievas atstūmė savo tautą?" (Rom 11,1), Paulius, pasitikėdamas Dievo išmintimi bei gailestingumu, atsako: "Nieku būdu!" (Rom 11, 1). Jis yra tikras dviem dalykais: 1. jis turi didžiuotis savo žydišku tikėjimo kraičiu ir 2. Dievas jį pašaukė iš žydijos skelbti Evangeliją pagonims. Kaip matėme, jam labai rūpėjo parodyti, kad Dieve plane yra ryšys Senosios Sandoros Bendrijos su Naująja. Šiuo metu Naujosios Sandoros Bendrija eina Dievo tarnybos pareigas: "...Kristaus vietoje mes einame pasiuntinių pareigas, tarsi pats Dievas ragintų per mus. Kristaus vardu mes maldaujame: 'Susitaikinkite su Dievu!'" (2 Kor 5,20). Pauliaus galvojime Dievo Karalystės viltis buvo galingas veiksnys

[184] Columella, *De re rustica*, 5.9, 16.

žmonijos istorijoje, paliečiąs kiekvieną žmogų, nežiūrint jo rasės ar tautos (1 Kor 15,24-28). Gal dėl to Paulius nematė reikalo kurti naują krikščionišką valstybę arba bent naują socialinę santvarką. Amžiaus Pabaigoje Dievas grąžins Izraelį į savo malonę ir į tikėjimą, galutinai nugalėdamas pikta ir savo valiai palenkdamas visą kūriniją. Paulius ilgėjosi išganymo ir ramybės, tuo ilgesiu motyvuodamas Evangelijos skelbimą, nes "Kristaus meilė verčia mus" (2 Kor 5,14).

Koks bus amžinasis gyvenimas? Pauliaus dėmesio centre buvo Bendrijos ateitis, nors jis nebuvo be rūpesčio kiekvieno tikinčiojo likimu. Būtų atskira studija nagrinėti Pauliaus mąstyseną apie būsimąjį gyvenimą, kurį jis gana išsamiai išdėsto 1 Kor 15. Tame jo galvojime yra ir tam tikrų nenuoseklumų. Kai kada jis rašo, lyg tikėdamasis tuoj po mirties būti perkeliamas pas Kristų (Fil 1, 23), o kai kada kalba apie mirtį kaip apie užmigimą, iš kurio bus pabudintas trimito, skelbiančio Prisikėlimo Dieną (1 Kor 15,52; 1 Tes 4,16). Vieną sykį jis aprašo "žemiškosios padangtės būstą", kuris "apvelkamas ant viršaus buveine iš dangaus", einant pas Viešpatį po mirties (2 Kor 5,1-10), o kitą sykį — apie "dvasinį kūną", kuris *kelsis* su visais mirusiais, bet ne tuoj pat po mirties.

Bent du bruožai išryškėja Pauliaus galvojime apie amžinąjį gyvenimą: 1. mirtimi pereinama iš gyvenimo tikėjimu į akivaizdinį susitikimą su Dievu; 2. yra tam tikras laiko tarpas tarp mirties ir mirusiųjų prisikėlimo.[185] Panašų įvairumą pastebėjome ir Pauliaus mokyme apie Kristaus atėjimą (*parousia*) abiejuose *Laiškuose tesalonikiečiams* (1 Tes 2 ir 4; 2 Tes 2,1-12). Pirmajame jis teigė, kad Kristaus antrasis atėjimas įvyks tuojau pat ir

[185]Richard Kugelman, "The First Letter to the Corinthians", *JBC* 51:86; John J. O'Rourke, "The Second Letter to the Corinthians", *JBC* 52:19.

kad jis pats tikisi jo sulaukti (1 Tes 4,13-18). Tuo tarpu antrajame laiške jis kalba apie ženklus ir įvykius, kurie bus prieš Kristui ateinant: "...pirmiau turi ateiti atkritimas ir apsireikšti nedorybės žmogus, pražūties sūnus, prieštarautojas..." (2 Tes 2,3b). Reikia nuolat turėti prieš akis, kad Paulius nebuvo sistemingas teologas. Jis gyveno istorinio bei dvasinio lūžio metu, kuriame skelbė, ragino, mokė ir ruošė žmones Naujajam Amžiui.

(Pabaiga pirmos dalies)

PAULIAUS LAIŠKŲ METMENYS

I. KRISTUS — IŠGANYTOJAS:
Išganymas Amžiaus Pabaigoje.

PIRMASIS LAIŠKAS TESALONIKIEČIAMS

ĮŽANGINĖ DALIS (1,1):
Kreipimasis (1,1)
I. PAULIAUS ASMENIŠKI SANTYKIAI SU TESALONIKIEČIAIS (1,2-3,13):
Bendrijos steigimo metu (1,2-2,16)
Nuo bendrijos isteigimo (2,17-3,13)
II. RAGINIMAI IR PAMOKYMAI (4,1-5,24):
Šventumas ir kilnus elgesys (4,1-8)
Brolių meilė ir darna (4,9-12)
Mirusiųjų krikščionių likimas (4,13-18)
Viešpaties atėjimo (Parousia) data (5,1-11)
Pamokymai bendrijai (5,12-24)
III. BAIGIAMIEJI LINKĖJIMAI (5,25-28)

ANTRASIS LAIŠKAS TESALONIKIEČIAMS

ĮŽANGINĖ DALIS (1,1):
Kreipimasis (1,1)
I. PERSEKIOJAMIEJI TENESILIAUJA LAUKĘ IŠGANYMO DIEVO TEISME (1,2-12)
II. PARUSIJA — VIEŠPATIES ATĖJIMAS (2,1-3,5):
Parusijos — Viešpaties atėjimo ženklai (2,1-12)
Padėka, raginimas ir malda (2,13-3,5)
III. PAMOKYMAS KAIP ELGTIS SU TINGINIAIS (3,6-15)
PABAIGA (3,16-18):
Atsisveikinimas (3,16-18)

II. KRISTUS — DOVANA:
Išganymas vyksta jau dabar per Kristų (per Dvasią).

LAIŠKAS GALATAMS

IŽANGINĖ DALIS (1,1-9):
Kreipimasis (1,1-5)
Ispėjimas (arba anathema: prakeikimas) (1,6-9)
I. ASMENINĖ ISTORIJA: PAULIUS GINA SAVO EVANGELIJĄ (1,10-2,21):
Pauliaus Evangelija ne iš žmonių, bet iš Dievo (1,10-24)
Pauliaus Evangeliją pripažino Jeruzalės šulai (2,1-10)
Paulius, savo Evangelijos šviesoje, parodė Petrą sau prieštaraujant (2,11-14)
Paul'aus Evangelijos santrauka (2,15-21)
II. ŠVENTRAŠTINĖ ISTORIJA: DIEVO PLANE TIKĖJIMAS, O NE ISTATYMAS, IŠGANO ŽMOGŲ (3,1-4,31):
Nuteisinimas tikėjimu (3,1-28)
Krikščioniškoji laisvė: priklausyti Kristui (3,29-4,20)
Hagara ir Sara: laisvės Kristuje įvaizdis (4,21-31)
III. PAMOKYMAI: BŪKITE LAISVI KRISTUJE (5,1-6,10):
Įspėjimas neprarasti laisvės Kristuje (5,1-12)
Raginimas gyventi laisvėje ir meilėje (5,13-6,10)
PABAIGA (6,11-18):
Pauliaus parašas (6,11)
Laiško santrauka (6,12-17)
Palaiminimas (6,18)

LAIŠKAS FILIPIEČIAMS

IŽANGINĖ DALIS (1,1-11):
Kreipimasis (1,1-2)
Padėka (1,3-8)
Malda už filipiečius (1,9-11)
I. ŽINIOS IR PAMOKYMAI BENDRIJAI (1,12-3,1):
Žinios apie asmeninę Apaštalo būklę (1,12-26)
Pamokymai bendrijai (1,27-2,18):
Laikytis Evangelijos (1,27-30)
Laikytis vienybės (2,1-2)
Žiūrėti ne savo, bet kitu naudos (2,3-11)
Paklusti ir aukotis (2,12-18)
Žinios apie Timotiejų ir Epafroditą (2,19-3,1)
II. APAŠTALAS — PAVYZDYS PAKELIUI Į IŠGANYMĄ (3,2-4,9):
Nesiduoti suvedžiojami (3,2-4,3)
Paraginimai į vienybę, džiaugsmą ir ramybę (4,4-9)

III. PADĖKA UŽ PRISIŲSTĄ PARAMĄ IR PARODYTĄ RŪPESTĮ (4,10-20)
PABAIGA (4,21-23):
Geradieniai (4,21-22)
Palaiminimas (4,23)

PIRMASIS LAIŠKAS KORINTIEČIAMS

ĮŽANGINĖ DALIS (1,1-9):
Kreipimasis, pasveikinimas ir padėka (1,1-9)
I. APIE SUSISKALDYMĄ IR PAPIKTINIMUS KORINTO BENDRIJOJE (1,10-6,20):
A. Partijos bendrijoje ir krikščioniškoji išmintis (1,10-4,21):
Susiskaldymo arba partijų pobūdis (1,10-17)
Nukryžiuotasis Jėzus — Dievo galybė ir išmintis (1,18-25)
Dievo pašauktieji Korinte neturi kuo pūstis (1,26-31)
Pats Paulius remiasi tik Dvasios galybe (2,1-5)
Dievo išmintis ir pasaulio išmintis (2,6-16)
Korintiečiai vis dar vaikai tikėjime (3,1-4)
Evangelijos skelbėjai — tik Dievo bendradarbiai (3,5-4,21)
B. Apie kraujomaišos papiktinimą ir ištvirkėlius (5,1-13):
Kraujomaišos nusikaltimas (5,1-6a)
Blogybė negali turėti vietos bendrijoje (5,6b-8)
Ištvirkėlių reikia vengti (6,9-13)
C. Bylinėjimasis pagonių teismuose (6,1-11).
D. Ištvirkimo daroma žala (6,11-20).
II. ATSAKYMAI Į KLAUSIMUS KORINTO BENDRIJOS LAIŠKE PAULIUI (7,1-15,58)
A. Apie santuoką, susivaldymą ir bepatystę (7,1-40):
Vyro ir žmonos pareigos vienas kitam santuokoje (7,1-24)
Nesituokiantieji (-čios) ir bepačiai (-tės) (7,25-40)
B. Apie stabams aukotą mėsą ir jos valgymą (8,1-11,1):
Žinojimas ir meilė (8,1-13)
Pauliaus asmeninis pavyzdys (9,1-27)
Ispėjantys pavyzdžiai iš Šventraščio (10,1-13)
Praktiški nurodymai (10,14-11,1)
C. Apie bendrijinių susirinkimų tvarką (11,2-14,40):
Galvos dangalai moterims (11,2-16)
Paskutinės Vakarienės—Eucharistijos—šventimas (11,17-34)
Charizmos — Dvasios dovanos Bendrijai (12,1-14,40)
D. Apie mirusiųjų prikėlimą (15,1-58):
Pri(si)kėlimo tiesa (15,1-11)
Krikščionių tikėjimas ir viltis (15,12-34)
Pri(si)kėlimo paslaptis (15,35-53)
Džiūgavimas dėl mirties nugalėjimo (15,54-58)

PABAIGA (16,1-24):
Rinkliavos Palestinos krikščionims reikalai (16,1-4)
Pauliaus keliaraštis ir nurodymai (16,5-18)
Baigiamieji geradieniai ir palaiminimai (16,19-24)

ANTRASIS LAIŠKAS KORINTIEČIAMS

ĮŽANGINĖ DALIS (1,1-11):
Pasveikinimas ir pasiguodimas (1,1-11)

I. APAŠTALAS GINA SAVE PRIEŠ KORINTO BENDRIJĄ (1,12-7,16):

A. Apie kelionės planų pasikeitimą (1,12-2,11).

B. Apie savo apaštališką tarnybą (2,12-7,16):
Kelionės į Makedoniją prisiminimas (2,12-17)
Savęs pristatymas (3,1-3)
Apaštalų (Naujosios Sandoros) palyginimas su Moze (Senąja Sandora) (3,4-18)
Apaštalo tarnybos vargai ir lūkesčiai (4,1-5,21)
Nuoširdumo pareiškimas ir kvietimas būti nuoširdžiais (6,1-7,4)
Džiaugsmas dėl Tito atneštų žinių (7,5-16)

II. APIE RINKLIAVĄ JERUZALĖS BENDRIJAI (8,1-9,15)
Būkite dosnūs kaip makedoniečiai (8,1-15)
Rekomendacija Titui ir pasiuntiniams (8,16-9,5)
Dosnios rinkliavos vaisiai (9,6-15)

III. APAŠTALAS GINA SAVE PRIEŠ SAVE KALTINANČIUS (10,1-13,10):
Paulius nėra silpnas: giriasi Viešpačiu (10,1-18)
Paulius save palygina su "antapaštaliais" (11,1-12,13)
Pranešimas apie atvykimą į Korintą (12,14-13,10)

PABAIGA (13,11-13):
Linkėjimai, geradieniai, palaiminimas (13,11-13)

LAIŠKAS ROMIEČIAMS

ĮŽANGINĖ DALIS (1,1-15):
Kreipimasis ir pasveikinimas (1,1-7)
Padėka (1,8)
Pauliaus troškimas atkeliauti į Romą (1,9-15)

I. DIEVO EVANGELIJA: JĖZUS — KRISTUS IR VIEŠPATS (1,16-11,36):

A. Dievo teisumas tikėjimu Evangelija nuteisina žmogų (1,16-4,25)

Pagrindinė tiesa: Evangelija yra Dievo galybė išgelbėti (1, 16-17)

Be Evangelijos visa žmonija vargsta (1,18-3,20):

Pagonys slegiami Dievo rūstybės (1,18-32)

Žydai slegiami Dievo rūstybės (2,1-3,20)

Dievas teisumas yra apreikštas Jėzuje Kristuje ir gaunamas tikėjimu (3,21-31)

Abraomas — Dievo teisumo pavyzdys (4,1-25)

B. Dievo meilė užtikrina išganymą nuteisintajam tikėjimu (5, 1-11,36):

Pagrindine tiesa: sutaikintasis žmogus bus išganytas, nes jau dabar viltimi dalyvauja Kristaus pri(si)kėlime (5,1-11)

Naujasis gyvenimas neša trigubą išvadavimą žmogui: (5,12-7:25):

1. Išvadavimą iš mirties ir nuodėmės (5,12-21)
2. Išvadavimą iš senojo "Aš" vergijos (6,1-23)
3. Išvadavimą iš Įstatymo (7,1-25)

Naujasis gyvenimas yra GYVENIMAS PAGAL DVASIĄ ir veda į garbę (8,1-39):

GYVENIMAS PAGAL DVASIĄ arba DVASIOJE (8,1-3)

Per Dvasią krikščionis tampa Dievo vaiku (8,4-30)

Šventraščio liudijimas: nuteisinimas tikėjimu neprieštarauja Dievo pažadams Izraeliui (9,1-11,36):

1. Izraelio neištikimumas neprieštarauja Dievo valiai (9, 1-33)
2. Izraelio nepajėgumas suprasti yra jo paties kaltė (10, 1-21)
3. Izraelio nepajėgumas suprasti nuteisinimo tikėjimu yra tik dalinis ir laikinas (11,1-36)

II. RAGINIMAI: NAUJOJO GYVENIMO POREIKIAI (12,1-15, 13):

Gyvenimas Evangelija — Dievo garbinimas ir pasiaukojimas (12,1-13,14)

Stiprieji turi meilės pareigą silpniesiems (14,1-15,13)

PABAIGA (15,14-33):

Pauliaus motyvai ir užmojai (15,14-33)

Rekomendacinis laiškas Febei (16,1-23)

Pagarbinimas (doksologija) (16,25-27)

III. KRISTUS — PASLAPTIS:
Išganytojas ir Dvasia laiko tėkmėje.

LAIŠKAS KOLOSIEČIAMS

IŽANGINĖ DALIS (1,1-12):
Kreipimasis (1,1-2)
Padėka (1,3-8)
Malda (1,9-11)

I. PILNA KRISTAUS PIRMENYBĖ VISATOJE IR BENDRIJOJE (1,13-2,3):
Kristaus pirmenybė (1,13-23)
Apaštalo vargai Kristaus paslapti skelbiant (1,24-2,3)

II. ISPĖJIMAI DĖL KLAIDINGŲ MOKSLŲ (2,4-3,4):
Reik a gyventi tikėjimu (2,4-8)
Kristus — žmonių ir angelų Galva (2,9-15)
Nevergauti pasaulio pradmenims (2,16-3,4)

III. KRIKŠČIONIS GYVENIME (3,5-4,1):
Bendri nurodymai (3,5-17)
Nurodymai šeimoms (3,18-4,1)

PABAIGA (4,2-18):
Raginimas ištverti maldoje ir Apaštalą užtarti malda (4,2-6)
Asmeniški pranešimai (4,7-9)
Geradieniai ir linkėjimai (4,10-17)
Pauliaus parašas (4,18)

LAIŠKAS FILEMONUI

IŽANGINĖ DALIS:
Kreipimasis ir sveikinimai (1-3)
I. Apaštalo dėkingumas Dievui už Filemono tikėjimą ir meilę (4-7)
II. Laiško tikslas: Apaštalas prašo Filemono, kad jis maloniai elgtųsi su bėgliu Onezimu, jo grįžtančiu vergu (8-22).

PABAIGA:
Geradieniai iš bendradarbių ir palaiminimas (23-25)

SVARBESNĖ LITERATŪRA

I. NAUJASIS TESTAMENTAS: BENDRIJA IR JOS SAVIMONĖ

II Vatikano Dokumentai: Konstitucijos. I tomas. Vertė iš lotynų kalbos V. Balčiūnas ir A. Tamošaitis. Putnam, Conn.: Krikščionis Gyvenime, 1967. P. 101-120.

C. Charlier, *The Christian Approach to the Bible.* Westminster, Pa.: Newman Press, 1962.

E. Hoskyns ir N. Davey, *The Riddle of the New Testament.* London: Faber & Faber, 1947.

H.C. Kee, F.W. Young, K. Froehlich, *Understanding the New Testament.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, ^{3}1973.

W. G. Kummel, *Das Neue Testament.* Geschichte der Erforschung seiner Probleme (1958). Vertė į anglų kalbą S. M. Gilmour ir H. C. Kee. *The New Testament.* The History of the Investigation of its Problems. Nashville, Tenn.: Abingdon Press, 1972.

W. G. Kummel, *Einleitung in das Neue Testament* (^{14}1965). Vertė į anglų kalbą H. C. Kee. *Introduction to the New Testament.* New York: Abingdon Press, 1974.

J. Levie, *The Bible, Word of God in Words of Men.* New York: P. J. Kennedy & Sons, 1961.

C. F. D. Moule, *The Birth of the New Testament.* New York: Harper & Row, 1962.

A. Robert ir A. Feuillet (red.), *Introduction a la Bible.* II tomas: *Nouveau Testament.* Tournai: Desclee & Cie., 1959.

R. F. Smith, "Inspiration and Inerrancy", veikale *The Jerome Biblical Commentary,* 66:1-86. Redagavo R. E. Brown, J. A. Fitzmyer, R. E. Murphy. Englewood Cliffs,

N.J.: Prentice-Hall, 1968. Žemiau bus naudojama santrumpa *JBC*.
D. M. Stanley ir R. E. Brown, "Aspects of New Testament Thought", *JBC* 78:1-182.
J. C. Turro ir R. E. Brown, "Canonicity", *JBC* 67:1-20. 48-97.
A. Wikenhauser, *Einleitung in das Neue Testament* (1958). Anglų kalba *New Testament Introduction*. New York: Herder & Herder, 1963.

II. BENDRIJOS LOPŠYS ISTORIJOJE

B. W. Anderson, *Understanding the Old Testament*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, ³1975. P. 563-600.
S. Angus, *Religious Quests of the Graeco-Roman World*. New York: Scribner's, 1929.
F. Cumont, *Oriental Religions in Roman Paganism*. New York: Dover, 1956.
F. C. Grant, *Roman Hellenism and the New Testament*. New York: Scribner's, 1962.
A. D. Nock, *Conversion*. New York: Oxford University Press, 1961.
R. H. Pfeiffer, *History of New Testament Times*. New York: Harper & Row, 1949.
M. Rostovtseff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*. Clarendon Press, 1966.
H. R. Willoughby, *Pagan Regeneration*. Chicago: University of Chicago Press, 1929.

III. SENOJO TESTAMENTO TAUTA: IZRAELIS

B. W. Anderson, *Understanding the Old Testament*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, ³1975.
J. J. Castelot, "Religious Institutions of Israel", *JBC* 76: 1-165.

F. M. Cross, *The Ancient Library of Qumran.* New York: Doubleday, 1961.
R. De Vaux, *Ancient Israel: Its Life and Institutions.* New York: McGraw-Hill, 1961.
W. Foerster, *From the Exile to Christ: A Historical Introduction to Palestinian Judaism.* Philadelphia: Fortress Press, 1969.
J. Jeremias, *Jerusalem in the Time of Jesus.* London: SCM Press, 1969.
J. K. Kuntz, *The People of Ancient Israel.* An Introduction to Old Testament Literature, History, and Thought. New York: Harper & Row, 1974.
A. R. C. Leaney, *The Rule of Qumran and Its Meaning.* Philadelphia: Westminster Press, 1966.
J. L. McKenzie, "Aspects of Old Testament Thought", *JBC* 77:1-178.
H. Ringgren, *The Faith of Qumran.* Philadelphia: Fortress Press, 1961.
D. S. Russell, *Between the Two Testaments.* Philadelphia: Muhlenberg Press, 1960.
L. E. Toombs, *The Threshold of Christianity.* Philadelphia: Westminster Press, 1960.
G. Vermes, *The Dead Sea Scrolls in English.* Middlesex, England: Penguin Books, 1962.

IV. KRIKŠČIONYBĖ: NAUJOSIOS SANDOROS BENDRIJA

R. Bultmann, *Die Geschichte der synoptischen Tradition* (1921, ^{2}1931, ^{3}1957). Vertė į anglų kalbą J. Marsh. *The History of the Synoptic Tradition.* New York: Harper & Row, 1968.
M. Dibelius, *Die Formgeschichte des Evangeliums* (1919). Vertė į anglų kalbą B. Lee Woolf. *From Tradition to Gospel.* New York: C. Sribner's Sons 1935.

F. C. Grant, *The Gospels: Their Origin and their Growth.* New York: Harper & Row, 1957.
H. C. Kee, *The Origins of Christianity: Sources and Documents.* Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1973.
H. C. Kee, *Jesus in History.* New York: Harcourt Brace Jovanovich, ^{2}1977.
E. Hennecke - W. Schneelmelcher, *New Testament Apocrypha.* Vertimą anglų kalba suredagavo R. McL. Wilson. I tomas: *Gospels and Related Writings.* London: Lutterworth Press, 1963. II tomas: *Apostolic and Early Church Writings.* London: Lutterworth Press, 1965.
X. Leon-Dufour, *The Gospels and the Jesus of History.* New York: Doubleday, 1968.
S. Neill, *The Interpretation of the New Testament 1861-1961.* New York: Oxford University Press, 1966.
N. Perrin, *What is Redaction Criticism?* Philadelphia: Fortress Press, 1969.
V. Taylor, *The Formation of the Gospel Tradition.* New York: St. Martin's Press, 1953.
V. Taylor, *The Gospels: A Short Introduction.* London: Epworth Press, ^{7}1952.

V. JĖZUS — NAUJOJO AMŽIAUS PRANAŠAS

G. Bornkamm, *Jesus von Nazareth* (1956). Vertė į anglų kalbą I. ir F. McLuskey su J. M. Robinson. *Jesus of Nazareth.* New York: Harper & Row, 1960.
R. Brown, *The Birth of the Messiah.* Garden City, N.Y.: Doubleday, 1977.
H. Conzelmann, *Jesus.* Philadelphia: Fortress Press, 1973.
E. Kasemann, "The Problem of the Historical Jesus" veikale *Essays on New Testament Themes.* Naperville, Ill.: Allenson, 1964 ir Kasemann atsakymas savo kritikams

"Blind Alley in the 'Jesus of History' Controversy" veikale *New Testament Questions Today*. Philadelphia: Fortress Press, 1969.

J. M. Robinson, *A New Quest of the Historical Jesus*. London: SCM Press, 1959.

H. J. Schultz (red.), *Jesus in His Time*. Philadelphia: Fortress Press, 1971.

A. Schweitzer, *Von Reimarus zu Wrede* (1906). Vertė į anglų kalbą W. Montgomery. *The Quest of the Historical Jesus: A Critical Study of its Progress from Reimarus to Wrede*. New York: Macmillan, 1963.

E. Schweizer, *Jesus*. Richmond, Virg.: John Knox Press, 1971.

VI. JĖZAUS ŽODŽIAI IR DARBAI: EVANGELIJA PAGAL MORKŲ

T. A. Burkill, *Mysterious Revelation*. Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1963.

W. G. Kummel, *Promise and Fulfillment*, Naperville, Ill.: Allenson, 1957.

R. H. Lightfoot, *The Gospel Message of St. Mark*. New York: Oxford University Press, 1962.

E. J. Mally, "The Gospel According to Mark", *JBC* 42: 1-100.

W. Marxsen, *Mark the Evangelist*. New York & Nashville: Abingdon Press, 1969.

D. E. Nineham, *St. Mark*. Pelican Gospel Commentaries. Baltimore: Penguin Books, 1963.

N. Perrin, *Rediscovering the Teaching of Jesus*. New York: Harper & Row, 1967.

J. M. Robinson, *The Problem of History in Mark*. Naperville, Ill.: Allenson, 1957.

D. S. Russell, *The Method and Message of Jewish Apocalyptic.* Philadelphia: Westminster Press, 1964.
V. Taylor, *The Gospel According to St. Mark.* London: Macmillan, 1952.
H. E. Todt, *The Son of Man in the Synoptic Tradition.* Philadelphia: Westminster Press, 1965.

VII-X DIEVO BENDRIJA VISIEMS PAULIUS APAŠTALŲ TARPE PAULIAUS IŠMINTIES SAMPRATA PAULIAUS DIEVO TAUTOS SAMPRATA

G. Bornkamm, *Paul.* New York: Harper & Row, 1971.
L. Cerfaux, *Christ in the Theology of St. Paul.* Iš prancūzų kalbos į anglų vertė G. Webb ir A. Walker. New York: Herder & Herder, 1959.
L. Cerfaux, *The Church in the Theology of St. Paul.* Iš prancūzų kalbos į anglų vertė G. Webb ir A. Walker. New York: Herder & Herder, 1959.
J. A. Fitzmyer, "A Life of Paul", *JBC* 46:1-45; "New Testament Epistles", *JBC* 47:1-22; "Pauline Theology", *JBC* 79:1-166.
J. Holzner, *Paul of Tarsus.* Iš vokiečių kalbos į anglų vertė F. C. Eckhoff. St. Louis, Mo.: B. Herder Book Co., 1944.
J. Klausner, *From Jesus to Paul.* Iš hebrajų kalbos į anglų vertė W. F. Stinespring. Boston: Beacon Press, 1961.
N. Perrin, "Paul and his Letters" savo veikale *The New Testament Introduction.* New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1974. P. 89-141.
B. Rigaux, *Saint Paul et ses Lettres.* Paris-Bruges: Desclee de Brouwer, 1962.
R. Schnackenburg, *The Church in the New Testament.* New York: Herder & Herder, 1965.

NAUDOTŲ ŠVENTRAŠČIO CITATŲ SĄRAŠAS

Pradžios knyga: Pr

1,2 183
1,3.27 308
1,27 161
1,28 267
1,31 303
2,7 315
3 330
3,5 267,327,351
3,8 342
5,22 165
19,1-11 162
22 204

Išėjimo knyga: Iš

3,1-14 184
3,13-14 339
3,14 200,217
12,11 215
12,12 215
14-15 215
19,4 184
19,4-6 327
19-20 204
20,1-17 79
34,29-35 308
34,33-35 204

Skaičių knyga: Sk

15,18-21 356

Pakartoto Įstatymo knyga: Įst

5,6-21 79
18 202
18,18 316
21,23 301
24,1 160
25,4 277
26,1-11 311
30,12-14 356
32,11 184

2 Samuelio knyga (2 Karalių pas ark. J. Skvirecką):
2 Sam / 2 Kar
24 330

1 Karalių knyga (3 Karalių pas ark. J. Skvirecką):
1 Kar / 3 Kar
19,1-14 204
19,12-18 184

Izaijo knyga: Iz

1-39 76
5,1-7 208
6,8 262
9,6-7 184
11,2 183
29,1.18 206
34,5 206
40,3 95,180
40-55(66?) 76,180,327
42 182
42,1 182
42,1b 182
42,1-4 182,341
42,2 200
42,6-7 327
43,2 200
43,25 200
45,1 341
49,1-6 182
50,4-9 182,341
52,13-53,12 182,203,341

56-66 76
56,7 168
61,1 183,206,341
63,11-64,12 182
63,14 (pagal LXX) 183

Jeremijo knyga: Jer
1,5 262
7,11 168
11,16 357
31 32
31,31 215
31,31-33 328

Ezechielio knyga: Ez
36,26-27 183

Danieliaus knyga: Dan
1,8-21 202
3,19-30 202
6,16-28 202
7 189,210
7,1-12 165
7,13 179,203,217
7,13-14 165,317
7,22 202
7,22-27 217
10,2-21 184
10,12 (pagal LXX) 219
12,2 311

Ozėjo knyga: Oz
6,3 310
14,6 357

Joelio knyga: Jl
2,32 340

Zacharijo knyga: Zch
9,9-10 207
11,12 216

Malachijo knyga: Mal
3-4 316
3,1b-3 155
4,4-6 155

Psalmynas: Ps
Ps 2,7 182,340
Ps 8,6 315
8,7 312
Ps 9,19 241
Ps 10,8-9 241
Ps 11(12),6 241
Ps 21(22),1 218
21(22),16.19 219
Ps 33(34),6 241
Ps 36(37),11 97
Ps 40(41),1 241
Ps 44(45) 184
Ps 63(64),7 101
Ps 71(72) 184
Ps 109(110),1 119,217
Ps 117(118),22-23 208
117(118),26 169,207
Ps 124(125),1-2 207
Ps 136(137),7-9 163
Ps 138(139),13-16 343

Patarlių knyga: Pat
24,1-16 344

Siracido/Ekleziastiko knyga: Sir/Ekl
24,1-16 344

Evangelija pagal Matą: Mt
1,1-17 127
1,18-25 136
2,1 73
2,16-18 73
3,1-12 152
3,11 181
4,1-11 136,152
5-7 123
5,1-12 159
5,3 159
5,3-11 133
5,21-22 162

5,21-48 160
5,43 162
5,43-48 158,162
6,1-4 127
6,10 158
6,10b 160
6,16-18 127
6,25-34 158
7,3-5 123
8,28-34 118
9,9-13 153
10 123
10,1-14 159
10,23 171
11,3 153
11,5 153
12,9-14 162
12,28 154
12,29 334
12,38.42 164
12,40 149,165
13 123
13,24-30 127
13,44-46 127
13,56 150
15,10-20 161
16,17 236
17,13 155
18 123
19,1-9 160
19,16-22 121
19,28 171
20,1-15 157
20,13-15 157
20,16 157
21-25 120
22,1-14 135
23-24 123
23,12 133
23,37-39 169
23,37b 156,184
23,39 169
24,15-25 214
24,26-28 167
24,37-41 167
24,43-44 167
25,31-46 127
26,15 216
26,28 328
26,61 168
27,3-10 127
27,56 150
27,62-66 136
28,20 26

Evangelija pagal Morkų: Mk

1,1 115,178,180
1,2 180
1,2-8 181
1,4.6 181
1,9 181
1,9-11 181
1,10 176,181
1,11 214
1,12 176,184
1,12-13 152
1,14 128,153,175
1,14-15 185
1,15 153,183,185
1,16 128
1,16-20 136,159
1,17 185
1,18 176
1,20.23.29 176
1,21 185
1,21ss 120
1,22 188
1,22.27 166
1,23-27 154
1,24 185
1,25 154,197
1,27 154,188
1,29-31 188
1,32-34 188

1,35 128
1,40-45 132,188
1,41.43-44 154
2,1 185
2,1ss 120
2,1-12 166
2,3-12 132
2,9 189
2,10 188,189
2,13 128
2,13-17 153
2,15-17 189
2,16-17 161
2,17 161
2,18-22 153,189
2,20 189,190
2,21-22 136
2,23 128
2,23-27 161
2,23-28 166
2,27-28 189
3,1-5 189
3,1-6 161
3,1a 180
3,1-12 181
3,5 121
3,6 190
3,7 128
3,7-27 190
3,11 190
3,12 190
3,13 190
3,14-15 190
3,16 236
3,17 178
3,21 190
3,21.31 191
3,22 154
3,22-30 190
3,23 191
3,23-26 154
3,27 190
3,28-30 191
3,31 190
4,1,9 135,191
4,3-8 134,161
4,3-8.14-20 160
4,11 191
4,11-12 191
4,13-20 135,191
4,13.33-34 205
4,15 196
4,16 196
4,17 177
4,20 196
4,21-22 196
4,25 196
4,26-29 196
4,26-32 135
4,30-32 196
4,35-41 197
4,39 197
4,40 197
4,41 197
5 179,197
5,1-20 118
5,19 197
5,21-43 132
5,22-24.35-43 198
5,25-34 198
5,39 198
5,41 178
6,1 128
6,1-6 120
6,3 150
6,4 198
6,6 128
6,7 159
6,7-13 159,185,199
6,11 199
6,30-44 199
6,35-44 201
6,41 200
6,45-52 199
6,50 199,200
7,1-23 89,160,161
7,11 178

7,20 161,200
7,24-30 201
7,27 201
7,28 201
7,31-37 201
7,33-36 117,119

8,1 128
8,1-10 201
8,11-12 164
8,12-13 164
8,19-20 201
8,22-26 117,119,201
8,27 202
8,28 202
8,29 202
8,31 166,190,202,216
8,32 202
8,33 203
8,34-38 203
8,34-9,1 133
8,38 166,203

9,1 171,204,211
9,2-8 136,204
9,7 214
9,13 204
9,14 204
9,14-29 204
9,24 205
9,30-32 205
9,31 166,202,216
9,33-37 205
9,38-41 205
9,42-50 205

10,1-12 160
10,1-31 205
10,3-4 160
10,9 161,205
10,10 205
10,11-12 205
10,13-16 205
10,14 121
10,17-22 121
10,17-31 163,206
10,21 163
10,25 163,206
10,32-34 206
10,33 216
10,33-34 166,202
10,33-37 205
10,35-45 205
10,38 204
10,42 206
10,45 204,334
10,47 206

11-13 120
11,10 207
11,12-14.20-22 208
11,15-17 136
11,15-18 208
11,17 168,208
11,22-24 208
11,27-33 208

12,1-12 208
12,10-11 208
12,13-17 131,208
12,18-27 208
12,28-34 162,209
12,35-37 209
12,38-44 209

13 75
13,1-2 209
13,1-4 209
13,1-37 167
13,2.4-14 177
13,3-4 209
13,7-8 209
13,7.9.13.20 177
13,9 210
13,10 177,210
13,12 210
13,14 209,210,214
13,24-25 210
13,30 171,175,210
13,32 210,341
13,32-37 176
13,35-37 210

14,1.12-16 169
14,10-11 216
14,24 215,216,328
14,24-25 215
14,25 215
14,26-72 216
14,28 172,219
14,49 168
14,58 168,217
14,62 178,217
14,71 216

15 216
15,2 218
15,5 218
15,7 218
15,15 218
15,26 218
15,33 218
15,34 178,218
15,36 218
15,38 218
15,39 214
15,40 150
15,40-41 219
15,45-46 219

16,1-2 219
16,3 219
16,6 219
16,7 172,219
16,8 219
16,9-20 222

Evangelija pagal Luką: Lk

1,1 129
1,2 129
1,5 73
1,5-25.57-80 127
1,57-80 136

2,1 33,73
2,1-10 136
2,1-20 33
2,14 28
2,52 341

3,2-17 152
3,3-17 181
3,16 181
3,23-38 127

4,1-13 136,152
4,16-30 120
4,23 120
4,39 154

5,27-32 153

6,6-11 162
6,20-8,3 123
6,20-22 133
6,20-23 159
6,22-23 159
6,27-28.32-36 162
6,35 162
6,36 158
6,41s 123

7,11-17 127
7,34 336

8,26-39 118

9,1-6 159
9,31 215
9,51-18,14 123

10,29-37 127,338
10,38-42 127

11,4 158
11,20 154
11,29-32 165
11,30 149,165
11,38 161

12,20-21 164
12,22-31 158
12,32 158
12,39-40 167

13,1-5 155
13,6-9 155
13,10-17 162
13,34 156,184
13,34-35 169
13,35 169

14,1-6 162
14,11 133
14,15 157
14,15-24 156
14,16-24 135
14,17 156
14,21 157
14,22-24 156

15 28
15,1-32 155
15,3-7 156
15,8-10 156
15,11-32 127
15,11-24.25-32 156

16,18 160
16,19-31 127

17,23-24 167
17,26-27.30.34-35 167

18,9-14 127
18,14 133
18,18-23 121

19,28-21,38 120
19,38 207

21,20-24 214

22,15-18 170
22,20 107,328
22,28 171
22,28-30 171

24,42 198
24,44 78

Evangelija pagal Joną: Jn

1,12 9
1,14 9,23
1,19-34 181
1,29 215
1,35-42 153

2,11 154
2,19 168

3,22-26 153

4,1 153
4,1-2 153
4,3 153

8,24 28

9,35 165

13,1 169

19,25 150

20,17-18 234
20,30-31 154

Apaštalų darbai: Apd

1,8 227
1,12-26 201
1,15-20 127
1,21-22 233

2,24-36 264
2,29-36 342
2,36 339

4,36 239

6,1-6 201
6,2 270

7 270
7,56 165

8 226
8,4-8.26-40 270

9,1-18 353
9,1-25 232
9,10-19 232
9,15 226,230,263
9,20.22 232
9,20-22 235
9,26-27 239

11,19-26 239
11,28-30 241
11,30 239

12,1-2 236
12,17 239

13-14 242

15 240

15,13-21 239
15,14 236
15,19-21 240

16-18 242
16,14 274
16,16-34 244

17,18 314
17,24 245
17,32 245,314

18 226,246,275,276
18,1-3 246
18,2 246,325
18,4 247
18,12-13 247
18,12-17 246
18,12-27 229
18,24 292
18,24-28 276

19 249
19,24-27 249
19,28 250
19,35 249

20 255
20-26 252
20,17-38 252
20,24 255

21 252
21,10-14 272
21,11 252

22,1-16 353
22,1-21 232
22,3 232,252

23,1-6 252

24-25 229
24,10-21 252

25,10 253

26,1-20 353
26,1-23 232
26,30-32 252

27-28 227
28 227
28,23-28 255
28,30 255

Laiškas romiečiams: Rom
1,1 262
1,1-5 264
1,1-15 328
1,3 213,310,315,338
1,7 282,345
1,8-15 325
1,11-12 326
1,13 231
1,15 264
1,16 115,178,325,343
1,16-18 108
1,16-8,39 325
1,18-22 329
1,18-3,20 326,334
1,19-20 267
1,20-23 267
1,24-32 268
1,25 268,329
1,27 330

2,1-3,9 329
2,14 268

3,19-20 352
3,20 331
3,21-26 268,332,334
3,22-24 334
3,23 268,326,330
3,24 334,335
3,25 333,335
3,25-26 336
3,27-28 337
3,28 331,338

4 331
4,3 337
4,13-25 337
4,18 266
4,24 264

5 342
5,1-5 337

5,5 281,337
5,8 340
5,12-21 330,342
5,19 335

6 346
6,1 282
6,1-2 337
6,11 346
6,16-17 347
6,20 335
6,23 327

7,1-6 348
7,7-25 351
7,9-11 351
7,13b 351
7,19.21-23 234

8 283
8,3 352
8,3-11 352
8,4 349,350,351,355
8,10-11 350
8,15 353
8,17 320
8,17-25 344
8,18 321
8,19-23 303
8,19-25 269
8,23 353
8,24 344
8,26-28 353
8,28-30 353
8,32 353
8,39 353

9,4-5 63
9,5 338
9,14-24 355
9,32 355

10,5-13 356
10,9 264
10,9-10 339
10,9.13 356
10,13 340
10,14-15 356
10,18-11,12 356

11,1 355,357
11,16 356
11,16-24 356
11,18 357
11,25-26 356
11,33 357

12-13.15 354
12-14 282
12,2 354
12,3-8 348

15,14-29 251
15,14-33 325
15,18-24 242
15,22-29 253,278
15,23-26 241
15,28-29 254

16,1-16 274
16,3-4 246
16,7 233
16,25 108
16,25-27 274

I laiškas korintiečiams: 1 Kor
1-2 276
1,1 261
1,3 282
1,10-6,20 272
1,16-17 291
1,11-12 276
1,12 291
1,17-18 291
1,21 108
1,22 292
1,23 301,302
1,24 287
1,26 247,292
1,26-27 292
1,27 247
1,28 301
1,28-29 301

2,1 247
2,1-5 302
2,2 265
2,4 108
2,6.8 302
2,8 269,302
2,11-16 303
2,14 302

3 276
3,1-4 303
3,5-6 277
3,5-9 303
3,10-15 303
3,16-17 303
3,22-23 303

4,10-13 304
4,14-16 304
4,21 304

5,1 273,305
5,4 273
5,5 273
5,6 305
5,7 170,215,305
5,8 305
5,9 251

6,1-11 305
6,2-3 305
6,13 306
6,14 264
6,15 306
6,19 306

7 307
7,1-15,58 272
7,1-16 273
7,7 274
7,8-16 272
7,9 274
7,10 272
7,12 307
7,25 307
7,26 274
7,27.36 273
7,29-31 274
7.32.33-35 273
7,40 272,307

8-10 306
8,1 306
8,4 306
8,5 339
8,9 306
8,13 306

9,1 233,262,272,282
9,3-5 277
9,4 277
9,14 277
9,15 277
9,25 282,283
9,26 283

10,1-6 288
10,10 288
10,14-21 306
10,20b-22 307

11-14 307
11,2-15 275
11,3.10-16 307
11,7 330
11,25 215,328

12,4-7 271
12,4-11.12-30 348
12,4-26 307
12,8-11 271
12,11 349
12,12 271
12,13 347,349
12,14-27 271
12,21 349
12,27-31 303
12,28 292
12,28-30 272

13 283
13,1-13 307
13,2 272
13,12 308

14,1-30 307
14,33b-35 275
14,34-35 307

15 317,358
15,1-8 264
15,1-11 336
15,3 265
15,3-4 264
15,3-8 172
15,3-9 233,262
15,4 234,309
15,7-8 272
15,9 234
15,12-19 311
15,14 108
15,15 264
15,19 311
15,20 311
15,22 346
15,23 312
15,24-25 312
15,24-28 268,358
15,28 313
15,29 313
15,30-34 313
15,31-53 254
15,32 254,313
15,35 314
15,35-36 314
15,35-39 315
15,36-39.42-44 314
15,41-42 315
15,42-43 315
15,45 315
15,45-50 315
15,47 315
15,50 315
15,51 309,318,355
15,52 317,358
15,52-57 318
15,58 318

16,1-4 250,278
16,1-8 246
16,2 310
16,3 278
16,5-9 247
16,9 248
16,15 226,270,271
16,16 271
16,19 274
16,22 339

2 laiškas korintiečiams: 2 Kor
1,1 261
1,2 282
1,6 275
1,8 248
1,8-10 250
1,12-22 279
1,18-20 279

2,1 247,279
2,2 247
2,12-13 248

3,2 275
3,4-18 308
3,13 308
3,17 350
3,18 308

4,6 309
4,14 264

5,1-10 358
5,14 358
5.14-15 337
5,17 345
5,17-21 267
5,19 338,342,344,346
5,20 357

6,8-10 276
6,14-7,1 251

7,2 275
7,5-16 248

8,16-24 250

9,1 278
9,1-5 250
9,11-15 278

10,1-3 279
10,3-5 302
10,10 279,281

11 277
11,5 262,276
11,7-11 250
11,8-11 277
11,23-28 251,280
11,28 270
11,29 280
11,32 236
11,33 236

12,1-5 256
12,7-9 280

13,1 248
13,4 264

Laiškas galatams: Gal
1,1 240,261,263,264
1,1.15-17 262
1,2 231
1,11 231
1,11-17 232
1,12.16 308
1,13 230,232,234
1,14 232,234,262
1,15 235,262
1,15-16 231,235,239
1,16 232,233,235
1,17 232,235
1,18 236
1,18-2,1 263
1,22-23 236
1,24 239

2 239,325
2,1 229,239
2,2 239
2.2.6.9 240
2,3 239
2,7-9 241
2,9 236,239
2,10 241,278
2,11-12 242
2,13 242
2,14 242

3-5 266
3,1 243
3,2-5 243
3,6 266
3,6-9 266
3,10 266
3,13 266,267,301
3,15-18 266
3,24 266
3,25 266
3,27-28 275

4,1-11 267
4,4 31,315,338
4,6 267
4,8 243
4,8-9 268
4,13 243,280
4,13-15 280
4,14 243
4,15 280
4,19 276
4,21-31 283

5-6 282
5,23 282

Laiškas efeziečiams: Ef
1,19-23 264
4,25-6,20 354

Laiškas filipiečiams: Fil
1,1 270
1,3-11 254
1,19-25 254
1,20 255
1,21 254
1,23 320,358
1,26 254
2,4 345
2,6 344
2,6-11 265,345
2,7-8 265,352
2,8 301,335
2,9-11 264,339

3,4-5 232
3,5 232
3,6 234,235,351
3,7 235,263
3,7-11 347
3,8 263,309
3,8-12 345
3,10 309,321
3,10-14 318
3,12 261,309,347
3,13-16 347
3,14 309
4 282
4,10-20 277
4,14 278
4,14-19 244
4,18 278

Laiškas kolosiečiams: Kol
1,1 261
1,13.15.18 340
1,13-23 340
1,15-17 344
1,15-20 345
1,15-2,15 269
1,16 269
1,19-20 269
2,13-15 334
2,14-15 269
2,17-19 349
3,5-4,6 354
4,16 281

1 laiškas tesalonikiečiams: 1 Tes
1,9 243
1,9-10 244
1,10 264
2-4 358
2,2 244
2,14-16 245
3,1-5 245
3,6-10 245
4 317
4,13 198
4,13-17 317
4,13-18 254,359
4,14 317
4,15 317
4,16 317,358
4,17 317,320
5,2 319

2 laiškas tesalonikiečiams: 2 Tes
2 319
2,1-12 358
2,2 319,320
2,3 319
2,3b 359
2,3b-12 319
2,7 319
2,7-8 319
2,8 319
2,9-12 320

1 laiškas Timotiejui: 1 Tim
1,3 230

2 laiškas Timotiejui: 2 Tim
1,15-18 230
3,16 15
4,6-8 256
4,9-21 230

Laiškas Titui: Tit
1,5 230
3,12 230

Laiškas žydams: Žyd
9,1-7 80
9,15-28 328
10,16-18 328

1 Petro laiškas: 1 Pet
1,21 264

2 Petro laiškas: 2 Pet
3,15 283
3,16 284

Apreiškimas Jonui (Apokalipsė): Apr
1,10 310
5 215

VARDYNAS

Aaronas 80, 96
Aba (Dievuli)! 353, 267
Abraomas 85, 355
Achaja 229
Achtemeier, Paul J. 151
Adomas 327, 330, 342
Adonai (Viešpats) 339
Adrianas 212, 225
Adrija 244
Aelia Capitolina 213
Afroditė, (žr. Aštartė) 245
Agabas 252, 272
Ain Feškah 96
Aiškintojai, Raštų 79, 190-191
Akademija, Platono 37, 42
Aklumas 336
Akra 68
Akrokorintas 245
Akvila ir Priskilė 226, 246, 274, 325
Albinas, Prokuratorius 75
Alegorija 283
Aleksandra 69
Aleksandras Didysis 24, 59, 66
  Legenda 35
  Pasaulio vizija 34-35
  Muziejus 37
Aleksandras Janėjus 69
Aleksandrija 36,86
Alyvmedis 357
Alyvų kalnas 207
Amoniečiai 68
Amžius, Atbaigos 51, 75, 183, 208, 268, 312, 319, 320
  Ateities 91, 165
  Dabarties 91, 100, 177, 185
  Naujasis 83, 107, 168, 171, 201, 205, 211
Ananijas 232
Anas 212
Atpirkėjas 269, 315
Andronikas 233
Angelai 83. 185
Antgamtė 19
Antiochija 239, 241
Antiochas Didysis 40
Antiochas IV Epifanas 66, 67, 68, 77, 211
Antipateris 70
Antoninus Pijus 225
Antonijus 41
Apaštalas 233, 261-262, 272
Apaštalų darbai 16, 227-228, 230
Apeigos 80
Apipiaustymas 337, 242
Apokalipsė 27, 50, 85, 84-86, 167, 188, 210, 256
Apokrifinė, Raštija 102, 256
  Evangelija 154
Apolas 276
Apoteozė 66
Apreiškimas 78, 309
Apuleius, **Metamorphoses** 57
Arabija 235
Archimedas 37
Areopagas 245
Arkelajus 73
Aristotelis 35
Artemidė 249
Askezė 274
Asklepijus 45
Astrologija 44-45
Aštartė, (žr. Afroditė) 245, 249
Atanazas 18
Atėjimas, žr. Parousia 312
  Žmogaus Sūnaus 167
Atėnai 35, 245
Atgaila 161, 164
Atleidimas 189, 332, 335
Atskalos, Žydijos 86-103

Atpirkimas 301, 332
Atsiteisimas (Yom-Kippur) 81
Auka 328
Augustas, Cezaris 33-34, 41, 39, 59, 70, 73
Autoriai, NT-o 19
Azija, Mažoji 231

Babilonas 65
Babiloniečiai 65, 76
Balandis (Simbolis) 183
Barabas 218
Barnabas 233, 239, 242
Barnabo laiškas 18
Bartimiejus 206
Beare, F.C. 18
Belial 99-100
Bema (Korinte) 247
Bendrija 27, 32, 191, 197, 199-200, 225-228, 303
Apaštalų darbuose 19
Kenčianti 203, 220
Pirminė 20-21, 32, 179
Savimonė 20, 26, 27, 32
Religinė 46, 47-48, 51, 103
Tarp pagonių 201-202
Žydiškoji 63
Ben-Pandira 150
Bepatystė 274
Betfagė 207
Billerbeck, P. 183
Biografija 136-137
Black, M. 128
Blinzler, J. 150
Blogis 91, 99
Bornkamm, G. 114, 145
Borsch, Frederick 316
Braaten, C.E. 151
Brolija 59
Brownlee, W.H. 333
Brown, R.E. 18, 150
Bultmann, Rudolf 46, 51, 130, 131, 141, 151, 183
Burney, C.F. 133

Cezarėja 34, 40
Cerfaux, Lucien 256
Charizma, (žr. Dovana) 271-272
Charles, R.H. 183
Chenoboskion, (žr. Nag Hammadi) 22, 49
"Chrestos" 227, 246
Colpe, Carsten 46
Conzelmann, Hans 138, 227
Cross, Frank 93

Dbaartis, Nesaugi 31
Damaskas 232, 235
Danieliaus knyga 85
Daniélou, Jean 226
Dekapolis (Dešimt miestų) 213
Demeterė 57-58
Demiourgos 47
Demonai 83, 151, 188
Diakonas 270
Diaspora (Emigracija) 24
Diatribė 314
Dibelius, Martin 130, 140, 227
Didachė (Apaštalų mokymas) 18, 19, 131
Didžioji Motina, (žr. Magna Mater) 249
Diena 83, 165
Dievas (Q rašte) 155
Dievo Karalystė 20, 82-83, 83-86, 91, 159, 165, 177, 184, 212
Dionizas 57-58, 339
Dionizas Exiguus (Mažutis) 73
Dykuma 183
Dodd, C.H. 108
Doresse, J. 49
Dorovė 41, 59, 69, 153, 160-161, 326
Dovana, (žr. Charizma) 271-272
Dovydas 69, 83, 206, 208, 213, 217, 310
Drąsa 28, 68, 82
Drower, E.S. 50
Dualizmas 46, 50
Dvasia 184, 302, 306, 307, 353-355

Dvylika (Apaštalų) 159, 199, 233
Džiaugsmas 171

Eaton, B.S. 142
Ebijonitai 241
Edomiečiai 65
Efezas 248
Egėja 244
Egiptas 41
  Nelaisvė Egipte 82
Egzegezė (Alegorinė) 288
Eklektikai 44
Eleusas 58
Elijas 155, 184, 204, 316
Enochas 85, 316
  Enocho palyginimai 84, 165-166
Epiktetas 43
Epikūras 43-44
Eratostenas 37
Erodas, Didysis 70
Erodas Agripas I 236
Erodas Antipas 73, 199, 302
Erodas Pilypas 73
Eschatologija 85, 152
Esenai 86, 200
  Atskala Kumrane 93-95
  Drausmė ir kasdiena 96-98
  Eschatologija 100-102
  Raštija 93-95
  Šventraščio aiškinimas 100-102
  Tapimas esenu 98-100
  Žuvimas 102-103
Etika 331
Eucharistija 215
Euklidas 37
Europa 244
Euzebijus 113, 213, 220, 226, 241
Evangelija 108, 114-115, 243
Evangelistai 23, 137-139
Ezra 77, 88

Fariziejai 81, 86
  Pažiūros 89-90
  Raštija 21
  Prisikėlimo samprata 311
  Sankirčiai (Konfliktai) 20
  Žodinė Tora 90
Farmer, W.R. 117
Feliksas 75
Fenikiečiai 40
Feuillet, A. 220, 256
Filemonas 248
Filipai 244
Filonas Aleksandrietis 24, 44, 63, 93, 288
Filosofija 41, 43, 44
Fitzmyer, Joseph A. 18, 229, 234, 241, 338, 350
Flavijus, Juozapas 73, 86, 87, 93, 94, 149, 200, 350
Floras 75
Formu istorija 23, 129-131
  Palyginimai 134-136
  Pareiškimo pasakojimai 131-132
  Pasakojimai apie Jėzų 136
  Posakiai 133-134
  Stebuklų pasakojimai 132-133
  Žodinis tikėjimo kraitis 131
Froehlich, K. 142
Fuller, R.J. 145

Galatai 231
Galatija 231
Galia (Jėzus turi) 188
Galilėja 68, 116, 185
Galijonas 229, 247
Galva 349
Garbinimas 306-307
  Augusto (imperatoriaus) 34
  Dievų 39
  Valstybės 38
Garizimas (kalnas) 75
Gast, F. 126
Gaster, Theodor H. 93, 316
Gerhardson. B. 142
Gerumas 18, 28
Gileadas 68

Giminė (Levio) 80
Gyvenimas 358-359
Gnosis (Žinojimas) 22, 46
Gnosticizmas 22, 46-51, 291
Gnostikai 46-51, 291
Tiesos evangelija 49
Tomo evangelija 49
Graikija 19, 23, 37, 40, 57
Grant, R.M. 48,51
Grobel, K. 49
Gundymas 152, 185

Jahvė 64, 76-77, 200, 217, 339
Jajiras 198
Jasonas 66, 67
Jeremijas 32, 215
Jeremias, J. 86, 145
Jeronimas 220
Jeruzalė 63, 65, 76, 86, 206, 207
Krikščionių bendrija 250
Sugriovimas 21
Jėzus:
Šaltiniai 20
Žodžiai ir darbai 23
Mokymas 27
Laiko sampynoje 32
Erodas Antipas 73
Nazarietis 107-108
Istorinis (šalia NT-o) 113
Viešpats 113
Asmuo ir įvykis 114
Mesijas/Dievo Sūnus 114, 152
Biografija 120
Dievo Sūnus/Mesijas 131
Istorinis (NT-e) 144-145
Veiklos pradžia 153
Dievo samprata 155
Nusidėjėliai 161
Trigubas vaidmuo 177-178
Dievo Sūnus 184, 340
Mįslė 190
Tarp pagonių 201
Kas jis? 202, 264
Mesijas - Kristus - Pateptasis 340-341
Atpirkėjas 341
Jokūbas (Jėzaus giminaitis) 149, 239
Jokūbas 212. 232
Jokūbas (Zebediejaus sūnus) 236
Jono evangelija 26, 113, 115-116, 181
Gnosticizmas 23
Tikėjimo skelbimas 16
Šventyklos išvalymas 19
Jonas Krikštytojas 73, 116, 155, 168, 180, 181, 199, 204
Jonas, Hans 51, 291
Jonas Morkus 239
Jordanas 116
Judas 216
Judas Makabiejus 68
Judėja 68, 236
Jugoslavija 41
Julijus Cezaris 33
Jung, C.G. 51
Junija(s) 233
Justinas 225, 287

Haggada 90-91
Hahn, F. 114, 145
Halaka 90
Hanukkah (Šventyklos pašventinimas) 68
Harrisville, R.A. 151
Hartman, L.F. 165
Hartman, Lars 210
Hasidimai 67, 68, 93, 95
Hasmoniečiai 67
Helenistai 68
Helenizmas 36, 77
Helenizacija 36, 38
Hermo ganytojas 18
Hirkanas, Jonas 69, 87, 93
Hirkanas II 69-70
Horacijus 43
Hunter, A.M. 126, 127, 142

Idumiečiai 68
Ilirija 40
Ireniejus 17, 48, 226
Įsikūnijimas 343
Ispanija 40, 251
Įstatymas, Mozės, (žr. Tora) 21, 32, 67, 77, 78, 80, 92, 166, 231. 243, 266, 276, 331, 351, 355
Istoriografija 227
Išganymas 232
Išganytojai 57-58
Išmintis 288, 291, 292, 302, 304-305
Pas gnostikus 50
Suasmeninta 344
Išsipildymas (pranašysčių) 179, 181
Išsižadėjimas (turtų) 163-164
Ištuoka, (žr. skyrybos) 205
Italija 40
Įtūžimas (orgiastinis) 58
Įvairumas (Bendrijoje) 348-349
Įvestieji (misterijų religijoj) 57-59
Izaijo knyga 76
Izaijas, Antrasis 180, 327
Izraelis 32-33, 208, 327-328, 355
Įžūlumas, (žr. nuodėmė) 268
Izidė 57

Young, E.W. 140

Kaligula, Gajus 44, 58
Kähler, Martin 151
Kaltė 336
Kančia 167
Eschatologinė 171
Išrinktųjų 177
Pasakojimas 131, 151, 214
Žmogaus Sūnaus 202-204
Kanonas 16, 17, 18, 78
Käsemann, Ernst 144, 269
Kartagena 40
Katekezė 23, 27, 116
Kee, H.C. 114, 115, 117, 142, 152, 178
Kefas (Petras) 236
Kerygma 19, 108, 131
Kyras 76
Kyrios 338-337
Kleopatra 39
Klaudijus 246
Klemensas Aleksandrietis 17, 220
Klusnumas 352
Konfliktas: Bendrija ir Imperija 24
Korintas 226, 245, 276, 301
Kraujas 335
Kraujomaiša 272, 305
Kristus, (žr. Jėzus) 312
Krikštas 291, 346
Vandeniu 152, 181
Ugnimi 152, 181
Kryžius 75, 169, 170, 292, 302, 334
Kümmel, W.S. 45, 115, 256
Kumranas, (žr. esenai) 21-22, 69, 170, 241, 316
Bendrijos įstatai 96, 97, 98, 100, 157
Damasko raštas 94, 102
Habakuko komentaras 94
Kalendorius 98
Khirbet Kumranas 93
Likutis 96, 99
Liudijimų rinkinys 100
Krikštas 99
Nedorėlis kunigas 94
Padėkos psalmių rinkinys 97
Šviesos vaikų karas prieš tamsos vaikus 100
"Kūnas" — "kūniškai" 279, 302, 314, 347-349
Kunigija 80-82
Romoje 39
Kunigas, Vyriausias 66, 80-82
Kūrėjas, Visatos 82, 308, 327, 329, 344, 355

Kūrinija, Naujoji 345-346
Kürzinger, Josef 126
Kvadratas 225

Laiškai 16
  Apaštališki 17
  Katalikiški 18
  Forma 281
Laiškas žydams 16
Laisvė, Religinė 68, 306
Laukimas 177-178
Léon-Dufour, X. 220
Lidija 274
Lightfoot, R.H. 141
Lisijas 68
Lytiniai santykiai 273
Logos (Žodis) 43
Lohff, W. 114,145
Luko evangelija 16, 33, 113, 116, 123, 126-128, 138, 150
Lukrecijus 43

Magika 45-46, 58
Magna Mater, (žr. Didžioji Motina) 39
Makabiejai 24, 67-69, 76, 83, 85, 93, 94, 100, 211
Makedonija 40
Malda, Eucharistinė 200
Malda 208
Mandiejai 50
Manson, T.W. 126
Maranatha! — Maran atha! 339
Marcijonas 17
Markus Aurelijus 43
Marxsen, Willi 138
Masada 75
Matatijas 67
Mato evangelija 16, 27, 113, 116, 126-128, 138, 157
Mažoji Azija, (žr. Azija) 23, 37, 39, 41
McKenzie, J.L. 229
Meilė 18, 65, 307
  Artimui 162
  Mokslui 35
  Priešams 153, 162-163
Mesijas, (žr. Jėzus) 84, 100, 107-108, 183, 184, 202, 207, 212, 301
Mezopotamija 44-45
Milik, J.T. 93
Mirtis 190, 215-216, 264, 358
Mišna 89
Mitas 57
Mitra 39-40
Modin 67
Mokymas, (žr. Didachė) 175
Mokytojas, Teisėtas 93
Monoteizmas 63
Morkaus evangelija 16, 113, 116, 122, 137, 151, 226
  Antraštė 178
  Drama 214
  Kalba 178
  Pirmumas 117-119, 175-176
  Vieta ir laikas 128-129
Mozė 82, 96, 184, 200, 204, 308, 316
Muratori 17
Murphy, R.E. 18

Nag Hammadi, (žr. Chenoboskion) 22, 49, 256
Naujiena, Geroji, (žr. Evangelija) 103, 113, 114-115, 141, 180, 185
Nedorėlis (2 Tes) 320
Negalė ("Kūno") 243, 280
Nehemijas 77
Nemirtingumas 59
Nerimas 31-32, 34, 38, 59, 82
Neronas 44, 211, 220
Nilas 38, 57
Noė 85
Nuodėmė, (žr. Įžulumas) 326, 327, 346
  Fariziejų samprata 91
  Gimtoji 330

Nuotola 267, 329-330
Nuteisinimas 328, 331-332

Oktavijanas, (žr. Augustas) 33-34, 41
Onezimas 248
Onijas 66
Orakulas 46
Oziris 57, 339

Pabaiga 85, 171
  Amžiaus 185, 204, 209-213, 274
  Pasaulio 167
Paklusnumas 160
Palestina 23, 41, 86
Palyginimas, (žr. Formų istorija) 134-136
Papijas 126
Parama 277-278
Parousia (Atėjimas) 312, 317-318, 320, 358
Partikuliarizmas 77
Pasakojimai, Stebuklų 132-133
Paskutinė Vakarienė 169-170, 215
Paslaptis 309-310
  Karalystės 191, 196
  Pabaigos 210
Pateptasis, (žr. Mesijas) 84, 206, 315
Paukštis (Simbolis) 183
Paulius 16, 27, 242, 287
  "Dievo įrankis" 226
  Evangelijos samprata 178, 231-233
  Gyvenimo chronologija 229
  Pauliaus darbai 256
  Romos imperija 27
Pažadai 113, 211
Pažado Žemė 82, 96
Pedagogas 266
Pella 213, 241
Pentateuchas 78-79
Periklis 58
Permaldavimas 335
Perrin, N. 137
Persai 65, 83
Persefonė 58
Persekiojimas 166
Pesimizmas 101
Petras, (žr. Kefas) 226, 232, 242, 325
Petro prisiminimai 220
Pilypas Erodas, (žr. Erodas Pilypas) 73
Platonas 42, 44, 45
Politeizmas, (žr. Stabmeldystė) 77
Pompėjus 69
Poncijus Pilotas 74, 150, 217-218, 302
Porcijus Festus 253
Posakiai (Jėzaus) 209, 133-134
Požemis 57, 58
Pranašas 32, 198, 272
Prancūzija 40
Price, James L. 86, 220
Pri(si)kėlimas 167, 310, 358
  Jėzaus 269
  Q rašte 170-171
  Žmogaus Sūnaus 202-204
Prisikėlusis 219, 232
Prokuratoriai 74-76
Prosenių kraitis 89
Protas 43
Ptolomėjus 37
Ptolomėjai 37, 41, 66
Punai 39
Puota:
  Eschatologinė 215
  Kumrane 97, 100

Q raštas (Šaltinis) 123-125, 138, 150, 152, 181

Raštai, Norminiai 17
Redakcijos istorija 137
Religija 75-76
  Asmeniška 39

Krikščionija 150
Persekiojama 67
Prisirišimas 74
Misterijų 57-59
Ritiniai, Negyvosios jūros 21, 47, 93, 333
(Žr. Esenai, Kumranas)
Riesenfeld, H. 142
Ringgren 93
Robert, A. 220, 256
Robinson, J.M. 144
Rohde, Joachim 138
Roma 17, 19, 83, 85, 211, 251, 255
Dievai 39-40, 41
Dorovė 41
Filosofinė etika 41
Patricijai 41
Rowley, H.H. 128

Sadukiejai 86-88
Vardas 87
Mozės Įstatymas 87
Įtaka 87
Religinės pažiūros 88
Samariečiai 65
Sandora, Naujoji 215, 308, 328
Santuoka 273
Savimonė:
Kumrane 95-96, 102
Jėzaus 159
Bendrijos 26
Schleiermacher, F. 124
Schneemelcher, W. 18
Schweitzer, Albert 115, 139-140
Sebastė, (žr. Cezarėja) 34
Sekminės 129
Seleukus 37
Seleucidai 37, 41, 66, 68, 83, 85, 94
Semelė 57
Seneka 44, 247
Seniūnai 79
Septuaginta 79, 102, 179
Simonas 68-69
Sinagoga 79-80
Sinopė 17
Sinedrija 81, 216-217
Sinoptikai 19, 115, 116, 122-128, 137
Sirija 41, 86
Skelbimas, (žr. Kerygma) 153, 153-154, 175, 196, 242
Skyrybos, (žr. Ištuoka) 160-161, 273
Skvireckas, ark. J. 274
Sparta 35
Stabmeldystė, (žr. Politeizmas) 77
Stanley, D. 150
Stebuklai 197-198, 292
Stendahl, K. 241
Steponas (Diakonas)
Stepono šeima (Korinte) 270
Stoicizmas 42
Strack, H. L. 183
Subata 161-162, 189
Sugretinimai 135-136
Sundberg, A.C. 18
Svetonijus 226, 246

Šėtonas 83-84, 152, 154, 160, 185, 191, 196, 203
Švarumas, Apeiginis 201
Šventykla 19, 65, 67, 68, 70, 74, 75, 79, 79-82, 86, 92, 168-169, 207, 208, 209-213, 210, 212, 218
Šventraštis 64
Švenųjų šventoji 80

Tacitas 149, 220
Taylor, Vincent 130, 131, 220
Talmudas 89
Tarnas, Dievo 182
Tarsus 37
Tauta, Dievo 325, 327, 343, 355
Sandoros 168
Senoji Sandoros 32
Naujoji Sandoros 32-33, 208
Teisėtas Mokytojas, (žr. Mokytojas) 101

Teismas 304
Teisumas 83, 211, 329, 332-333
Teologija:
  Apokaliptinė 85
  Istorijos 227
Tertulijonas 17, 250
Tesalonika 244
Testamentas, Naujasis 15-25, 283
  Knyga 15-16
  Norminis ir įkvėptas 16
  Trejopi Raštai 17-18
Testamentas, Senasis 64, 200
Tėvai, Bendrijos 49
Throckmorton, B.H. 116, 120
Tiberis 39
Tikėjimas 18, 65, 68, 83, 85, 208, 234, 240-241, 243, 310, 328, 331, 337
  Atpirkėju 49
  Dėmesys Mesijui 84
  Dievo samprata 155-158
  Elijas ir Jonas Krikštytojas 155
  Evangelija 115
  Fariziejų akiratis 90
  Gairės elgesiui 126
  Gnosticizme 47
  Jėzumi 108
  Knyga 20
  Kraitis 23, 32, 128-131, 137-139, 153-154, 170, 198
  Potremtinė raida 76-78
  Požiūris 27-28
  Skelbimas (Kerygma) 108-113
  Tora (Mozės Įstatymas) 79
  Vienu Dievu 74
  Žydijoje 64
  Žmogaus Sūnumi 166-168
Timotiejus 245
Titanai 57
Titas 75, 239
Tödt, H.E. 166
Tomas 226
Tora, (žr. Įstatymas) 21, 78-80, 85, 86, 311, 329
Trajanas 225
"Trečią dieną" 310
Tremtis 78-79, 83
Turtai 163-164, 205-206

Užjordanė 236

Valentinas 49
Valstybė, Miesto 35, 38
Van Unnik, W. 49
Vergija 266, 268-269
Varus 73
Vermes, G. 93
Vespazijonas 75, 212
Via Egnatia 244
Viduržemio jūra 33-34, 37-38, 40, 41
Vielhauer, P. 18
Vienybė 35, 38, 59, 348
Viešpats, (žr. Jėzus) 338, 339
Viešpats, Istorijos 64, 82
Viltis 18, 51, 65, 82, 107, 99-102, 182, 357
Vyskupas 270

Weiss, Johannes 140
Wikenhauser, A. 117, 220, 256
Wilder, Amos 144

Zadokas 94
Zenonas 42
Zeusas 57, 67

Žavesys 31. 42
Ženklas 164, 179
Žyniai 39
Žmogus 48-49, 265, 326-327, 350
Žmogaus Sūnus (žr. Jėzus) 20, 84, 165-171, 176-178, 189, 202-204, 217, 220
Žodis 15, 196

KRIKŠČIONIS GYVENIME

KNYGŲ SERIJOS LEIDINIAI

P. O. Box 608, Putnam, CT 06260

1. **II Vatikano Susirinkimo dokumentai.** 1 dalis. Konstitucijos. 1967, 282 psl. $3.50, prenumeratoriams $2.60

2. **II Vatikano Susirinkimo dokumentai.** 2 dalis. Dekretai ir pareiškimai. 1968, 306 psl. $3.50, pren. $2.60

3. **II Vatikano Susirinkimo dokumentai.** 3 dalis. Popiežių kalbos ir raštai. 1969, 362 psl. $4.00, pren. $3.00

4. Stasys Yla, **Šiluva Žemaičių istorijoje.** 1 dalis. Reformacija ir restauracija. Gausiai iliustruota. 1970, 296 psl. $5.00, pren. $3.75

5. Stasys Yla, **Šiluva Žemaičių istorijoje.** 2 dalis. Ruošiama spaudai.

6. Antanas Maceina, **Didieji dabarties klausimai.** Pasaulio sekuliarizacija. Evangelijų numitinimas. Evoliucija ir religija. 1971, 332 psl. $6.00, pren. $4.50

7. Stasys Žilys, **Gyvoji Liturgija.** 1970, 184 psl. $5.00, pren. $3.75

8. Matas Raišupis, **Dabarties kankiniai.** Lietuvos vyskupų, kunigų ir tikinčiųjų kryžiaus kelias pirmojoje ir antrojoje Sovietų okupacijoje. 1972, 436 psl. $6.75, pren. $5.00

9. Kun. dr. Jonas Gutauskas, **Dievas šiandien.** Dievo samprata ir jo buvimas. Žmogaus su Dievu ir be Dievo likimas. 1973, 288 psl. $6.00, pren. $4.50

10. Antanas Maceina, **Krikščionis pasaulyje.** Pasauliškio vaidmuo išganymo istorijoje. 1973[1], 1974[2], 404 psl. $7.00, pren. $5.25

11. Alfonsas Grauslys, **Šviesa tamsoje.** 1974, 456 psl. $8.00, pren. $6.00

12. **Protu ir tikėjimu. Mariteno raštų rinktinė.** Vertė Anicetas Tamošaitis, S.J. 1975, 340 psl. $6.00, pren. $4.50

13. Antanas Maceina, **Religijos filosofija.** 1 dalis. 1976, 336 psl. $6.00, pren. $4.50

15. Pranas Manelis, **Kristus ir Eucharistija.** Dievo veikla išganymo istorijoje. 1977, 384 psl. $7.00, pren. $5.25

16. Antanas Rubšys, **Raktas į Naująjį Testamentą.** 1 dalis. 1978, 394 psl., $8.00, pren. $6.00

Šventoji Dvasia — Bažnyčios atnaujintoja. Charizmatinis Bažnyčios atsinaujinimas ir Bažnyčios vadovų žodžiai. Paruošė prel. Vytautas Balčiūnas. 1976, 124 psl. $2.00, pren. nemokamai.

Psalmynas. Iš Neovulgatos naujai išverstas ir išleistas Lietuvoje 1973. Perspausdintas 1974, 262 psl. $3.50, pren. $2.50

Šv. Raštas. **Naujasis Testamentas.** Naujai išverstas iš graikų kalbos ir išleistas Lietuvoje 1972, JAV perspausdino ir išleido Kunigų Vienybė. (Mūsų platinamas). 638 psl. $5.00, pren. $3.00

NAUJI PRENUMERATORIAI RĖMĖJAI

Augaitis Zigmas, Northcote, Vict., Australija

Bakaitis Antanas, Forest Hill, Vict., Australija

Balčiūnas Antanas, Chicago, Ill., JAV.